

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**ÖREN ÇAY (ELAZIĞ) HAVZASININ BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLI

HAZIRLAYAN

Erkan YILDIZ

ELAZIĞ 2006

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

ÖREN ÇAY (ELAZIĞ) HAVZASININ BEŞERİ VE
EKONOMİK COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 29 / 06 / 2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman	Üye	Üye
Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ	Doç. Dr. Harun TUNÇEL	Doç. Dr. Erdal AÇIKSES

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ören Çay (Elazığ) Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası

Erkan YILDIZ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Ana Bilim Dalı

ELAZIĞ–2006, Sayfa: XV+201

Ören Çay havzası Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat Bölümünde Elazığ İlinin güneybatısında bulunmaktadır. Fiziki bir ünite olan Ören Çay havzasının kuzeyinde Koyunoğlu sırtı, kuzeydoğusunda Kızıldağ (1341 m.), doğusunda Meryem Dağı (1469 m.), güneyinde Pirhasan (2004 m.), Pulutlu ve Heybeli Dağ (2110 m.), kuzeybatısında Hasan Dağı (2110 m.) ile çevrilidir. Beşeri unsurlara göre kuzeydoğusunda Elazığ ili, batıda Baskil ilçesi ve güneydoğuda Sivrice ilçesinin oluşturduğu bir üçgende yer almaktadır. Yüzölçümü 295.215 dekadır.

Ören Çay havzası 3. jeolojik dönemdeki Alpin Orojenezi hareketlerinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bu etkilenme sonucunda dağlık alanlar, çeşitli aşınım yüzeyleri, havza tabanları, vadi tabanları ve birikinti yelpazeleri gibi farklı morfolojik birimler oluşmuştur.

Ören Çay havzasının en yüksek yeri 2110 m. yükseltisi ile Hasan Dağı'dır. En alçak kesimi ise 1100–1200 m.'ye düşen Hankendi beldesini içine alan Hankendi ovasıdır. Ören Çay havzasının dış kısımları dağ, tepe sırt vb. topoğrafik birimler doğal bir sınır oluşturmakla birlikte plato karakteri görünümündedir.

Ören Çay havzasında 1935–2000 yılları arası dönemde bazı dönemler nüfusta artış bazı dönemlerde ise nüfusta azalmalar görülmüştür. Global düzeyde ve ülkemizde yaşanan gelişmelere bağlı olarak doğal ve beşeri faktörler nüfusun artışına ve azalmasına etki etmişlerdir. Doğal ve beşeri faktörlerin etkilediği nüfus artışı ve

azalması nüfusun aritmetik, fizyolojik, yerleşmelerin nüfus büyüklüğü, cinsiyet yapısını ve eğitim durumunun değişmesini sağlamıştır. Ören Çay havzasının nüfus açısından en önemli özelliği yaz ve kış dönemlerinde kırsal kesim ile şehrsel kesim arasında fazla sayıda nüfus göçü görülmektedir. Bunun sonucunda araştırma sahamızda yaz kış dönemlerinde farklı nüfus yoğunluğu yaşanmaktadır.

Ören Çay havzasında ilk yerleşmelerin hangi tarihte ve kimler tarafından olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Tarihçiler Ören Çay havzasında yerleşmelerin tarihi ile ilgili bilgileri komşu bölgelerin (Harput, Baskil vb.) tarihi yardımıyla hüküm yürütebiliyorlar. Yapılan araştırmalara göre yerleşmelerin tarihçesi M.Ö. 4000-5000'li yıllara inmektedir. Günümüzde geçici yerleşmelerden bağ-bahçe, ağıl, gölgelik ve kum-mermer yerleşmeleri ile ve daimi yerleşmelerden belde, köy, mahalle ve sanayi-hizmet yerleşmeleri görülmektedir. Yerleşme yerinin seçimi ve devamlılığında başlangıçta doğal faktörler etkin rol oynarken yerleşmelerin kuruluş aşamasında ise beşeri faktörlerin etkisi görülmektedir.

Ören Çay havzasında temel ekonomik faaliyet tarımdır. Arazinin büyük bir kısmı meralardan (%56) oluşur. Kuru tarım alanları ilk sırayı almaktadır. Tarımsal etkinlikler için gerekli ilk ve en önemli koşulu sudur. En çok tahıllar ekilmektedir. Baklagiller daha çok tahıl ekilen arazilerin münavebe ürünü olarak ekilmektedir. Endüstri bitkileri, yağlı tohumlar, yem bitkileri, hayvancılık, bağ, bahçe ve sebze tarımı tarımsal faaliyeti yapılan diğer ürünlerdir.

Günümüzde Elazığ ilinin artan nüfus ve ekonomik faaliyetlerine bağlı olarak Elazığ-Malatya karayolu ulaşımın avantajı ile inceleme alanımızda hizmet ve atölye tipi sanayi üretimi yapan tesislerin yoğun olduğu bir saha şeklini almıştır. Bu durum araştırma alanında nüfus ve yerleşmeler açısından cazibe merkezi haline gelecektir.

Ören Çay havzasındaki nüfusun sosyo-ekonomik ihtiyaçları, beklentileri, problemleri, çözümleri coğrafi bakış açısıyla ortaya koymak, sorunlara çözümler üretmek ileri ki yıllarda sonuçlarını gözlemlemek, karşılaştırmak ve değerlendirmek amacıyla Ören Çay havzasının beşeri ve ekonomik (iktisadi) coğrafyası adlı bir çalışma yaptım.

ANAHTAR KELİMELELER: Ören Çay havzası, Hankendi, Belde, Ulaşım, Nüfus, Yerleşme, Ekonomik Faaliyetler

SUMMARY

Thesis of High Master's Degree

Human and Economic Geography of Ören Stream (Elazığ) Basin

Erkan YILDIZ

The University of Fırat

The Institute of social Science

The Department of Geography

ELAZIĞ–2006, Page: XV+ 201

The Ören Stream basin is in the East Anatolian and The Upper Euphrates Part and in the South-West of Elazığ city. As a physical unit, Ören Stream basin is surrounded by Koyunoğlu Ridge in the North, Kızıldağ (1341m) in the North-East, Meryem Mountain (1469m) in the East, Pirhasan (2004m) in the South, Pulutlu and Heybeli Mountains (2110m) in the South and Hasan Mountain (2110m) in the North-West. According to human factors, it's in the middle of a triangle that, Elazığ city of and Sivrice town is in the South-East. It has 295.215 decares surface area.

Ören Stream basin had been so affected by the Alpine Orogenic Movements in the 3rd Geological Period. In this period, mountainous areas, various depreciative surfaces, basin base, valley base and such different morphological units had been occurred.

The highest point of Ören Stream basin is Hasan Mountain with a 2110 meters height. The lowest place is Hankendi Plain that has 1100-1200 meters height and also Hankendi town is there. The outer part of the Ören Stream basin is not bounded naturally by topographic units as mountains hill, ridge etc. But also seems as plateaus characteristics.

Between 1935-2000 years period, some terms decreasing had been seen due to the global and our national development, natural and human factors affected the rising

and decreasing of the population. The rising and decreasing of that is affected by the natural human factors, arithmetically, the greatness of the settlements, gender and physical educational position change had been provided. The most important characteristic of Ören Stream basin according to population is large amount of migration in summer and winter terms between country and urban settlements. As a result of that, in our research area in summer and winter terms different population density is seen.

It's not known certainly that. The first settlements in which date or from whom had been occurred, in Ören Stream basin, historians can guess some decisions about Ören Stream basin settlement history by the historical knowledge of neighbor states (as Harput, Baskil, etc.). According to the researches, the histories of the settlements had been seen in B.C. 4000-5000. Today, temporary settlements, vineyard-garden, halo, sand-marble settlements and permanent settlements, towns, villages, ward and industry-service settlements are seen. At the beginning, the natural factors of the natural factors are affected in choice and continuous of settlements but the human factors effects are seen in the foundation period of the settlements.

The main economic activity in Ören Stream basin is agriculture. The most part of the lands are (% 56) pasture. Waterless agriculture lands are in the first raw. The first and important condition needed for the agricultural activity is wheat and barley sowing. Leguminous plants are sow as a secondary product. Industrial plants, fat seeds, fodder plants, cattle-dealing, vineyard, garden and vegetable agricultural activities are other the economic activities.

In today, due to the increasing population and economic activity of Elazığ city, with the actuantage of the Elazığ-Malatya road, has been an area that in service and small industrial product, in our research district. This situation is an advantage for being attractiveness center for population and settlement for our research.

I have done this study called "Human and Economic Geography of Ören Stream Basin" with an aim, explain the needs hopes and problems of the population in ÖSB and solve in a geographical approach and also to watch for the result in the following years, to compare and to test and explain.

Key Words: Ören Stream basin, Hankendi, Town, Tansportain, Population, Settlement, Economic activity

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLOLARIN LİSTESİ	VII
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	X
FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ	XIII
ÖNSÖZ	XV
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
1. 2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodu	4
2. BÖLÜM: ÖREN ÇAY HAVZASININ NÜFUS COĞRAFYASI	9
2. 1. Nüfusun Gelişimi	9
2. 2. Göçler	14
2. 2. 1. Araştırma Alanından Dışarıya Olan Göçler	14
2. 2. 2. Araştırma Alanına Doğru Dışardan Gelen Göçler	18
2. 2. 3. Mevsimlik Göçler	20
2. 3. Nüfusun Dağılışı	27
2. 4. Nüfusun Yoğunluğu	38
2. 5. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı	52
2. 6. Nüfusun Eğitim Durumu	56
3. BÖLÜM: ÖREN ÇAYI HAVZASININ YERLEŞME COĞRAFYASI	62
3. 1. Yerleşme	62
3. 1. 1. Yerleşmelerin Tarihçesi	62
3. 1. 2. Yerleşmeler Üzerinde Etkili Olan Coğrafi Faktörler	70
3. 1. 3. Yerleşmelerin Şekil ve Tip Yönünden Ayrımı	80
3. 1. 4. Yerleşme Şekilleri ve Coğrafi Dağılımları	83
3. 1. 4. 1. Geçici Yerleşmeler	83
3. 1. 4. 1. 1. Bağ-Bahçe Evleri	84
3. 1. 4. 1. 2. Ağullar	85
3. 1. 4. 1. 3. Kum ve Mermer İşletmeleri	86
3. 1. 4. 2. Daimi Yerleşmeler	87
3. 1. 4. 2. 1. Belde Merkezi	87
3. 1. 4. 2. 2. Köyler	89
3. 1. 4. 2. 3. Mahalleler	95
3. 1. 5. Adlarına Göre Yerleşmeler	98
3. 1. 6. Yer Değiştiren Yerleşmeler	99
3. 1. 7. Alan Büyüklüğüne Göre Yerleşmeler	100
3. 2. Meskenler	102
3. 2. 1. Meskenleri Etkileyen Doğal ve Beşeri Faktörler	102
3. 2. 2. Meskenlerin Özellikleri	105

4. BÖLÜM: ÖREN ÇAY HAVZASININ EKONOMİK COĞRAFYASI	116
4. 1. Ekonomik Faaliyetlere Etki Eden Coğrafi Faktörler	116
4. 1. 1. Doğal Çevre Faktörleri	116
4. 1. 2. Beşeri faktörler	127
4. 2. Ören Çay Havzasında Ekonomik faaliyetler	146
4. 2. 1. Tarımsal Faaliyetler	146
4. 2. 1. 1. Tarla Tarımı	147
4. 2. 1. 2. Meyvecilik	153
4. 2. 1. 3. Sebzecilik	156
4. 2. 1. 4. Hayvancılık	158
4. 2. 1. 4. 1. Büyükbaş Hayvancılık	159
4. 2. 1. 4. 2. Küçükbaş Hayvancılık	161
4. 2. 1. 4. 3. Kümes Hayvancılığı	164
4. 2. 1. 4. 4. Arıcılık	166
4. 2. 2. Diğer Ekonomik Faaliyetler	169
4. 2. 3. Sanayi	170
4. 2. 3. 1. Ev Sanayisi	170
4. 2. 3. 2. Atölye Sanayisi	171
4. 2. 4. Hizmetler	172
4. 2. 4. 1. Ticaret	172
4. 2. 4. 2. Ulaştırma ve İletişim	177
5. BÖLÜM: SONUÇ	182
BİBLİYOGRAFYA	191
HARİTA, RAPOR, BÜLTEN VE YILLIKLAR	200
ÖZGEÇMİŞ	201

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ören Çay Havzasında Nüfusun Miktarı, Artışı, Artış Oranı ve Hızı (1935–2000) -----	9
Tablo 2: Ören Çay Havzası, Elazığ ve Türkiye Kır Nüfusunun Artış Hızı ve Oranı (1935–2000) -----	12
Tablo 3: Ören Çay Havzasından Dış Ülkelere Göç Eden Aile Sayısı (1912–2005) -----	15
Tablo 4: Ören Çay Havzasından İl Merkezlerine Göç Eden Aile Sayısı (1935–2000) -----	17
Tablo 5: Ören Çay Havzasına Göç Eden Aile Sayısı (1935–2005) -----	19
Tablo 6: Ören Çay Havzasında Mevsimlik İşçi Göçü Durumu (2005) -----	21
Tablo 7: Ören Çay Havzasında Yaz ve Kış Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (2005 Kişi / km ²)-----	24
Tablo 8: Ören Çay Havzasında Yerleşme Ünitelerindeki (Köy-Belde) Nüfusun Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Dağılışı (1935–1980–2000) -----	27
Tablo 9: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1935)-----	28
Tablo 10: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980) -----	32
Tablo 11: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2000) -----	36
Tablo 12: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Ortalama Nüfus Büyüklüğü (1935–2000)-----	37
Tablo 13: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935)-----	39
Tablo 14: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1980)-----	41
Tablo 15: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2000)-----	43
Tablo 16: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1935)-----	46
Tablo 17: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1980)-----	46
Tablo 18: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu	

(2000)-----	49
Tablo 19: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Ortalama Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935–2000)-----	51
Tablo 20: Ören Çay Havzasında Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Bölünüşü (2005) -----	53
Tablo 21: Ören Çay Havzası Nüfusun Cinsiyet Miktarı ve Oranı (1935–2000)--	55
Tablo 22: Ören Çay Havzasında Okul Bina Durumu, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (1981–2005)-----	57
Tablo 23: Ören Çay Havzasından Dışarıya İlköğretim ve Liseye Giden Öğrenci Sayısı ve Gittikleri Yerler (1981–2005) -----	58
Tablo 24: Ören Çay Havzasında Okur-Yazarlık (2005) -----	60
Tablo 25: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmeler (1518–1523–1566)-----	66
Tablo 26: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Yükselti Kademelerine Göre Yüzölçümleri ve Nüfus Durumu (2000) -----	73
Tablo 27: Ören Çay Havzasında Yükselti Kademelerine Göre Yerleşmeler (2005)-----	74
Tablo 28: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Hane Sayısı (1980–2005) -----	77
Tablo 29: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Birinci Dereceden Geçim Kaynakları (1980–2005)-----	80
Tablo 30: Ören Çay Havzasında Tek Yerleşmeli Köyler (2005) -----	91
Tablo 31: Ören Çay Havzasında İsmi Değiştirilen Köyler -----	92
Tablo 32: Ören Çay Havzasında Bağlı Oldukları Yerleşmelere Göre Mahalleler (2005)-----	97
Tablo 33: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Alanları (Dekar)-----	101
Tablo 34: Ören Çay Havzasında Mesken Yapım Malzemeleri (1980–2005)----	105
Tablo 35: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Örtü Malzemeleri (1980–2005) -	108
Tablo 36: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Çatı Şekli (1980–2005)-----	109
Tablo 37: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Kat Sayıları (1980–2005) -----	111
Tablo 38: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Oda Sayıları (1980–2005) -----	114
Tablo 39: Ören Çay Havzasında Toprak Türleri ve Alanları-----	118
Tablo 40: Ören Çay Havzasında Arazinin Kabiliyet Sınıfları ve Alanları -----	120
Tablo 41: Elazığ’da Sıcaklığın ve Yağışın Aylara Göre Dağılışı-----	125
Tablo 42: Elazığ İlının Su Bilânçosu Tablosu-----	126

Tablo 43: Ören Çay Havzasında Arazinin Türü ve Kullanım Şekli-----	128
Tablo 44: Ören Çay Havzasında Tarımsal Araziden Yararlanma Durumu -----	130
Tablo 45: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazilerin Parsel İşletme Büyüklikleri (1980)-----	135
Tablo 46: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazilerin Ortalama İşletme Büyüklikleri (1980)-----	137
Tablo 47: Bağdere, Gölköy, Tepeköy Köylerinde Arazinin Kullanım Şekli ve Alanı (2005) -----	139
Tablo 48: Ören Çay Havzasında Tarımsal Araçlar (1980–2005)-----	144
Tablo 49: IVI. Yüzyılda Harput Sancağındaki Bazı Yerleşme Ünitelerinde Tarım Ürünlerinin Türü, Üretimi ve Miktarı (1518–1566)-----	148
Tablo 50: Ören Çay Havzasında Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2005)-----	148
Tablo 51: Ören Çay Havzasında Meyve Ağaçlarının Alanı, Sayısı ve Üretimi (1997–2005)-----	154
Tablo 52: Ören Çay Havzasında Sebzelerin Üretimi, Çeşidi ve Alanı (1997–2005).....	157
Tablo 53: Ören Çay Havzasında Büyükbaş Hayvan Varlığı (1980-1997-2005)	159
Tablo 54: Ören Çay Havzasında Küçükbaş Hayvan Varlığı (1980-1997-2005)	162
Tablo 55: Ören Çay Havzasında Kumes Hayvancılığı (1980–2005)-----	164
Tablo 56: Ören Çay Havzasında Arı Kovanı Sayısı (1980–2005)-----	167
Tablo 57: Ören Çay Havzasında Nüfusun Sattığı Ürün Türü ve Miktarı (2005)	174
Tablo 58: Ören Çay Havzasında Ticarethane Bulunan Yerleşmeler (2005) -----	176
Tablo 59: Ören Çay Havzasında Ulaşım ve Taşıma Araçları (1980-1997-2005)	180

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları -----	2
Şekil 2: Ören Çay Havzası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası -----	3
Şekil 3: Ören Çay Havzasının İdari Bölünüş Haritası (2005) -----	6
Şekil 4: Ören Çay Havzasında Nüfusun Gelişim Seyri (1935–2000) -----	10
Şekil 5: Ören Çay Havzası, Elazığ ve Türkiye Kır Nüfuslarının Artış Oranı (1935–2000) -----	13
Şekil 6: Ören Çay Havzasından Yurt Dışına Göç Eden Ailelerin Ülkelere Göre Oransal Bölünüşü (1912–2005) -----	15
Şekil 7: Ören Çay Havzasından Yurt İçine Göç Eden Ailelerin İllere Göre Oransal Bölünüşü (1935–2005) -----	17
Şekil 8: Ören Çay Havzasının Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Haritası (2005 Kış) ----	23
Şekil 9: Ören Çay Havzasının Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Haritası (2005 Yaz) ---	25
Şekil 10: Ören Çay Havzasının Nüfus Dağılışı Haritası (1935)-----	29
Şekil 11: Ören Çay Havzasının Nüfus Dağılışı Haritası (1980)-----	30
Şekil 12: Ören Çay Havzasının Nüfus Dağılışı Haritası (2000)-----	31
Şekil 13: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü Haritası (1935) --	33
Şekil 14: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü Haritası (1980) --	34
Şekil 15: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü Haritası (2000) --	35
Şekil 16: Ören Çay Havzasının Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Haritası (1935) -----	40
Şekil 17: Ören Çay Havzasının Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Haritası (1980) -----	42
Şekil 18: Ören Çay Havzasının Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Haritası (2000) -----	44
Şekil 19: Ören Çay Havzasının Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Haritası (1935) -----	47
Şekil 20: Ören Çay Havzasının Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Haritası (1980) -----	48
Şekil 21: Ören Çay Havzasının Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Haritası (2000) -----	50
Şekil 22: Ören Çay Havzası, Elazığ ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935–2000)-----	51
Şekil 23: Ören Çay Havzasının Nüfus Piramidi (2005) -----	54
Şekil 24: Ören Çay Havzasında Nüfusun Eğitim Yapısı (2005) -----	61
Şekil 25: Ören Çay Havzasının Kültür ve Tabiat Varlıkları Haritası-----	63
Şekil 26: 16. Yüzyılda Ören Çay Havzasındaki(Harput Sancağı)Yerleşmeler(1518)	67

Şekil 27: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Dağılışı Haritası (2005) -----	71
Şekil 28: Ören Çay Havzası ve Yakın Çevresinin Litoloji Haritası -----	72
Şekil 29: Ören Çay Havzasında Nüfusun Yükselti Kademelerine Oransal Bölünüşü	73
Şekil 30: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Hane Sayısı Haritası (1980) -----	75
Şekil 31: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Hane Sayısı Haritası (2005) -----	76
Şekil 32: Ören Çay Havzası ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası -----	78
Şekil 33: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Geçim Kaynakları Haritası (1980)-	81
Şekil 34: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Geçim Kaynakları Haritası (2005)	82
Şekil 35: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Yapım Malzemeleri (1980–2005)----	106
Şekil 36: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Örtü Malzemeleri (1980–2005) -----	108
Şekil 37: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Çatı Şekilleri (1980–2005)-----	110
Şekil 38: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Kat Sayıları (1980–2005) -----	111
Şekil 39: Hayvancılıkla Uğraşan Bir Ailenin Ev Planı (Bulutlu Köyünden)-----	112
Şekil 40: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Oda Sayıları (1980–2005)-----	115
Şekil 41: Ören Çay Havzasında Arazinin Toprak Türlerine Göre Oransal Bölünüşü -----	118
Şekil 42: Ören Çay Havzasında Arazinin Kabiliyet Sınıflarına Göre Oransal Bölünüşü -----	120
Şekil 43: Ören Çay Havzası ve Yakın Çevresinin Arazisinin Kabiliyet Haritası----	121
Şekil 44: Elazığ'da Ortalama Yağışların Mevsimlere Göre Oransal Bölünüşü-----	125
Şekil 45: Elazığ İli Meteoroloji İstasyonuna Ait Su Bilânçosu Diyagramı-----	127
Şekil 46: Ören Çay Havzasında Arazinin Türü ve Kullanım Şeklinin Oransal Bölünüşü -----	128
Şekil 47: Ören Çay Havzası ve Yakın Çevresinin Arazi Kullanım Haritası (2005)-	129
Şekil 48: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazinin Oransal Bölünüşü (2005)-----	131
Şekil 49: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazilerin Parsel İşletme Büyüklüğüne Göre Oransal Bölünüşü (1980)	136
Şekil 50: Ören Çay Havzasında Tarım Arazilerinin İşletme Büyüklüğü (da./ 1980)	137
Şekil 51: Bağdere Köyünün Arazi Kullanım Haritası (2005) -----	140
Şekil 52: Gök köy Köyünün Arazi Kullanım Haritası (2005) -----	141
Şekil 53: Tepeköy Köyünün Arazi Kullanım Haritası (2005)-----	142
Şekil 54: Ören Çay Havzasında Tarımsal Üretimin Türlerine Göre Oransal Bölünüşü (2005) -----	149

Şekil 55: Ören Çay Havzasında Büyükbaş Hayvan Varlığı (1980–2005) -----	160
Şekil 56: Ören Çay Havzasında Küçükbaş Hayvan Varlığı (1980–2005) -----	163
Şekil 57: Ören Çay Havzasında Arı Kovanı Sayısı ve Tavuk Çiftliklerinin Dağılışı Haritası (2005) -----	165
Şekil 58: Ören Çay Havzasının Ulaşım Haritası-----	178

FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Anadolu’da olduğu gibi Ören Çay Havzasında yerleşik ile avcı toplayıcı yaşantı arasında bir köprü oluşturan Dilek (Killik) Tepe Höyüğü (Durupınar Köyünden)----- 64
- Fotoğraf 2:** Ören Çay Havzasının en yüksek kesimini oluşturan Hasan Dağının (2110m.) güney eteklerine kurulmuş Demirçağ, Ortaçağ, Urartu ve Roma Dönemi kalıntılarına ait izler taşıyan Haroğlu Kalesi (Sarıgül Köyünden)----- 65
- Fotoğraf 3:** Küçükbaş hayvanlardan koyunun günün ve yılın belli dönemlerinde konulduğu 5x10 m. ebatlarında ağıl yerleşmesi (A.Demirtaş Köyü) - 86
- Fotoğraf 4:** Kaya düşmelerinden dolayı yerleşim yeri terk edilen Kayabeyli köyünün eski yerleşim yeri ----- 99
- Fotoğraf 5:** Sudan kolayca etkilenebilen kerpiçten yapılan evin dış cephesinin kardan, yağmurdan korunması için evin dış cephesinin sıvanması işlemi için yapılan hazırlık (Günbağı Köyünden) ----- 104
- Fotoğraf 6:** Doğal ve beşeri faktörlerin etkisi ve değişen günümüz koşullarına bağlı olarak son dönemlerde sık kullanılan mesken örtü malzemesi olan sac (Karaali Köyünden) ----- 109
- Fotoğraf 7:** 2,5x3-3,5 m. ebatlarında dört direk dikilerek üstü örtülen güneş ışınlarından korunmak için koyunların süt sağımının yapıldığı günlük ve yılın bir döneminde kullanılan gölgelik (Örençay Köyünden)---- 113
- Fotoğraf 8:** İnsan dinlenmesi ve tarlada elde edilen ürünün güneş ışınlarından korunması için konulan 2x3,5 m. ebatlarında bir tarafı açık günlük kullanılan gölgelik (Gölköy Köyünden) ----- 113
- Fotoğraf 9:** Tarımsal faaliyetler için gerekli suyun biriktirildiği 6–6,5–9–10 m. ebatlarında olan suyun yeraltına sızmasını önlemek amacıyla tabanına naylonun döşendiği su havuzu (Kayabeyli köyünden)----- 131
- Fotoğraf 10:** Ören Çay havzasında yüzyıllardır süren orman tahribinden nasbini almış günümüzde ise çok dar saha ve az alan kaplayan ormanlık saha (Karagedik Köyünden) ----- 133

- Fotoğraf 11:** Kuru ve yaş olarak tüketilebilen, geçmiş dönemlerde de Elazığ Şarap Fabrikasında şarabın hammadde kaynağı olan üzümün yetiştirildiği bağ alanı (Sarılı Köyünden) ----- 156
- Fotoğraf 12:** Günümüzde artan şehirselleşmenin temel besin maddeleri olan et, yumurta gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir tavuk çiftliği (Sarılı Köyünden) ----- 166
- Fotoğraf 13:** Topoğrafyanın tarımsal faaliyetler için uygun olmadığı durumlarda arıcılık faaliyetlerinin yoğun yapıldığı bal üretiminin yapıldığı arı kovanları (Karagedik Köyünden)----- 168
- Fotoğraf 14:** Tavuk Çiftlerinde üretilen tavukların kesildiği, yıkandığı vb. bir takım işlemlerden geçirildikten sonra satışa sunulduğu öz uğur tavukçuluk entegre tesisleri (Örençay Köyünden)----- 172
- Fotoğraf 15:** Kırsal kesimin temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerden sonra edilen tahıllardan un, bulgur gibi temel besin maddelerinin elde edildiği değirmen (Yolçatı Köyünden)----- 175
- Fotoğraf 16:** Demiryolu ulaşımına bağlı olarak yapılan tren istasyonu ve istasyonun çevresinde gelişen yerleşmeler (Yolçatı Köyünden) ----- 181

ÖNSÖZ

2002–2005 yılları arasında bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “Ören Çay (Elazığ) Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı çalışmaya konu olan Ören Çay havzası, Elazığ ilinin güneybatısında yer alır. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu çalışma da Ören Çay havzasının beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ele alınıp irdelenmesi neticesinde coğrafyanın temel prensiplerine bağlı kalınarak bilimsel çıkarımlar ve sonuçlar ortaya konulmuştur.

“Ören Çay Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adı altında hazırlamış olduğum tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci (Giriş) bölümde araştırma sahasının yeri, sınırları, başlıca özellikleri ile araştırmanın konusu, amaçları, kapsamı ve araştırmanın hazırlanması aşamasında izlenen yöntemler anlatılmıştır. İkinci bölümde Ören Çay havzasının nüfus, üçüncü bölümde yerleşme, dördüncü bölümde ekonomik özellikleri açıklanmıştır. Beşinci bölümde nüfus, yerleşme ve ekonomik konuları üzerinde coğrafya biliminin temel prensiplerine bağlı kalınarak varılan sonuçlar özet halinde sunulmuştur.

Yüksek lisans tez konusunun belirlenmesinden çalışmamın tamamlanmasına kadar geçen sürede her konuda yardım ve desteklerini esirgemeyen gerekli öneri ve eleştirileriyle tez çalışmamızın daha iyi seviyeye gelmesine katkıda bulunan başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLI’ye, Doç. Dr. Harun TUNCEL’e, Yrd. Doç. Dr. Erdal KARAKAŞ’a, bölümümüzün diğer öğretim üyelerine ve arkadaşım Hamza ASLAN’a sonsuz teşekkür ederim.

Arazi çalışmalarım sırasında büyük desteğini gördüğüm ve “Ören Çay Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı hazırladığım yüksek lisans çalışmasında bana yardımcı olan köy muhtarlarına, yöre halkına ve araştırma sahasının idari olarak bağlı olduğu Elazığ ili kamu-kurum çalışanlarına, arazi çalışmalarım sırasında arazide beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma ve tezimin başlangıç aşamasından sonuçlanması safhasına kadar ki çalışmalarım esnasında her türlü maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aile bireylerime ve eşime teşekkür ederim.

Erkan YILDIZ
2006-Elazığ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

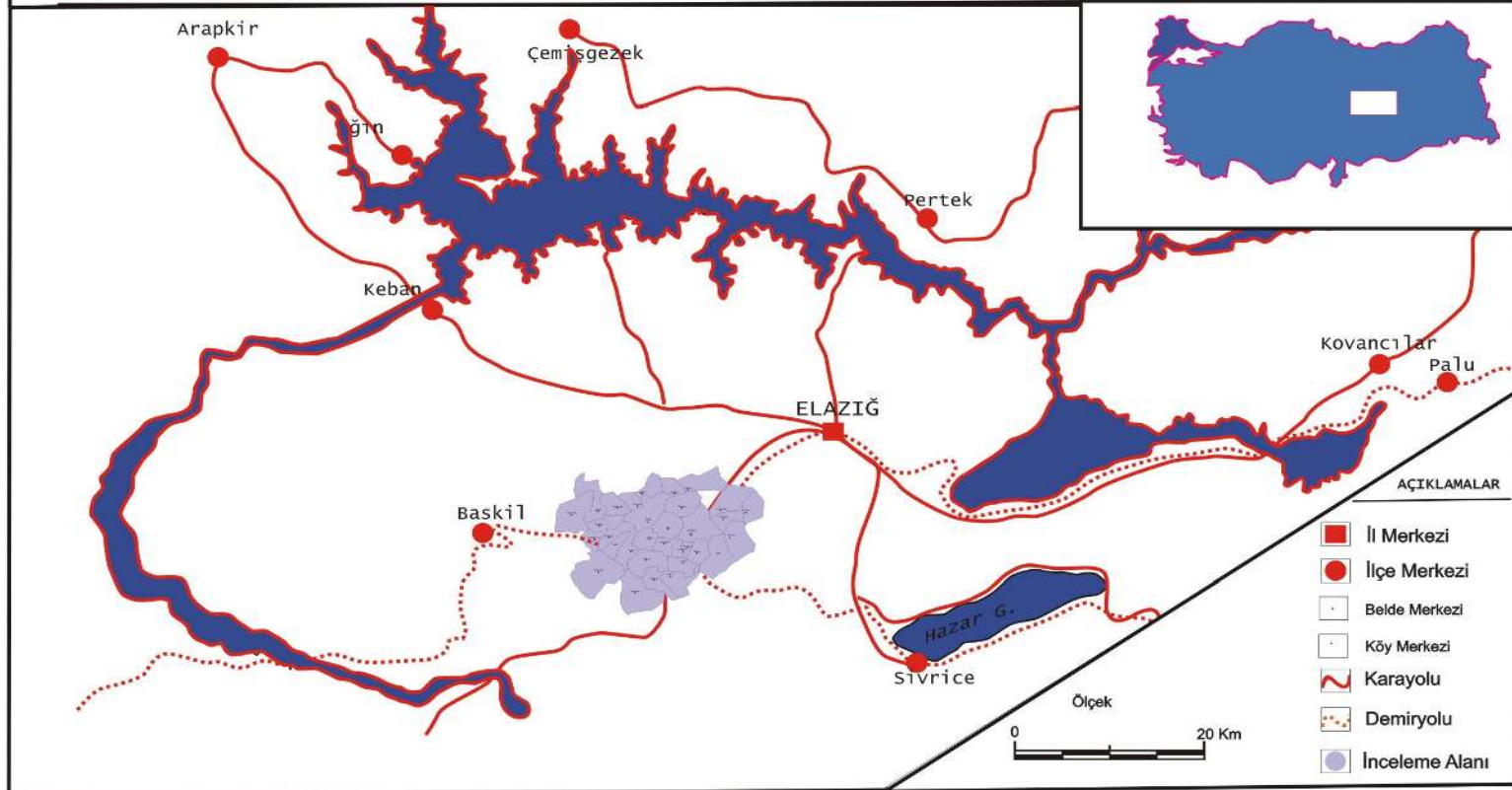
1. Araştırma sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Ören Çay havzası, Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde Elazığ ilinin güneybatı kesiminde, Güneydoğu Toroslar dağ kuşağının kuzeye yönelmesi sonucunda oluşan Baskil ve Elazığ Ovaları arasında Elazığ ili idari sınırları içinde yer almaktadır (Şekil:1). Ören Çay havzasının fiziki unsurlara göre belirlenmiş sınırları şöyledir. Doğusunda; kuzeydoğu güneydoğu yönlü uzanan Meryem Dağı (1469 m.), Eskişehir, Kurimeğal, Tohumlu (1268 m), ve Holuşluk (1228 m.) Tepeleriyle, güneyinde; Pirhasan (2004 m), Heybeli ve Pulutlu (2110 m) Dağlarıyla, batısında Dikenli ve Kasıl Tepe (1595m.), kuzeybatısında Hasan Dağı (2110 m), kuzeyinde Koyunoğlu Sırtı, kuzeydoğusunda ise Kazık Tepe, Kurt Tepe (1224 m), Kazık Tepe (1166 m.), Kırac Tepe, Kızıldağ (1341 m.) ve Karatepe (1187 m.) ile çevrilidir. Beşeri unsurlara göre sınırı da şöyle çizilebilir. Ören Çay havzasının kuzeydoğusunda Elazığ ili, batıda Baskil ilçesi ve güneydoğuda Sivrice ilçesinin oluşturduğu bir üçgende yer almaktadır (Şekil: 1, 2).

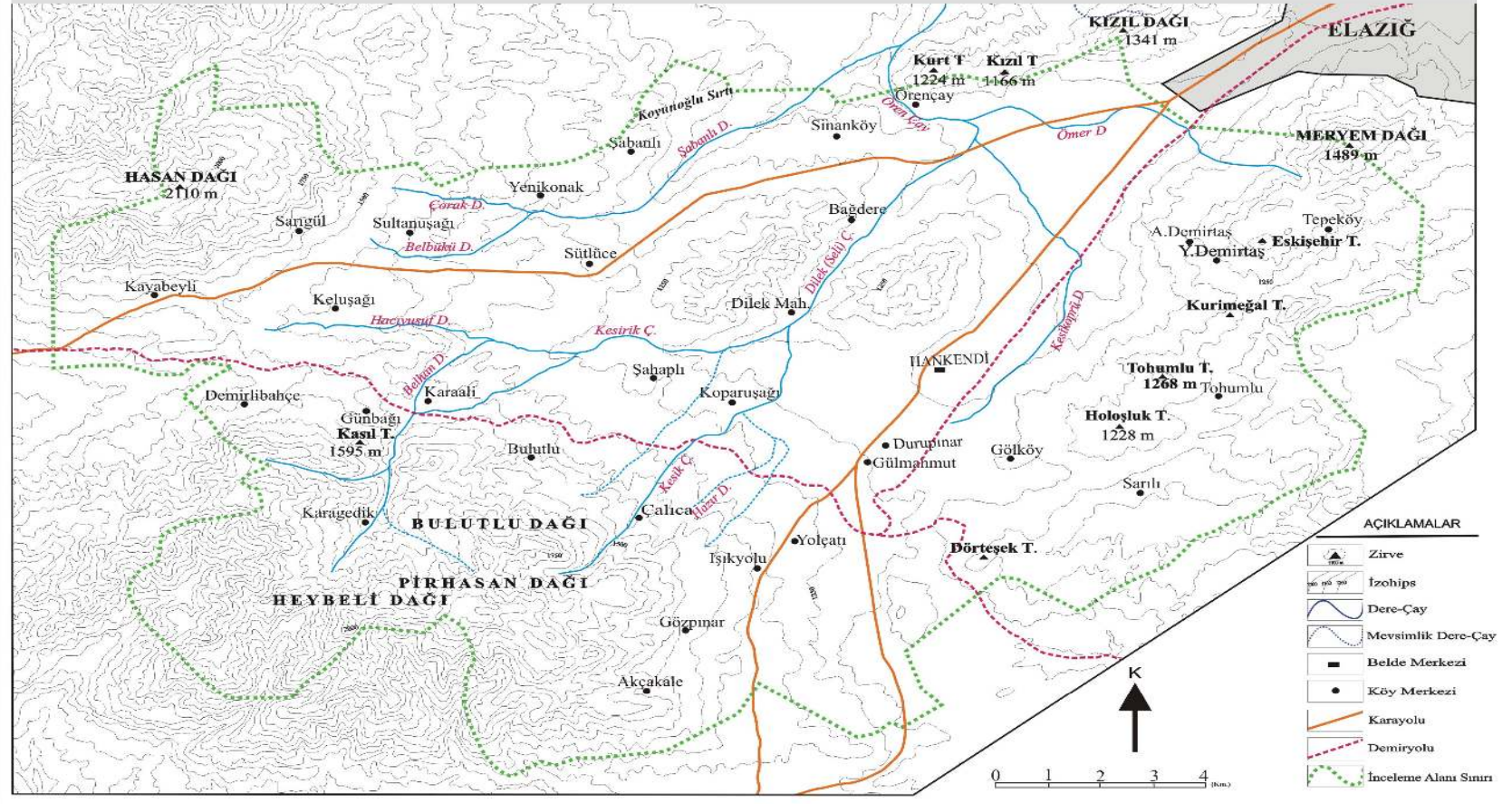
Ören Çay havzası konumu itibariyle Toros orojenik kuşağının doğu bölümünde yer alması sonucu tektonik açıdan 3. jeolojik dönemdeki Alpin Orojenezi hareketlerinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bunun sonucunda dağlık alanlar, çeşitli aşınım yüzeyleri, havza tabanları, vadi tabanları ve birikinti yelpazeleri gibi birbirinden farklı şekillerde morfolojik birimlerin belirlemesine yol açmıştır. Geçmiş dönemlerde oluşmuş bu morfolojik birimler akarsuların etkisiyle bugünkü topoğrafik görünümünü kazanmıştır.

Ören Çay havzasının en yüksek yeri 2110 m. yükseltisi ile Hasan Dağıdır. En alçak yerler ise yer yer 1100–1200 m.’ye düşen araştırma sahasının büyük bir kesimini kaplayan Hankendi belde merkezini de içine alan Hankendi ovasıdır. Ören Çay havzasını sınırlayan sahanın dış kısımları dağ, tepe sırt vb. topoğrafik birimler doğal bir sınır oluşturmakta olup iç kısmını ise Hankendi ovası oluşturmaktadır. Sonuç olarak araştırma sahası topoğrafik olarak incelendiğinde kendine has bir takım özellikleri ile ön plana çıkıyorsa da genel itibariyle tam düz bir yapıya sahip olmayıp arızalı olan büyük ölçüde bir plato karakteri görünümündedir.

Şekil: 1 ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ VE SINIRLARI

Şekil: 2 ÖREN ÇAY HAVZASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN TOPOĞRAFYA HARİTASI

Araştırma sahası, su bölümü çizgisi kriter alınarak belirlenmiş açık bir havzadır. Kaynağını araştırma sahasının kuzeybatı, güney ve güneybatı ve doğusunda yer almış olan dere ve çaylar Örençay köyü sınırları içinde Örençay Deresinde birleşmektedir. Kuzeybatı ve güneybatı kesimlerinde irili ufaklı çok sayıda dere-çay tarafından beslenen Örençay deresinin yerleşmelerin kuruluşu üzerinde etkisi kısmen vardır.

Yıllık ortalama 400–500 mm arasında yağış ve 12 C° yıllık ortalama sıcaklığa sahip bulunan Ören Çay havzasında toprağın genel özellikleri yöre iklimi ve iklimin neden olduğu step kuru orman varlığına göre şekillenmiştir. Hâkim bitki örtüsünün kuru ormanların tahribi sonucu ortaya çıkmış antropojen steplerin oluşturduğu alçak kesimlerin step bölgelerinde görülen topraklarla birlikte, 1400–1900 m.ler arasında daha çok nemli-serin bir iklim görülmekte olup 1950–2000 m.den yüksek kesimlerinde ise iklim ve yağış şartlarında görülen değişmelere bağlı olarak dağ-çayır toprakları görülmektedir.

Ören Çay havzasının nüfusu 1927 yılından itibaren günümüze seyri dikkate alındığında 1960, 1985 ve 1997 yıllarında genel nüfus seyrinin artışının durakladığı bir dönem olarak görülmektedir. 1927 yılından itibaren nüfusun genel artışının durakladığı bu dönemlerin ardından sonraki sayım yıllarında ise nüfus artışı görülmektedir.

Ören Çay havzasının %68'si meralarla kaplıdır. Toplam arazinin (295.215 da.) %21 'inde tarım yapılmaktadır. %21'lik tarım yapılan bu sahanın büyük bir kesiminde kuru tarım faaliyetleri görülmektedir. Kuru tarım alanlarında buğday, arpa, nohut son yıllarda devlet tarafından verilen teşvikle sınırlı olsa da ekim yapılmakla birlikte sulanabilen arazilerde ise sebze, meyve ve çok az bir miktarda şeker pancarı ekimi yapılmaktadır.

Araştırma sahasında turistik potansiyel bakımından önemli sayılabilecek kaynağın olmaması sonucu turizm faaliyetleri görülmemektedir. Ancak araştırma sahasının idari olarak bağlı Elazığ iline yakın olması nedeniyle özellikle yaz döneminde yoğun rekreasyon amaçlı göç faaliyetleri görülmektedir.

1. 2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodu

Araştırma sahasını oluşturan Ören Çay havzasının, bir kısmı veya tamamı lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılan fiziki, beşeri ve ekonomik düzeyde çalışmalara konu olmuştur. Ören Çay havzasının toprak, bitki örtüsü, genel

jeomorfolojik özellikleri ve gelişimi ile yeraltı su tablası gibi fiziki coğrafya çalışmaları makale ve doktora gibi bilimsel çalışmaları yapılmış olup Ören Çay havzasında birkaç yerleşmenin nüfus, ekonomik ve tarihi özellikleri hakkında lisans ve yüksek lisans düzeyinde yapılmış coğrafik çalışmalar da vardır. Ören Çay havzası ile ilgili yapılan bu çalışmaların kapsamı, amaçları ve sınırları açısından farklı bakış yöntemlerle ele alınıp incelenmiştir. Bilimsel değer taşıyan bu çalışmalar çalışmamıza katkılar sağlamıştır.

Ören Çay havzası idari ünitelerle uyumlu bir durum göstermemektedir. Sınırları belirlenen araştırma sahasında 12 köy ve 1 beldenin alanının tamamı, 18 köyün de alanının bir kısmı araştırma sahasına girmektedir. Su bölümü çizgileri ölçüt alınarak belirlemiş olduğumuz araştırma sahasındaki yerleşmelerin idari birimlerce belirlenen sınırları çalışmamızın kapsamına alınmıştır. Bu sınırlar içerisinde kalan araştırma alanımız 295.215 dekadır.

Ören Çay havzasında yer alan 30 köy ve 1 belde yerleşmesinin değişen doğal çevre özelliklerinin mekân-nüfus arasındaki karşılıklı ilişkiyi ele almak, coğrafi alt yapı ile insan arasındaki ilişkileri saptamak, doğal çevrede insanın oluşturduğu faaliyetlerin mekânsal dağılışı, neden ve sonuçlarını karşılaştırılmalı olarak ortaya koymakla birlikte yerleşmelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki değişimin geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekte mevcut olası durumunu ortaya koymak ve öneriler getirmek tezimin amacını oluşturmuştur (Şekil: 3).

Çalışmamın fiziki (havza) bir ünite olması yapmış olduğum beşeri ve ekonomik yüksek lisans coğrafya çalışmasında karşılaştığım sorunların en önemlisini oluşturmaktadır. Buna rağmen fiziki üniteleri esas alan bir coğrafi çalışmanın birbirinden farklı ve çok sayıda fiziki ünitesi bulunan ülkemizi yöneten kesimlere ve diğer meslek gruplarına (maliye, iktisatçı, sanayici, tüccar vb.) bilgi vermek amacıyla yapılan çalışmaların büyük fayda sağlayacağı realitesi beni böyle bir çalışma yapmaya sevk etti.

Araştırma sahası beşeri ve ekonomik coğrafya araştırma ve inceleme yöntemleri esas alınarak, coğrafya biliminin prensipleri doğrultusunda ele alınmaya çalışılmıştır. Coğrafya bilimi içerisinde önemli yeri olan analiz, sentez, ilişki kurma ve sebep-sonuç ilişkisi gibi bilimsel ilkeler yardımıyla coğrafyanın dağılış prensibi göz önünde bulundurularak olaylar açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamda izlediğim yöntem; gerek araştırma sahasıyla ilgili gerekse de araştırma sahasına komşu olan sahaların genel karakterini yansıtan öncelikli olarak

coğrafyacıların yapmış olduğu çalışmaların literatür taraması çalışması yapılmıştır. Tez kapsamında ele alınan konular, beşeri ve ekonomik coğrafya biliminin sınırları içinde kalmaktadır. Tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma sahasının bulunduğu konum, coğrafi ve idari sınırları ile başlıca coğrafi özellikleri anlatılmıştır. Bu bölüm oluşturulurken 1/1.500.000 ölçekli Türkiye haritası kullanılarak lokasyon haritası elde edilmiştir. Çalışmanın konusu ve amacı doğrultusunda öncelikli olarak araştırma sahasının sınırlarını belirlemek ve çalışmada rehber olması açısından Elazığ DSİ 9. Bölge Müdürlüğünden çalışma sahasının genel topoğrafik özelliklerini yansıtan 1/25.000 ölçekli K-41 c₁, c₂, c₃, c₄, K-42 d₁ d₂ d₃ d₄, L-42 a₁ ve L-41 b₂ topografya haritaları temin edilmiştir. Haritalar yardımıyla araştırma sahasının topoğrafik ana birimlere bağlı olarak su bölümü çizgisi kriter alınarak araştırma alanının sınırları belirlenmiştir. Elazığ DSİ 9. Bölge Müdürlüğünden elde edilen 1/ 25.000 ölçekli topografya haritası amaca uygun çizim tekniği ile ana izohipsler 50 m. aralıklar kullanılarak çizilmiştir. Haritalar yardımıyla araştırma sahasının topoğrafik ana birimlere bağlı olarak su bölümü çizgisi kriter alınarak araştırma sahasının sınırları belirlenmiştir. Sınırları belirlenen araştırma sahasında 13 yerleşmenin tamamı 18 yerleşmenin de bir kısmı araştırma sahasında bulunmaktadır (Şekil: 3).

Bir sonraki aşamada ise literatür çalışmaları, planlama amaçlı olup büro çalışmaları ve uygulamalı arazi çalışmaları sonucu elde edilen veriler neticesinde harita, tablo, grafik gibi görsel unsurların değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonra elde edilen kaynak, bilgi vb. dokümanlar ile coğrafi ilkeler doğrultusunda arazide yapılması gereken çalışmalar tespit edilmiş ve Ören Çay havzası dâhilinde yerleşmeler gezilerek yakından incelenmiş olup anketler uygulanarak fotoğraflar çekilmiştir.

İkinci bölümde araştırma sahasının nüfus özellikleri ele alınmıştır. Bu bölüm oluşturulurken D.İ.E.'nin nüfus verileri (1927–2000) ile araştırma sahasında bulunan sağlık ocağı E.T.F raporları Elazığ il Sağlık Müdürlüğü'nden temin edilerek araştırma sahasının nüfusla ilgili bilgileri çeşitli amaçlarla tablo, grafik ve haritaların (1935–1980–2000 yılı nüfusun dağılışı, aritmetik, fizyolojik, 2005 yılı yaz-kış nüfus yoğunluğu haritaları, nüfusun yaş cinsiyet, eğitim ve öğretim durumları) oluşturulmasında kullanılmıştır. Tez metni yazılırken arazide vatandaşlarla yapılan birebir görüşmeler, anketler ve gözlemlerle birlikte elde edilen bilgiler bir bütün halinde yorumlanmıştır. Bu bölüm içerisinde yer alan nüfusun tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve göçlerle olan ilgili kısımlar büyük oranda arazi çalışmaları esnasında elde edilen

yöresel bilgilere göre oluşturulup yorumlanma yoluna gidilmiştir. Köylerin nüfus ve hane sayıları ile nüfusun dağılışı ve yoğunluklarına ilişkin yorumlar ve sınıflamalar genellikle yerleşmelerin konumları, nüfus ve alan büyüklükleri ile hâkim ekonomik faaliyetleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Üçüncü bölümde araştırma sahasında bulunan yerleşme özellikleri ele alınmıştır. Bu bölüm oluştururken araştırma sahasındaki yerleşmelerin tarihine ilişkin çalışmalar incelenmiş ve bunların tarihi coğrafya açısından değerlendirilmeleri yapılmıştır. Tezimizin metni yazılırken de değerlendirme sonuçları göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kuruluşu üzerinde etkili olan coğrafi faktörler coğrafi bir anlayışla açıklanmıştır. Bu bölümdeki çalışmalar yapılırken arazi gezi ve gözlemleri sonucunda edinilen bilgilerin yorumları yapıp açıklanmıştır. Köylerle ilgili bilgiler (nüfus, yerleşme ve ekonomik özelliklere ilişkin) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü A.P.K.'nın 1980 yılında tüm Türkiye'de yapmış olduğu köy sınırları dahilinde istatistiki verileri içeren köy envanter etütlerinden inceleme alanındaki köylere ait olanların verileri kullanılmıştır.

Dördüncü bölümde inceleme alanının ekonomik özellikleri ele alınmıştır. Diğer bölümler gibi bu bölüm oluştururken Elazığ ili kamu kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler çeşitli amaçlarla tablo, grafik ve haritaların (toprak, Tepeköy, Bağdere ve Gököy köyleri ile birlikte genel arazi kullanımı, kovan ve tavuk çiftliklerinin dağılışı ve litoloji haritası) oluşturulmasında kullanılmıştır. Arazi kabiliyet, toprak haritaları ile Bağdere, Tepeköy, Gököy köylerinin arazi kullanım haritaları ve köylerin alanları bilgisayar ortamında uygun programla (Netcat) alan hesaplamaları yapılmıştır. Masa başında yapılan tablo, grafik harita vb. unsurlar arazi çalışmaları esnasında karşılaştırılmıştır. Ekonomik faktörler üzerinde etkili olan coğrafi faktörler coğrafi bakış anlayışı çerçevesi ve coğrafi anlayışına bağlı kalınarak açıklanmıştır. Ekonomik faaliyet türlerine ait bölümlerin büyük çoğunluğu arazi çalışmaları sonucu elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Bununla beraber Elazığ İl Tarım Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Beşinci (sonuç) bölümde coğrafi bakışın gerektirdiği mevcut problemlerin temelini teşkil eden tezin amaç ve kapsamı dâhilinde beşeri ve doğal unsurların inceleme alanımızdaki karşılıklı ilişkilerini, dağılışlarını ve değişen unsurların tespiti amacıyla bilimsel sonuçlara ulaşılması düşüncesiyle büro ortamında bir araya getirilen çalışmalar değerlendirip bir neticeye varılmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÖREN ÇAY HAVZASININ NÜFUS COĞRAFYASI

2. 1. Nüfusun Gelişimi

Ören Çay havzasında nüfusun artmasının veya azalmasının birçok sebebi olmakla beraber doğumlar ve ölümler arasındaki fark olarak tanımlanan “doğal gelişme” (Doğanay, 1994, s: 47) ile nüfus miktarını etkileyen göç hareketleri olmuştur. Ülkemizde ilk düzenli ve sistemli nüfus sayımları 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında ülkemizdeki köylerin nüfus miktarı verilmemiştir. Ören Çay havzası o dönem itibariyle tamamen köy statüsünde olması nedeniyle yerleşmelerin nüfus miktarları hakkında her hangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Ören Çay havzasının nüfus miktarı ile bilgiler 1927 yılında yapılan nüfus sayımını takiben bir sonraki nüfus sayımı 1935 yılında verilmiştir.

Tablo 1: Ören Çay Havzasında Nüfusun Miktarı, Artışı, Artış Oranı ve Hızı (1935–2000).

Sayım Yılı	Nüfus Miktarı (Kişi)	Nüfus Artışı (Kişi)	Nüfus Artış Oranı (%)	Nüfus Artış Hızı (%)
1935	7134	-	-	-
1940	7392	258	3.6	0.7
1945	7722	330	4.4	0.8
1950	8225	503	6.5	1.2
1955	8436	211	2.5	0.4
1960	8296	-140	1.6	-0.3
1965	8841	545	6.5	1.2
1970	9368	527	5.9	1.1
1975	9862	494	5.2	1.0
1980	9888	26	0.02	0.03
1985	8966	-922	-5.2	-1.9
1990	8383	-583	-6.5	-1.3
1997	6815	-1568	-18.7	-2.9
2000	8442	1627	23.8	7.1

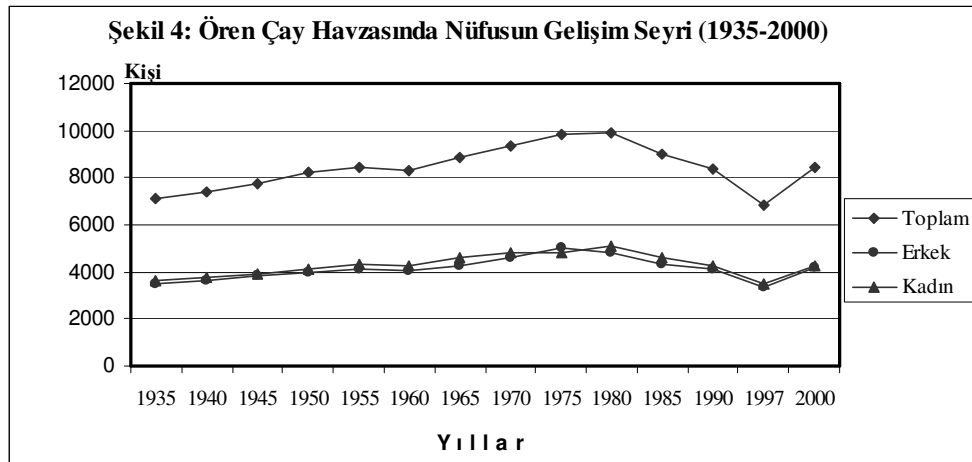
Kaynak: D.İ.E.,

Ören Çay havzasında 1935 yılında 7134 kişi olan nüfus ortalama %3,6’lık bir artışla (258 kişi) 1940 yılında 7392 kişiye yükselmiştir. 1940 yılından sonra, II. Dünya savaşının başlaması nedeniyle erkek nüfusun askere alınması sonucunda nüfus artış hızını düşürmüş ve %4,4’lük artış oranı ile araştırma alanımızda 1945 yılında nüfus 330 kişi artarak 7722’ye ulaşmıştır. 1940–1945 dönemlerinde araştırma sahasının idari

olarak bağılı olduğu Elazığ ilinin kır nüfusunda nüfus artış oranı ise % 0,7'dir. Bu durum Ören Çay havzasında doğumların ölümlerden ve araştırma sahasından dışarıya doğru olan göç olayından fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Tablo: 1, 2).

1945–1950 yılları arası dönemde nüfus artışı devam etmektedir. 1945 yılında 7722 kişi olan nüfus, ortalama % 6,5'lik bir artışla (503 kişi) 1950 yılında 8225 kişi olmuştur (Tablo: 1). 1945–1950 yılları arasında dışarıya göçün fazla olmaması, II Dünya savaşında silâh altına alınan nüfusun terhis edilmesi, terhis edilen nüfusun evlenmelerine dönmesi sonucu sosyo-ekonomik şartların düzelmesi sonucunda nüfus artmışna neden faktörlerdir. Bu dönem sonunda 1950 yılında Elazığ kırsal nüfusunun % 1,3'ne karşılık gelmektedir.

1935 yılında 7134 kişi olan nüfus ortalama %4,25'lik bir artışla 1955 yılında 8436 kişiye yükselmiş olup araştırma alanımızda nüfus 1935'ten 1955 yılına kadar kesintisiz olarak artmıştır (Tablo: 1, Şekil: 4). 1935–1955 yılları arasında en fazla nüfus artışı 1945–1950 yılları arası dönemde gerçekleşmiştir. Araştırma sahasında 1935–1955 yılları arası dönemde doğal çevre ve beşeri faktörlerin artan nüfusa yetecek kaynağa sahip olması nedeniyle nüfus 1955 yılına kadar sürekli artmıştır. 1955 yılında 8436 kişi nüfusu ile araştırma sahasının nüfusu Türkiye nüfusunun % 0,44'üne karşılık gelmektedir. 1935–1955 yılları arası dönemlerde araştırma sahasının Türkiye nüfusu içindeki nüfus oranı ve sayısı düşmesine rağmen Türkiye nüfusunda 1935–1955 dönemlerinde görülen nüfus artışı ve oranın görülmesi araştırma sahasının nüfusu ile bir benzerlik görülmektedir (Tablo: 2).

Kaynak: D.İ.E

1960 yılına gelindiğinde ise 1935 yılından süregelen sürekli nüfus artışının görülmediği bir dönem görülmektedir. 1955 yılında 8336 kişi olan nüfus, ortalama %1,6'lık düşüşle 1960 yılında nüfus 8296 kişiye düşmüştür (Tablo: 1, 2 ve Şekil: 4). Bunun nedeni ise “1960’lı yıllarda ülke çapında gerçekleşen büyük kalkınma hamlesine bağlı olarak özellikle şehirlerdeki imar faaliyetleri sebebiyle kırsal kesimden şehirlere doğru göç hareketinin başlamıştır (Doğanay, 1994, s: 194 atfen Yiğit ve Hayli, 1995, s: 206). Bu dönemde nüfusun artmaması araştırma sahasında bu dönemde Avrupa ülkelerine ve yurdun değişik illerine olan göçlerin nüfusun artmamasının büyük bir etkisi vardır. 1960 yılında araştırma sahasında nüfus azalmasına rağmen Elazığ ve Türkiye kırsal nüfusunda artma görülmektedir.

1960–1965 dönemi 1955–1960 dönemine kıyaslandığında bu dönemde %1,2’lik bir nüfus artış hızı ve %6,5’lik bir nüfus artış oranı söz konusudur. 1960 yılında 8296 kişi olan nüfus, ortalama %6,5’lik bir artışla 1965 yılında nüfus 8841 kişi olmuştur (Tablo: 1, 2). Bu dönem Ören Çay havzasında tüm sayım yıllarını kapsayan sayım yılları süresince 1997–2000 sayım yılı döneminden sonra nüfusun en fazla arttığı döneme denk gelir. Balkan ülkelerinden özellikle Romanya’dan gelen Trakya kökenli Türk asıllı göçmenlerin araştırma alanına yerleşmesinin nüfus artışına neden olmuştur.

1965–1970 döneminde nüfusun seyri açısından 1960–1965 dönemine paralellik arz etmektedir. Ören Çay havzasında nüfus artışı, artış hızı ve oranı bakımından 1960–1965 döneminin özelliğini yansıtmaktadır. 1970–1975 yılları arası dönem ise yine 1960 yılından itibaren nüfus artışının görüldüğü bir dönemdir. 1975’de 9862 kişi olan nüfus, ortalama %0,02’lik bir artışla 1980’de 9888 kişiye yükselmiştir. 1980 yılı nüfus sayımları sonucunda toplam nüfus 9888 kişiye ulaşarak araştırma alanımız 1935–1980 sayım dönemlerinin en yüksek değerlerine ulaşmıştır. 1980 yılında 9888 kişi olan nüfus, ortalama %5,2’lik bir azalma 1985 yılında 922 kişi azalarak 8966 kişiye inmiştir. Araştırma sahasında görülen nüfusunun azalması Elazığ ve Türkiye kır nüfusunun azalması bakımından bir paralellik göstermektedir. Buna neden olarak 1980–1985 yılları arası dönemde Türkiye genelinde kırsal kesimden büyük şehirlere olan göçün etkisinin bir sonucudur. 1985 yılında 8966 kişi olan nüfus ortalama %6,5’lik bir azalma sonucunda 1990 yılında 8383 kişiye inmiştir. Araştırma alanımızda 1990 yılında 8383 kişi olan nüfus 1997 yılında ortalama %18,7’lik büyük bir nüfus azalması sonucunda 1627 kişi azalarak 1997 yılında 6815 kişiye düşmüştür (Tablo: 1, 2, Şekil: 4).

Kırsal bir yerleşme olan araştırma sahasında 1980–1997 yılları arası dönemin belki de en karakteristik ve bariz özelliği Türkiye ve Elazığ ili kırsal alandaki nüfusun artış oranı ve hızının eksi değerlere indiğinin görülmesidir. 1985–1990 dönemini izleyen bir sonraki dönem olan 1990–1997 yılında araştırma sahasında nüfus sayım dönemleri boyunca nüfus miktarı, artış hızı ve oranları bakımından en düşük değerlere rastlanmaktadır. 1990 da 8383 kişi olan nüfus 1997 yılında 6815 kişiye düşerek 1568 kişilik nüfus azalması görülmüştür. 1990–1997 yılları arası dönemde nüfus artış hızı %-29.1 olarak görülmektedir (Tablo: 1, 2, Şekil: 4). Araştırma sahasında 1980 yılından itibaren görülen nüfus artış hızı ve oranı, bu dönemde kırsal alandan büyük şehirlere olan göçler nedeniyle azalmıştır.

Tablo 2: Ören Çay Havzası, Elazığ ve Türkiye Kır Nüfusunun Artış Hızı ve Oranı (1935–2000)

	ÖREN ÇAY HAVZASI NÜFUS			ELAZIĞ KIR NÜFUSU		TÜRKİYE KIR NÜFUSU	
DÖNEMLER	Artış Miktarı	Artış Oranı (%)	Artış Hızı %	Artış Oranı %	Artış Hızı %	Artış Oranı %	Artış Hızı %
1935–1940	258	3.6	0.7	-27.8	-6.5	10.2	1.6
1940–1945	330	4.4	0.8	3.9	0.7	5.4	0.9
1945–1950	503	6.5	1.2	6.9	1.3	11.4	2.1
1950–1955	211	2.5	0.4	1.3	0.2	14.8	1.7
1955–1960	-140	-1.6	-0.3	13.6	2.5	15.3	1.9
1960–1965	545	6.5	1.2	9.8	1.8	13.1	1.7
1965–1970	527	5.9	1.1	4.0	0.7	13.4	1.2
1970–1975	494	5.2	1.0	7.4	1.4	13.3	1.3
1975–1980	26	0.02	0.03	4.7	0.9	10.8	1.3
1980–1985	-523	-5.2	-1.9	-1.4	-0.2	13.2	-1.0
1985–1990	-583	-6.5	-1.3	-9.8	-2.0	11.4	-5.0
1990–1997	-1568	-18.7	-2.9	-21.7	-2.8	-4.8	-0.7
1997–2000	1627	23.8	7.1	11.8	3.7	9.2	8.8
1935–2000	1707	26.4	7.1	2.7	1.7	136.7	15.8

Kaynak: D.İ.E

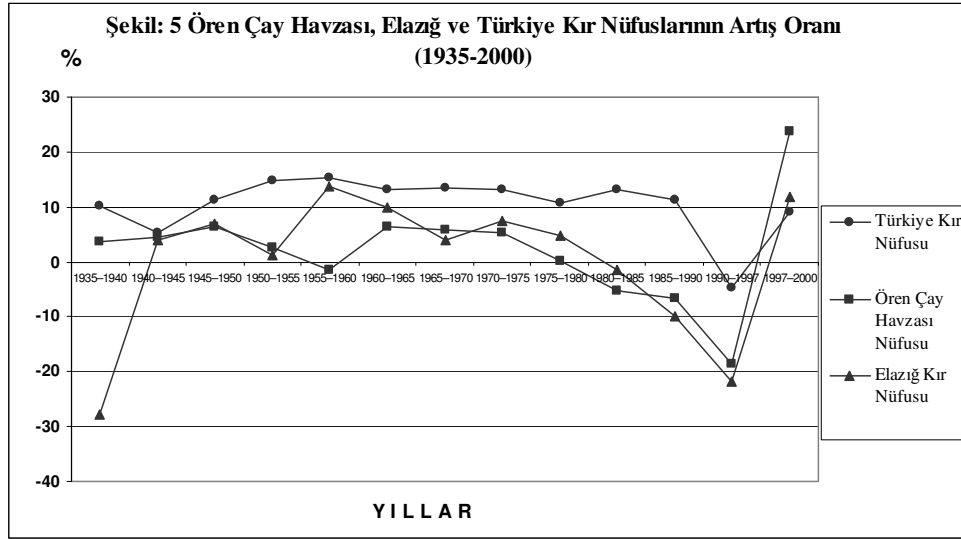
Ören Çay havzasında 1997–2000 yılları arası dönemde tüm nüfus sayım yılları içerisinde nüfus artış hızı ve oranı bakımından en yüksek seviyeye ulaştığı görülmüştür. 1997 yılında 6815 kişi olan nüfus 2000 yılında 8442 kişiye ulaşarak 1627 kişi artmıştır. Bu dönemdeki nüfus artış hızı %21,4'lük olarak kendini göstermektedir (Tablo: 1).

1997–2000 yılları arası dönemde görülen nüfus artış hızı ve oranlarının en büyük nedeni son dönemlerde Elazığ ilinin artan nüfusu, dışarıya olan göçlerin azalması,

araştırma sahasının sosyo-ekonomik nedenlerin etkisiyle göç alması ve Hankendi’de hizmet sektörünün genişlemesi nüfusun artmasına neden olmuştur.

Araştırma sahasında 1935–2000 yılları arası yıllık nüfus artış hızları dikkate alındığında 65 yıllık dönemdeki en fazla nüfus artış hızı %7,1’lik bir nüfus artış hızı ile 1997–2000 yılları arasında görülmektedir. Yine en fazla nüfus artış oranı %23,8’lik bir değerle 1997–2000 yılları arası dönemde görülmektedir (Tablo: 2 ve Şekil: 5).

Araştırma sahasında 1935 yılında 7134 kişi olan toplam nüfus 2000 yılında 8442 kişilik bir rakama ulaşarak sürekli bir şekilde olmasa da artış yönünde kendini göstermiştir. Nüfusun yıl olarak en fazla arttığı 2000 yılı (1627 kişi) nüfusun fazla (1568 kişi) azaldığı 1997 yılında rastlanılmaktadır. 1935–2000 yılları arası dönemde ise nüfusun olarak en fazla 1990–1997 yılları arası (1568 kişi) döneme denk gelir. Nüfusun en az arttığı (26 kişi) dönem olarak 1975–1980 yılları arası döneme denk gelmektedir (Tablo: 1, 2, Şekil: 4, 5).

Kaynak: D.İ.E.

Ören Çay havzasında en yüksek nüfus artış hızı ve oranı 1997–2000 yılları arası dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde nüfus artış oranı %23 nüfus artış hızı ise %2,53’dür. 1997–200 yılları arası yılar itibariyle en fazla nüfus artışı (1627 kişi) bu dönemde görülmektedir. 1980–1997 yılları arası nüfus azalmıştır. Bu dönemin ardından nüfus artış hızı, miktarı ve oranı 1997 yılında görülmektedir. Bu dönemdeki nüfus artışı hızı (%-2,9), nüfus artış oranı (%-18,70) ve nüfus azalış miktarı 1568 kişidir (Tablo: 1, 2, Şekil: 5).

Tarihi süreç içinde genel hatlarıyla araştırma sahasında 1935–2000 yılları arası yapılan nüfus sayımları sonuçlarına bakıldığında nüfusun gelişimini 1935–1955, 1955–1960, 1960–1980, 1980–1997 ve 1997–2000 olmak üzere beş dönemde ele almak mümkündür. 1935–1955, 1960–1980, 1997–2000 yılları arası bir artma, 1955–1960, 1980–1997 yılları arasında bir azalma görülmektedir. Nüfusun miktarında artma ve azalışların görülmesi demografik olgu olarak dikkat çekmektedir (Tablo: 1 ve Şekil: 4). Araştırma sahasında 1935–2000 yılları arası dönemde nüfusun doğum, ölüm ve göçlerin neden olması araştırma sahasının doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanması sonucu nüfus günümüzdeki şeklini almıştır (Tablo: 4).

2. 2. Göçler

Göç: “Daha iyi daha elverişli geçinme, yerleşme yolunu bulmak üzere bir yerden başka bir yere taşınma işidir (İzbirak, 1992, s: 39)”. Göç, insanoğlunun avcılık ve toplayıcılık döneminden günümüz 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sebep ve şekil değiştirerek varlığını sürdürmüştür. Göç olayını mekâna indirgediğimizde gördük ki, araştırma sahasında da göçler yaşanmış ve yaşanmaktadır. Araştırma sahasındaki nüfus hareketlerini göç verme ve göç alma şeklinde iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

2. 2. 1. Araştırma Alanından Dışarıya Olan Göçler

Araştırma alanından dışarıya doğru olan göçleri iki ana başlık altında ele alabiliriz. Birincisi, araştırma alanından *dış ülkelere* olan göçler. İkincisi ise, araştırma alanından *yurdun çeşitli illerine* doğru gerçekleştirilen göçlerdir.

Dış göçler, ülke sınırları ölçüt alınarak sınıflandırılmaktadır. Araştırma alanından *dış ülkelere olan göçler* görülmüştür. Araştırma sahasındaki köylerden yurt dışına ilk göç hareketi 1912 yılında görülmüştür. 1912 yılında Tepeköy’den 6 aileden 18 kişi A.B.D’ye göç etmiştir. 1912 ve 2005 yılları arasında dış ülkelere 82 aile göç etmiştir. Dış ülkelere göç eden toplam 82 aileden Almanya’ya göç eden 55 aile yurt dışına göç eden ailelerin %67’sini, Hollanda’ya göç eden 12 aile yurt dışına göç eden ailelerin %15’ni, A.B.D’ye göç eden 6 aile ise yurt dışına göç edenlerin %7’sini ederken diğer 9 ailede yurt dışına göç eden ailelerin %11’i olup bu ailelerin gittikleri ülkeler Fransa, İsviçre, Belçika ve Libya olarak sıralanmaktadır (Tablo: 3, Şekil: 6).

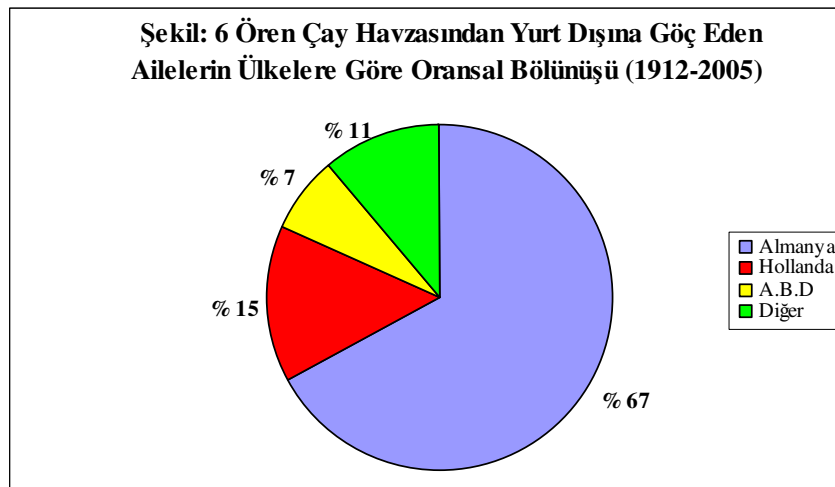
Araştırma sahasındaki köylerden dış ülkelere en fazla göç veren köy toplam 16 aile ile A. Demirtaş köyüdür. A. Demirtaş köyünü 9 aile ile Tohumlu köyü 8 aile ile Şabanlı köyü izlemektedir. Bununla birlikte araştırma sahasındaki bulunan Bulutlu, Durupınar, Gölköy, Gözpınar, Günbağı, Işıkyolu, Karaali, Karagedik, Kayabeyli, Koparuşağı, Sarıgül, Sinanköy, Sultanuşağı, Şahaplı, Yenikonak ve Y. Demirtaş köylerinde ise dış ülkelere göç olmamıştır.

Tablo 3: Ören Çay Havzasından Dış Ülkelere Göç Eden Aile Sayısı (1912–2005)

Tercih Edilen Ülkeler	1980 Öncesi	1980–2005	Toplam	%
Almanya	30	25	55	67
A.B. D	6	-	6	15
Hollanda	2	10	12	7
Muhtelif Ülkeler	2	7	9	11
Toplam	40	42	82	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ¹ ve Arazi Anketleri ²

1980 öncesi ve sonrası dönemlerde Almanya'ya göç eden ailelerin diğer dış ülkelere göç eden ailelerin sayısı ve oranından fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Türkiye'nin genç nüfusa sahip olması, sosyo-ekonomik yapısının bozuk olması ve II. Dünya savaşından yenik çıkan Almanya'nın yoğun işçi talebinden kaynaklanmaktadır. 1980 yılı sonrasında Almanya'ya göç eden ailelerin 1980 yılı öncesi Almanya'ya göç eden ailelerin akrabalık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır.

Kaynak: Arazi Anketleri

Araştırma sahasından yurt dışına olan göçlerin en önemli nedeni ekonomik sebeplerdir. Arazide uyguladığımız anketler ve köylülerle yapmış olduğumuz

görüşmelerde ekonomik nedenlerle yurt dışına göç eden nüfusun ortalama yaşlarının 20–24 yaş grubu olduğunu görmekteyiz. Yurt dışına göç eden ailelerden sadece iki aile emekli olduktan sonra yaşadıkları köylerine dönmüşlerdir

Dış göçlerin olumsuz yanları olduğu gibi olumlu yanları da mevcuttur. Köylerinden çeşitli nedenlerle göç etmek durumunda kalan aileler veya bireyler kazandıkları dövizlerle öncelikli olarak kendi ekonomik düzeylerini düzeltmişlerdir. Bu sürecin devamında, birinci derece de kendi yakın akrabalarına, daha sonra da köy halkına sosyo-ekonomik yönden bir nebze de olsa olumlu sayı bileceğimiz bir değişimin kapılarını açmışlardır. Buna örnek olarak; günümüzde yaygın olarak kullanılan teknolojik gelişmeler sonucunda yapılan araç ve gereçler ile öğrendikleri modern tarım metotlarını kendi köylerine getiren bu insanlar, kırsal kesim insanının geleneksel yaşamında önemli yer tutan tarımsal faaliyetleri derindiren etkilemiştir. Bunun sonucunda köylerde yeni bir tarım kültürü oluşmuştur.

Araştırma sahasından *yurdun diğer yerlerine olan göçler de* görülmüştür. Araştırma sahasında yurt içine olan göçlerin temel nedenleri arasında ekonomik yetersizlik dikkati çeken noktadır. Buna neden olarak da araştırma sahasında topoğrafyanın eğimli ve engebeli olması, nüfusun birinci derecede geçim kaynağı olan tarım alanlarının yetersizliği, parçalı ve dağınık olması, nüfus artışı ve Türkiye'nin bilinen ekonomik yapısıdır. Bilindiği gibi Türkiye'nin çoğu köyleri sosyo-kültürel açıdan eğitim, sağlık vb. temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Bu bağlamda araştırma sahasında bulunan köylerde sosyo-kültürel açıdan bu özellikleri taşımaktadır. Köylerimizde eğitim ve sağlık imkânlarının yetersizliği köy halkının daha iyi imkânlarla sahip olan İstanbul, Ankara, İzmir vb. sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan iyi durumda olan şehirlere göç etmelerine neden olmuştur.

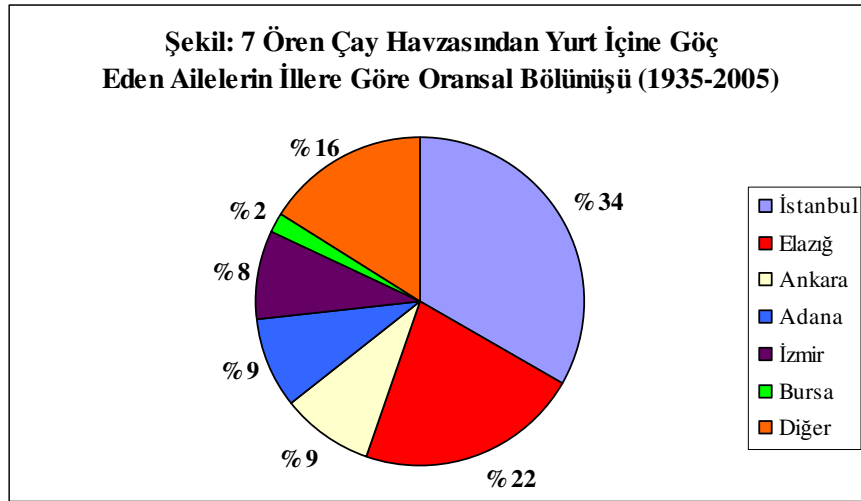
Araştırma sahasından yurt içine olan göçleri 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem olarak iki dönemde ele almaktayız. 1980 öncesinde Köy hizmetleri Genel Müdürlüğü APK dairesi başkanlığının 1981 yılında yapmış olduğu köy envanter etütleri sonucu araştırma sahasından bu dönemde göç eden 66 aileden 47'si muhtelif illere, 12 aile araştırma sahasının da idari olarak bağlı olduğu Elazığ'a, 3 aile İzmir'e, 3 aile Adana'ya ve 1 ailede Bursa'ya göç etmiş olup toplam araştırma alanından 66 aile göç etmiştir. 1980 sonrası dönemde ise için araştırma alanından olan göçleri miktarı ve yapıldığı yeri tespit etmek amacıyla arazide uyguladığımız anketler sonucunda 288 aile göç etmiş bulunmaktadır. Bu dönemde araştırma alanından yurt içine olan göç eden 118 aile

İstanbul'a, 66 aile Elazığ'a, 32 aile Ankara'ya, 29 aile Adana'ya, 27 aile İzmir'e, 6 aile Bursa'ya ve 10 ailede yurdun değişik illerine göç etmiştir. 1980 öncesi ve sonrası Çay havzasından ülkemizin il merkezlerine göç eden ailelerin %'34'ü İstanbul'a, %22'si Elazığ'a, %9'u Ankara ve Adana'ya, %8'i İzmir'e, %2'si Bursa'ya ve %16'sı da diğer illere olmuştur (Tablo: 4, Şekil: 7).

Tablo 4: Ören Çay Havzasından İl Merkezlerine Göç Eden Aile Sayısı (1935–2005)

Tercih Edilen İller	1980 Öncesi	1980–2005	Toplam	%
Elazığ	12	66	78	22
İstanbul	-	118	118	34
Ankara	-	32	32	9
İzmir	3	27	30	8
Adana	3	29	32	9
Bursa	1	6	7	2
Muhtelif İller	47	10	57	16
Toplam	66	288	354	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Kaynak: Arazi Anketleri

Araştırma sahasından Elazığ'a olan göçlerin nedenlerin başında Elazığ'ın araştırma sahasına yakın olmasından kaynaklanmaktadır. İzmir'e, Bursa'ya ve İstanbul'a olan göçlerin nedenleri bu şehirlerin ekonomik imkânlarının iyi olmasından dolayı göç eden ailelerin kolay iş bulmasından kaynaklanmaktadır. Ankara'nın ise ülkemizin başkenti olması ve idari yapısından dolayı araştırma sahasından bu şehre göçün olmasına neden olmuştur. Araştırma sahasından yurt içine göç eden nüfusun Adana ve Mersin gibi şehrsel merkezleri seçmesi bu şehirlerin ekonomik ve sosyo-

kültürel özelliğinin gelişmiş olmasının yanında tarım ve turizm faaliyetlerinin gelişmiş olmasının da rolü vardır.

Araştırma sahasından yurt içine en fazla göç 37 aile ile Sarılı köyünde görülmektedir. 32 aile ile Işıkyolu ikinci ve Sinanköy ise 22 aile ile üçüncü sırada yer almaktadır. Araştırma sahasından yurt içine en fazla göçün görülmesinin sebebi Sarılı, Işıkyolu ve Sinanköy'ün doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Sinanköy'ünün alanın küçük olması sonucuyla birlikte köyde artan nüfusa yetecek kadar tarım alanının olmamasının rolü vardır. Bununla birlikte bu üç köyün ortak özelliği olan topoğrafik olarak arızalı olması da göçe neden olmaktadır.

Elazığ il merkezinin Sarılı köyünün nüfusunu kendisine çekmesi, Keban Barajı yapımı dolayısıyla Sarılı köyüne göç eden 20 kadar ailenin ileriki yıllarda Türkiye'deki diğer illerde bulunan akrabalarının yanına yerleşmesi Sarılı köyünden yurt içine göçlerin en fazla yaşanmasına neden olmuştur. Bağdere, Keluşağı, Sarıgül ve Yolçatı köylerinden yurt içine hiç göç olmamıştır (Tablo: 4).

2. 2. 2. Araştırma Alanına Doğru Dışardan Gelen Göçler

Günümüzde artık değişmez bir yasa haline gelen göç olayı kırsal alandan kent alanlarına doğru olmaktadır. Bazen göç olayı bunun tam tersi bir durumda alabilmektedir. Araştırma alanındaki yerleşim birimlerine *ülke dışından, şehrsel alandan gelen ve kendi bünyesindeki köyler arasında göç olayları* görülmektedir.

Araştırma alanında görülen bir göç olayı şeklide *dış ülkelerden gelen göçlerdir*. Bilindiği üzere belli zaman dilimlerinde ülkemize dış ülkelere Türk nüfus göç etmiştir. Dış ülkelere gelen devlet tarafından getirilip yerleştirilen Türklerden oluşan nüfusun iskân edilmesi belli bir süre devam etmiştir. Sonuçta ülkemizin birçok kesimine olduğu gibi araştırma alanında Türk nüfus yerleştirilmiştir. Dış ülkelere 1932 yılında Romanya'dan gelen Türk nüfusun oluşturduğu 24 göçmen aile devlet tarafından araştırma alanımızdaki Örençay köyüne yerleştirilmiştir (Tablo: 5). Araştırma sahasına yerleştirilen Türk asıllı göçmen nüfusa daha sonraki yıllarda devlet tarafından 1953 yılında bir miktar toprak verilmişse de göç eden bu nüfus belli bir süre sonra göç etmişlerdir.

Araştırma alanına dış ülkelere göç edip yerleşenler olduğu bir *şehir yerleşmesinden* de araştırma alanına göç edip yerleşen nüfus da bulunmaktadır. Köy

Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu köy envanter etütlerin sonucu araştırma alanının da idari olarak bağlı olduğu Elazığ ilinden Hankendi'ye 20 kişi göç etmiştir. Arazide köylülerle yapmış olduğumuz görüşmeler ve uyguladığımız anketler sunucunda 11 aile Işıkyolu köyüne 1 aile Durupınar ve 20 aile Sarılı köyüne göç edip yerleşmişlerdir (Tablo: 5).

Tablo 5: Ören Çay Havzasına Göç Eden Aile Sayısı (1935–2005)

KÖYLER	1980 Öncesi	1980 Sonrası	Toplam	KÖYLER	1980 Öncesi	1980 Sonrası	Toplam
A. Demirtaş	2	35	37	Kayabeyli			
Akçakale		3	3	Keluşağı			
Bağdere				Koparuşağı			
Bulutlu	1	4	5	Örençay	24	62	86
Çalica		8	8	Sarıgül			
Demirlibahçe				Sarılı	20		20
Dilek	3	17	20	Sinan			
Durupınar	1		1	Sultanuşağı	2		
Gölköy	40		40	Sütlüce	5	3	8
Gözpınar		10	10	Şabanlı		1	1
Gülmahmut	10		10	Şahaplı		3	3
Günbağı	2		2	Tepeköy			
Hankendi	11		11	Tohumlu			
Işıkyolu	6	5	11	Yenikonak			
Karaali				Yolçatı	6	7	13
Karagedik				Y. Demirtaş			
				Toplam	133	158	288

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Araştırma alanına şehir yerleşmesinden gelip yerleşen nüfusun olduğu gibi *kırsal kesimden* araştırma alanına göç edip yerleşen nüfus da bulunmaktadır. Kırsal kesimden gelip araştırma alanına yerleşen aileler araştırma alanın da bağlı olduğu Elazığ ili kırsal kesiminden olduğu gibi diğer illerin kırsal kesiminden araştırma alanına gelip yerleşen nüfus olmuştur. Sosyo-ekonomik nedenlerle Elazığ iline bağlı kırsal kesimden gelen nüfus ile diğer illerin kırsal kesimlerinden araştırma alanına göç eden nüfus arasında göçün nedeni ve zamanı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Elazığ ili kırsalından göç edip araştırma sahasına gelenlerin büyük çoğunluğu Keban Barajı yapımı nedeniyle göç edip yerleşmişlerdir. Diğer illerin (Bingöl, Tunceli, Muş, Bitlis) gelenler ise çoğunlukla terör nedeniyle göç etmişlerdir.

Araştırma alanına dışardan 1980 öncesi toplam 133 aile göç etmiştir. Bu dönemde dışardan araştırma alanındaki köylere göç en çok Gölköy köyüne olmuştur.

Keban Barajının yapımı nedeniyle göç eden nüfusun iklim ve tarım şartlarına yabancı oldukları uzak bölgelerden daha çok yakın çevrede nüfusun az, bunun yanında tarım arazisi geniş olan Gölköy köyüne göçlerin olmasını sağlamıştır. İklimin ve tarım şartlarının uygun olmadığı, geniş tarım arazisi olmayan nüfusun fazla olduğu köylere ise bu dönemde dışardan fazla göç olayı olmamıştır. Tablo 5'te görüldüğü gibi bu dönemde Keluşağı, Koparuşağı, Tepeköy, Tohumlu, Yenikonak, Karaali, Karagedik, Çalica, Demirlibahçe, Akçakale, Bağdere, Kayabeyli, Sinanköy ve Sarıgül köylerine bu dönemde göç olayı olmaması bu iddiayı destekler niteliktedir.

1980 sonrası dönemde araştırma alanındaki köylere yoğun göç olayı devam etmiştir. Bu dönemdeki araştırma sahasına göç eden nüfusun ve göçlerin en büyük nedeni araştırma sahasının güvenli ve huzurlu bir ortamın olması sonucu terör nedeniyle dışardan göç alması olmuştur. Bu dönemde araştırma alanına 158 aile göç etmiştir. Göç eden bu 158 aile en fazla araştırma sahasındaki 62 aile ile Örençay köyü ve 35 aile A. Demirtaş köyüne olmuştur (Tablo: 5). Dışardan bu dönemde araştırma sahasına olan göç edenlerin Örençay ve A. Demirtaş köyünü tercih etmeleri uygun ulaşım şartları ve Elazığ iline yakın olmasıdır.

Araştırma alanında görülen bir diğer göç hareketi de *araştırma alanındaki bir köyden bir diğer köye olan göç* hareketidir. Araştırma alanındaki Bulutlu köyünden Şahaplı köyüne 5 aile, Koparuşağı köyünden 6 aile Karaali köyüne, 8 aile, Dilek mahallesinden Hankendi'ye, Bağdere köyünden 3 ve Sinan köyünden 2 aile toplam 5 aile Koparuşağı köyüne, Bulutlu köyünden 1 aile Sinanköy'üne, 2 aile Bağdere köyüne göç etmiştir. Sonuçta göç hareketi mekânlar arası bir nüfus hareketidir. Bulutlu, Bağdere ve Sinan köylerinde tarım alanların eğimli ve engebeli olması sonucu parçalı, dağınık olmasıyla birlikte tarım topraklarının veraset yoluyla küçülmüş olması bu köylerden nüfusun göç etmesine neden olmuştur. Araştırma alanındaki göç alan köylerin göç veren köylere nazaran kıyaslandığında doğal ve beşeri faktörlerin yerleşmeye daha uygun olması sonucu göç almasına neden olduğu görülmektedir.

2. 2. 3. Mevsimlik Göçler

Mevsimlik göç alan sahalardan ve mevsimlik göç veren sahalardaki benzerlikler olduğu gibi farklılıkların da söz konusunun olması önemli coğrafi bir olaydır. Çünkü mevsimlik göçlerin bitiş ve başlama zamanlarını belirleyen asıl en önemli faktör yılın

bir bölümünde doğal çevre şartlarında değişen iklimik şartlardır. Doğal çevre şartları kırsal yerleşme ünitelerindeki etkisi daha bariz bir şekildedir. Araştırma sahasında da doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak mevsimlik göçler amaç nitelik bakımından farklılıklar göstermektedirler. Sonuçta araştırma alanındaki yerleşme ünitelerinde görülen mevsimlik arazide uyguladığımız anket ve mülakatlar sonucunda izah etmeye çalışacağız.

Araştırma alanındaki köylerden dışarıya mevsimlik göçler olduğu gibi dışardan araştırma alanındaki köylere mevsimlik göçler yaşanmaktadır. Buna neden olarak da araştırma alanındaki kırsal yerleşim ünitesinin doğal ve beşeri özelliklerden kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasındaki köylere dışardan gelen mevsimlik göçler Bulutlu, Kayabeyli, A. Demirtaş köyleri ve Hankendi'ye olmaktadır. Bu köylere gelen mevsimlik göçlere katılan nüfusun hepsi çevre kırsal yerleşme alanlarından gelmektedir. Mevsimlik göçlere neden olan faktör tarımsal ürünün vejetasyon devresinde ürünün hasadında fazla sayıda tarımsal iş gücüne duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla araştırma alanımızdaki köylere gelen mevsimlik işçi göçlerin geldiği dönem yaz dönemine denk gelmektedir. Araştırma alanına en fazla mevsimlik işçi göçü 1–150 arasında kişi Hankendi'ye, 1–100 kişi A. Demirtaş köyüne, Bulutlu köyüne 5–6 kişi ve Kayabeyli köyüne 1–6 kişi gelmektedir (Tablo: 6).

Tablo 6: Ören Çay Havzasında Mevsimlik İşçi Göçü Durumu (2005)

MEVSİMLİK GÖÇ	Köyler	Nüfus	Dönemi	Veren Saha	Alan Saha	Göç Nedeni
A L A N	A. Demirtaş	1–100	Yaz	Kır	Kır	Tar. Faaliyet
	Bulutlu	5–6	Yaz	Kır	Kır	Tar. Faaliyet
	Hankendi	1–150	Yaz	Kır	Kır	Tar. Faaliyet
	Kayabeyli	1–6	Yaz	Kır	Kır	Tar. Faaliyet
V E R E N	Çalica	30–40	Yaz	Kır	Kent	İş. İmkânı
	Gölköy	4	Yaz	Kır	Kent	İş. İmkânı
	Günbağı	6	Yaz	Kır	Kent	İş. İmkânı
	Karaali	8	Yaz	Kır	Kent	İş. İmkânı

Kaynak: Arazi anketleri

Bulutlu ve Kayabeyli köylerinde yazın yeteri kadar nüfus olmasının yanında yaz mevsiminde olan nüfusun da büyük çoğunluğunu ileriki yaşlardaki nüfus oluşturmaları nedeniyle tarımsal etkinliklerde çalışacak yeteri sayıda genç nüfusun olmamasından kaynaklanmaktadır. A. Demirtaş ve Hankendi yerleşme üniteleri de geniş tarım

topraklarına sahip olmaları yanında nüfusun az olması nedeniyle yaz mevsiminde tarımsal etkinliklerde çalışacak fazla işçiye gereksinim duyulması A. Demirtaş ve Hankendi'nin mevsimlik göç almasına neden olmaktadır.

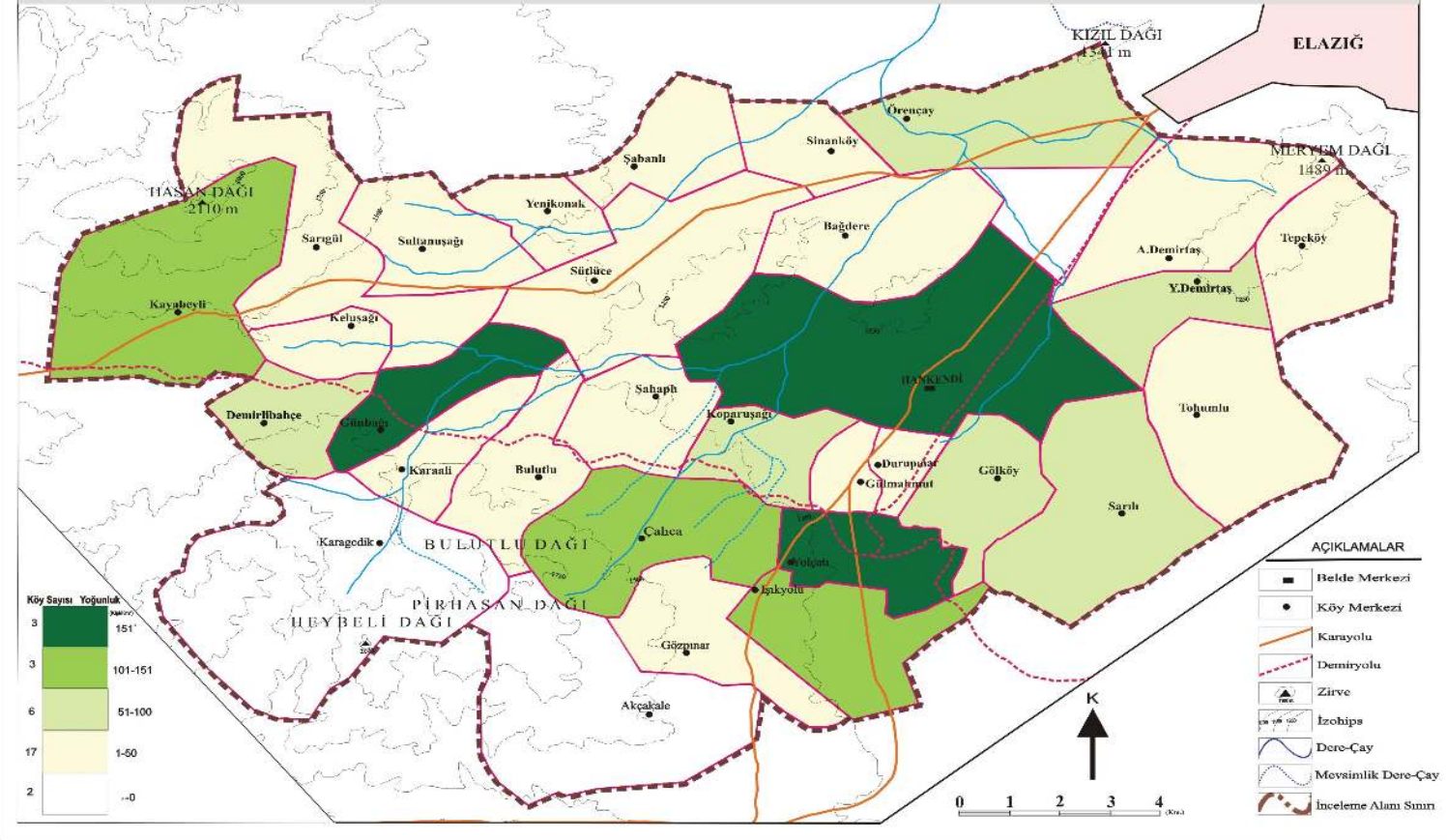
Araştırma alanına dışardan mevsimlik göçler olduğu gibi araştırma alanındaki köylerden araştırma alanı dışına da mevsimlik göçler olmaktadır. Araştırma alanındaki köylerden araştırma alanı dışına en fazla mevsimlik göç 30–40 kişi arasında Çalica köyünden olmaktadır. Çalica köyünden başka Karaali köyünden 8 kişi, Günbağı köyünden 6 kişi ve Gölköy'den de 4 kişi yaz mevsiminden dışarıya göç etmektedir. Araştırma alanından göç eden nüfusun hepsi yazın göç etmektedir (Tablo: 6). Bununda en önemli nedeni yazın Elazığ'a göç edip para kazanarak kışın kendi ihtiyaçlarını temin etmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma alanındaki Çalica, Gölköy, Günbağı ve Karaali köylerinde görülen mevsimlik göçler görülmesinin nedeni bu köylerin tarımsal arazilerinin az olmasının yanında çalışabilecek yaşta nüfus fazlalığının kendini geçindirebilecek ekonomik yetersizlikten kaynaklanmaktadır.

Ören Çay havzasında büyük oranda yaz döneminde görülen ekonomik amaçlı olan göçlerin yanında ticari bir amaç taşımaması bakımından görülen bir diğer mevsimlik göç türü de eğitim amaçlı nüfusun kır-kent yerleşmeleri arasındaki görülen göç türüdür. Araştırma sahasında görülen bu göç türünün zamanını belirleyen faktör ise ülkemizdeki eğitim-öğretim dönemlerinin başlangıç ve bitiş tarihleri belirler. Ülkemizde eğitim-öğretim döneminin başladığı dönem olan Eylül-Ekim ayı başlarında araştırma sahasının kırsal bir yerleşme olması sonucunda eğitim imkânlarının yetersiz olması nedeniyle eğitim imkânlarının daha uygun olması sonucu nüfusun büyük bir kısmı Elazığ iline göç etmektedir. Bu göç olayının tersi bir olayda eğitim ve öğretimin son bulduğu mayıs sonu ve haziran başlangıcında görülmektedir.

Kış mevsiminde fizyolojik nüfus yoğunluğu 1–50 arasında olan 17 köy, 51–100 arasında 6 köy, 100–151 arasında 3 köy ve fizyolojik nüfus yoğunluğu 151⁺den fazla olan 2 köy ve 1 belde yerleşmesi bulunmaktadır (Tablo: 7 ve Şekil: 8).

Araştırma sahasında görülen mevsimlik göçler sonunda yerleşme ünitelerinde yaz ve kış mevsimlerinde nüfus miktarları değişmektedir. Bu durum yerleşme ünitelerinin nüfus yoğunluğu değerlerine yansımaktadır. Karagedik ve Akçakale köylerinde kış mevsiminde nüfus bulunmamaktadır. Bununla birlikte yaz mevsiminde fizyolojik nüfus yoğunluğu 1–50 arasında olan 7 köy, 51–100 arasında olan 11 köy

Şekil: 8 ÖREN ÇAY HAVZASININ FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2005 K1Ş)

101–150 arsında 8 köy 151⁺ den fazla olan 4 köy ve 1 belde yerleşmesi bulunmaktadır (Tablo: 7 ve Şekil: 9).

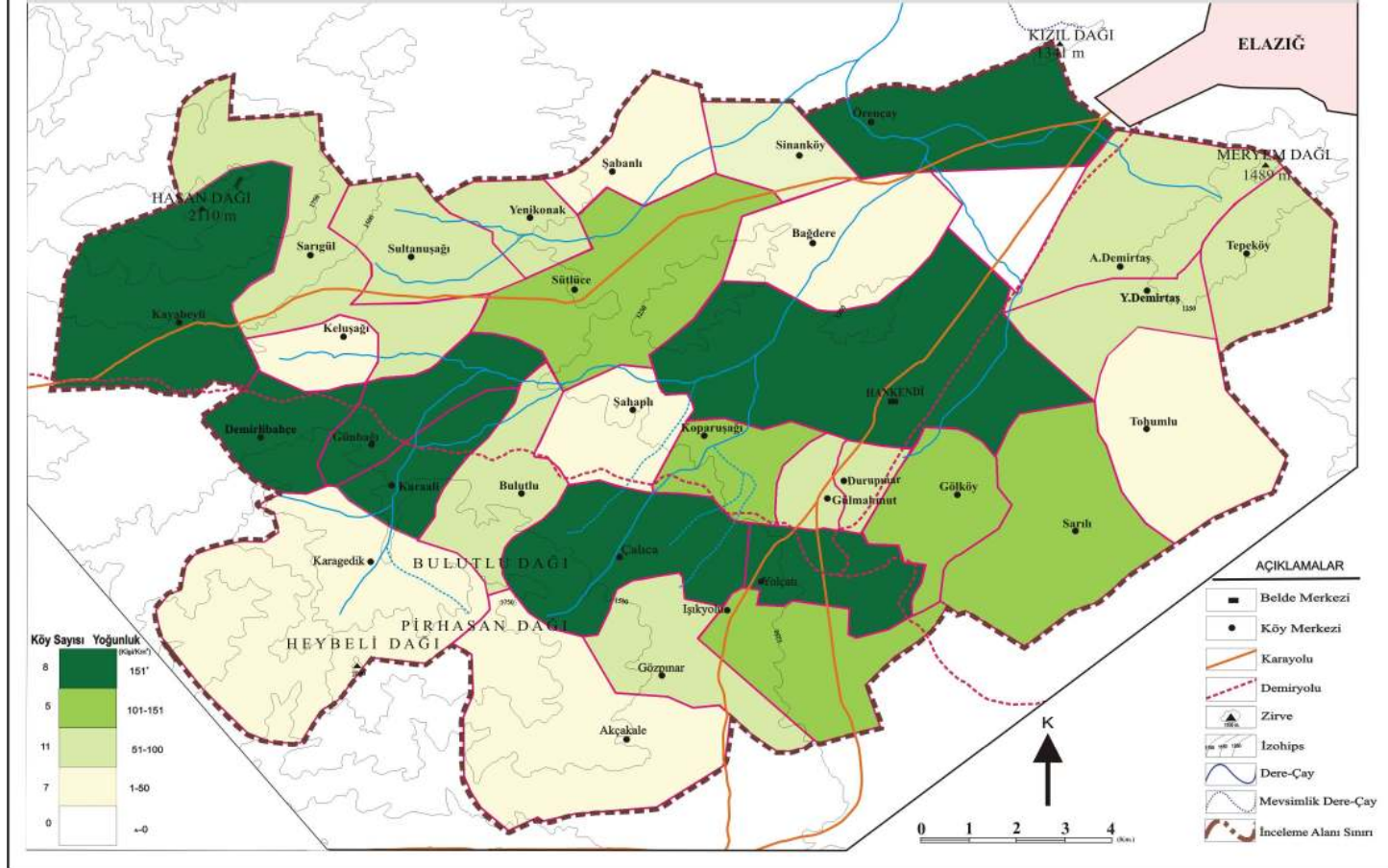
Tablo 7: Ören Çay Havzasında Yaz ve Kış Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
(2005 Kişi / km²)

KÖYLER	Tarım Alanı	Kış Nüfusu		Yaz Nüfusu	
		Nüfus	Fizyolojik Nüfus Yoğ.	Nüfus	Fizyolojik Nüfus Yoğ.
A. Demirtaş	7000	200	28	675	96
Akçakale	3825	-	-	120	31
Bağdere	3710	160	43	160	43
Bulutlu	2100	40	19	120	57
Çalica	1400	200	142	700	500
Demirlibahçe	780	75	96	300	384
Durupınar	1970	23	11	110	55
Gölköy	5355	500	93	600	112
Gözpınar	1610	56	34	150	93
Gülmahmut	5550	190	34	300	54
Günbağı	94	45	478	120	1276
Hankendi	25850	4000	154	6000	232
Işık yolu	2700	295	109	350	129
Karaali	1030	45	43	375	364
Karagedik	6900	-	-	300	43
Kayabeyli	575	70	121	170	295
Keluşağı	2750	19	6	92	33
Koparuşağı	580	40	68	75	129
Örençay	4110	360	87	775	188
Sarıgül	2620	45	17	200	76
Sarılı	3490	300	85	450	128
Sinan	2580	110	42	150	58
Sultanuşağı	1857	65	35	150	80
Sütlüce	7890	175	22	900	114
Şabanlı	4980	83	16	180	36
Şahaplı	3833	20	5	120	31
Tepeköy	2080	100	48	150	72
Tohumlu	1570	75	47	75	47
Yenikonak	2620	73	27	175	66
Yolçatı	531	190	357	250	470
Y. Demirtaş	3995	204	51	204	51

Kaynak: Arazi Anketleri

Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kış dönemindeki en fazla fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip Günbağı, Yolçatı, Gözpınar ve Gülmahmut köyleri ile Hankendi beldesi şeklinde sıralanmaktadır. Bu köylerden Günbağı, Yolçatı, Gözpınar ve Gülmahmut köylerinin tarım alanlarının az olması, köylerin kışın nüfus miktarlarının fazla nüfus kaybetmemesinden kaynaklanmaktadır. Hankendi ulaşım, idari kimliği ve çevresindeki yerleşme birimlerine göre bir merkez konumunda olması sonucu kışın fizyolojik nüfus yoğunluğu fazla olmaktadır. Bununla birlikte araştırma sahasında kışın

Şekil: 9 ÖREN ÇAY HAVZASININ FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2005 YAZ)

hiç nüfus bulundurmayan Karagedik ve Akçakale köylerinde de fizyolojik nüfus yoğunluğu hesaplaması yapılmamaktadır (Tablo: 7 ve Şekil: 8, 9)

Araştırma sahasında yaz mevsiminde en az nüfus yoğunluğuna sahip olan köy Şahaplı ve Akçakale köyleridir. Şahaplı ve Akçakale köyünün yazın nüfuslarının fazla artmaması nedeniyle fizyolojik nüfus yoğunluğunun az olmasına neden olmuştur. Öyle ki kışın hiç nüfusu olmadığı için fizyolojik nüfus hesaplaması bile yapılamayan Karagedik ve Akçakale köylerinde yaz mevsiminde nüfusun görülmesi fizyolojik nüfus yoğunluğu değerlerinde bir artışın görülmesine neden olmaktadır. Yaz mevsiminde fizyolojik nüfus yoğunluğu bakımından en fazla olan köyler Günbağı (1276) ve Çalıca (500) köyleridir. Kış mevsiminde nüfus miktarının az, yaz mevsiminde nüfus sayısında artış bu köylerin fizyolojik nüfus yoğunluğunu daha da arttırmıştır. Yaz-kış mevsimleri arasında fizyolojik nüfus yoğunluğu oransal olarak en fazla değişme Çalıca köyünde görülmektedir.

Yaz-kış mevsimleri itibarıyla fizyolojik nüfus yoğunluğunun sınıflama yapılan değerleri arasında önemli değişmelerin görülmediği yerleşme üniteleri de bulunmaktadır. Bu yerleşme birimleri Bağdere, Günbağı, Işıkyolu, Keluşağı, Şabanlı, Şahaplı, Tohumlu, Yolçatı ve Y. Demirtaş köyleri ve Hankendi beldesi'dir. Araştırma sahasının genelinde görülen mevsimlik göçlerin nedenlerini şöyle açıklayabiliriz.

- Tarihsel süreç içinde sosyo-ekonomik nedenlerle kendi köylerinde göç eden nüfus kendi köyleriyle olan bağlarını koparmamaları sonucu geride kalan akrabalarını ziyaret etmek, çevreyi gezip görmek, dinlenme vb. amaçlarla kendi köylerine geri dönmeleri
- Ören Çay havzasından Elazığ'a göç eden nüfusun harcamalarını azaltmak ve kendilerine gelir getirmek için kışın tüketeceği yiyecek ihtiyaçlarını karşılayabilmek için köylerine göç etmeleri
- Ören Çay havzasından ailelerin çocuklarının eğitim-öğretimini devamı amacıyla kışın Elazığ'a göç eden nüfusun yaz mevsiminde eğitim-öğretim döneminin bitmesi ve okulların tatil olduğu zamanlarını kendi köyde geçirmek istemeleri
- Elazığ şehri ile Ören Çay havzasında mesafenin azlığı sonucunda ulaşımın kolay ve süratli bir şekilde yapılmasının sonucu mevsimlik göçlerin olmasına neden olmaktadır.

2. 3. Nüfusun Dağılışı

İnsan, kişi ve başka bir tabirle nüfus; mekân ünitesinde oluşturduğu yerleşmeler küresel düzeyde olduğu gibi mikro düzeyde de eşit bir şekilde dağılmamıştır. Nüfusun mekânda eşit olmayan bir şekilde dağılmasının yerleşim ünitelerinin doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Nüfusun dağılışı üzerinde tek bir faktörün etkili olduğunu ileri sürmek insanı yanlış yanılgılara itebilir. Ören Çay havzasında nüfus dağılımına doğal ve beşeri faktör etkili olmuştur.

Ören Çay havzasında jeomorfolojik (etek, sırt, ova, vadi, yamaç) birimler nüfusun dağılışı üzerinde etkili olan bir faktördür. Araştırma sahası nüfusunun yerleştiği jeomorfolojik ana birimler etek, sırt, yamaç, ova ve vadilerdir. 1935 yılı itibariyle toplam 31 köy ve 1 bucak yerleşmesinden oluşmaktadır. Araştırma sahasındaki 31 köy ve 1 bucak yerleşme ünitesinin 5'i etek, 5'i sırt, 11'i ova, 4'ü vadide ve 7'si yamaçta yerleşmiş bulunmaktadır. Çeşitli jeomorfolojik birimler üzerinde bulunan köy-belde yerleşme ünitelerinde etekte 813, sırtta 785, ovada 3235, vadide 929 ve yamaçta 1372 kişi yerleşmiştir. Etektekiler %12, sırttakiler %11, ovadakiler %45, vadidekiler %13 ve yamaçtakiler %19 olmak üzere toplam nüfusun barındırmaktadır (Tablo: 8).

Tablo 8: Ören Çay Havzasında Yerleşme Ünitelerindeki (Köy-Belde) Nüfusun Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Dağılışı (1935–1980–2000)

YILLAR	1935			1980			2000		
JEOMOR BİRİM	Yer. Sayı	Nüfus	N.Oranı (%)	Yer. Sayı	Nüfus	N.Oranı (%)	Yer. Sayı	Nüfus	N.Oranı (%)
Etek	5	813	12	5	1168	12	6	1080	13
Sırt	5	785	11	5	848	9	5	525	6
Ova	11	3235	45	11	4944	50	10	5468	65
Vadi	4	929	13	4	1392	14	3	508	6
Yamaç	7	1372	19	7	1536	15	7	861	10
Toplam	32	7134	100	32	9888	100	31	8442	100

Kaynak: Arazi Gözlemleri, D.İ.E.

Ören Çay havzasında 1935–1980 arası dönemde nüfus miktarında bir artış görülmüştür. 1935–1980 arası dönemde toplam nüfus miktarında bir artma görülmesine rağmen araştırma sahasındaki jeomorfolojik birimler üzerindeki nüfusun toplam nüfustaki oranında artma ve azalmalar görülmüştür. Sırt ve yamaç jeolojik birimlerde yerleşen köylerde toplam nüfustaki oranı azalmış, etek jeomorfolojik birimde yerleşen toplam nüfus oranı değişmemiş ovalık alana yerleşen toplam nüfus miktarında da

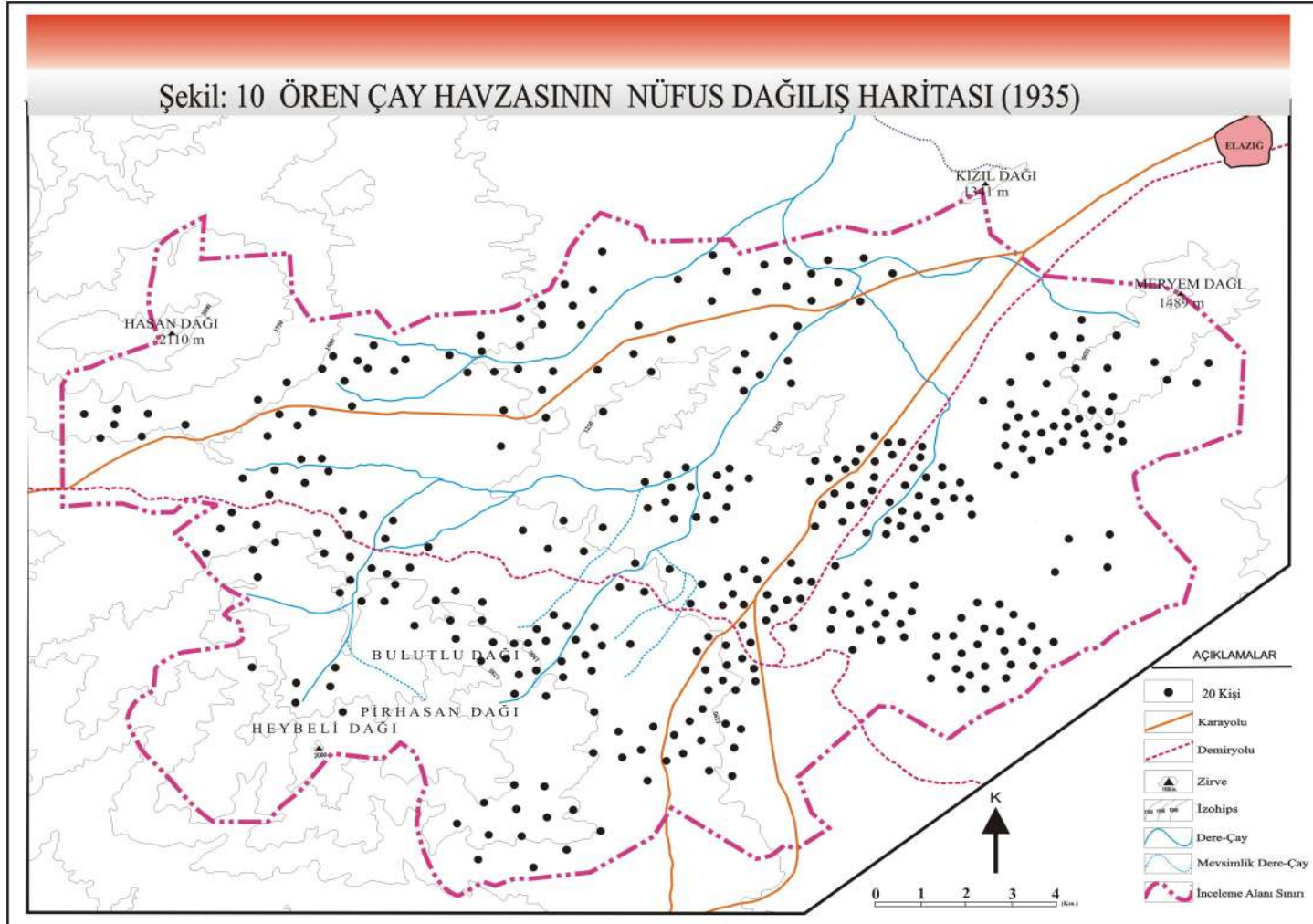
artışlar görülmüştür. 1935–1980 yılları arası dönemde en fazla nüfus miktarı ve toplamdaki oranı ova yerleşmelerinde görülmektedir. 1935’te toplam nüfusun %45’ine denk gelen 3235 kişi ovada yaşarken 1980 yılında ovada yerleşen 4944 kişi toplam nüfusun %50’sini oluşturmaktadır (Tablo: 8).

Araştırma sahasında 2000 yılına gelindiğinde ise 1980 yılına göre 1446 kişi nüfus azalması görülmüştür. Nüfus azalması etek, yamaç, sırt ve yamaç jeomorfolojik birimler üzerinde yerleşen nüfus miktarında görülmektedir. Ovalık alanlarda yerleşen nüfus miktarında ise nüfus artışı görülmektedir. 2000 yılında etek, yamaç ve vadi jeomorfolojik birimler üzerinde yerleşen köylerin azalan nüfus miktarına bağlı olarak azalmalar toplam nüfustaki oranları da azalmalar görülmektedir (Tablo: 8). 2000 yılına gelindiğinde etekte ve ovadaki yerleşim (köy-belde) birimlerindeki toplam nüfustaki oranında artışın görülmesi araştırma sahasında ovalık alana yerleşmiş bulunan Örençay köyü ve Hankendi beldesi ile etekte yerleşmiş bulunan A. Demirtaş köylerinin nüfuslarının büyük etkisi vardır. Sonuçta araştırma sahasında 2000 yılında nüfusun büyük bir kesimi 1935’dekinden farklı bir şekilde dağılmıştır. Bu nüfus dağılışı üzerinde beşeri faktörlerin etkili rol oynadığını göstermektedir (Şekil: 10, 11, 12).

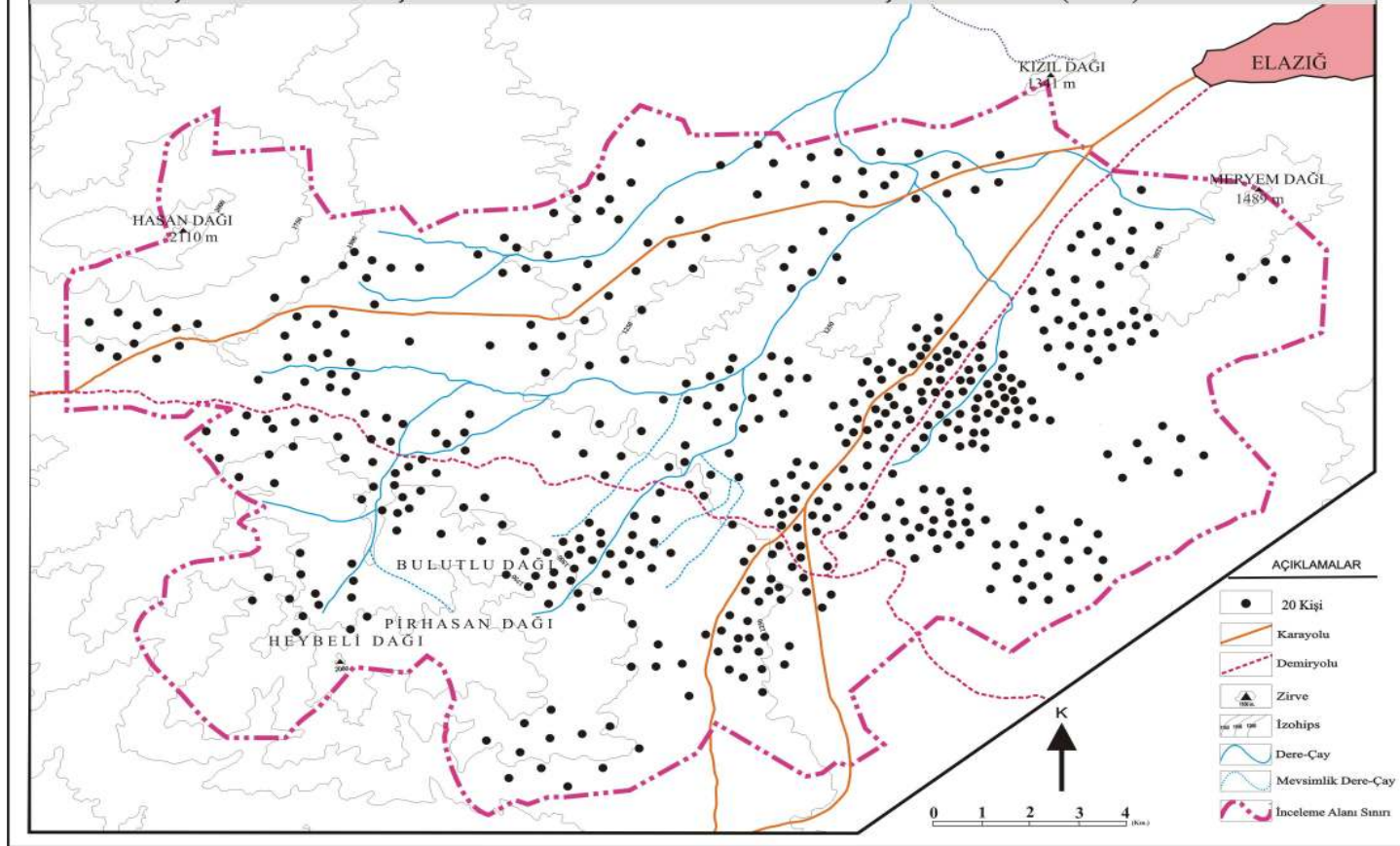
Araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerindeki nüfus miktarı ile bu yerleşme ünitelerindeki sosyo-ekonomik faktörler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 9: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1935)

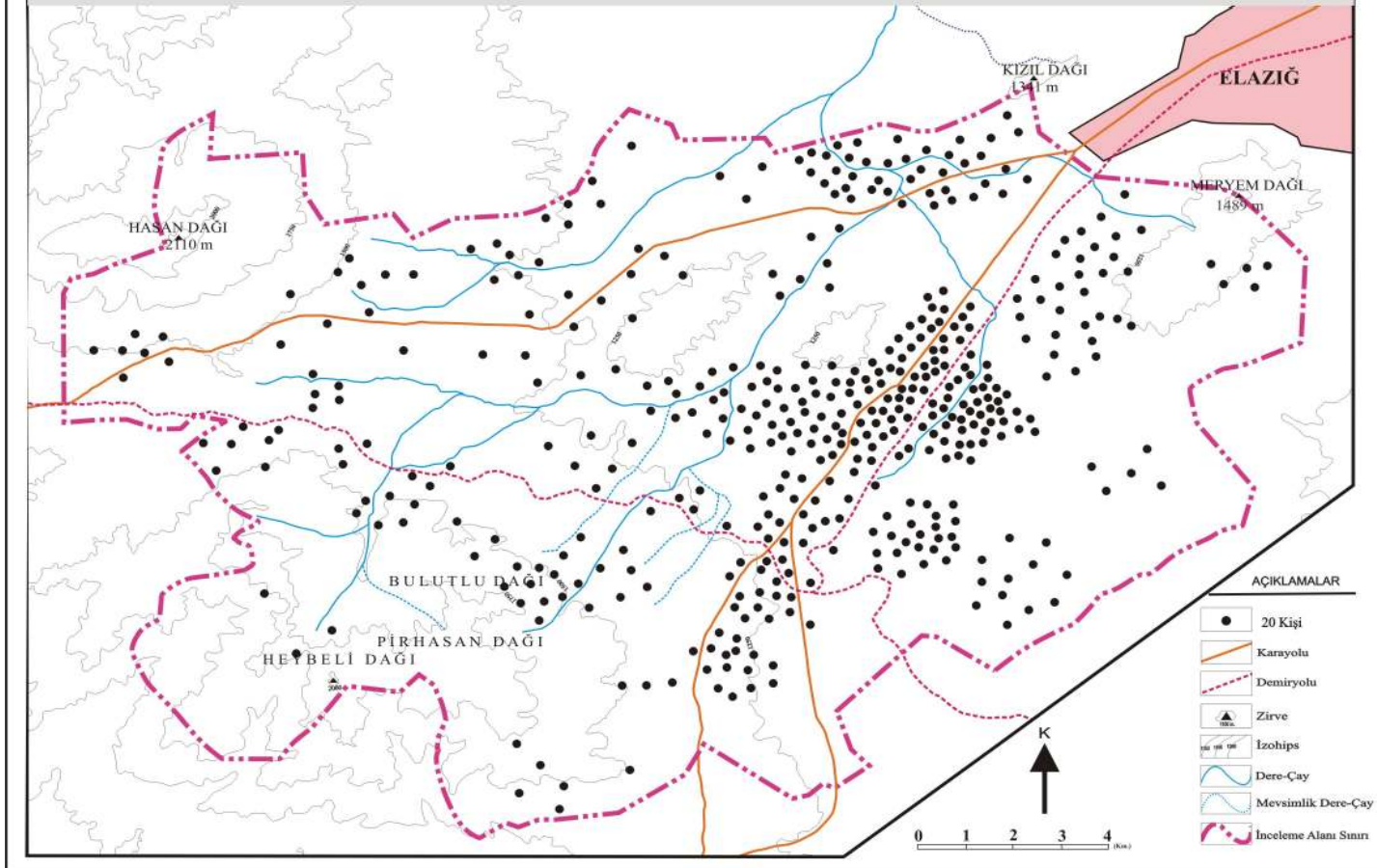
1–100	Nüfus	100–200	Nüfus	201–300	Nüfus	300+	Nüfus
Tohumlu	85	Şahaplı	109	Örençay	201	Dilek	311
Tepeköy	87	Karagedik	116	Sütlüce	208	Gölköy	317
Sinan	90	Koparuşağı	120	Karaali	225	Çalca	404
		Sarıgül	125	Gülmahmut	225	Y. Demirtaş	450
		Bulutlu	130	Yolçatı	243	Sarılı	502
		Kayabeyli	141	A. Demirtaş	262	Hankendi	887
		Durupınar	142	Akçakale	268		
		Yenikonak	147				
		Keluşağı	148				
		Gözpınar	153				
		Günbağı	159				
		Demirlibahçe	159				
		Bağdere	162				
		Şabanlı	177				
		Işıkyolu	188				
		Sultanuşağı	193				

Şekil: 11 ÖREN ÇAY HAVZASININ NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI (1980)

Şekil: 12 ÖREN ÇAY HAVZASININ NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI (2000)

1980 yılında yapılan nüfus sayımları neticesinde nüfus miktarı 0–100 grubunda 2, 101–200 grubunda 11, 201–300 grubunda 6 ve 300⁺ fazla grubunda da 13 yerleşme ünitesi bulunmaktadır (Tablo: 10 ve Şekil: 14).

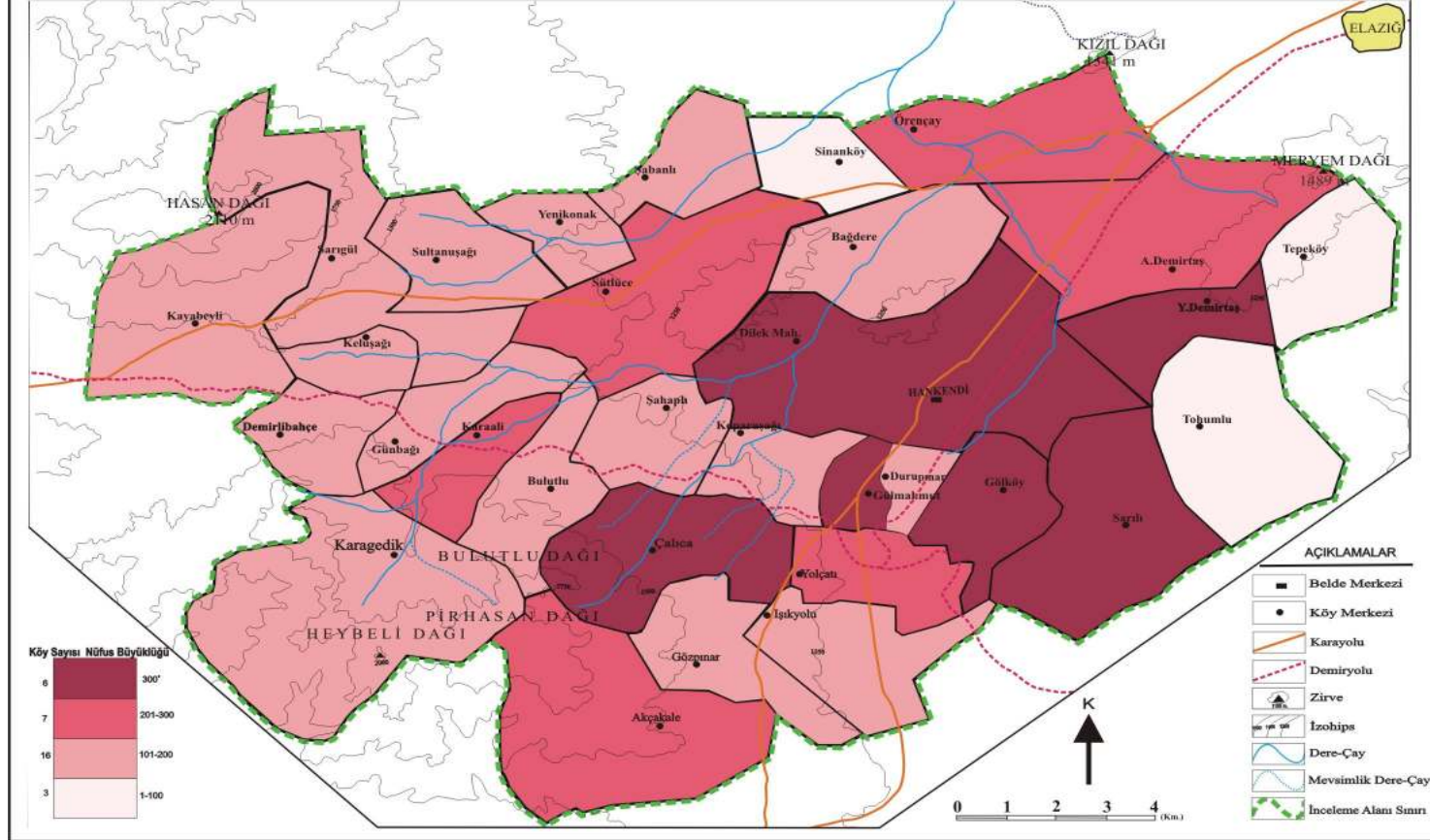
Tablo 10: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980)

1–100	Nüfus	101–200	Nüfus	201–300	Nüfus	301 ⁺	Nüfus
Bulutlu	95	Tepeköy	107	Koparuşağı	205	Örençay	318
Sinan	100	Yenikonak	113	Keluşağı	220	Işık yolu	323
		Şahaplı	123	Kayabeyli	228	Gülmahmut	329
		Sultanuşağı	148	Demirlibahçe	238	Sütlüce	366
		Tohumlu	154	Akçakale	242	A. Demirtaş	371
		Sarıgül	154	Karagedik	291	Yolçatı	377
		Günbağı	154			Y. Demirtaş	387
		Bağdere	156			Karaali	399
		Şabanlı	162			Dilek	399
		Gözpınar	166			Sarılı	436
		Durupınar	192			Gölköy	470
						Çalica	631
						Hankendi	1834

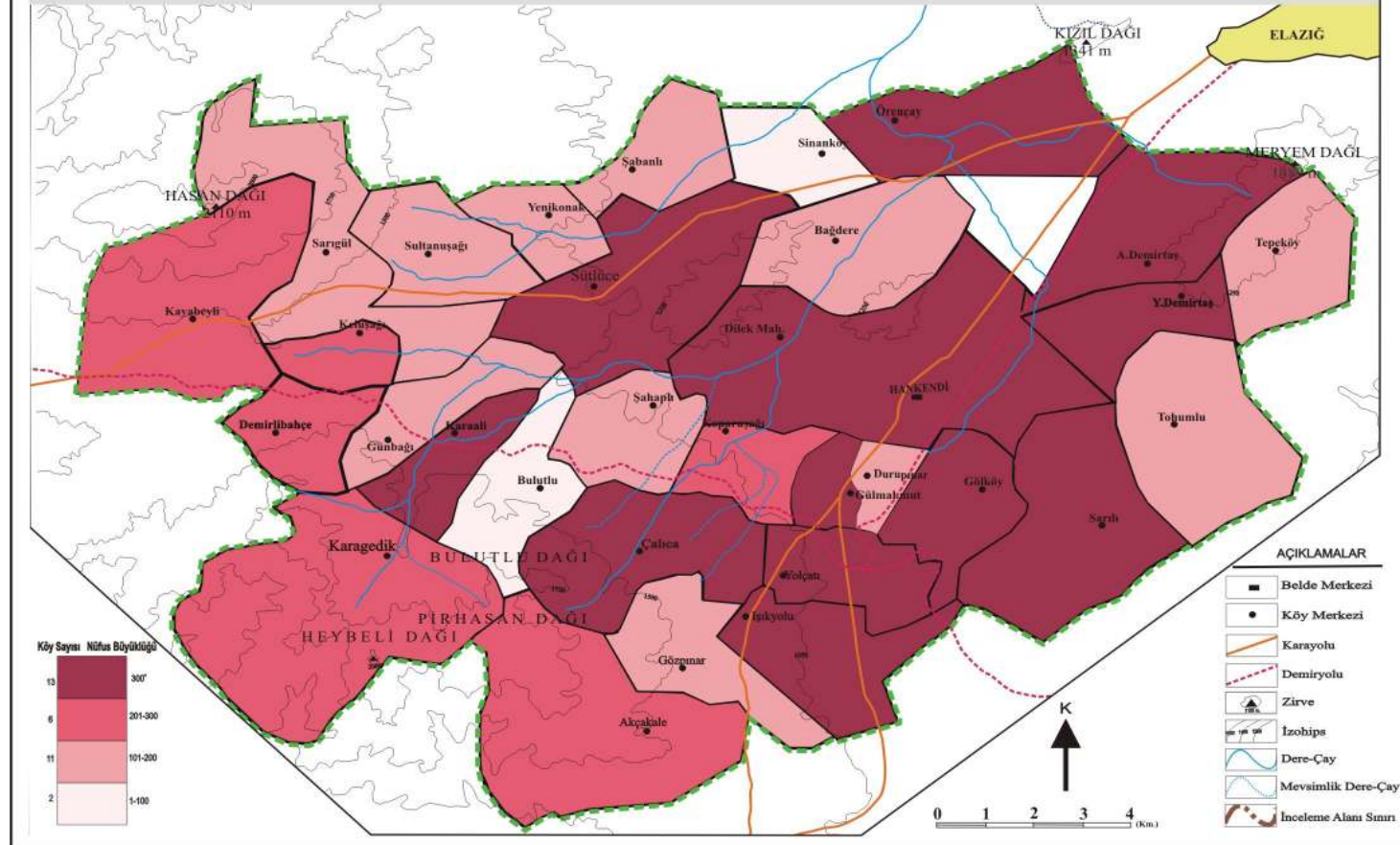
Köylerin nüfus miktarları temel alınarak oluşturulan köy grupları sayesinde 1980 ve 1935 yılındaki köy grupları arasındaki benzerlikler ve farklılıkların ortaya konması açısından daha kolay olmuştur. Örneğin 1980 ve 1935'te nüfus miktarı 300'den fazla olan hem yerleşme sayılarında hem de yerleşmelerin nüfusunda artış görülmüştür. Bunun dışında nüfus miktarı 101–200 ve 201–300 arasında olan yerleşme sayılarında artış olduğu gibi bu köylerin barındırdığı nüfus miktarlarında da bir düşüş görülmektedir. Ören Çay havzasında 45 yıl sonra yerleşme birimlerinin gruplanması tarihsel süreç içinde nüfusun kendi iç dinamizminden kaynaklanan nüfus artışının sonucudur. Bunun doğal sonucu olarak nüfusun gruplara ayrılması az nüfuslu köy gruplarının azalmasının yanında fazla nüfuslu köylerin hem nüfus miktarında hem de sayılarındaki artış bu iddiayı doğrulamaktadır.

2000 yılında nüfus miktarı 1–100 arasında 8, 101–200 arasında 13, 201–300 arasında 4 ve nüfus miktarı 300⁺den fazla olan 6 yerleşme ünitesi bulunmaktadır (Tablo:11 ve Şekil: 15).

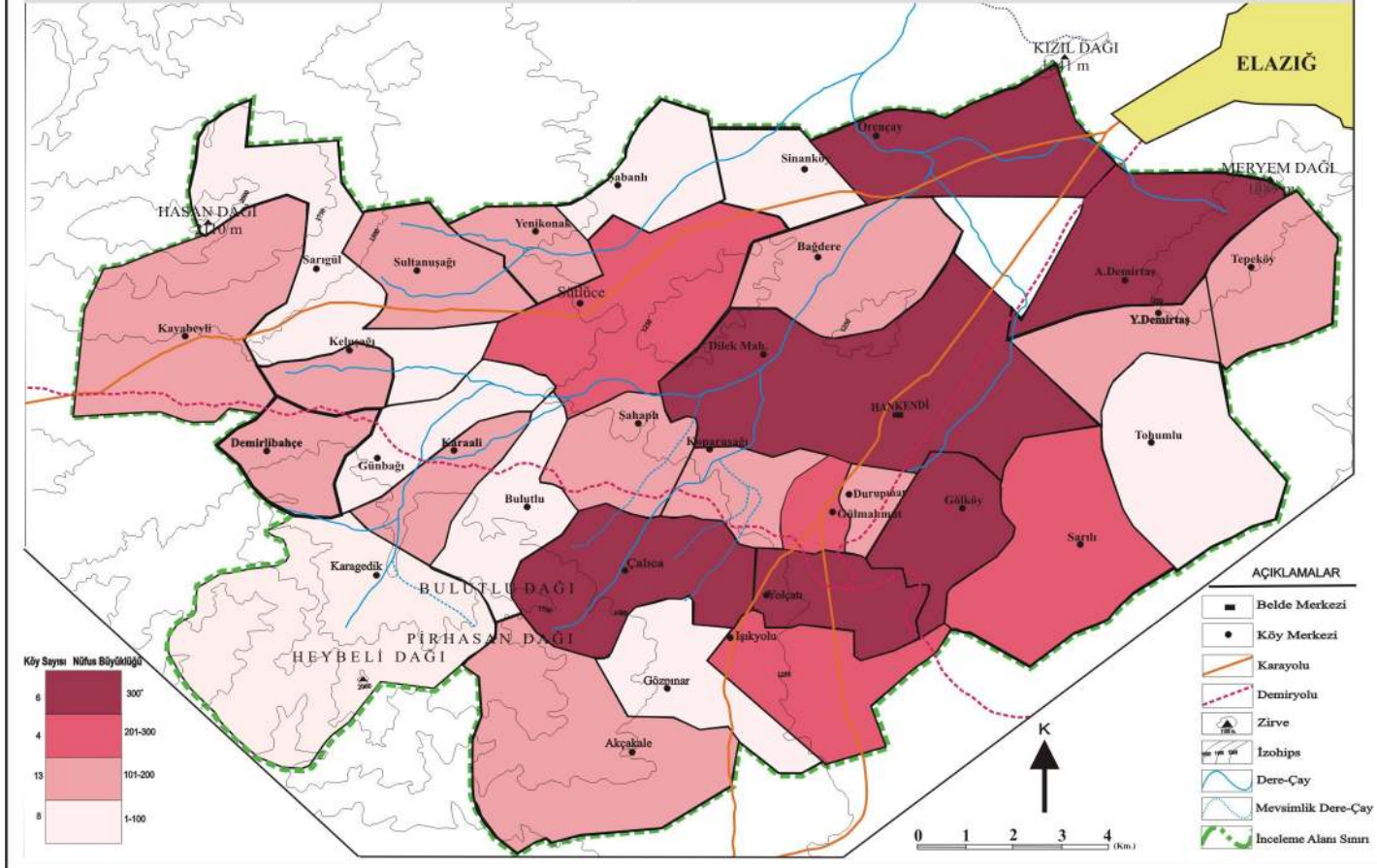
Şekil: 13 ÖREN ÇAY HAVZASINDA YERLEŞMELERİN NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ HARİTASI (1935)

Şekil: 14 ÖREN ÇAY HAVZASINDA YERLEŞMELERİN NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ HARİTASI (1980)

Şekil: 15 ÖREN ÇAY HAVZASINDA YERLEŞMELERİN NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ HARİTASI (2000)

Tablo 11: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2000)

1-100	Nüfus	101-200	Nüfus	201-300	Nüfus	301+	Nüfus
Karagedik	51	Tepeköy	104	Sarılı	242	Çalica	345
Günbağı	55	Keluşağı	105	Gülmahmut	257	Yolçatı	356
Sinan	58	Koparuşağı	106	Sütlüce	274	A. Demirtaş	394
Bulutlu	60	Yenikonak	111	Işıkyolu	299	Gölköy	460
Gözpınar	63	Akçakale	112			Örençay	828
Şabanlı	81	Şahaplı	112			Hankendi	2737
Sarıgül	88	Sultanuşağı	122				
Tohumlu	96	Demirlibahçe	138				
		Kayabeyli	140				
		Bağdere	143				
		Durupınar	144				
		Karaali	179				
		Y. Demirtaş	182				

Tablo 9, 10, 11 oluşturulurken Ören Çay havzasındaki köylerin 1935, 1980 ve 2000 yıllarındaki nüfusları temel alınarak oluşturulmuştur. Bu tasnif bize yerleşmelerin zaman içerisinde nüfus miktarlarının değişken bir özellik taşıdığını göstermektedir. Bu değişimin ana sebebi olarak da her yerleşim yerinin kendi doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Değişen bu doğal ve beşeri faktörler kıyaslandığında beşeri özelliklerin zaman içerisinde daha kısa süreli yerleşmelerin nüfus büyüklüğüne etki ettiği görülmektedir. Bununla birlikte doğal özelliklerin Ören Çay havzasındaki yerleşmelerin nüfusunun büyüklüğü ve küçüklüğü üzerinde de etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Elazığ-Malatya, Elazığ-Baskil kara yollarının araştırma sahasında bulunması nüfusun dağılışı üzerinde ve miktarında gözle görülür önemli değişimlere yol açmıştır. 2000 yılında yerleşmelerin nüfus büyüklüğü 300'den fazla olan yerleşmelerin gruplanmasındaki tabloda çıkan sonuç bu iddiayı destekler niteliktedir. Bununla birlikte yerleşmenin çevresine göre idari bir kimlik taşıması ile yerleşmelerin fazla nüfus barındırması arasında yakın bir bağlantı vardır. Örneğin araştırma sahasında yer alan Hankendi beldesi çevresindeki köylerin kırsal kesim insanın her türlü ihtiyacını temin eder bir konum da olması bunun en güzel örneğidir. Bu gibi yerleşmelerde diğer yerleşmelere oranla daha az nüfus kaybı olmaktadır.

Nüfus dağılımı ve nüfus miktarları üzerinde belirleyici faktörlerden biride şehrsel yerleşmelere yakınlık ve ulaşım imkânlarının kolaylığıdır. Bu durum Ören Çay havzasındaki bazı yerleşmelerde belirleyici bir faktör olmuştur. Çünkü bu tür yerleşmelerdeki günlük ihtiyaçların karşılanmasındaki kolaylık bu tip köylerdeki nüfusu

şekillendirmesi açısından önemlidir. Örençay ve A. Demirtaş köyleri bunun en iyi örneklerini teşkil etmektedir.

Bununla birlikte Ören Çay havzasında tüm sayım yıllarını kapsayan devrelerde ortalama yerleşme büyüklüğü 222–309 arasındadır. 1960 yılında ortalama yerleşme sayısının en fazla olduğu, 2000 yılında ise ortalama yerleşme sayısının en az olduğu yıllara denk gelmektedir. 1980’den sonra ise 1997 yılına kadar olan dönemde ise ortalama yerleşme sayısında azalma 2000 yılından itibaren ise ortalama yerleşme sayısının miktarında tekrar bir artış söz konusudur. Ortalama yerleşmelerin sayısında görülen sayıca artma ve eksilmeler nüfusun genel seyrine uymaktadır. Ortalama yerleşmelerin büyüklüğünün altında ve üstünde farkın en fazla olduğu yıl 17 yerleşme ile 1997 yılıdır. Ortalama yerleşme büyüklüğünün altında ve üstünde farkın en az olduğu yıl 6 yerleşme ile 1960 yılında görülmektedir (Tablo: 12).

Tablo 12: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Ort. Nüfus Büyüklüğü (1935–2005)

YILLAR	Ort. Yer. Büyüklüğü	Ort. Üst. Yer. Sayısı	Ort. Alt. Yer. Sayısı
1935	212	11	21
1940	231	12	20
1945	241	9	23
1950	257	12	20
1955	263	11	21
1960	259	13	19
1965	276	11	21
1970	292	10	22
1975	308	9	23
1980	309	12	20
1985	289	11	20
1990	270	9	22
1997	239	7	24
2000	272	8	23

1980’den itibaren araştırma alanımızdaki nüfusu 201–300 ve 300⁺ den fazla olan büyük nüfuslu yerleşmelerin sayısı azalırken 1–100 ve 101–200 nüfuslu küçük yerleşmelerin sayısında bir artma görülmektedir. Araştırma sahasında ki küçük nüfuslu köylerin 1980 yılından itibaren artış göstermesi Elazığ ilinin küçük nüfuslu genel köy karakterini yansıtmaktadır. “Çünkü tüm sayım dönemleri boyunca Elazığ ilinde köy nüfus frekansı en yüksek olan 0–250 arasında nüfus barındıran köylerdir. Başka bir deyişle nüfusun fazla olmadığı köylere Elazığ ilinde çok rastlanır. Elazığ ilinin 1990 nüfus sayımına göre 569 köyden 262’si (%46) nüfusu 0–250 grubunda olan köylerdir.

Bu oran 1985 yılında 576 köyden 234'ü (%40) ve 1980 yılında 589 köyden 233'ü (%39.5) dür (Akdemir, 1996, s: 26)".

Elazığ il genelini yansıması açısından araştırma sahasında yerleşmelerin nüfuslarının azalmasının temelinde yerleşmelerin topoğrafik olarak eğimli ve arızalı olması yatmaktadır. Neticede tarım alanlarının yetersizliği, yetersiz olan bu tarım alanlarının kırsal yerleşme ünitesinde dağınık ve parçalı olması, sosyal bir faktör olan insanların eğitim ve sağlık imkânlarının yetersizliği ana neden olarak görülmektedir. Sonuçta açıklamaya çalıştığımız sosyo-ekonomik amaçlı olan göçler yatmaktadır.

3. 4. Nüfusun Yoğunluğu

Mekân ünitesi üzerinde yaşayan insan ve insanların oluşturduğu topluluklar her yerde eşit bir şekilde dağılmamışlardır. Bunun ana nedeni olarak da yeryüzünün kısa mesafelerle değişen beşeri ve doğal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunun neticesinde mekândan mekâna değişen özelliklere bağlı olarak nüfusta belli ölçütler uygulanarak yoğunluk hesaplamaları yapılmıştır. Yoğunluk "belli bir coğrafi üniteye barınan nüfus sayısının, bu ünitenin yüzölçümü değerine oranlaması sonucu elde edilen bir orantı değeri (Doğanay, 1994, s: 202)" olarak tanımlanmaktadır.

"Uygulanış metodu bakımından aritmetik, fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluğu olarak tanımlanan üç farklı nüfus yoğunluk hesaplama metodu vardır (Tanoğlu, 1966, s: 51–64 atfen Doğanay, 1994, s: 202)". Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu çalışmamda aritmetik ve fizyolojik nüfus yoğunluğuna değineceğim.

Ören Çay havzasında 1935 yılında 12 köyün aritmetik nüfus yoğunluğu 1–20 arasında olduğu görülmektedir. Bu köylerin genel bir yapısına bakıldığında Karagedik, Kayabeyli, Sarıgül, Tepeköy, Gözpınar, Akçakale ve Bulutlu köylerinin topoğrafik olarak arızalı ve arazinin eğimli olduğu görüldü. A. Demirtaş, Tohumlu, Sütlüce, Şahaplı, Bağdere ve Sinan köylerinin ise genel doğal çevre özellikleri yanında sosyo-ekonomik faaliyetlerin yetersiz olması ile birlikte sosyo-ekonomik yapısı daha gelişmiş diğer yerleşim alanlarının çekim etkisinde kalması etkili olmuştur. Ören Çay havzasında 1935 yılı itibarıyla 13 yerleşmenin aritmetik nüfus yoğunluğu 21–40 arasındadır. Aritmetik nüfus yoğunluğu 41–80 arasında 5, aritmetik nüfus yoğunluğu 81⁺ üstünde 2 yerleşme bulunmaktadır (Tablo:13 ve Şekil: 16). Aritmetik nüfus yoğunluğunun 81⁺'den fazla olduğu Durupınar (83 Kişi/km²) ve Gülmahmut (116 Kişi/km²) köylerinde

aritmetik nüfus yoğunluğunun yüksek olması bu köylerin alanlarının küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Yine araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu Karagedik (4 Kişi/km²) köyü Pirhasan ve Bulutlu dağlarının bulunduğu arızalı topoğrafyası üzerinde kurulmuştur.

Tablo 13: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
(1935)(Kişi / km²)

1-20	Yoğ.	21-40	Yoğ.	41-80	Yoğ.	81+	Yoğ.
Karagedik	4	Işık yolu	21	Keluşağı	44	Durupınar	83
Tohumlu	6	Örençay	21	Gölköy	44	Gülmahmut	116
Kayabeyli	7	A. Demirtaş	24	Hankendi	56		
Sarıgül	8	Günbaşı	25	Y. Demirtaş	71		
Tepeköy	10	Sultanaşağı	25	Karaali	76		
Sütlüce	13	Demirlibahçe	28				
Akçakale	13	Dilek	29				
Şahaplı	15	Şabanlı	29				
Bağdere	15	Koparuşağı	30				
Bulutlu	16	Çalica	31				
Sinan	17	Sarılı	34				
Gözpınar	19	Yenikonak	35				
		Yolçatı	38				

1980 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu ile 1935 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu karşılaştırıldığında nüfus yoğunluğu 1-20 arasında olan 12 köy araştırma sahasındaki toplam yerleşmelerin % 37.5’ni oluşturmaktadır. Sarıgül, Karagedik, Bulutlu, Tohumlu, Akçakale, Kayabeyli, Tepeköy, Bağdere, Şahaplı Sinan ve Gözpınar köylerinin 45 yıl gibi zaman geçmesine rağmen aritmetik nüfus yoğunluğunun değişmediği bunun yanında Sultanaşağı köyünün 1935 yılı ile kıyaslandığında aritmetik nüfus yoğunluğunda bir düşüşün görüldüğü Sütlüce köyünün de aritmetik nüfus yoğunluğunda sayısal olarak artış gösterdiği görülmektedir.

Araştırma sahasında 1980 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu 21-40 arasında olan 9 yerleşme olup toplam yerleşmelerin %28’ini oluşturmaktadır (Tablo:14 ve Şekil: 17). Çalışmamızda aritmetik nüfus yoğunluğu 21-40 arasında olan yerleşmeler 1935 yılındaki yerleşmelerin aritmetik nüfus yoğunluğu ile karşılaştırıldığında sayıca bir azalmanın (4 yerleşme) olması dikkati çekmektedir. Işık yolu köyünde %58’e yaklaşan bir artış söz konusudur. Aritmetik nüfus yoğunluğunun 1935-1980 yılları arasında geçen 45 yıllık bir dönemde en fazla artışı Hankendi’de göstermiştir.

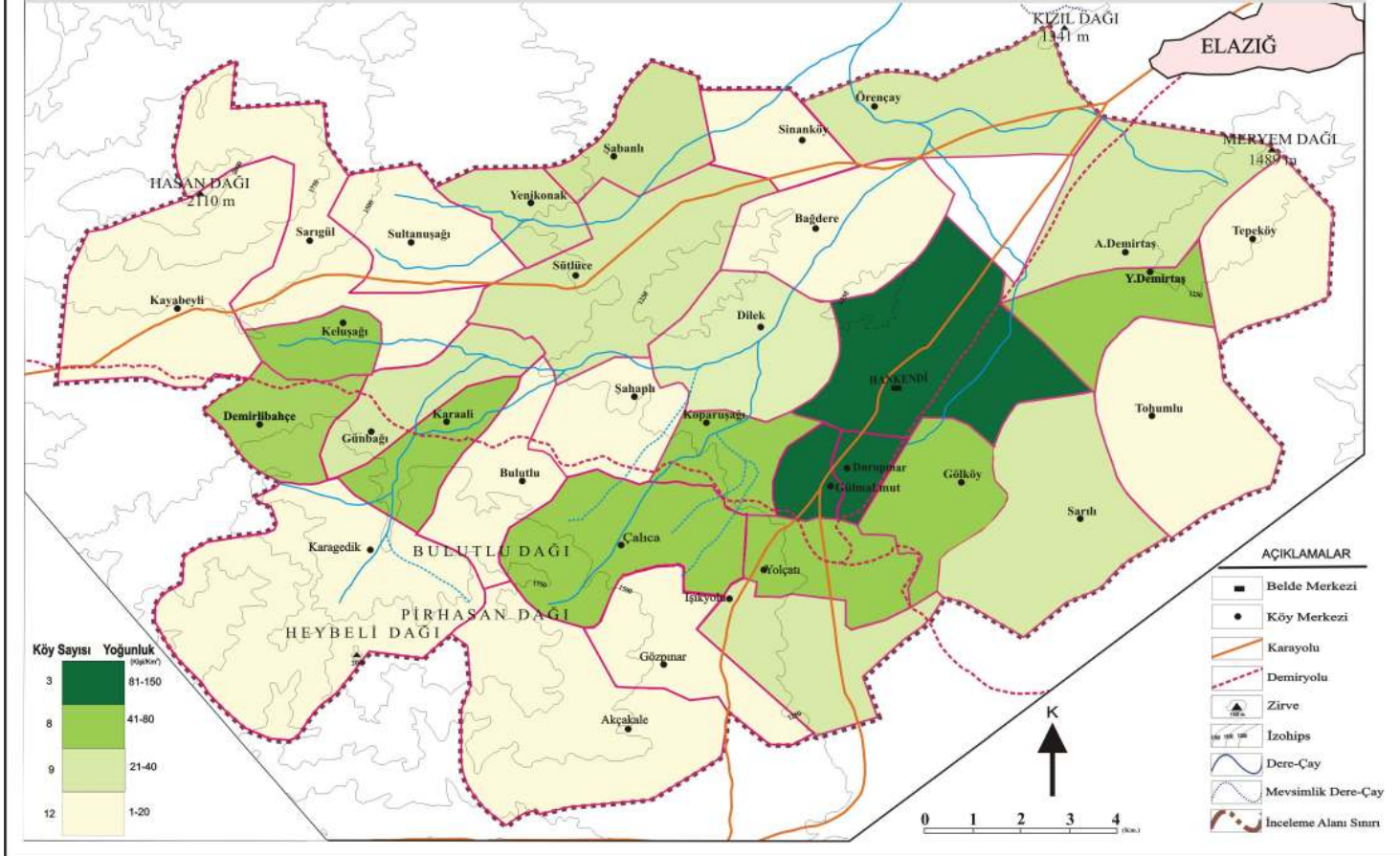
Tablo 14: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
(1980)(Kişi / Km²)

1-20	Yoğ.	21-40	Yoğ.	41-80	Yoğ.	81+	Yoğ.
Sarıgül	10	Sütlüce	23	Demirlibahçe	42	Durupınar	113
Karagedik	12	Günbağı	24	Çalica	49	Hankendi	116
Bulutlu	12	Yenikonak	26	Koparuşağı	51	Gülmahmut	170
Tohumlu	12	Şabanlı	27	Yolçatı	59		
Akçakale	12	Sarılı	30	Y. Demirtaş	61		
Kayabeyli	12	Örençay	33	Gölköy	65		
Tepeköy	13	A. Demirtaş	34	Keluşağı	65		
Bağdere	14	Işık yolu	36	Karaali	76		
Şahaplı	17	Dilek	37				
Sinan	19						
Sultanuşağı	19						
Gözpınar	20						

1935 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu %56 olan Hankendi 1980 yılında % 116'lık bir rakama ulaşmıştır. Bununla birlikte yine 1935 ile 1980 yıllarında aritmetik nüfus yoğunluğu karşılaştırıldığında Işık yolu, Örençay, Günbağı, Şabanlı, Sarılı ve Yenikonak köylerinde aritmetik nüfus yoğunluğu 21-40 gruplaması sonucunda bir değişimin olmadığı görülmüştür. Sütlüce köyünün 1935 ile 1980 yıllarında aritmetik nüfus yoğunluğu karşılaştırıldığında 1980 yılının 1935 yılına oranla yerleşmelerin aritmetik nüfus yoğunluğunun artmış olduğu görülmektedir. 1980 yılında 41-80 grubunda yerleşmelerin aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından 1935 yılına oranla sayıca arttığı görülmüştür. 1935 yılına baktığımızda aritmetik nüfus yoğunluğu 41-80 arasında olan Keluşağı, Gölköy ve Y. Demirtaş köylerine ilaveten 1980 yılında Demirlibahçe, Çalica, Koparuşağı Yolçatı ve Karaali köylerinde de aritmetik nüfus yoğunluğu artışı yaşanmıştır. Aritmetik nüfus yoğunluğunun 41-80 arasındaki yerleşmelerin sayıca artması toplam nüfusta görülen nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Aritmetik nüfus yoğunluğu 81'den fazla olan köylerde ise 1935 yılından 1980 yılına gelindiğinde Durupınar, Gülmahmut ve Kayabeyli'den sonra alan bakımından 4'üncü olan Hankendi'de bu gruba dâhil olmuştur. Hankendi'nin 1935-1980 yıllarında aritmetik nüfus yoğunluğu miktarının bu derece artması Hankendi'nin 45 yıllık dönem içinde doğal çevre şartlardan ziyade değişen beşeri şartların büyük bir etkisi olmuştur.

Araştırma sahasındaki 2000 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu 1-20 olan 16 yerleşmenin toplam yerleşmelerin %51'lik bir kısmını, aritmetik nüfus yoğunluğu 21-40

Şekil: 17 ÖREN ÇAY HAVZASININ ARİTMETİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1980)

arası olan 9 yerleşmenin ise araştırma sahasındaki yerleşmelerin %29'unu, aritmetik nüfus yoğunluğu 41-80 olan 2 yerleşmenin ise toplam yerleşmelerin %6'sını, aritmetik nüfus yoğunluğu 81+'den fazla olan 4 yerleşmenin araştırma sahasındaki yerleşmelerin %12'sini oluşturmaktadır (Tablo:15 ve Şekil: 18).

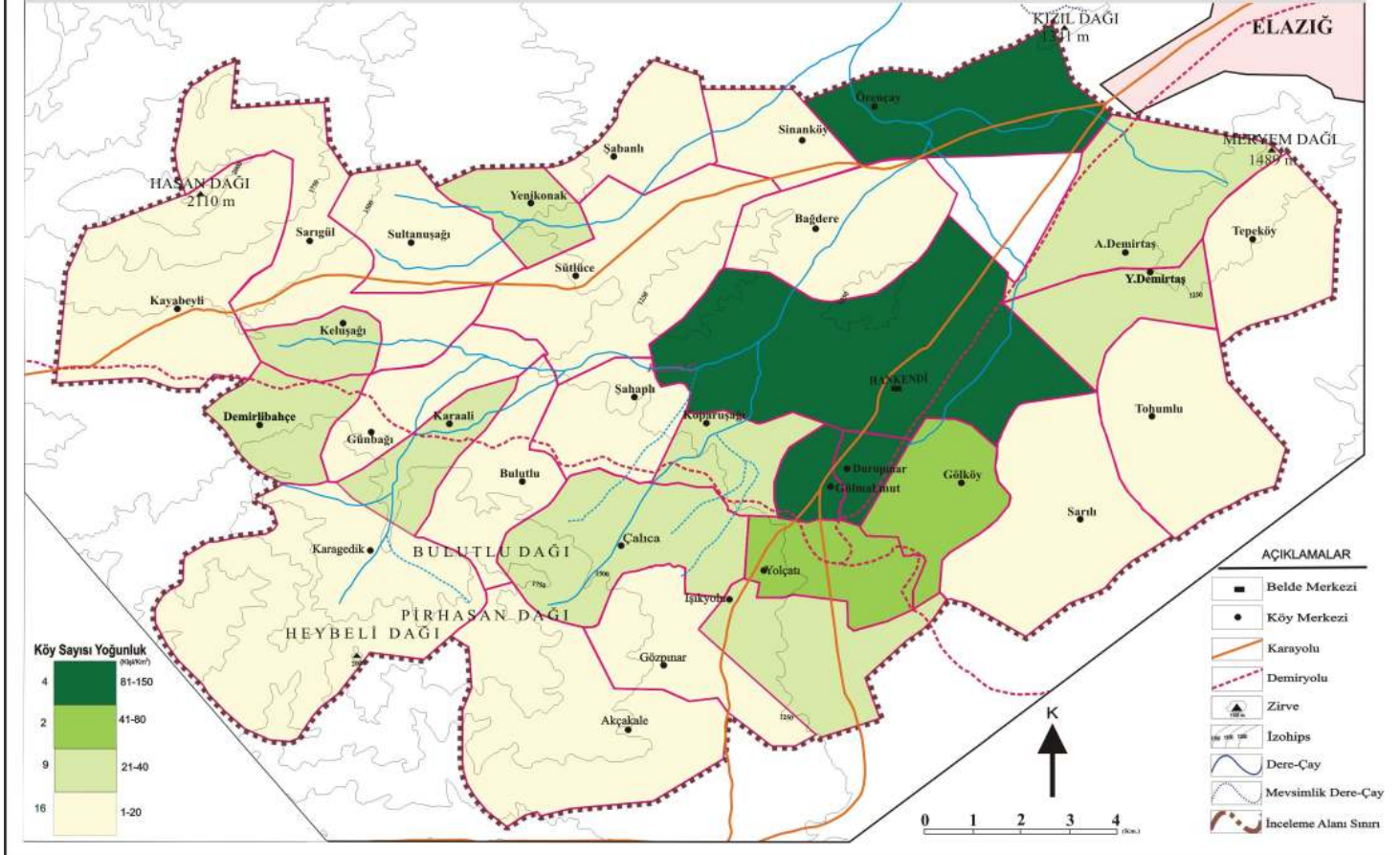
Tablo 15: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
(2000)(Kişi / Km²)

1-20	Yoğ.	21-40	Yoğ.	41-80	Yoğ.	81-150	Yoğ.
Karagedik	2	Demirlibahçe	24	Yolçatı	55	Durupınar	85
Akçakale	5	Yenikonak	26	Gölköy	64	Örençay	87
Sarıgül	5	Koparuşağı	26			Hankendi	104
Tohumlu	7	Çalica	27			Gülmahmut	133
Bulutlu	7	Y. Demirtaş	28				
Kayabeyli	7	Keluşağı	31				
Gözpınar	7	Işık yolu	33				
Günbağı	8	Karaali	34				
Sinan	11	A Demirtaş	36				
Tepeköy	12						
Bağdere	13						
Şabanlı	13						
Şahaplı	15						
Sultanuşağı	16						
Sarılı	16						
Sütlüce	17						

Ören Çay havzasında 2000 yılına gelindiğinde aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından yerleşmelerde önemli değişiklikler yaşandığı görülmüştür. Bu değişikliklerde en çok aritmetik nüfus yoğunluğu 41-80 grubundaki yerleşmelerde yaşanmıştır. 1980 yılında bu grupta 8 yerleşme bulunmasına rağmen 2000 yılında sadece bu grupta 2 yerleşme bulunmaktadır. Yine 1980 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu 1-20 arasında 12 yerleşme var iken 2000 yılında bu yerleşmelerin sayısı 16'ya yükselmiştir. 2000 yılı ile 1980 yılları arası aritmetik nüfus yoğunlukları karşılaştırıldıklarında aritmetik nüfus yoğunluğu 1-20 arasında olan yerleşmelerin sayısının 16 olması araştırma sahasındaki yerleşmelerde 1980 den sonra görülen nüfus azalmasından kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar araştırma sahasında belli sayım dönemlerindeki yerleşmelerin nüfusu ve alanları temel alınarak aritmetik nüfus yoğunluğundan bahsedilmişse de bu rakamlar araştırma sahasındaki yerleşmelerin nüfus yoğunluklarını yansıtmaktan uzaktır. Çünkü hiçbir yerleşme ünitesinde nüfus araziye eşit bir şekilde dağılmamıştır. Bunun sonucunda araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu metodunun sakıncalı

Şekil: 18 ÖREN ÇAY HAVZASININ ARİTMETİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2000)

yönlerine karşılık fizyolojik yoğunluk kırsal yerleşme ünitelerinde daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

Ören Çay havzasındaki yerleşmelerin tarımsal alan miktarları ile yerleşmelerin nüfus miktarları arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bu yoğunluk fizyolojik yoğunluk olarak tanımlanmaktadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu hesaplanırken; “ekilebilir veya ekilen toprakların yüzölçümü tutarı, bölgenin nüfusuna oranlanarak hesaplanır (Doğanay, 1994, s: 207)”. Doğanay fizyolojik nüfus yoğunluğu hesaplanırken ” çayır ve otlak arazisi ile bağ ve bahçe tarım arazileri yüzölçümü de göz önünde tutularak yapılmasının kırsal kesimdeki yoğunlukları belirtmek açısından daha isabetli sonuçlar vereceği düşüncesindedir (Doğanay, 1994, s: 207)”. Ama fizyolojik nüfus yoğunlukları hesaplanırken fizyolojik nüfus hesaplamalarına çayır ve otlaklar dâhil edilmez. Bu nedenle araştırma sahasındaki yerleşmelerin fizyolojik nüfus yoğunluklarını hesaplarırken çayır ve otlaklar dâhil edilmemiştir.

Ören Çay havzasında köylerin doğal özellikleri ile tarım alanları arasındaki ilişkileri göz önüne alınarak kurulan fizyolojik yoğunluğu bize birbirinden farklı özelliklere sahip köy grupları oluşturmamıza yardımcı olmuştur. Bu köy grupları 1-50, 51-100, 101-150, 151 + olmak üzere 4 farklı gruplara ayrılmaktadır. 1935’te araştırma sahasında fizyolojik nüfus yoğunluğuna dayalı yapılan gruplamalardan şöyle bir görünüm ortaya çıkmıştır. Çalışma sahasında 1935 yılı itibariyle 32 köy yerleşmesi bulunmaktadır. 32 yerleşme ünitesinden fizyolojik nüfus yoğunluğu 1–50 arasında 9, 51–100 arasında olan 10, 101–151 arasında olan 8 ve fizyolojik nüfus yoğunluğu 151+ den fazla ise 5 yerleşmede bulunmaktadır (Tablo 16 ve Şekil: 19).

Fizyolojik nüfus yoğunluğu 1–50 arasında olan Bağdere, Sütlüce, Tohumlu, Tepeköy, Bulutlu, Sinan, Şabanlı, Gözpınar ve Yenikonak köyleridir. Bu köylerin topoğrafik olarak arızalı olması tarım alanlarının az olmasına neden olmuştur. Diğer köylerde ise nüfus azlığına dayanan bir alan küçüklüğü söz konusudur. Fizyolojik nüfus yoğunluğu 151+’den fazla olan Kayabeyli köyü ise alan olarak büyük olmasına rağmen topoğrafik şartların tarıma elverişli olmaması tarım alanlarının kısıtlı olmasına yol açmıştır. Ancak nüfus miktarlarının az olmasıyla fizyolojik nüfus yoğunluğu yüksek bir değer göstermektedir. Araştırma sahasında 1935 yılı itibariyle fizyolojik nüfus yoğunluğu en fazla olan köy Demirlibahçe’dir. Bunun da en büyük nedeni Demirlibahçe’nin alan olarak küçük, ulaşım açısından uygun ve Baskil’e olan yakınlığı nedeniyle nüfus miktarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 16: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
(1935)(Kişi / Km²)

1-50	Yoğ.	51-100	Yoğ.	101-150	Yoğ.	151+	Yoğ.
Bağdere	13	Koparuşağı	54	Durupınar	103	Kayabeyli	162
Sütlüce	17	Sarıgül	54	Keluşağı	108	Işıkyolu	163
Tohumlu	31	Örençay	57	Y. Demirtaş	111	Karaali	180
Tepeköy	31	Şahaplı	60	Günbağı	118	Yolçatı	218,
Bulutlu	34	Sarılı	60	Karagedik	119	Demirlibahçe	268
Sinan	36	Gölköy	71	Dilek	122		
Gözpınar	38	Çalica	79	Gülmahmut	129		
Şabanlı	39	A. Demirtaş	83	Hankendi	133		
Yenikonak	48	Sultanaşağı	96				
		Akçakale	99				

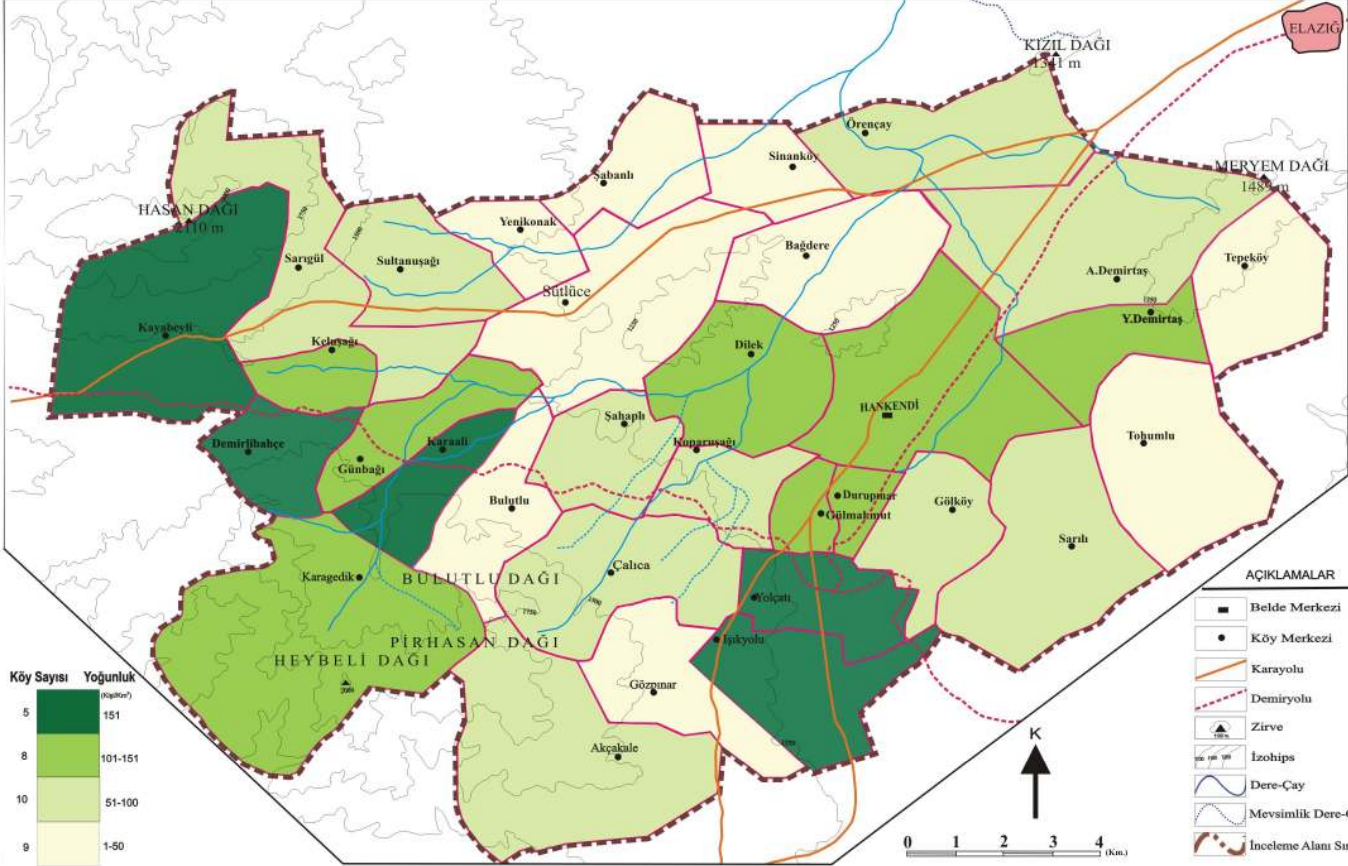
1980 yılında Ören Çay havzasında genel nüfus artışı fizyolojik nüfus yoğunluğu değişimlerini de beraberinde getirmiştir. 1980 yılında araştırma sahasında bulunan 32 yerleşmeden 8'i fizyolojik nüfus yoğunluğu 1-50 arasındadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu 51-100 arsında olan 9, 101-151 arasında 5 ve fizyolojik nüfus yoğunluğu 151⁺ den fazla 10 yerleşme bulunmaktadır (Tablo: 17 ve Şekil: 20).

Tablo 17: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
(1980)(Kişi / Km²)

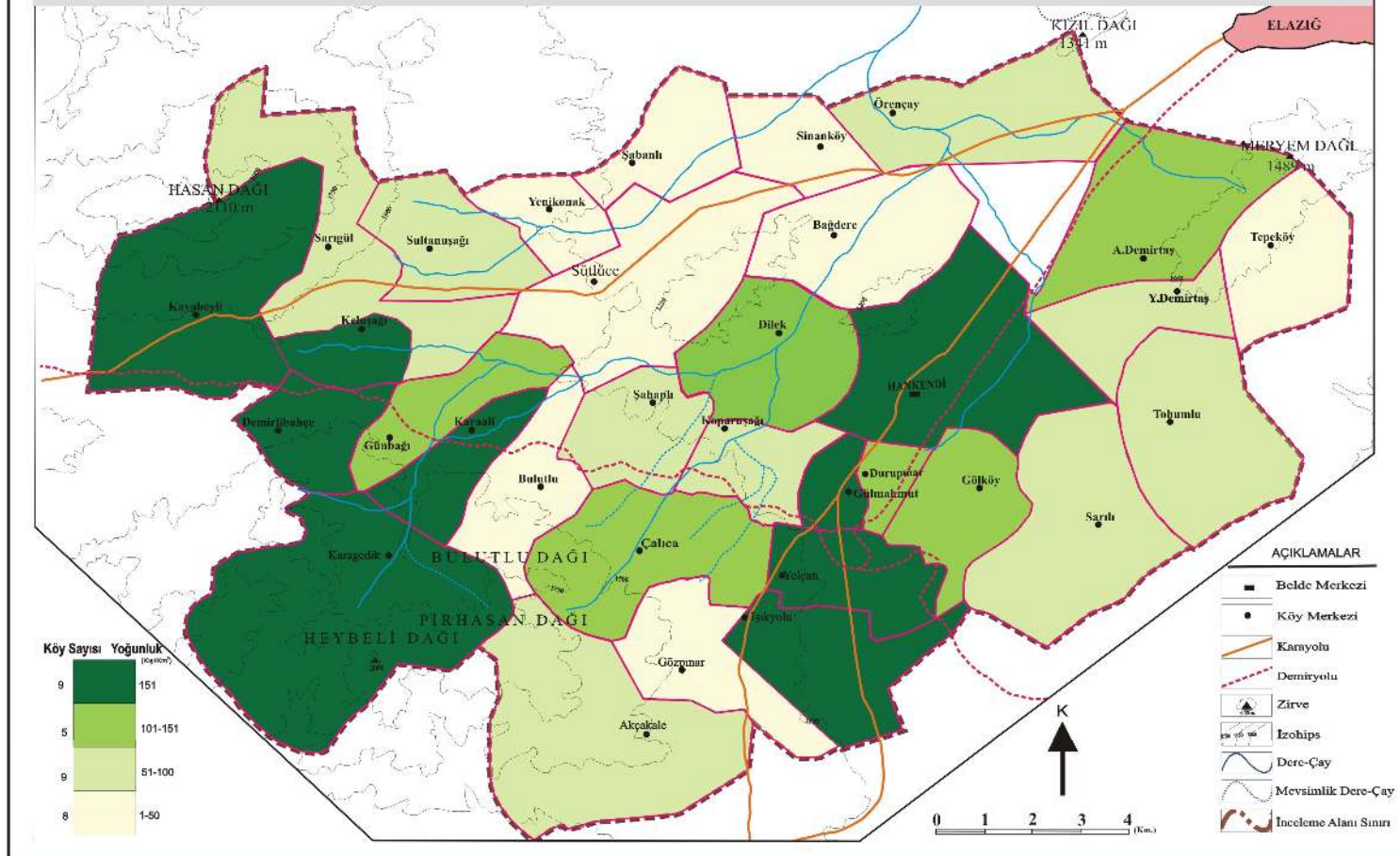
1-50	Yoğ.	51-100	Yoğ.	101-150	Yoğ.	151+	Yoğ.
Bağdere	12	Sarılı	52	Gölköy	105	Keluşağı	161
Bulutlu	25	Tohumlu	56	Günbağı	115	Gülmahmut	190
Sütlüce	31	Şahaplı	68	A. Demirtaş	118	Kayabeyli	263
Şabanlı	36	Sarıgül	73	Çalica	124	Hankendi	275
Yenikonak	37	Sultanaşağı	73	Durupınar	140	Işıkyolu	281
Tepeköy	38	Akçakale	89	Dilek	157	Karagedik	300
Sinan	40	Örençay	91			Karaali	319
Gözpınar	42	Koparuşağı	92			Yolçatı	339
		Y. Demirtaş	96			Demirlibahçe	402

1935 ile 1980 yılları araştırma sahasındaki yerleşmelerin fizyolojik nüfus yoğunlukları karşılaştırıldığında 1980 yılında fizyolojik nüfus yoğunluğu 101-150 ve 151⁺den fazla olan yerleşmelerde önemli değişimler yaşanmıştır. 1935'te 101-150 arasında 8 yerleşme bulunurken 2000 yılında bu gruptaki yerleşme sayısı azalma yönünde kendini göstermiştir. 1935 yılında fizyolojik nüfus yoğunluğu 151⁺den olan yerleşme sayısı 5 iken bu 2000 yılında 10'a yükselmiştir. Araştırma sahasındaki

Şekil: 19 ÖREN ÇAY HAVZASININ FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1935)

Şekil: 20 ÖREN ÇAY HAVZASININ FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1980)

fizyolojik nüfus yoğunluğu açısından 151⁺den fazla olan yerleşmelerin sayısında artışların görülmesi Dilek, Hankendi ve Gülmahmut köylerinin konumu itibariyle (ulaşım ve doğal şartların elverişli olması) nüfus artışına bağlıdır. Karagedik köyünde ise doğal nüfus artışı tarım alanlarının da dar olması dolayısıyla nüfus yoğunluğunu arttırmıştır. Keluşağı köyünde ise ulaşım kolaylığı, alanın küçük olması sonucu doğal nüfusun artması fizyolojik nüfus yoğunluğunu arttırmıştır.

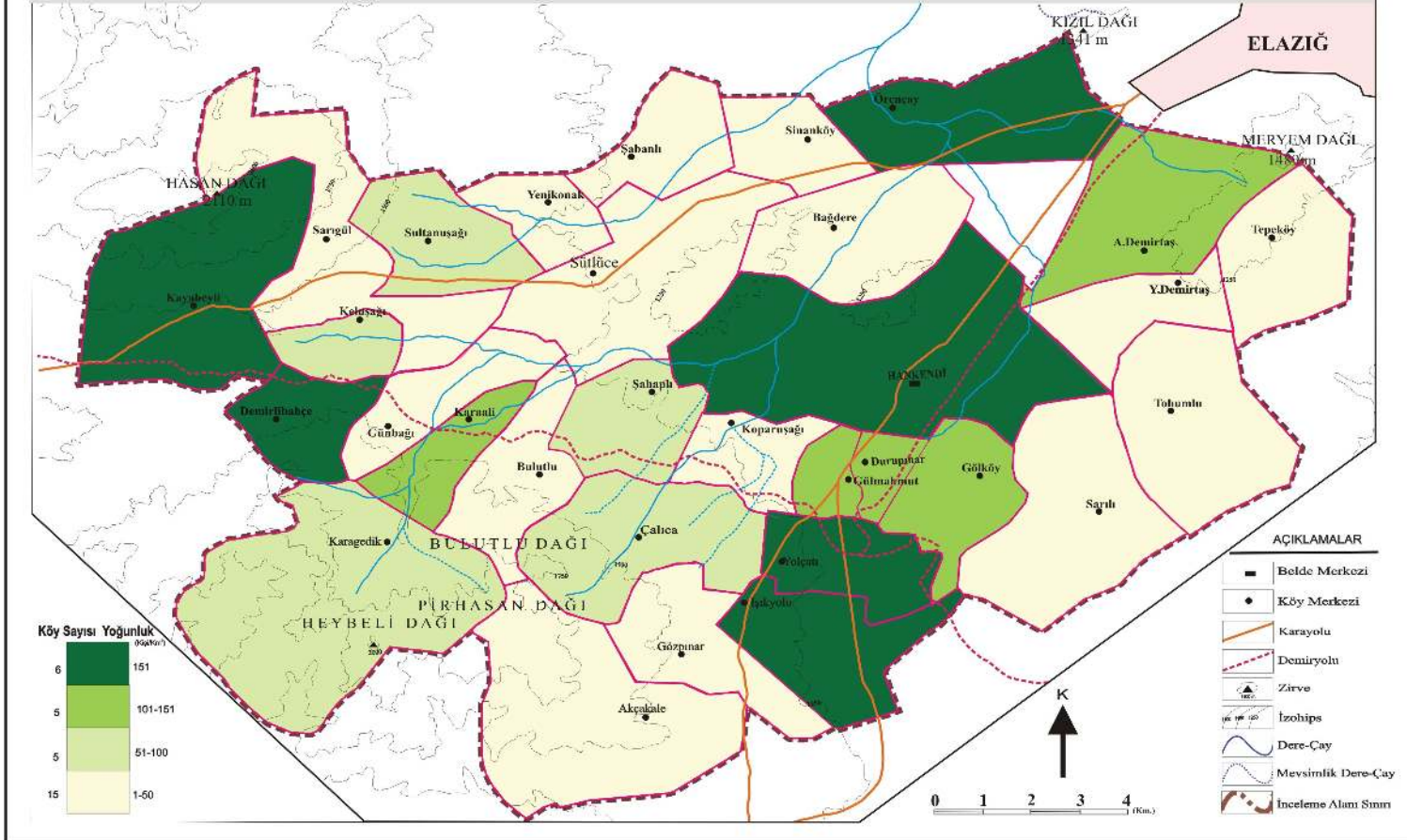
Tablo 18'e baktığımızda araştırma sahasında 2000 yılında 31 yerleşme ünitesi bulunmaktadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında 1–50 arasında 15, 51–100 ve 101-151 arasında 5 'er ve fizyolojik nüfus yoğunluğu 151⁺ den fazla olan 10 yerleşme bulunmaktadır (Tablo: 18 ve Şekil: 21).

Tablo 18: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
(2000)(Kişi / Km²)

1–50	Yoğ.	51–100	Yoğ.	101–150	Yoğ.	151 ⁺	Yoğ.
Bağdere	11	Karagedik	52	Gölköy	103	Kayabeyli	161
Bulutlu	16	Sultanuşağı	60	Durupınar	105	Demirlibahçe	233
Gözpınar	16	Şahaplı	62	A. Demirtaş	125	Örençay	238
Şabanlı	18	Çalica	67	Karaali	143	Işıkyolu	260
Sütlüce	23	Keluşağı	77	Gülmahmut	148	Yolçatı	320
Sinan	23					Hankendi	410
Sarılı	29						
Tohumlu	35						
Yenikonak	36						
Tepeköy	37						
Günbağı	41						
Akçakale	41						
Sarıgül	41						
Y. Demirtaş	45						
Koparuşağı	47						

2000 yılı 1980 yılından farklı olarak fizyolojik nüfus yoğunluğu 1–50 arasında olan yerleşme sayısının artmasıdır. Bunun dışında bir diğer bir farklılık da fizyolojik nüfus yoğunluğu 151+ den fazla olan yerleşmelerde ise bir azalmanın görülmesidir. 2000 yılında fizyolojik nüfus yoğunluğu en fazla olan yerleşme ünitesi Hankendi olmuştur. Bunun da en önemli neden ise her şeyden önce Hankendi'nin çevresindeki kırsal yerleşme ünitelerine göre sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş bir kırsal yerleşme ünitesi olmasından kaynaklanmaktadır.

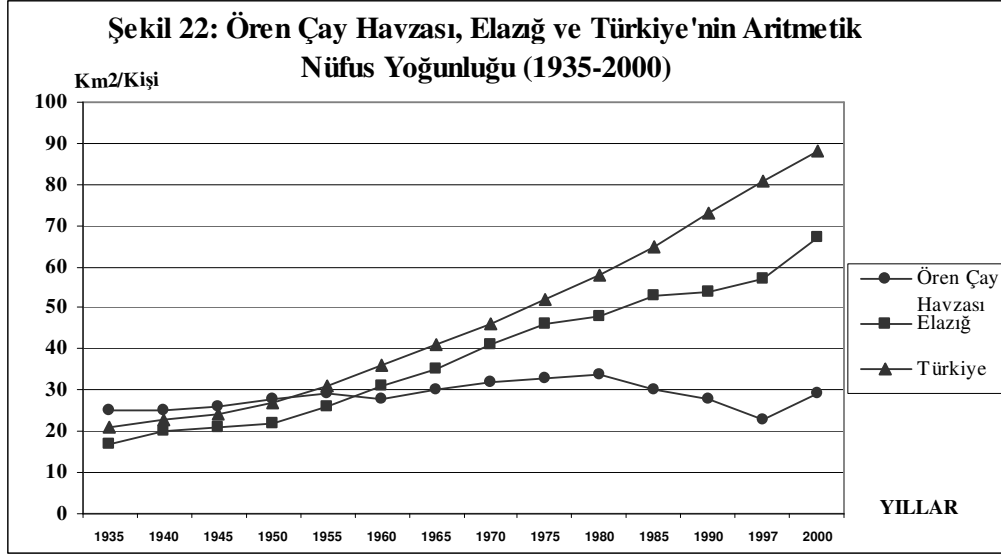
Şekil: 21 ÖREN ÇAY HAVZASININ FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2000)

Tablo 19: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Ortalama Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
(1935–2000)

YILLAR	Ören Çay havzası	Elazığ	Türkiye
1935	25	17	21
1940	25	20	23
1945	26	21	24
1950	28	22	27
1955	29	26	31
1960	28	31	36
1965	30	35	41
1970	32	41	46
1975	33	46	52
1980	34	48	58
1985	30	53	65
1990	28	54	73
1997	23	57	81
2000	29	67	88

Kaynak: D.İ.E

Kaynak: D.İ.E

Araştırma sahasındaki aritmetik yoğunluğun artış ve azalışını araştırma sahasındaki genel nüfusun seyrindeki artış ve azalışlar belirlemiştir. Tarihsel süreç içinde araştırma sahasında en fazla nüfus miktarının görüldüğü 1980 yılıdır. 1980 yılında nüfusu km^2 'ye 34 kişi düşmüştür. Araştırma sahasında en az nüfus yoğunluğu 1997 yılında görülmektedir. Buna göre araştırma sahasında 1997 yılında (6815 kişi)

km² 'ye 23 kiři dūřmūřtır (Tablo: 19 ve řekil: 22). Dięer zamanlarda arařtırma sahasında nūfus yoęunluęu bu iki uę deęerler arasında gōrūlmektedir.

Ören Çay havzası, Türkiye ve Elazığ ilinin aritmetik nūfus yoęunlukları birbirleriyle karřılařtırıldıęında ise birbirinden farklı durumlar dikkat çekmektedir. 1935 yılında Ören Çay havzasında aritmetik nūfus yoęunluęu Türkiye ve Elazığ ili aritmetik nūfus yoęunluęundan fazladır. 1935–2000 yılları arasındaki dönemde Türkiye de nūfus sürekli arttıęından aritmetik nūfus miktarında sürekli artıř gōrūlmektedir. Elazığ ilinde aritmetik nūfus yoęunluęunda ise Türkiye'nin aritmetik nūfus yoęunluęuna benzer bir řekilde azalma olmayıp sürekli bir artıř gōrūlmektedir. Türkiye ve Elazığ ili aritmetik nūfus yoęunluęu miktarı 1935–2000 yılları arası dönemde sürekli bir artıř gōrūlmesine raęmen Ören Çay havzasının aritmetik nūfus yoęunluęu miktarına azalma ve artıřlar gōrūlmektedir. Ören Çay havzasında aritmetik nūfus yoęunluęu miktarında artıř ve azalmalar doęal ve beřeri faktōrlerle açıklanmaktadır.

2. 5. Nūfusun Yař ve Cinsiyet Yapısı

“Nūfusta cins oranı belli bir nūfus kitlesinde, 100 veya 1000 kadın bařına dūřen erkek sayısı řeklinde hesaplanır (Doęanay, 1994, s: 156)”. Toplam nūfus içindeki kadın-erkek sayısının belli yař gruplarındaki nūfus miktarının eřitsiz oluřu nūfusta irdelenmesi gereken bir bařka konudur. Arařtırma sahasında bulunan kırsal yerleřim ūnitelerine ait geçmiř dönemlere ait nūfusun cins ve yapısını veren verilere rastlanılmamaktadır. Bu ūlkemizdeki kırsal yerleřmeler bazında yeterli dūzeyde ve titizlikle istatistiklerin yapılmasının sonucudur. Arařtırma sahasının olduęu kadar Türkiye'deki kırsal yerleřmelerinin ortak özellięidir.

Ören Çay havzasında 2005 yılı İl Saęlık Mūdūrlūęünün yapmıř olduęu arařtırma sahasındaki kōylerin baęlı bulunduęu saęlık ocaęı ETF'lerde Bulutlu kōyünün isminin Demirgōren, Keluřaęı kōyünün isminin Sancaklı olarak geçmektedir. 2005 yılı itibariyle İl Saęlık Mūdūrlūęünün yapmıř olduęu arařtırma sahasındaki yerleřme birimlerinin baęlı bulunduęu saęlık ocaęı verileri ETF nūfus verilerine gōre 2424 erkek 2778 kadın toplam 5202 kiři bulunmaktadır. 14 yař grubundakiler 1039 kiři ile toplam nūfusun %20'sini, 15–64 yař nūfusundakiler ise 3328 kiři ile toplam nūfusun %64'nū, 65 yař ve yukarısı yař grubundakiler ise 835 kiři ile toplam nūfusun %16'sını oluřurmaktadır (Tablo: 20 ve řekil: 23). 2005 yılında en az nūfus 10 erkek 14 kadın

toplam 24 kişi Bulutlu (Demirgören) köyünde en fazla nüfus ise 426 erkek 548 kadın toplam 974 kişi Hankendi beldesinde bulunmaktadır.

Tablo 20: Ören Çay Havzasında Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Bölünüşü (2005)

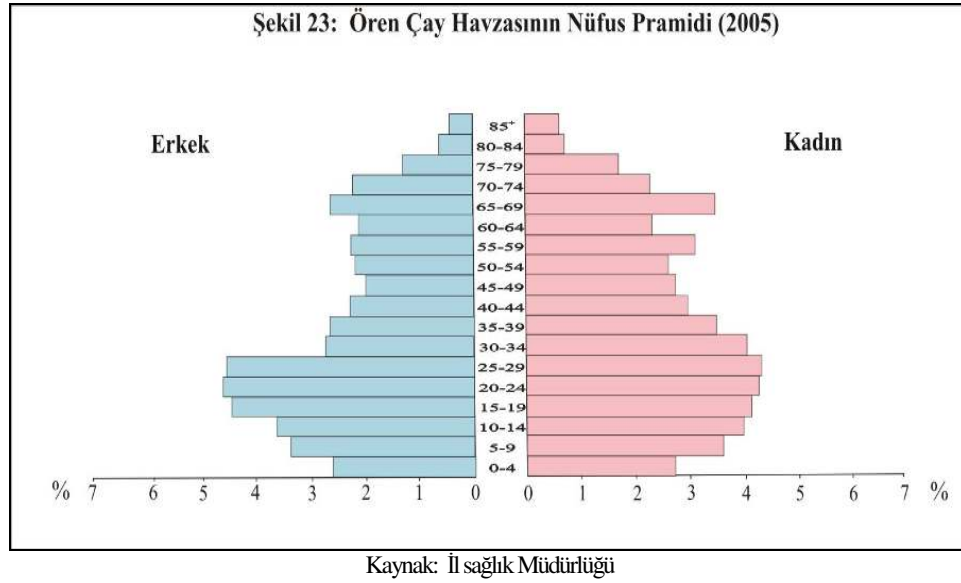
YAŞ	E	%	K	%	T	%	TOPLAM	%
0-4	136	5.6	143	5.1	279	5.3	1039	20
5-9	177	7.3	188	6.7	365	7		
10-14	189	7.7	206	7.4	395	7.5		
15-19	233	9.6	215	7.7	448	8.6	3328	64
20-24	240	9.9	222	7.9	462	8.8		
25-29	236	9.7	225	8.1	461	8.8		
30-34	141	5.8	211	7.5	352	6.7		
35-39	138	5.6	184	6.5	321	6.1		
40-44	119	4.9	155	5.5	274	5.2		
45-49	104	4.2	143	5.1	247	4.7		
50-54	114	4.7	136	4.8	250	4.8		
55-59	116	4.7	164	5.9	280	5.3		
60-64	110	4.5	122	4.3	232	4.4		
65-69	136	5.6	182	6.5	318	6.1	835	16
70-74	115	4.7	120	4.3	235	4.5		
75-79	67	2.7	90	3.2	157	3		
80-84	30	1.2	38	1.3	68	1.3		
85+	23	0.9	34	1.2	57	1		
Toplam	2424	100	2778	100	5202	100	5202	100

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü

2005 yılında da toplam nüfus içindeki 0-4 yaş grubundan 20-24 yaş grubuna doğru nüfus artışı görülmektedir. 2005 yılı ETF nüfus verilerine göre 20-24 yaş grubundan sonra nüfus miktarında bir düşüş görülmektedir. 20-24 yaş grubundan sonra 50-54 ve 60-64 yaş grupları hariç tüm yaş gruplarında ileri yaş gruplarına gidildikçe nüfusta bir azalma görülmesi söz konusudur. Sonuçta 2005 yılında bu yaş grubundaki hem kişi sayısı hem de nüfusun toplam nüfustaki oranında bir artışı söz konusudur. Bunun nedeni ise geçmiş dönemlerde araştırma sahasından dışarıya göç eden nüfusun ileriki yaşlarında köylerine geri dönmemelerinden kaynaklanmaktadır.

2005 yıllarına ait Ören Çay havzasındaki kırsal kesimdeki nüfusu oluşturan nüfus piramitlerinin göstermiş olduğu özellik araştırma sahasında nüfusun doğum oranlarının fazla olması sonucu nüfus piramidinin alt grubundaki nüfusun fazla olmasına neden olmaktadır. Ama şu gerçekte unutulmamalıdır ki araştırma sahası

barındırdığı nüfusa şehrsel bir yerleşme ünitesi gibi imkânlar sunamaması sonucu nüfus piramidinin çalışma yaşındaki nüfus miktarında bir azalmaya neden olmaktadır. Nüfusun artık çalışamayacağı belli bir yaştan sonraki emeklilik döneminde ise nüfusta bir artışa neden olduğu için nüfus piramidinin üst kısımlarında ise bir artış söz konusudur. Nüfus piramidinin böyle bir durum göstermesinin ana nedeni araştırma sahasının genç nüfusun iş bulmak için göç etmesi, göç eden nüfusun emekli olduktan sonra geri dönmesinin bir neticesidir.

Ören Çay havzasında nüfusun cins yapısını, nüfusun genel artışı ve azalışı belirlemiştir. 1935 yılı nüfus sayım sonuçları incelendiğinde toplam (7134 kişi) nüfus içerisinde erkek (3522 kişi) nüfus oranı %49, kadın nüfus miktarı (3612) oranı %51'lik bir değer göstermektedir. 1940 yılında da toplam nüfus içindeki kadın nüfus miktarının oranının üstünlüğü erkek nüfus miktarı oranından fazladır. Toplam nüfustaki kadın ve erkek miktarları arasındaki fark 1945 yılına gelindiğinde çok az bir rakamsal değer göstererek ki bu fark (76 kişi) kadın nüfus fazlalığı lehindedir. 1950 yılına gelindiğinde toplam nüfus (8225 kişi) içerisinde kadın nüfusun (4176 kişi) toplam nüfus içindeki oranı %50,7'si, erkek nüfusun (4048 kişi) oranı %49,2' dir. Toplam nüfustaki kadın nüfus miktarı ve oran bakımından üstünlüğü bu dönemde de devam ettirmiştir (Tablo: 21) .

1965 yılında kadın-erkek nüfus miktarının 1935–2000 yılları da dâhil olmak üzere bütün sayım yıllarını kapsayan devrede kadın nüfusun (4614 kişi) erkek nüfus (4227 kişi) arasındaki farkın (387 kişi) en fazla olduğu sayım yılı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bunun nedeni Türkiye'nin 1950'lerden süregelen ve Türkiye'nin tarımda makine kullanmaya bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik problemi sonucunda işsiz kalan nüfusun kendilerine daha şartlar bulmak amacıyla araştırma alanımızdan göçlerin etkisinin hissedildiği bir sayım yılına denk gelmesidir. 1970 yılında toplam nüfustaki (9368 kişi) erkek (4577 kişi) nüfus oranı %48,8 ve kadın nüfus (4791 kişi) oranı %51,1'e ulaşmıştır (Tablo: 21). Erkek-kadın nüfus miktarları arasındaki fark ve toplam nüfustaki oranlar bir 1965 sayım yılına kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın azaldığı bir dönem olmuştur.

Tablo 21: Ören Çay Havzasında Nüfusun Cinsiyet Miktarı ve Oranı (1935–2000)

Sayım Yılı	Nüfus Miktarı	Erkek		Kadın	
		Kişi	%	Kişi	%
1935	7134	3522	49.36	3612	50.36
1940	7392	3642	49.26	3750	50.73
1945	7722	3823	49.50	3899	50.49
1950	8225	4049	49.21	4176	50.71
1955	8436	4141	49.36	4295	50.91
1960	8296	4023	48.49	4273	51.50
1965	8841	4227	47.81	4614	52.18
1970	9368	4577	48.85	4791	51.14
1975	9862	5036	51.06	4826	48.93
1980	9888	4826	48.80	5062	51.19
1985	8966	4334	48.33	4632	51.66
1990	8383	4104	48.95	4279	51.04
1997	6815	3338	48.9	3477	51.0
2000	8442	4180	49.51	4262	50.51

Kaynak: D.İ.E Nüfus sayımları

Toplam nüfustaki kadının sayısal olarak üstünlüğü 1975 yılında yerini erkek nüfusun üstünlüğüne bırakmıştır. 1975 yılında toplam 9862 kişi olan nüfusun toplam nüfustaki erkek (5036 kişi)nüfus oranı %51,0, kadın (4826 kişi) nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %48,9'luk bir değer göstermektedir. 1975 yılında erkek nüfus kadın nüfustan 210 kişi fazladır (Tablo: 21 ve Şekil: 5). Bu dönemde erkek nüfus miktarının kadın nüfus miktarından daha fazla olmasının nedeni yol yapım çalışmaları esnasında erkek nüfusun fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

1980 yılında ise kadın nüfusun erkek nüfusa tekrar üstünlük kurduğu bir sayım yılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ören Çay havzasındaki kadın ve erkek nüfus miktarları 1980 yılından itibaren toplam nüfusun azaldığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ayrıca 1980 yılı sayım dönemi Araştırma sahasındaki tüm sayım dönemlerini

kapsayan dönemlerde araştırma sahasında toplam nüfusun miktarının (9888 kişi) en fazla olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılından itibaren toplam nüfus miktarı, toplam nüfustaki kadın-erkek nüfus miktarlarının sürekli azaldığı 1985, 1990 ve 1997 yılı dönemleri başlamıştır. Bu azalmaya rağmen toplam nüfustaki kadın nüfusu erkek nüfusa karşı üstünlüğünü korumuştur.

1980 sayım yılı sonrası 1985, 1990 ve 1997 yılında araştırma sahasında nüfus giderek düşmüştür. Nüfustaki bu düşüş toplam nüfustaki kadın ve erkek nüfus miktarlarında da kendini göstermiştir. Nüfusun sürekli azaldığı bu dönemin en son sayım yılında ise araştırma sahasında 1935 sayım yılı hariç bütün sayım yılları devresinde nüfus miktar olarak minimum bir değer göstermektedir. Bu sayım yılını izleyen evreden 2000 yılında yapılan nüfus sayımında ise araştırma sahasında kadın ve erkek nüfus miktarında tekrar artma yönünde bir eğilim göstermektedir. Düzenli yapılan nüfus sayım yıllarını kapsayan araştırma sahasında son nüfus sayım yılı olan 2000 yılında toplam 8442 kişi olan toplam nüfusta erkekler (4180 kişi) %49,5'ini kadınlar ise toplam nüfusun %50.5'ni oluşturmaktadır (Tablo: 21).

Sonuç olarak araştırma sahasında 1935 yılında (7134) kişi olan Ören Çay havzasında nüfusu oluşturan bireylerin miktarlarına bakıldığında kadın ve erkek sayılarında birbirine paralel bir artış veya azalış göstermekte olup, 1975 yılı hariç bütün sayım yıllarında kadın nüfus miktarı erkek nüfus miktarından fazladır. Ören Çay havzasında kadın nüfus miktarının erkek nüfus miktarından daima fazla olması Türkiye'deki kırsal alandaki nüfusun cinsiyet miktarının genel karakterini yansıtmaktadır. Bunun da en temel nedeni kırsal kesimdeki nüfusun kendi geçimlerini tarım dışı iş kollarında veya tarımdan farklı bir sektörden sağlama faaliyetleri ve diğer ihtiyaçlarını karşılama yoluyla erkek nüfus göçünün büyük bir etkisi vardır. Araştırma sahasındaki göç alan yerleşme ünitelerinin erkek nüfus miktarının daha fazla olduğu bununla birlikte dışarıya göç veren yerleşme ünitelerinde ise toplam nüfustaki kadın miktarı ve oranının fazla olduğu dikkati çekmektedir.

2. 6. Nüfusun Eğitim Durumu

“Nüfusun eğitim durumu deyimi ile çoğu kez okur-yazar olan ve olamayan nüfus anlaşılmaktadır. Gerçektende bir nüfus kitlesinde, okuma çağı nüfusun eğitim düzeyi konusunda temel göstergelerden ilkidir. Ama yeterli değildir. Çünkü bir ülke

nüfusunun eğitim düzeyi sadece okuryazarlık oranı ile ölçülemez Bu temel sorunda, ülkedeki okullaşma oranı, okul çağı nüfusun eğitim kademeleri arası öğrenci akışı, okul, öğretmen-öğrenci sayısı dengesi ve benzerleri ile ülke sayısının ilk, orta ve yüksek öğretim bitirenlerinin bir birine ve ülke nüfuslarına oranları gibi kriterler de dikkate alınmalıdır (Doğanay, 1984, s: 163)’’.

Tablo 22: Ören Çay Havzasında Okul Bina Durumu, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (1981–2005)

KÖYLER	1981 ¹					2005 ²				
	Okul Bina Durumu		Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Bina Durumu		Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
A. Demirtaş	Kira	A	2	6	48	Var	A	1	1	18
Akçakale	Var	A	1	1	11	Var	K	-		
Bağdere	Var	A	1	1	18	Var	K	-		
Bulutlu	Var	A	1	1	17	Var	K	-		
Çalica	Var	A	2	2	53	Var	K	-		
Demirlibahçe	Var	A	1	1	35	Var	K	-		
Dilek	Var	A	1	4	35					
Durupınar	Yok					Var	K	-		
Gölköy	Var	A	2	5	55	Var	A	1	2	35
Gözpınar	Kira	A	1	2	31	Var	K	-		
Gülmahmut	Var	A	1	4	54	Var	K	-		
Günbağı	Yok					Var	K	-		
Hankendi	Var	A	1	6	150	Var	A	4 İlköğr.	22	500
	Var	A	1	11	190		A	1 Lise	11	58
Işıkyolu	Var	A	1	3	45	Var	A	1	1	21
Karaali	Var	A	1	2	39	Var	K	-		
Karagedik	Var	A	1	2	33	Var	K	-		
Kayabeyli	Var	A	1	1	26	Var	K	-		
Keluşağı	Var	A	1	1	18	Var	K	-		
Koprauşağı	Var	A	1	2	20	Var	K	-		
Örençay	Var	A	1	2	35	Var	K	-		
Sarıgül	Var	A	1	1	20	Var	K	-		
Sarılı	Var	A	1	3	58	Var	K	-		
Sinanköy	Var	A	1	1	6	Var	K	-		
Sultanuşağı	Var	A	1	1	8	Var	K	-		
Sütlüce	Var	A	1	2	42	Var	K	-		
Şabanlı	Var	A	1	1	14	Var	K	-		
Şahaplı	Geç	A		1	15	Var	K	-		
Tepeköy	Kira	A		1	13	Var	K	-		
Tohumlu	Var	A	1	1	14	Var	K	-		
Yenikonak	Var	A	1	1	16	Var	K	-		
Yolçatı	Var	A	1	4	100	Var	A	1	2	32
Y. Demirtaş	Var	A	1	3	49	Var	A	1	1	7
TOPLAM	27		32	77	1268			10	40	671

Kaynak: Köy Karneleri, Arazi Anketleri (V:Var, K:Kapalı, G:Geçici, Y:Yok, A:Açık)

Nüfusun eğitim durumu özellikle ilkokul binası, ilkokul öğretmeni ve öğrenci sayısındaki gelişmeler bu konuyla doğrudan ilgili kriterler olarak hayli ilgi çekicidir.

Araştırma sahasında Durupınar ve Günbağı Köylerinde okul binası olmadığı, A. Demirtaş, Gözpınar ve Tepeköy köyünde okul binası kira, Şahaplı köyünde geçici olmak üzere bu 6 köyün dışında diğer 25 köyde okul binası bulunmaktadır. Araştırma sahasında 27 okul binası, 77 öğretmen 1268 de öğrenci bulunmaktadır (Tablo: 22).

Tablo 23: Ören Çay Havzasından Dışarıya İlköğretim ve Liseye Giden Öğrenci Sayısı ve Gittikleri Yerler (1981–2005)

OKUL	1981				2005			
	ORTA VE DENGİ		LİSE VE DENGİ		İLKÖĞRETİM		LİSE	
KÖYLER	Kişi	Gidilen Yer	Kişi	Gidilen Yer	Kişi	Gidilen Yer	Kişi	Gidilen Yer
A. Demirtaş	6	Elazığ	6	Elazığ	4	Hankendi	20	Elazığ
Akçakale	15	Elazığ	8	Elazığ				
Bağdere	6	Elazığ	4	Elazığ	35	Elazığ		
Bulutlu			10	Elazığ				
Çalca	25	Hankendi	15	Elazığ	20	Hankendi	30	Elazığ
Demirlibahçe	15	Elazığ	12	Elazığ				
Dilek	15	Elazığ	7	Elazığ				
Durupınar	6	Hankendi	2	Elazığ	5	Hankendi	1	Hankendi
Gölköy	10	Hankendi	5	Elazığ	30	Hankendi	15	Hankendi
Gözpınar	20	Hankendi	3	Elazığ	9	Hankendi	2	Hankendi
Gülmahmut	6	Hankendi	8	Elazığ	21	Hankendi	2	Elazığ
Günbağı	15	Elazığ	8	Elazığ	17	Elazığ	5	Elazığ
Hankendi			50	Elazığ				
Işık yolu	20	Hankendi	10	Elazığ	11	Hankendi	4	Hankendi
Karaali	15	Elazığ	8	Elazığ	3	Elazığ	5	Elazığ
Karagedik	6	Elazığ	3	Elazığ				
Kayabeyli	10	Baskil	4	Baskil	15	Baskil	4	Doğancık
Keluşağı	6	Elazığ	5	Elazığ	4	Elazığ		
Koprauşağı	3	Elazığ	7	Elazığ	7	Hankendi		
Örençay	6	Elazığ	2	Elazığ	9	Elazığ	13	Elazığ
Sarıgül	25	Elazığ	13	Elazığ	2	Elazığ		
Sarılı	15	Hankendi	10	Elazığ	10	Hankendi	3	Hankendi
Sinanköy	3	Elazığ	2	Elazığ	4	Elazığ		
Sultanuşağı	20	Elazığ		Elazığ				
Sütlüce	20	Elazığ	8	Elazığ	20	Elazığ		
Şabanlı	7	Elazığ	1	Elazığ				
Şahaplı				Elazığ	3	Elazığ	6	Elazığ
Tepeköy	4	Elazığ	2	Elazığ	17	Elazığ	8	Elazığ
Tohumlu	8	Elazığ	4	Elazığ				
Yenikonak	2	Elazığ		Elazığ	1	Elazığ		
Yolcatı	15	Hankendi	13	Elazığ	10	Hankendi	6	Elazığ
Y. Demirtaş	7	Elazığ	1	Elazığ				
Toplam	331		231		257		124	

Kaynak: Köy Karneleri, Arazi Anketleri

Durupınar ve Günbağı Köylerinde okul olmadığı için bu köydeki ilköğretim okul öğrencilerinden Durupınar köyündeki ilköğretim öğrencileri Gülmahmut köyü

ilköğretim okuluna; Günbağı köyündeki ilköğretim öğrencileri de Karaali köyü ilköğretim okuluna gitmektedirler. Durupınar ve Günbağı köyündeki ilköğretim öğrencilerinin Karaali ve Gülmahmut köyünü seçmeleri bu köylerin kendilerine yakın olmasıyla ilgilidir. Tohumlu köyünde taşınalı sistem yok olmamasıyla birlikte, Karagedik, Bulutlu, Akçakale, Şabanlı köylerinde okul çağına gelen nüfus okulların eğitim öğretim dönemlerinde Elazığ'a yerleşerek eğitim-öğretimlerini sürdürmektedirler.

1981 de 77 öğretmen 2005 yılında ise 40 öğretmen 1981 de 1268 öğrenci 2005 yılında 671 öğrenci bulunup öğrenci ve öğretmen sayısında azalma görülmüştür. Araştırma sahasında 2005 yılında okulların bulunduğu A. Demirtaş, Durupınar, Hankendi, Işıkyolu, Yolçatı ve Y. Demirtaş köyleri merkezi konumlarının ve ulaşım olanaklarının sunduğu avantaj nedeniyle bu köylerde okul bulunmaktadır (Tablo: 23).

Durupınar ve Günbağı köyü ilköğretim öğrencileri kendi köylerinde okul olmadığı için Durupınar'daki 14 ilköğretim öğrencisi Gülmahmut köyündeki ilköğretime, aynı şekilde Günbağı köyünde ilköğretim eğitimi almak için ise 13 ilköğretim öğrencisi de kendisine yakın ve ayrıca ilköğretim eğitiminin yapıldığı Karaali köylerine gitmektedir. Araştırma alanımız da 1981 yılı itibariyle 331 öğrenci orta ve dengi okula 231 öğrencide lise ve dengi okula toplam 562 öğrenci kendi köyleri dışındaki başka bir yerleşme birimine eğitim almak için gitmektedir. Çalica, Durupınar, Gölköy, Gözpınar, Gülmahmut, Işıkyolu, Sarılı ve Yolçatı olmak üzere 8 köyden 117 ilköğretim öğrencisi Hankendi'ye, Kayabeyli'den 10 ilköğretim okul öğrencisi de Baskil'e gitmektedir. Diğer 19 köydeki 207 ilköğretim öğrencisi ise Elazığ Şehir merkezine gitmektedir. Toplam 231 lise öğrencisinden 4'ü Kayabeyli köyünden Baskil'e diğer tüm köylerdeki lise ve dengi okullara giden öğrenciler ise Elazığ şehir merkezine gitmektedir (Tablo: 23).

2005 yılı yaz ayında yaptığımız arazi anketlerinde ise Ören Çay havzasında A. Demirtaş, Çalica, Durupınar, Gölköy, Gözpınar, Gülmahmut, Işıkyolu, Koparışağı, Sarılı ve Yolçatı köyü olmak üzere 10 köyden ilköğretim eğitimi almak için 107 kişi Hankendi'ye, Kayabeyli köyünden 15 öğrenci ise Baskil'e 20 köyden ise 135 kişi ilköğretime gitmek için Elazığ il merkezine gitmektedirler.

1980 yılında ise Ören Çay havzasındaki Kayabeyli köyünden 4 öğrenci lise eğitimi için Baskil'e gitmektedir. Araştırma sahasının diğer köylerinden 227 kişi ise Elazığ şehir merkezine, 2005 yılında ise Durupınar, Gölköy, Gözpınar, Işıkyolu ve

Sarıllı olmak üzere 5 köyden toplam 25 öğrenci ise Hankendi beldesine, Kayabeyli’den 4 öğrenci Baskil’e bağlı Milliüşağı köyündeki YBO (Doğancık), A. Demirtaş, Çalica, Günbağı, Karaali, Ören Çay, Şahaplı, Tepeköy ve Yolçatı olmak üzere 8 köyden toplam 93 kişi lise öğrenimi almak için Elazığ il merkezine gitmektedirler (Tablo: 23). Diğer köylerde ise Tohumlu ve Demirlibahçe köylerinde taşımacılık yapılmadığı, Şabanlı, Karagedik, Bulutlu ve Akçakale köylerinde ise eğitim-öğretim döneminde köydeki öğrencilerin eğitim-öğretimi için tamamen Elazığ’a gidilmektedir.

Elazığ İl Sağlık Müdürlüğünün Ören Çay havzasında bulunan yerleşmeler bazında 2005 yılı ETF nüfus verilerine göre toplam 5202 kişi olan nüfustan 431 kişi okul çağında olmayıp bunun 190 kişisi erkek 241 kişisi ise kadındır. Okul çağında olmayan nüfusun %44’ü erkek %56’sını ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Toplam nüfustan 1133 kişisi okur-yazar olmayan nüfusu oluşturmakta birlikte 160 kişi erkek 973 kişi ise kadındır. Erkekler okur-yazar olmayan nüfusun %14,1’ini, kadınlar %83,9’unu oluşturmaktadır. Bununla birlikte araştırma sahasında 625 kişi okur-yazar olan durumundadır. Okur-yazar olan 282 kişi erkek 343 kişi kadındır. Toplam okur-yazar olan nüfusun %45,1’i erkek %54,9’u ise kadındır (Tablo: 24 ve Şekil: 24).

Tablo 24: Ören Çay Havzasında Okur Yazarlık (2005)

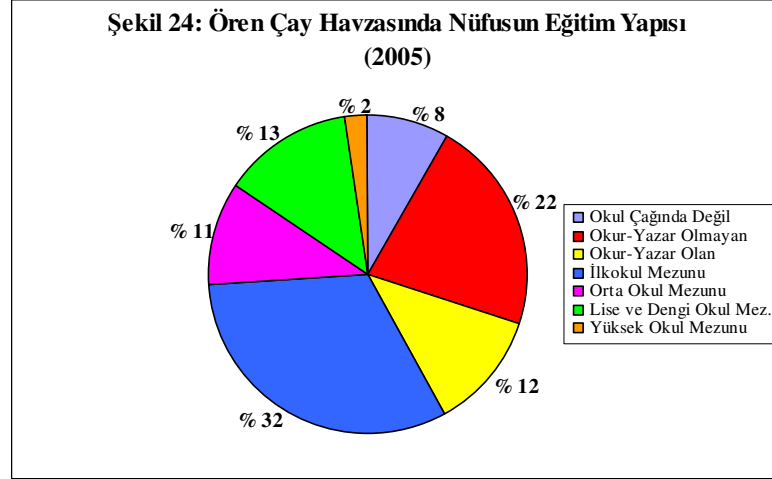
Eğitim Durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okul Çağında Değil	190	7.9	241	8.5	431	8.2
Okur-Yazar Olmayan	160	6.7	973	34.4	1133	21.8
Okur-Yazar Olan	282	12.1	343	12.1	625	12
İlkokul Mezunu	792	33.2	857	30.3	1649	31.8
Orta Okul Mezunu	370	15.5	183	6.4	553	10.7
Lise ve Dengi Okul Mez..	506	21.2	187	6.6	693	13.3
Yüksek Okul Mezunu	81	3.4	37	1.3	118	2.2
TOPLAM	2381	100	2821	100	5202	100

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü

Araştırma sahasında 2005 yılı itibariyle nüfusun eğitim durumunu yansıtmaması açısından dikkati çeken bir özellikte toplam nüfusun (5202 kişi) %31,8’i (1649 kişi) ilkokul mezunudur. İlkokul mezunu olan 1649 kişiden 792 kişi erkek ilkokul olan nüfusun %48’i erkek, 857 kişi kadın nüfus ise ilkokul mezunun olan nüfusun %51,9’unu oluşturmaktadır (Tablo: 24).

553 kişi olan ortaokul mezunu nüfustan erkekler 370 kişi ortaokul mezunu olan nüfusun %66,9’unu 183 kişi kadın ise ortaokul mezunu olan nüfusun %33,1’ini meydana getirmektedir. Lise ve dengi okullar mezunu nüfus 693 kişi toplam nüfusun

%13,3'nü oluşturmakla beraber erkek nüfus 506 kişi lise mezunu olan nüfusun %73'nü, kadın nüfus 187 kişi ise lise mezunu olan nüfusun %27'sini oluşturmaktadır. Yüksek okulu mezunu araştırma sahasında 2005 yılında 118 kişi olup araştırma sahası nüfusunun %2,2'sini oluşturmaktadır. Bununla beraber yüksek okul mezunu olan 81 kişi erkek yüksek okul mezunu nüfusun %68,6'sını, yüksek okul mezunu 37 kişi kadın yüksek okul mezunu olan nüfusun %31,3'ne denk gelmektedir (Tablo: 24 ve Şekil: 24).

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖREN ÇAYI HAVZASININ YERLEŞME COĞRAFYASI

3. 1. Yerleşme

Araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerinin yer seçiminde, kuruluşunda, dağılımında, gelişiminde en önemli etkiyi doğal faktörlerin (jeolojik özellikler, yükselti, yüzey şekilleri, bitki örtüsü, hidrografik özellikler, toprak özellikleri, iklim vb. gibi) etkisi bulunmaktadır. Bu yargıyı doğrulayacak nitelikte başlangıç da teknolojik ve bilimsel gelişmelerin görülmediği dönemlerde doğal çevreye uyumlu bir yerleşme şekli hüküm sürmüştür. Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kuruluş aşamasından sonraki dönemlerde beşeri faktörler kırsal yerleşmeleri farklı nitelikte etkilemiştir.

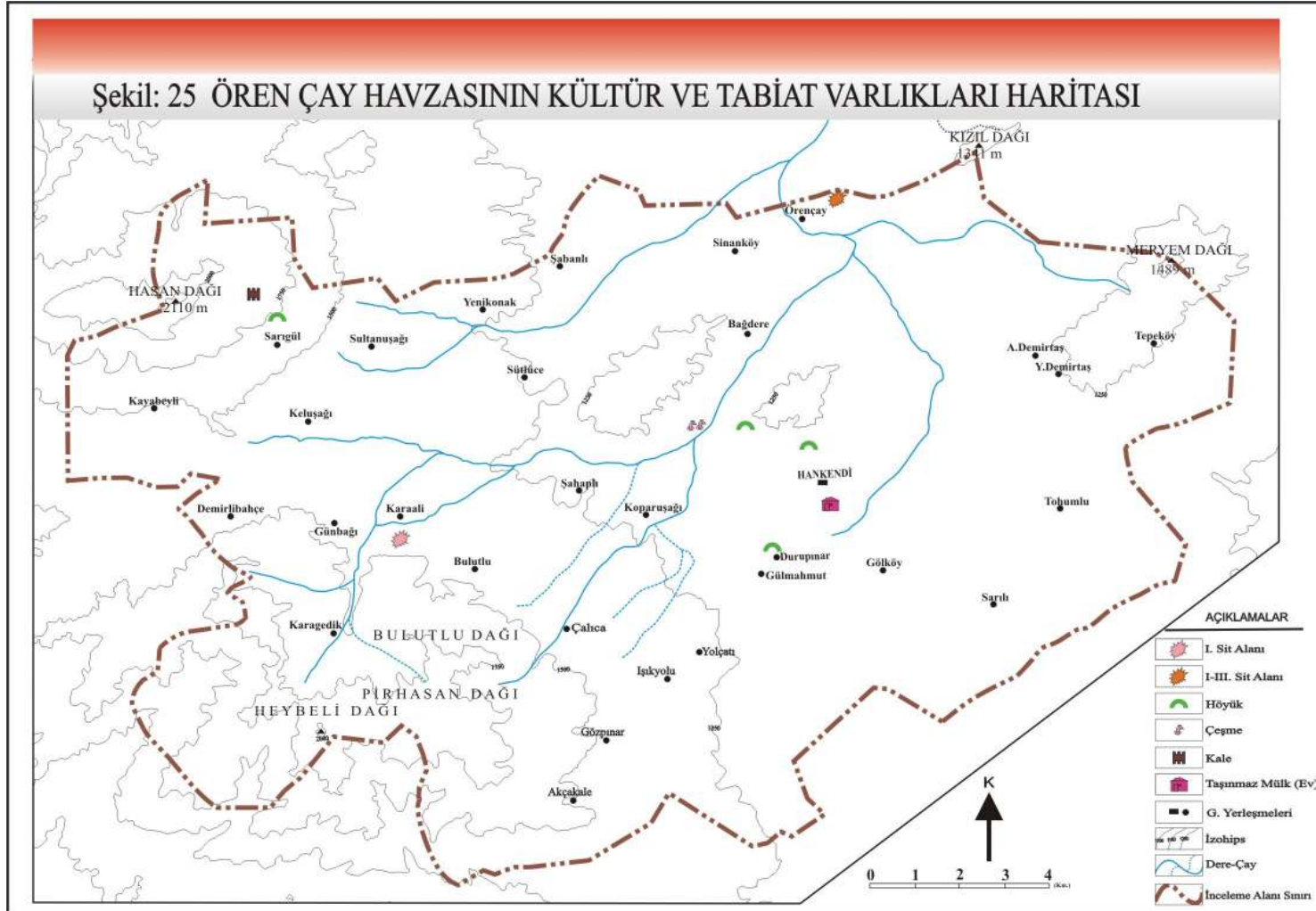
3. 1. 1. Yerleşmelerin Tarihçesi

Çeşitli kültür ve medeni yerlerin kurulmasına beşiklik eden, birçok beylik, devlet, krallık ve imparatorlukların kurulmasına sahne olan Anadolu’da yerleşmelerin tarihi araştırmalara göre günümüzden 11000–12000 yıl öncesine dayanmaktadır (Tunçdilek, 1986, s: 9–10). Neolitik dönemin evrelerinden bir olan ve araştırma sahasında yerleşme izlerinin rastlandığı İlk tunç çağına ait kalıntılar Dilek (Killik) Tepe höyüğü ve Örençay köyü Kurt Tepe mevkisindeki I. Derece arkeolojik sit alanında İlk Tunç çağına ait kalıntılar bulunmaktadır (Şekil: 25).

M.Ö. 1. yıllarda aşağı Fırat havzasında yaşanmaya başlanan Demir Çağı, daha geniş alanlarda yerleşmeye sahne almışlardır. Asur işi açık renkli kaplar, bakır-tunç alaşımı bilezikler, ok uçları, keskiler demirden bıçak sapları, kemikten yapılan ev eşyaları ve çanak çömlekler tipik kalıntıları (Doğanay, 1994, s: 226) olan bu devre ait kalıntılar çalışma alanında Haroğlu (Sarıgül) Höyüğünde Erken Demir Çağı ve Haroğlu kalesinde Demir Çağına ait kalıntıları görmekteyiz.

Höyük ve Ören yerleşmeleri, Anadolu’da yerleşik yaşantı ile avcı-toplayıcı yaşantı arasında, bir köprü oluşturur (Doğanay, 1994, s: 232). Şekil 25’de görüleceği üzere Dilek (Dilek Mah.) Köyü, Haroğlu (Sarıgül), Dilektepe (Killik) (Durupınar) ve Değirmendüzü (Hankendi beldesi) höyükleri, araştırma sahasında bulunmaktadır. Bu höyükler araştırma sahasında yerleşik yaşantı ile avcı-toplayıcı yaşantı arasında, bir köprü oluştuğunu destekler niteliktedir. Elazığ arkeoloji müzesi tarafından kazı işlemleri yapılmayan höyük yerleşmeleri I ve I-III Derece arkeolojik sit alanı olarak da

Şekil: 25 ÖREN ÇAY HAVZASININ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI HARİTASI

değerlendirilmektedir. Örençay Köyü höyüğü (Kurt Tepe mevki) I-III., Karaali köyündeki (Haraba Mevki), Değirmendüzü (Hankendi beldesi), Dilektepe (Killik) (Durupınar) ve Dilek mahallesinde bulunan höyükler ise I. Derece arkeolojik sit alanlarıdır (Şekil: 25 ve Fotoğraf: 1).

Elazığ-Harput mintikasının tarihçe bilinen en eski sakinlerinin Hurriler veya bunlarla akraba olan kavimler olduğunu kabul etmek lazımdır. Hurriler M.Ö.2000 yıllarından itibaren Doğu Anadolu'ya yerleşmiş olarak görünmektedirler. Mitanni devleti M.Ö. 14.yüzyılda yıkılmış ve Hitit'ler, Huri memleketlerinin çoğuna hâkim olmuşlardır (Özcan, 1991, s: 22–23). Bölgenin daha sonra Hititlerin eline geçmesine (M.Ö.10 yy.) bağlı olarak araştırma sahasında da Hitit egemenliğinin olduğu ve “İşuwa” denilen (Ünal, 1989, s: 13) sahanın içinde olduğu sanılmaktadır. Daha sonra bölge M.Ö. 900–600'lü yıllarda Urartu egemenliğine geçmiştir (Günaltay, 1987, 317).

Ören Çay havzasında Hristiyanlığın 200 yıl öncesine kadar sahada Helen hâkimiyeti mevcut idi. Araştırma sahasının Hristiyanlığın 200 yıl öncesine kadar Helenistik, Roma ve Bizanslılar egemenliğine geçtiğini Karaali Köyü haraba mevkisinde bulunan I. Derece arkeolojik antik yerleşim alanında bu dönemin izlerini görmekteyiz. Bir Urartu kalesi Haroğlu (Sarıgül) kalesinde (Fotoğraf: 2) ve höyüğünde yine Erken Demir Çağı, Urartu, Roma dönemi ve Orta Çağa ait yerleşme izleri bulunmaktadır (Çağlıyan, 2003, s: 98).

Milattan sonra birinci asırdan üçüncü asra Roma hâkimiyetinde iken Harput'un Roma-İran mücadeleleri sırasında zaman zaman el değiştirdiği görülmektedir. Harput yöresinde Bizans hâkimiyetinin birinci devresi 7. yüzyılın ortalarına kadar uzanıyor. 7. yüzyılın ortalarına doğru Doğu Anadolu'ya yürüyen Araplar, Harput yöresini de fethetmişlerdir. Arapların yöreye gelmesi 642–550 seneleri

arasında vuku bulmuş ve 10. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. 934 yılında Bizanslar Harput ve yöresini zapt etmişlerdir (Özcan, 1991, s: 22–23).

Malazgirt zaferinden bir süre sonra, 1085 yılında Harput ve çevresi, Türkler tarafından fethedildiği zaman, Anadolu'nun birçok yerleri gibi, az bir nüfusa sahipti. Bu sebepten, daha XII. Yüzyılda bölge, büyük ölçüde Türkleşmiş bulunuyordu. Tamamıyla adı Türkçe olan XVI. Yüzyıldaki birçok köyün ismi, bu hususu teyid eder. Mesela Konakalmaz, Üçağaç, Yenice, Çakmak, Çomak, Akseki, Akçakale, Kavak, Koçkale vs. gibi köylerin Türkler tarafından kurulan yerleşim merkezleri oldukları kolayca anlaşılabilir (Ardıçoğlu, 1964, s: 55). XVI. Yüzyılda kurulan ismi tamamıyla Türkçe olan günümüzde de araştırma sahasında bulunan Akçakale köyü ve çevresi XII. Yüzyılda Türkleştirilmiştir denilebilir.

10. yüzyıldan sonra tekrar Bizanslılar'ın eline geçen Ören Çay havzası daha sonra 1113 tarihinde Artukoğlu Belek Gazi tarafından fethedilmiştir (Ünal 1989, s: 15-16). Harput'un Türkler tarafından ne zaman zapt edildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Çubuk Bey tarafından 1087 yılında Türk hâkimiyetine girdiği sanılmaktadır. Harput'ta Çubukoğulları devrini Artukoğulları hâkimiyeti takip etmiştir. 12.Yüzyıl başlarında başlayan bu devir 1234 yılına kadar devam etmiştir. 1234 yılında birinci Alaattin Keykubat tarafından Artukoğulları hâkimiyetine son vererek Harput Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1243 yılında Köseadağ savaşında Sultan Keyhüsrev'in Moğollara yenilgisinden sonra ve yöresinde nüfuzlarını hissettirmişlerdir. Selçuklu devletinin yıkılmasından sonra Harput İran'daki İlhanlı devleti sınırlarına dâhil olmuştur. Harput yöresi 14.yüzyılın başlarında uzunca bir müddet İlhanlıların idaresinde kalmıştır. Bu yüzyılın ortasında Dulkadiroğulları yöreye egemen oluyor. 1353 yılından itibaren 78 yıl süren egemenlik 1455 yılında Akkoyunlular tarafından sona erdirilmiştir. Harput'un

1507 yıllarına doğru Safevilerin idaresine geçtiği bilinmektedir. 1515 yılına kadar sekiz yıl Safevilerin elinde kalmış ve Çaldıran muharebesinden sonra Osmanlı ordusu tarafından fethedilmiştir (Ardıçoğlu, 1964, atfen Özcan, 1991, s: 23). Harput ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine Yavuz Sultan Selim zamanında 26 Mart 1516 yılında Bıyıklı Mehmet Paşa ve İdrisi Bitlisi tarafından girmiştir (Ünal, M.A., 1989, s: 26 ve Ardıçoğlu, N., 1964, s: 37-75).

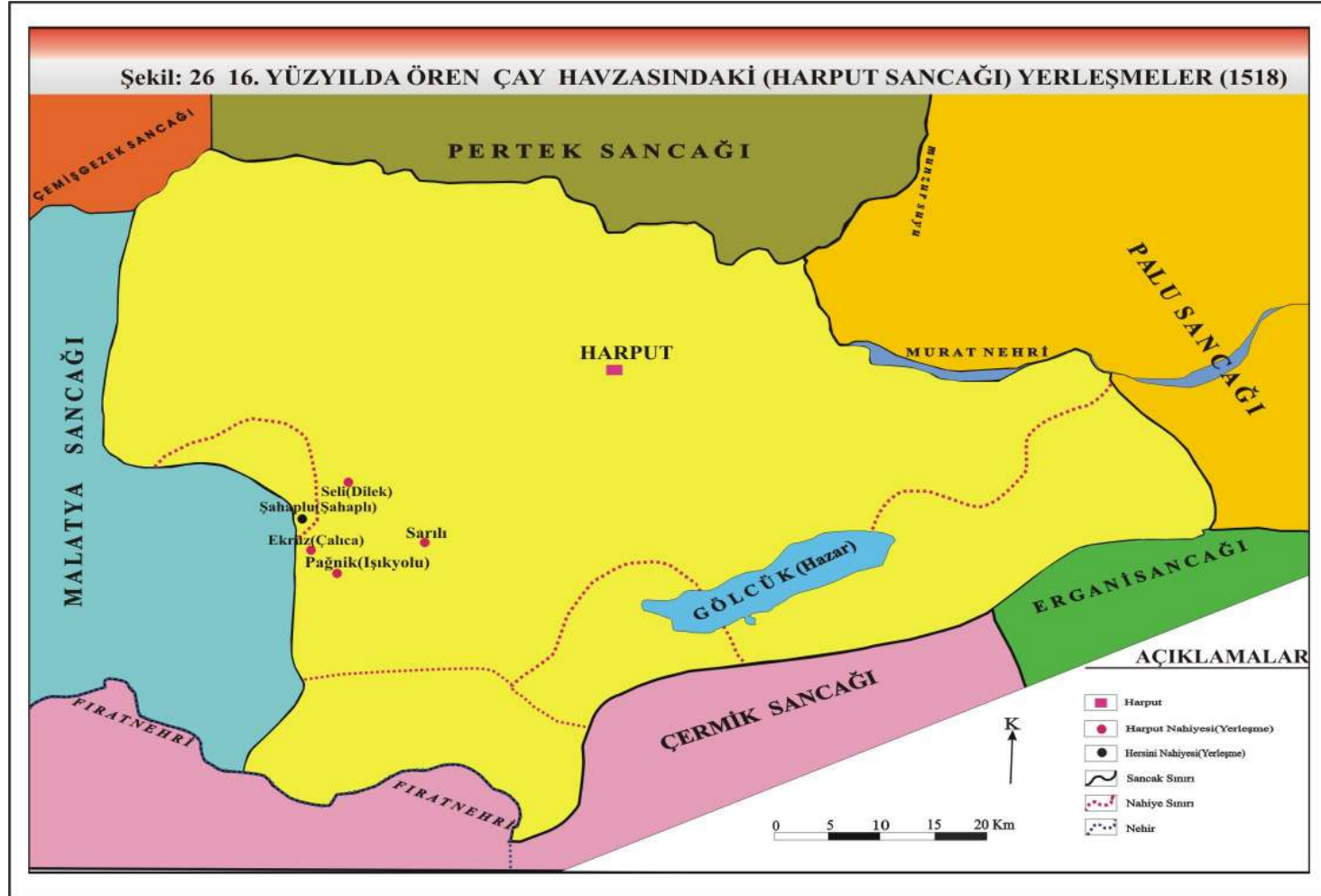
Ören Çay havzası Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmesi ile birlikte 1518 yılında idari statüsü de belirlenmiştir. Günümüz Ören Çay havzasını oluşturan sahadaki köylerin bir kısmı Harput Sancağına bir kısmı da Malatya Sancağına bağlanmıştır. 1518 de Harput Sancağına bağlı olan günümüzdeki Şahaplı (Şahaplı) Hersini, Çalica (Ekrüz), Işıkyolu (Pağnik), Dilek (Seli) ve Sarılı köyleri Harput Nahiyesine bağlı kariyeler haline gelmiştir (Tablo: 25 ve Şekil: 26). 1523 yılında idari taksimatta değişiklik yapılarak Çalica (Ekrüz), Işıkyolu (Pağnik), Akçakale ve Dilek (Seli) köyleri Kuzuabad Nahiyesine bağlanmışlardır. 1566 yılında 1523 yılında idari taksimat değişikliğe uğramamıştır. O dönem belirlenen idari taksimata göre; günümüzde yer alan köylerden Şahaplı Hersini, Çalica (Ekrüz), Işıkyolu (Pağnik), Dilek (Seli) ve Sarılı köyleri o dönemde de varlığını devam ettirmektedir (Tablo: 25)

Tablo 25: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmeler (1518–1523–1566)

YERLEŞMELER	1518			1523			1566		
		H	F		H	F		H	F
Akçakale	M	-	-	M	5	1	M	13	9
Çalica(Ekrüz)	M	17	3	M	45	3	M	112	45
Dilek (Seli)	M	6	1	M	12	9	M	43	20
Hankendi(Hankah)	M	4	3	M	25	-	Mezra		
Işıkyolu (Pağnik)	M	11	2		26	6	M	92	34
	G	-	-	G	18	2	G	34	6
Şahaplı (Şahaplı)	M	42	5	M	53	3	M	158	44
Ören Çay	M	Viran		M	6	2			
Toplam		80	14		190	26		452	158

Kaynak: Ünal, 1989, M: Müslim, G: Gayri Müslim, H: Hane, F: Fert

Savaş döneminin akabinde çok çabuk nüfus hareketlerine maruz kalan sahada o dönemden sonra eski yerleşme ünitelerinde nüfus giderek artarken, bu eski yerleşim ünitelerinin çevresinde ise yeni yerleşim sahaları meydana gelip gelişmektedir. Bunun en güzel örneğini Akçakale ve Örençay (Hinsor) köylerinde görmekteyiz. 1518 yılında mezra olan bu iki köy, 1523 yılında iskân üniteleri haline dönüşmüş ve köy özelliği kazanmışlardır. 1518 yılında Akçakale ve Örençay (Hinsor) köyleri tahrir defterlerinde

nüfus bulunmamakla birlikte 1523 yılından itibaren nüfuslanmaya başlanmıştır. Hankendi’de ise Akçakale ve Örençay köylerinin iskân durumu açısından tersi bir durum görülmüştür. 1518 yılında Hankendi “Hankah” olarak bilinmekte ve Harput Sancağına bağlı bir köy olarak zikredilmektedir (Ünal, 1989, s: 80).

1566 tahririnde Uluabat nahiyesine tabi “Hankah” köyü için “Karyei mezbure 25 neferli müstakil karye iken reayası perakende olma mezra kaydı alındı. XVI. Yüzyılda Harput ve çevresi için çok hareketli ve değişken bir değişken yapının mevcut olduğunu kabul etmek lazım gelir. Çünkü bir önceki tahrirde meskûn durumda bulunan bir köyün muhtelif sebeplerle mezra haline gelmesi ve yeni yerleşim merkezlerinin teşekkülü buna delalet eder (Özcan, 1991, s: 24).

1518 tarihli tahrir defterine göre araştırma sahasında; Çalıcı’da 17 Hane 3 fert, Dilek’te 6 Hane 1 fert Hankendi 4 hane 3 fert, Işıkyolu 11 hane 2 fert bulunmakta idi. 1523 yılında Akçakale, Şahaplı, Seli (Dilek), Ekrüz (Çalıcı), Hankah (Hankendi), Hinsor (Örençay) ve Pağnik (Işıkyolu) köylerinde tamamen Müslüman nüfus bulunmakla birlikte Işıkyolu (Pağnik) köyünde Müslüman nüfusla beraber gayri müslim nüfus da bulunmaktadır. Işıkyolu (Pağnik) köyündeki gayri müslim nüfusun varlığı 1566 yılında da artış göstererek varlığı söz konusudur. 1518, 1523 ve 1566 yıllarında araştırma sahasında en fazla nüfus Şahaplı (Şahaplı) köyünde bulunmaktadır. Şahaplı (Şahaplı) köyünün her üç dönemde de araştırma sahasındaki diğer köylerden daha fazla nüfusun varlığı Şahaplı (Şahaplı) köyünün kuruluşu tarihinin daha eski olması ve doğal çevre faktörlerinden kaynaklanmaktadır.

Tahrir defterlerindeki verilere dayanarak Osmanlı İmparatorluğu’nun XVI. Yüzyıldaki, özellikle 1520-34 yılları arasındaki, bir kısım büyük şehirlerinin nüfusunu hesaplayan Ömer Lütfi Barkan’ın “hane” karşılığı olarak kabul ettiği 5 katsayısı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiş görünmektedir. Bununla beraber, bu rakamı az bularak 7 katsayısını kullananlar olduğu gibi, daha az olması kanısında olan bilim adamları da vardır (Göyünç, 1979, s: 332). 1566 tarihli tahrir defterine göre araştırma sahasında toplam 452 hane 158 fert nüfus bulunmaktadır. 452 hane 158 fert olan araştırma sahasındaki nüfus yaklaşık olarak 2160–3164 civarında bir nüfusa karşılık geldiği ifade edilebilir. Bu durum Ören Çay havzasının güvenli, huzurlu ortamın tabii çevre şartları ile birleşince kır insanı için cazip bir yerleşim sahası haline geldiğinin en açık göstergesidir. 1518–1566 yıllık bir süreç içinde Ören Çay havzasında nüfus yaklaşık % 500-550’lilere varan bir artış göstermiştir.

Osmanlı fethinden, XVI. Yüzyılın sonlarına kadar süren 80 yıllık süre Harput Sancağına bağlı köyler için sosyal ve ekonomik bakımdan sürekli bir gelişmenin gözlemlendiği tam bir istikrar ve sükûn dönemi olmuştur. Bu görüşü destekleyen bir başka örnek ise hicri 1305 tarihli Mamûretül-Aziz Salnamesi Mamûretül-Aziz kazası” kısmında büyük köylerden bahsedilirken “Alişanı, Habusu, Kövenk, Hoğu, Germili, Kinederiç, Kuyulu, Tadım, Kurk, Alpavut, Bizmişen, Holvenk ve Hal köyü ile birlikte Hanköyü de zikredilerek bu köylerin birer büyücek kasaba şeklinde cesametli (büyük) karyeler (köyler) olup hepsinin mamur ve arazilerinin meznur (verimli) olduğu kaydedilmektedir (Kırkıl, 1985 basılmamış lisans tezi atfen Özcan, 1991, s: 24).

XVII. Yüzyılın sonlarında bütün Anadolu’ya sarmış olan Celali İsyanları Harput ve çevresinde de büyük tahribata yol açmış; sosyal ve ekonomik faaliyetler sekteye uğradığı gibi, nüfusta da büyük ölçüde düşüşler meydana gelmiştir. 1646 tarihli Avarız defterin 3. sayfasında yer alan ve Eski Diyarbakır Defterdarı Muhammed Efendi ile Ruznameci İbrahim Efendi’nin tahrir için görevlendirildiklerine dair yayınlanan fermanla bu durum veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre Harput Sancağı’na bağlı birçok köylerin harab olduğu ve “Kuzabad nahiyesine ahalisinin külliye terk-i diyar eyladıkları“ şayet vergiler hafifletilmediği takdirde vilayetin tamamıyla harab ve hali kalmasının söz konusu olduğu anlatılmaktadır (Ünal, 1989, s: 269–270).

Kanuni devrinde ise araştırma sahasının bir kısmı Malatya Sancağına bağlı bulunmaktadır. Bununla birlikte 1567’deki Harput Mufassal Defter’ne göre Baskil ilçe merkezi ve Bulutlu ile Hasandağı arasındaki yerleşmeler Harput merkeze bağlı Herseni nahiyesi sınırları içinde yer almaktadır (Çağlıyan, 2002, s: 99).

İlk düzenli ve kayıtları tutulan nüfus sayımı 1935’te araştırma sahası 31 köy ve 1 bucak merkezinden oluşmaktadır. 1935 yılında köy statüsünde bulunan Dilek Köyü günümüzde Hankendi beldesine bağlı bir mahalle konumundadır. Hankendi’nin Bucak statüsünün değişip Belde idari statüsü kazanması ve 1935’te Dilek köyünün de Hankendi beldesine bağlanması dışında araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerinde idari bir değişim görülmemiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise Akçakale, Karagedik, Demirlibahçe, Kayabeyli ve Sultanaşağı köyleri Baskil ilçe merkezine, Örençay, Bağdere, A. Demirtaş, Y. Demirtaş, Tohumlu ve Tepeköy Elazığ ili merkez ilçesine, Sinan, Gököy, Durupınar, Gülmahmut, Şabanlı, Şahaplı, Koparusağı, Sarılı, Yolçatı, Sütluçe, Yenikonak, Işıkyolu, Gözpınar, Keluşağı, Günbağı, Karaali, Bulutlu, Çalica ve Sarıgül köyleri de Hankendi beldesine bağlı bulunmaktadır (Şekil: 3)

3. 1. 2. Yerleşmeler Üzerinde Etkili Olan Coğrafi Faktörler

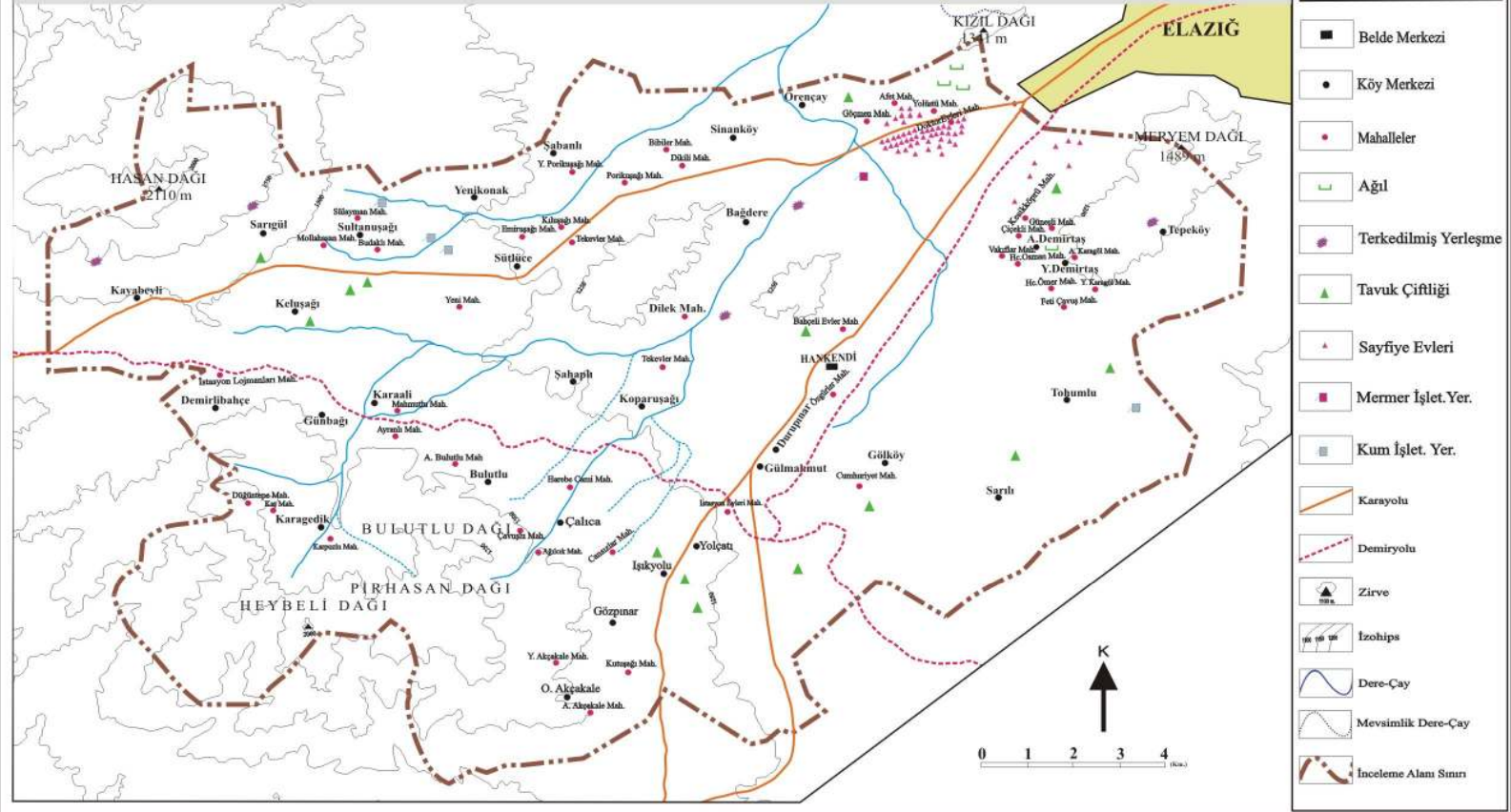
Araştırma sahasının monoton bir yapıda olmaması fiziki faktörler (eğim, yükseltinin fazlalığı, karasallık, toprak, doğal bitki örtüsü ve iklim elemanlarının dağılımı vb.) ile beşeri faktörlerin nüfus, yerleşme ekonomik faaliyetler yanında, nüfus dinamiği üzerinde de büyük etkiler yapmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasında yerleşmeler farklılıklarla dolu karmaşık bir yapıdadır (Şekil: 27).

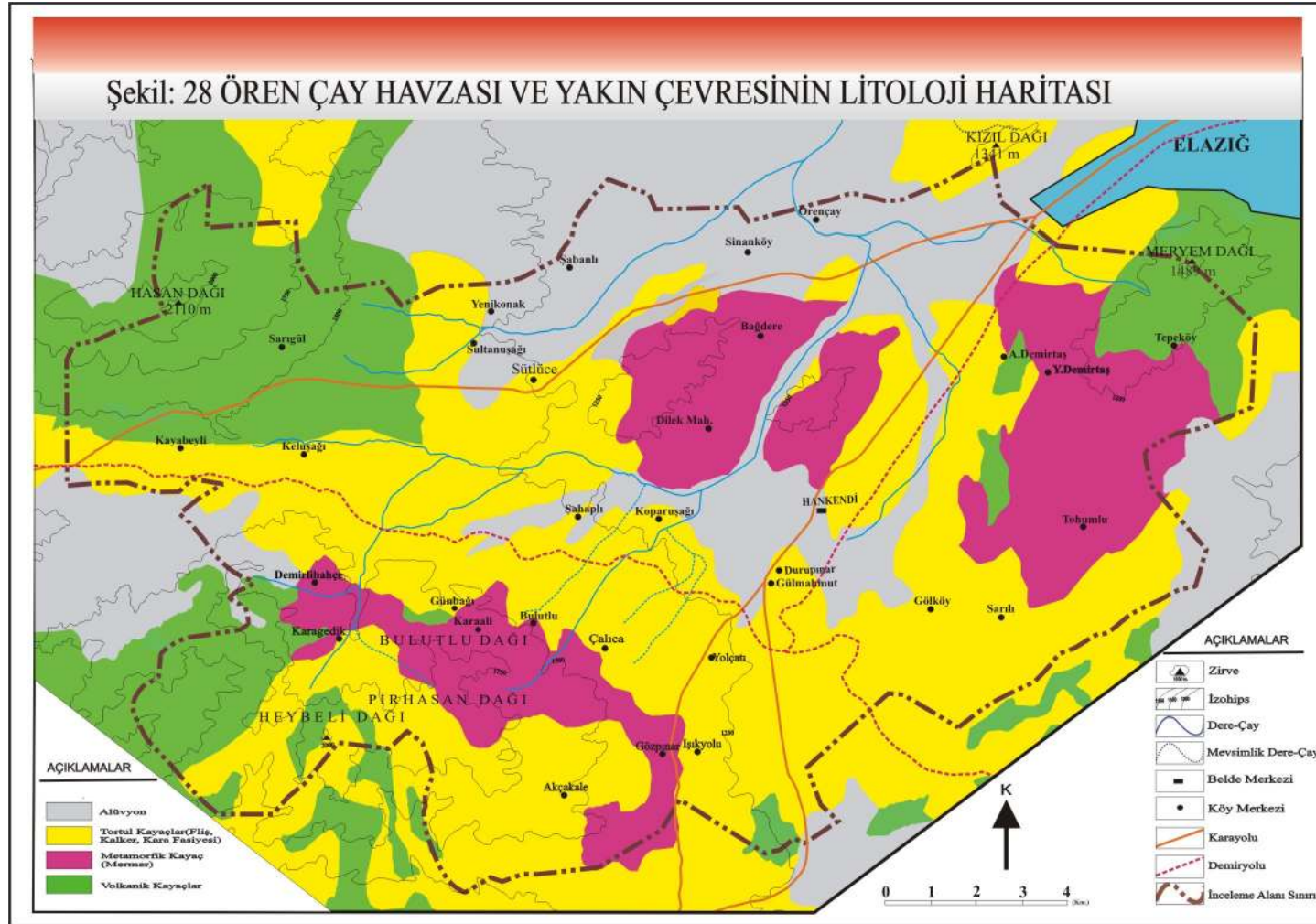
Ören Çay havzasında yerleşmelerin kuruluş yerinin seçiminde etkili olan doğal faktörlerden biri de litolojik özelliklerdir. Sahanın yapısal ve litolojik özellikleri ile yerleşmelerin kuruluş yerinin seçimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü temel geçim kaynağı tarım olan için kullanılacak alan ile yerleşmelerin kuruluşu ve devamlılığı her şeyden önce zeminin özelliklerine ve zeminin temel karakterine bağlıdır. Araştırma sahasındaki yerleşmeden 8'i metamorfik, 1 tanesi volkanik, 5 tanesi alüvyon ve 17 tanesi tortul kayalar üzerinde yerleşmiş bulunmaktadır (Şekil: 28).

Araştırma sahasında litolojik köken olarak Silurien-Devonien dönemlerinde ait serpantin, bazalt, andezit ve granit, granodiorit ve diorit formasyonlu volkanik katılaşım kayaları yapılar üzerinde sadece bir yerleşme bulunmaktadır. Volkanik katılaşım kayaları üzerinde kurulan yerleşme Sarıgül köyüdür. Bu yapılar araştırma sahasında Diorit, gabro, diabaz, granit, grano diorit vb. yapılar, yüksek ve dağlık kesimlerde yer aldığından yerleşme açısından uygun olmadığından bu alanlarda yerleşmelere rastlanılmamaktadır. Fliş, kalker, alüvyon ve kara fasiyeslerinin oluşturduğu tortul kayaların ve alüvyonların bulunduğu kesimler ise özellikle tarla tarımı açısından elverişli sahalara karşılık geldiğinden bu alanlar yerleşmeler açısından uygun sahalara olarak karşımız çıkmaktadır.

Yerleşmelerin kuruluşunda etkili olan doğal faktörler arasında yükselti ve özellikle yüzey şekilleri etkilidir. Ören Çay havzasında 1000-1250 metrelerde ova tabanı ve kenar düzlükleri, 1251-1500 metreleri etek ve sırtları, 1500-1750 metreden fazla yamaç ve tepelikleri ile 1750 metreden sonraki yerler ise dağlık kesimlerden oluşan yüzey şekillere sahiptir. Araştırma sahasında 1000 metrenin altında hiçbir yerleşme bulunmamaktadır. Ören Çay havzasının en alçak kesimleri Hankendi beldesini de içinde olduğu Hankendi ovasıdır. Hankendi ovası taban yükseltinin azaldığı yerlere karşılık gelirken çevresine doğru yükselti artmaktadır. 1001-1250 metre arasında 16 yerleşme bulunmaktadır. Araştırma sahasının verimli tarımsal alanlar üzerinde

Şekil 27: ÖREN ÇAY HAVZASINDA YERLEŞMELERİN DAĞILIŞI HARİTASI (2005)

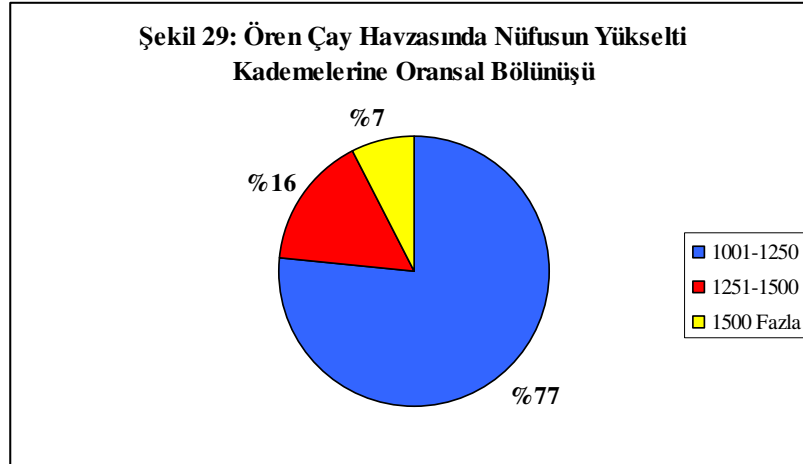

kurulmuş olan ve tarımsal ekonomik faaliyetlerin büyük kısmı bu yerleşme ünitelerinde görülmektedir. 1251–1500 metreler arasında etek ve sırt üzerinde kurulmuş 11 yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin bulunduğu sahalarda tarla tarımının azalmaya başladığı ve hayvancılık ekonomisi gelişmeye başlamaktadır. 1500 metrenin üzerindeki yerleşmelerde Hasan, Bulutlu ve Pirhasan Dağlarının yamaçlarında kurulmuşlardır. Bu yerleşmelerin arazilerinin dağlık alanlardan meydana gelmesi tarla tarımını zorlaştırmaktadır.

Tablo 26: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Yükselti Kademelerine Göre Yüzölçümleri ve Nüfus Durumu (2000)

Yükselti (m.)	Köy Sayısı	%	Km ²	%	Nüfus	%	Yoğunluk
1000 Az	-	-	-	-	-	-	-
1001-1250	16	52	149	51	6470	77	43,4
1251-1500	11	35	84	28	1348	16	16
1500 Fazla	4	13	62	21	624	7	10
Toplam	31	100	295	100	8442	100	69,4

Kaynak: Köy Hizmetleri Envanter Etüdü, D.İ.E.

Araştırma sahasında yükseltiye bağlı olan yerleşmeler 1050 metreden başlamaktadır. Yükselti kademelerine göre gruplandırma yaptığımızda yerleşmeler ünitelerini 4 gruba ayırabiliriz. 1000 m az olan yükseltiye sahip hiçbir yerleşme bulunmamaktadır. 1001–1250 metre arasında 16 yerleşme bulunmakta olup tüm yerleşmelerin % 52’sini oluşturmakla birlikte araştırma sahasının % 51’ne denk gelmekte olup, nüfusun %77’si yaşamaktadır. Bu yerleşmelerde nüfus yoğunluğu araştırma sahasının üzerinde olup 43,4 kişidir. 1251–1500 metre arasındaki yükseltiye

sahip 11 yerleşme tüm yerleşmelerin % 35'ne sahiptir. Bu yerleşmeler araştırma sahasının yüzölçümün %21'ne ve yerleşme nüfuslarının %16'sına sahiptir. Nüfusun ve yüzölçümün az olması nedeni ile nüfus yoğunluğu ortalamanın üzerine çıkarak 16 kişidir. 1500 metreden fazla 4 yerleşme ünitesi bulunmakla tüm yerleşmelerin %13'nü oluşturmaktadır. Araştırma sahasının %21'ne ve nüfusun %7'sine sahiptir. Araştırma sahası içerisinde yerleşmeye en uygun sahalar 1001-1250 metreler arasındaki ova tabanına karşılık gelmektedir. Bu araziler aynı zamanda tarımsal arazilerin yoğun olarak görüldüğü yerler arasındadır (Tablo: 27 ve Şekil: 2).

Tablo 27: Ören Çay Havzasında Yükselti Kademelerine Göre Yerleşmeler (2005)

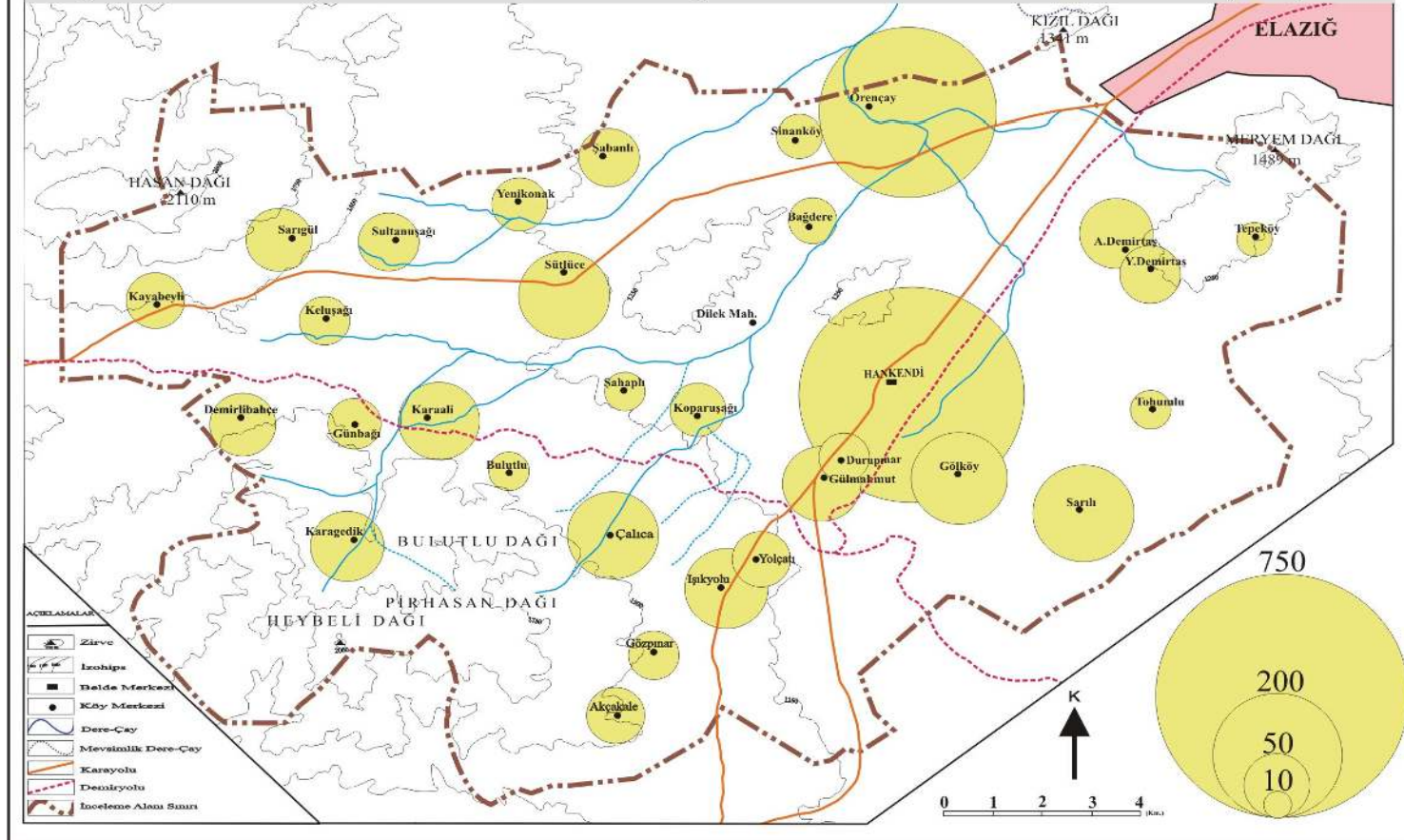
Yerleşme	Yük.(m.)	Yerleşme	Yük.(m.)	Yerleşme	Yük.(m.)	Yerleşme	Yük.(m.)
Örençay	1050	Gülmahmut	1205	Sultanuşağı	1405	Kayabeyli	1620
Sinan	1109	Y. Demirtaş	1220	Keluşağı	1430		
Bağdere	1142	Şabanlı	1229	Demirlibahçe	1430		
Hankendi	1148	Şahaplı	1240	Günbağı	1440		
Gölköy	1156	Koparuşağı	1240	Karaali	1450		
Durupınar	1180	Sarılı	1240	Bulutlu	1473		
Tohumlu	1185	Yolçatı	1245	Akçakale	1475		
A. Demirtaş	1185	Sütlüce	1250	Karagedik	1560		
		Yenikonak	1260	Çalica	1570		
		Tepeköy	1280	Sargül	1580		
		Işıkolu	1296				
		Gözpınar	1370				

Kaynak: Arazi Gözlemleri

Ören Çay havzasında fiziki ve beşeri faktörler yalnız yerleşmelerin dağılışı üzerinde etkili olamayıp yerleşmelerin hane sayıları üzerinde de etkili olmuştur. 1980 yılında hane sayısı 0–30 arasında 9 köy, 31–60 arasında 13 köy, 61–90 arasında 9 köy ve hane sayısı 91⁺ fazla olan 3 köy ve 1 belde merkezi bulunmaktadır. Araştırma sahasını oluşturan sınırlar çerçevesindeki yerleşmelerinin hane sayısı 0–30 arasında yer alan köyler genellikle toprağı verimsiz, ya da sınırları dar olan ve dağlık kesimlerde yer alan Tepeköy, Şahaplı, Bulutlu, Tohumlu, Sinan, Bağdere, Gözpınarı ve Keluşağı yerleşmeleridir. Bu yerleşmelerde doğal olarak hane sayıları da azdır (Tablo: 27 ve Şekil: 33, 34).

2005 yılında hane sayısı 0-30 arsında 8, 31–60 arasında 12, 61–90 arasında 5, 91⁺ fazla ise 6 yerleşme bulunmaktadır. Hane sayısı 30–90 olan yerleşmeler yollara yakın olması sonucu az sayıda göç veren köylerdir. Hane sayısı 91⁺ fazla olan araştırma sahasındaki yerleşmelerden Sarılının geniş alanlı ve göç alması, Hankendi ve Örençay gibi yerleşim yerlerinin de ulaşım, büyük yerleşim ünitelerine yakınlığı sonucu göç

Şekil: 31 ÖREN ÇAY HAVZASINDA YERLEŞMELERİN HANE SAYISI HARİTASI (2005)

alması Hankendi'nin çevresindeki yerleşim ünitelerine göre merkezi bir konumda olması sonucu hane sayısı bakımından fazla olmasına neden olmuştur. Sonuçta Ören Çay havzasında başlangıçta yerleşme yerinin seçimi ve devamlılığında doğal faktörler (jeolojik, özellikler, yükselti, yüzey şekilleri, bitki örtüsü, hidroğrafik özellikler, toprak özellikleri, iklim şartları vb.) etkin rol oynamışken yerleşmelerin kuruluş aşamasında ise beşeri faktörler (ulaşım) faktörlerin etkisi görülmektedir.

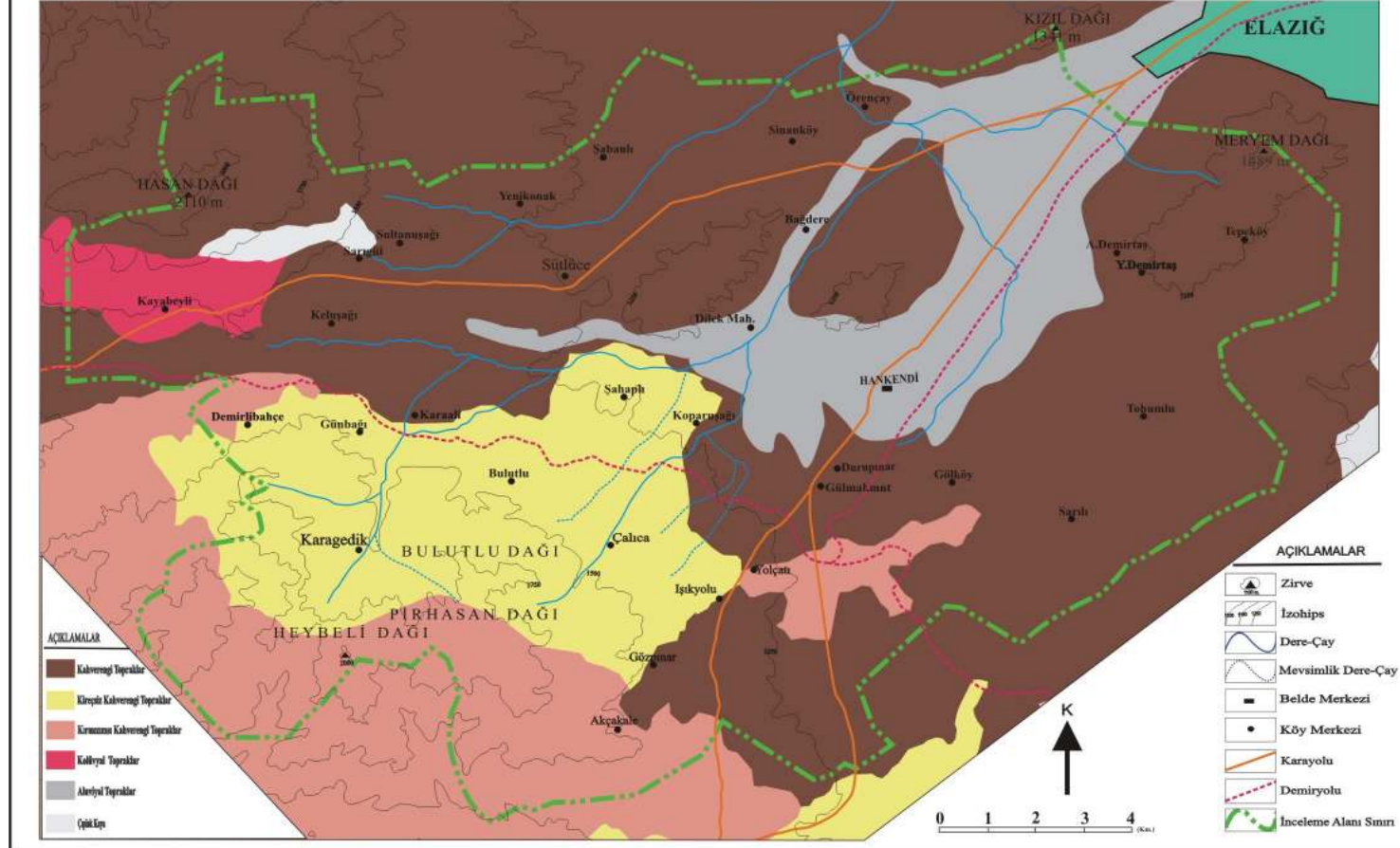
Tablo 28: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Hane Sayısı (1980–2005)

	Yerleşme	0-30	Yerleşme	31-60	Yerleşme	61-90	Yerleşme	91+
1 9 8 0	Sinan	13	Bağdere	31	Karaali	64	Çalıca	104
	Tepeköy	15	Kayabeyli	33	Y. Demirtaş	75	Sarılı	113
	Şahaplı	16	Durupınar	35	Dilek	80	Örençay	120
	Bulutlu	20	Akçakale	40	Gölköy	80	Hankendi	300
	Tohumlu	22	Koparuşağı	40	Sütlüce	80		
	Sarıgül	24	Şabanlı	40	Yolçatı	80		
	Gözpınar	30	Sultanuşağı	42				
	Günbağı	30	Demirlibahçe	43				
	Yenikonak	30	A. Demirtaş	44				
			Keluşağı	48				
			Karagedik	52				
			Işık yolu	55				
2 0 0 5			Gülmahmut	60				
	Tepeköy	15	Durupınar	33	A. Demirtaş	65	Çalıca	100
	Şahaplı	19	Günbağı	35	Karagedik	65	Sütlüce	103
	Bulutlu	20	Yenikonak	35	Gülmahmut	72	Gölköy	110
	Tohumlu	20	Koparuşağı	38	Karaali	80	Sarılı	120
	Sinan	25	Akçakale	40	Işık yolu	85	Örençay	370
	Bağdere	29	Yolçatı	40			Hankendi	600
	Gözpınar	30	Kayabeyli	42				
	Keluşağı	30	Sultanuşağı	45				
			Şabanlı	45				
			Y. Demirtaş	45				
			Demirlibahçe	50				
			Sarıgül	52				

Kaynak: Köy Envanter Etütleri¹, Arazi Anketleri²

Doğal çevre unsuru olup fiziki coğrafyanın inceleme unsuru olan toprak da temel geçim kaynağı tarımsal faaliyetler kırsal yerleşmeler açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırma sahasının büyük bir kısmında görülen kahverengi orman topraklarının çokluğu kırsal yerleşmeler için tarımsal faaliyetler bakımından önemli olması sonucu bu alanların toprak özellikleri açısından tercih edilmesini sağlamıştır (Şekil: 32). İklim elemanları yerleşmelerin yeri ve şekli üzerinde etkilidir. Kuzeyden gelen soğuk havadan etkilenmemek için yerleşmeler daha çok doğu ve güneye

Şekil: 32 ÖREN ÇAY HAVZASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN TOPRAK HARİTASI

bakmaktadır. Kuzeye bakan yamaçlar duvara karşılık gelmekte, pencere hiç konulmamakta veya küçük tutulmaktadır. Meskenlerin bir cephesini yamaca doğru yaslanarak soğuğa, rüzgâra ve aşırı sıcağa karşı dulda oluşturulmuştur. Araştırma sahasının kuzeybatısında güneybatı- kuzey yönlü sıralanan yerleşmelerde bu tür özellikler görülmektedir.

Buraya kadar yaptığımız değerlendirmelerden elde ettiğimiz sonuçlar yerleşmelerin coğrafi dağılışında yer şekilleri faktörünün etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yer şekilleri faktörü yalnızca yerleşmelerin coğrafi dağılışında değil aynı zamanda bunların büyüklüğü üzerinde de etkilidir. Bu durum araştırma sahasındaki büyük yerleşmelerin daha alçak alanlarda toplandığını yüksek alanlarda ise küçük yerleşmelerin görülmesine neden olmaktadır.

Araştırma sahasından Elazığ-Malatya, Elazığ-Baskil karayolu ve Elazığ ilini hem ülkemizin doğu kısmına hem de batı kısmına bağlayan demir yolu geçmektedir. Kuruluşu belki de demiryoluna bağlı olmasa da arazi reformu sonucu kurulan araştırma sahasındaki Yolçatı köyü kurulan demiryolu sayesinde yerleşim alanı olarak büyüme göstermiştir. Araştırma sahasındaki bu yolların olması sonucu bu çevredeki köylerin kurulmasında, gelişmesinde ve büyümesi ve bugünkü devamlılığında etkisi büyüktür. Özellikle araştırma sahasındaki Sütlüce, Bağdere, Örençay benzeri köylerinde önemi halen devam eden yolların köylüler dışında yoğun olarak kullanılmasına karşılık Elazığ'ı Ankara ve İstanbul'a bağlayan ana karayoluna bağlanmaları açısından ayrı bir önemi vardır.

Araştırma sahasında yerleşmelerin kuruluşuna etki eden beşeri faktörlerden birisi de sosyal (güvenlik, ağalık, sürgün gibi) faktörlerdir. Sosyal olayların neticesinde araştırma sahasındaki yerleşmelerden Tohumlu köyü (Ağalık), Sütlüce, Karagedik, Bulutlu ve Kayabeyli (Güvenlik) köyleri, Günbağı (Sürgün) köyü yerleşmeleri kurulmuştur. Sosyal nedenlerden kurulan araştırma sahasındaki bu yerleşmelere fiziki ve beşeri faktörler bu yerleşmelerin ilk kuruluş aşamasında her hangi bir etkisi olmamıştır.

Sonuç olarak, Ören Çay havzasında başlangıçta yerleşme yerinin seçimi ve devamlılığında doğal faktörler (jeolojik özellikler, yükselti, yüzey şekilleri, bitki örtüsü, hidroğrafik özellikler, toprak özellikleri, iklim şartları vb.) etkin rol oynamışken yerleşmelerin kuruluş aşamasında ise beşeri faktörler (ulaşım) faktörlerin etkisi görülmektedir.

3. 1. 3. Yerleşmelerin Şekil ve Tip Yönünden Ayrımı

Yerleşme şekli denilince yerleşmeyi oluşturan konutların arazi üzerindeki dağılışı düzeni akla gelmektedir. Başka bir ifadeyle meskenlerin bir araya gelerek meydana getirdikleri görünüm yerleşme şekli olarak nitelendirilmektedir. 2005 yılında arazi gözlemleri sonucunda araştırma sahasında bulunan toplam 30 köy ve 1 belde toplam 31 yerleşmede toplu yerleşmeler dokusu özelliği göstermektedir.

Yerleşmelerin sınıflanmasında kriter olarak kullanılan yerleşme tipi ayırımında ise daha çok fonksiyonel özellikler ön plandadır. Araştırma sahasını oluşturan yerleşme birimleri kırsal birer ünedir. Ülkemizde kırsal yerleşme birimleri ile ilgili fonksiyonel özelliklerini belirleyecek veri ve dokümanların yetersizliği araştırma sahasındaki kırsal yerleşme tiplerinin sınıflanmasında karşılaşılan zorluklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980 yılında araştırma sahasında bulunan 32 yerleşmeden 26 yerleşme tarla ziraati, 2 yerleşme hayvancılık, 4 yerleşme meyvecilik birinci derece geçim kaynağı oluşturmaktadır. Yine araştırma sahasında bulunan 32 yerleşmeden 6 yerleşmede tarla ziraati, 8 yerleşmede hayvancılık, 12 yerleşmede II. dereceden meyvecilik ile uğraşmakta olup 6 yerleşmede ise II. derecede geçim kaynağı hiçbir faaliyet bulunmamaktadır (Tablo: 29, Şekil: 33).

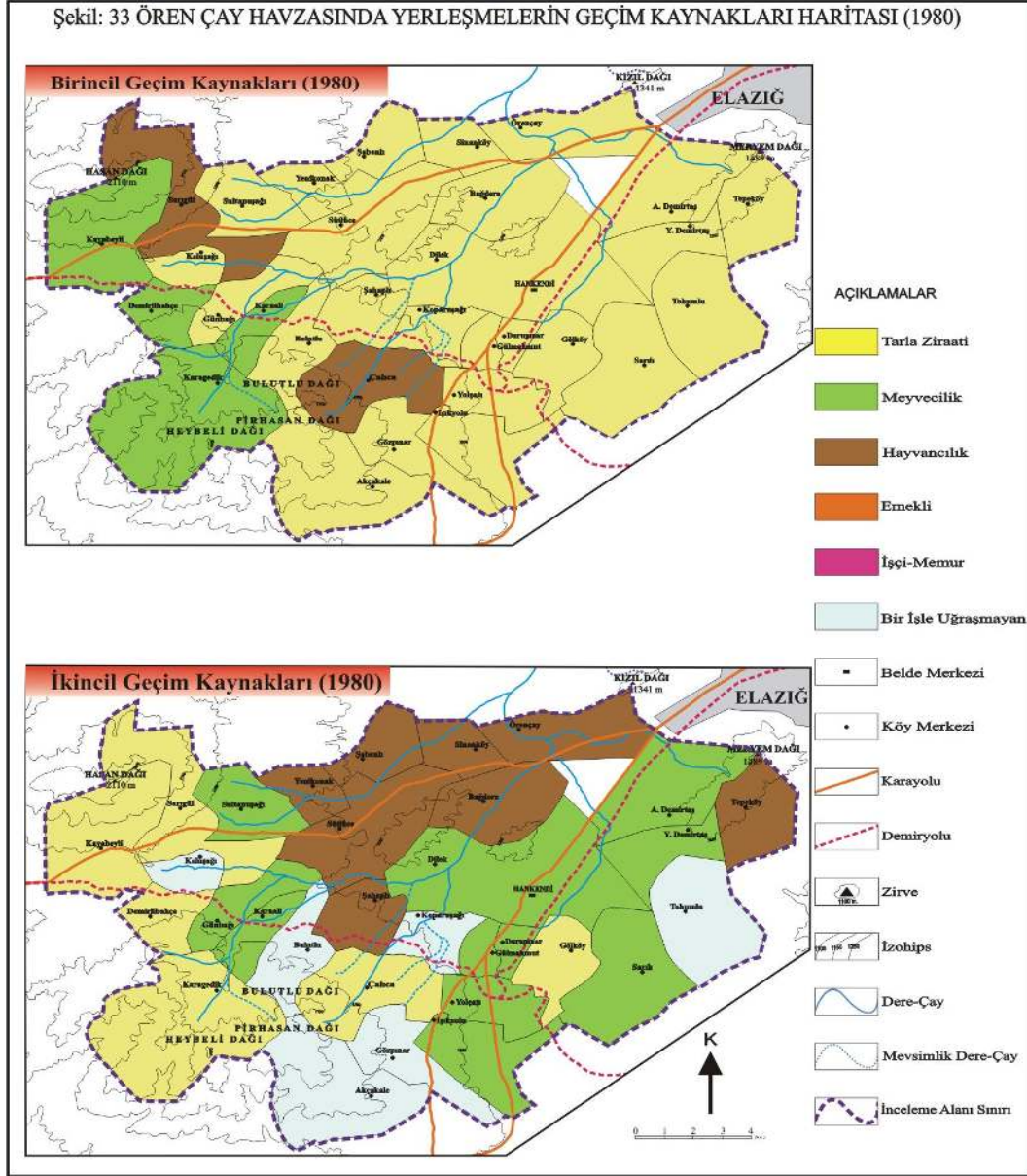
Tablo 29: Ören Çay Havzasında Yerleşmelerin Geçim Kaynakları (1980–2005)

	I. DERECE		II. DERECE		III. DERECE		IV. DERECE	
Geçim Türü	1980	2005	1980	2005	1980	2005	1980	2005
Tarla Ziraatı	26	18	6	10	-	2	-	-
Hayvancılık	2	2	8	13	7	10	-	1
Meyvecilik	4	3	12	6	-	13	-	-
Sebzecilik	-	-	-	-	-	-	1	1
İşçi-Memur(Maaş)	-	3	-	-	3	-	2	-
Emekli	-	5	-	2	-	-	-	-
Hiç Uğraşmayan	-	-	6	-	22	6	29	29
Toplam	32	31	32	31	32	31	32	31

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

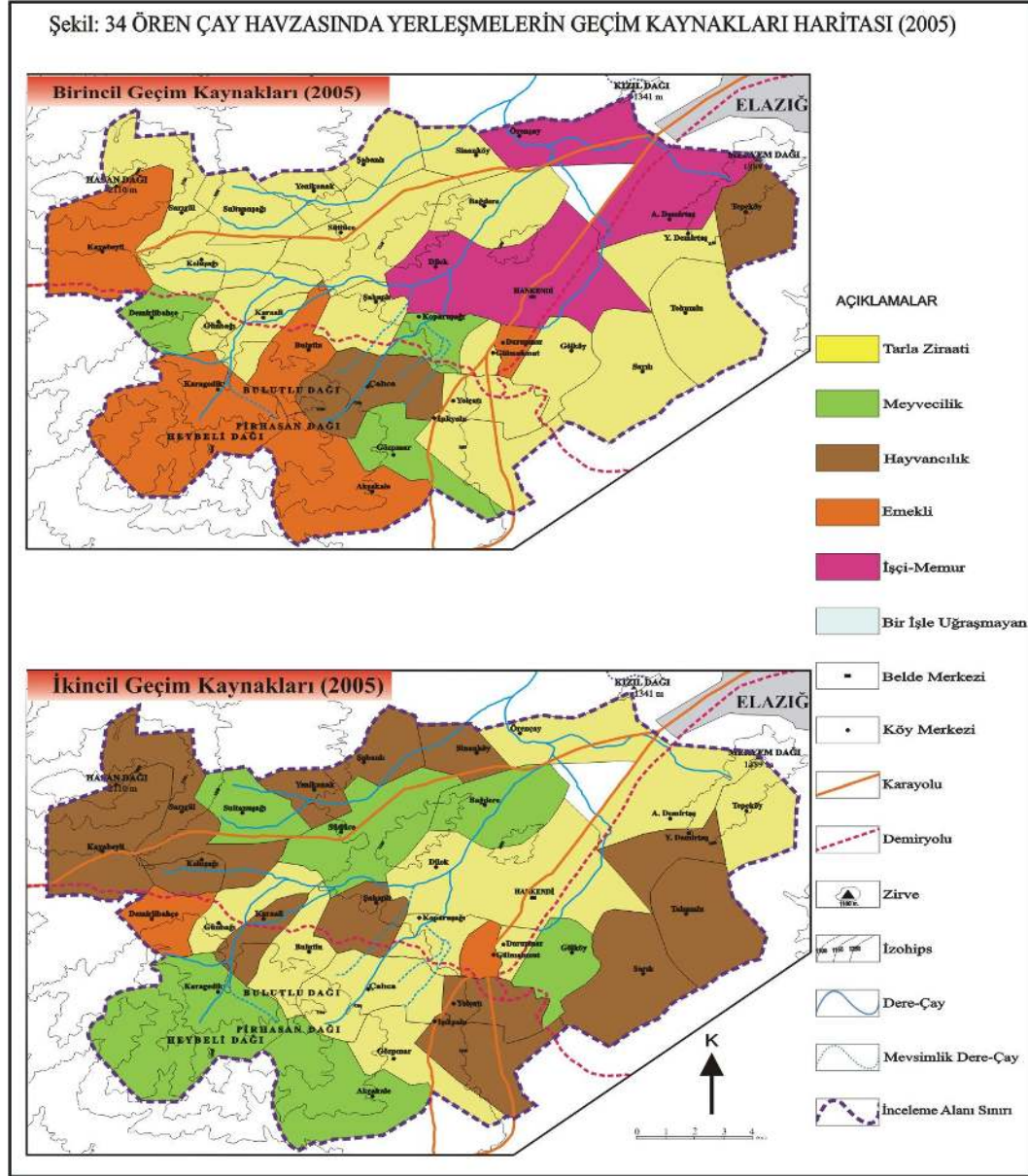
I. ve II. derece geçim kaynağından başka III. derece geçim kaynağı bulunan araştırma sahasındaki 10 yerleşmeden 7'si hayvancılık 3'ü de işçi-memurdur. Araştırma sahasında 1980 yılında 32 yerleşmeden 22'si III. dereceden her hangi bir işle uğraşmamaktadır. Kapalı ve sınırlı ekonomik yapıya sahip olma özelliği göstermeleri

nedeniyle kırsal bir yerleşme özelliği gösteren araştırma sahasında IV. derece geçim kaynağı bulunan sebzeçilik 1, işçi-memur ise 2 ve 29 yerleşme ünitesinde ise IV. derecede ekonomik faaliyet görülmemektedir (Tablo: 29, Şekil: 33).

2005 yılına gelindiğinde ise araştırma sahasında 1 belde 30 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu yerleşme ünitelerinden I. dereceden geçim kaynağı tarla ziraatı yapan yerleşme sayısında azalmalar görülmekte olup 18 yerleşme tarla ziraatı, 2 yerleşme hayvancılık, 3 yerleşme meyvecilik, 5 yerleşme emekli ve 3 yerleşmede ise

işçi-memur şeklinde temel geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Yerleşmelerin II. derece geçim kaynaklarında ise 10 yerleşmede tarla ziraati, 13 yerleşmede hayvancılık, 6 yerleşmede meyvecilik ve 2 yerleşmede ise emekli türü geçim görülmektedir (Tablo: 29, Şekil: 34).

III. derece geçim kaynağında ise 2 yerleşmede tarla ziraati, 10 yerleşmede hayvancılık, 13 yerleşmede ise meyvecilik geçim türü faaliyetler görülmekte olup 6 yerleşmede III. dereceden geçim türü hiçbir ekonomik faaliyet yapılmamaktadır. 2005 araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerinde IV. dereceden geçim kaynağı bulunan 2

yerleşme ünitesi bulunmaktadır. Bu yerleşmeler 1 tanesi hayvancılık 1 tanesi de sebzeçilik olup 29 yerleşme ünitesinde IV. dereceden hiçbir ekonomik faaliyet yapılmamaktadır. 1980'den günümüzde geldiğinde araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerin geçim derecelerinde görülen bu değişimlerin nedenlerini daha çok beşeri açıklamak mümkündür (Tablo: 29 ve Şekil: 34).

Yerleşmelerin fonksiyonlarının sürekli veya geçici olarak yapılması da ayrı bir sınıflandırmayı teşkil etmektedir. Araştırma sahasındaki Akçakale ve Kayabeyli yerleşmeleri yılın belli bir dönemi olan yaz mevsiminde köydeki konutları olan insanlar tarafından kullanılmaktadır. Kışın ise bu köy yerleşmelerinde kalınmamaktadır (Tablo: 7 ve Şekil: 8, 9).

Sonuçta insanların bütün yıl faaliyette olmaları, sürekli yerleşme tiplerini, belli bir süre faal olmaları da geçici yerleşme tiplerini oluşturmaktadır. Yerleşmelerin fonksiyonel olarak ayırımı yapıldığı zaman ise; şehir, kasaba, köy ve köyleri oluşturan mahalleler, daimi yerleşmeleri oluştururlar. Özellikle kırsal kesimde ekonomik faaliyetin gereği olarak yılın belli bir bölümünde kalınan ve daha sonra terk edilen geçici yerleşmeler ise yayla (yaylak), kışlak, oba, kom, dam, ağıl, bağ-bahçe ve çiftlik gibi yerleşmelerden oluşmaktadır (Özçağlar, 1992, s: 84).

3. 1. 4. Yerleşme Şekilleri ve Coğrafi Dağılımları

Ören Çay havzasında mesken ve meskenlerin bir araya toplanmaları ile oluşan belde, köy ve mahalle daimi yerleşme üniteleri bulunmaktadır. Bununla birlikte kırsal kesimde ekonomik faaliyetin gereği olarak yılın belli bir bölümünde kalınan ve daha sonra terk edilen ağıl, bağ-bahçe (sayfiye) evi, kum ve mermer yerleşmeleri gibi geçici yerleşme üniteleri de araştırma sahasında bulunmaktadır.

3. 1. 4. 1. Geçici Yerleşmeler

Geçici yerleşmeler, yerleşim tarzına bağlı olarak günlük ve yılın büyük bir kısmı kullanılmaktadır. Yerleşmenin günlük veya yılın her hangi bir döneminde kullanılmaları sürdürülen iktisadi faaliyetin gerçekleştirme tarzı ile doğru orantılıdır. Araştırma sahasında bağ-bahçe (sayfiye) evlerine, kum ve mermer işletme tesislerine ve ağıl geçici yerleşmeleri görülmektedir.

3. 1. 4. 1. 1. Bağ-Bahę Evleri

Araştırma sahasında görülen bağ-bahę evleri en çok görülen geçici kır yerleşme üniteleridir. Geçici bir yerleşme üniteleri olan bağ-bahę evleri ile bağ-bahę tarım alanlarının dağılışı arasında bir paralellik söz konusudur. Bu geçici yerleşme üniteleri bağlıklar içinde veya kenarında inşa edilmişlerse bunlara bağ evi, bahę içi ve kenarı tarım alanlarında (sebze-meyve) inşa edilmişlerse bunlara da bahę evi denir (Doğanay, 1994, s: 307).

Fizyonomisi, dizaynı, mesken yapım malzemesi vb. Çeşitli zellikleri bakımından birbirinden farklı bağ-bahę evleri bulunmaktadır. Birinci tip bağ-bahę evleri köyün içinde veya yakınında bağ-bahę tarımsal faaliyetlerinin zamanında ve kolayca yapılabilmesi amacı ile köyde ikamet eden ailelerin bağ-bahę tarımı döneminde bağ veya bahę alanlarında günlük veya bir kaç saatlik kaldıkları evlerdir. Bu tür bağ-bahę evleri araştırma sahasında genellikle görülmemektedir.

İkinci tür bağ-bahę evleri köy yerleşme merkezinin içinde veya dışında inşaa edilmiş, modern birer yazlık konut görünümündedirler. Aslında renay köyüne bağlı Doktor Evleri mahallesinde 50 ve A. Demirtaş köyünde ise 5 tane bulunan bu tür bağ-bahę evleri birer sayfiye evidirler. Bu tür evlere mayıs-haziran aylarında yerleşilip ekim-kasım aylarında terk edilen, yerleşme yerinin birkaç aylık kullanımıyla oluşan geçici yerleşme tarzının görüldüğü mevsimlik yerleşmelerdir. Araştırma sahasında görülen bu tür geçici bağ-bahę evleri yerleşmeleri bağ-bahę evleri tanım ve tarifine uymaktadır. Çünkü bağ-bahę evlerinde geçirilen zaman daha fazla olmakla beraber bu tür evlerin kullanımı sonucu sürdürülen fonksiyonlarda iddiamızı destekler niteliktedir (şekil: 27).

Bağ-bahę evleri daha çok mevsimlik g faaliyetinde bulunan aileler tarafından tercih edilir. Elazığ'a ve diğer illere göç etmiş, fakat evleri ve arazileri köyde olan nüfus, yaz döneminde hem tatil yapmak hem de yaz döneminde bağ-bahę tarımsal faaliyetleriyle uğraşmaktadır. Yaz dönemi içinde bağ ve bahę tarımıyla uğraşan aileler, meyve ve sebzelerini değerlendirmekte; bazı meyveleri kurutmakta, pekmez, pestil ve salça gibi kışlık yiyeceklerini burada hazırlamaktadırlar. Eğitim ve ğretim döneminin başlamasıyla bağ-bahę evlerinden ayrılmaktadır. Sonbahar-kış aylarında ise bu evler boş kalmaktadır. Sonuçta geicide olsa yerleşilen bağ-bahę evlerinde ek bir gelir sağlanmaktadır.

Araştırma sahasında fonksiyon olarak hemen hemen aynı görevi üstlenmiş olmalarına rağmen, bahçe evlerinin sayısı bağ evlerine oranla daha fazladır. Bağ evlerinin sayısının az olmasında her geçen gün su ve diğer nedenlerden dolayı bağ alanlarının azalmasının rolü vardır. Bunun yanında bahçe evlerinin fazla görülmesinde sulama imkânları, araştırma sahasının Elazığ iline olan yakınlığı ve diğer problemlerin görülmemesinin etkisi vardır. Arazi gözlemleri sonucunda Örençay Köyüne bağlı Doktor Evleri, Hankendi beldesine bağlı Bahçeli Evler Mahallesi ve A. Demirtaş köyünde görülen bahçe evlerinin sayısı iddiamızı destekler niteliktedir.

Araştırma sahasında bahçe evlerinde bir örgütlenme söz konusudur. Hankendi beldesinde Bahçeli evler ve Örençay Köyündeki Doktor evleri mahalleleri bahçe evlerinin örgütlenmesi sonucu oluşmuş birer yerleşim üniteleridir. A. Demirtaş ve diğer köylerde bulunan bahçe evlerinde bir örgütlenme söz konusu değildir.

3. 1. 4. 1. 2. Ağıllar

Araştırma sahasında sürdürülen ekonomik faaliyetlere bağlı olarak görülen geçici yerleşmelerden biri de ağıldır. Alagöz: ağılı “küçükbaş hayvanların konulduğu, barındırıldığı etrafı çit ve duvarla çevrili mekân” (Alagöz, 1941, s: 156), Tunçdilek ise “köyün hayvanların her gün sağıldığı, mevsiminde yünlerini kırıldığı ve yavruladıkları bir mahal (Tunçdilek, 1971, s: 52) olarak tanımlamıştır.

Ağıllar hayvancılık faaliyetleri sonucu görülen geçici bir yerleşmedir. Yukarıda tanımlanan ağıl yerleşmesi araştırma sahasında Örençay ve A. Demirtaş köylerinde görülmektedir. Bu ağıllar köyün müşterek malı değil kişilerin özel malı konumundadır. Bu köylerde ağıl yerleşmesi görülmesinin nedeni Tunceli kırsalından temel geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olan göç eden nüfustan kaynaklanmaktadır. A. Demirtaş köyünde 1 Örençay köyünde ise 3 tane ağıl yerleşmesi bulunmaktadır. Örençay köyünde bulunan üç ağıl yerleşmesi köyün doğusunda olup köy sınırları dâhilinde yerleşme çekirdeğinin geçim sahasının dışında kurulmuştur (Şekil: 27).

İskân ünitelerinden bağımsız olan ağılların yapım tarzı ve şekli bakımından bazı farklılıklar görülmektedir. Ağıllarda görülen bu farklılıklar ağıl sahiplerinin kişisel istek ve taleplerinden kaynaklanmaktadır. A. Demirtaş köyündeki ağıl taşın üst üste harç malzemesi kullanmadan konulması 12x4–5 m boyutunda basit yapılı dikdörtgen şeklindedirler. Dikdörtgen şekilli bu basit yapıların üstü önce ince ağaç dalları ile

oluşturulan iki yöne meyilli çatının üzeri naylon ile örtülmüştür. A. Demirtaş köyünde görülen bu ağılarda çoban kulübesi mevcut değildir. Ağıl sadece hayvanların barınma ihtiyacına yönelik olarak yapılmıştır. Ağıl sahibi çoban veya köylü olsun gerek barınma, yeme içme gibi temel ihtiyaçlarını ağıl yanında bulunan modern malzemeden yapmış olduğu meskenlerden veya köyden temin etmektedir.

Örençay köyündeki ağıllar kenarları tahtadan yapılmış üstü çadırla örtülmüştür. Ebadı 20x5–6 m. olan bu ağıllar sadece küçükbaş hayvanların soğuk hava şartlarının olduğu dönemlerde barınma ihtiyacı için yapılmıştır. Havanın çok soğuk olduğu kış dönemlerinde ise ağılların hemen yanında bulunan ahırlar kullanılmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısının fazla olduğu durumlarda ise ağılarda yeri geldikçe kullanılmaktadır. Örençay köyündeki ağılların yapım malzemesi bakımından A. Demirtaş köyündeki ağıla benzememektedir (Fotoğraf: 3). Yapım malzemesi dışında ağılın kullanım amacı, şekli, mülkiyet hakkı gibi özellikleri her iki köydeki ağıllar birbirine benzemektedir.

3. 1. 4. 1. 3. Kum ve Mermer İşletmeleri

Ören Çay havzasındaki diğer ekonomik faaliyetler diye tanımlayacağımız yeraltı kaynakları sınıfına dâhil edilip nitelenen kum ocağı ve mermer ocağı bulunmaktadır. Tohumlu'da 1 ve Sultanuşağı köyünde 3 kum ocağı bulunmaktadır (Şekil: 27).

Sultanuşağı köyünde araziye yayılmış olan Kuvaterner yaşlı yeni alüvyonlardan meydana gelmiş kumlar bulunmaktadır. Bu kum inşaat malzemesi olarak Baskil ile birlikte daha çok diğer yerleşme üniteleri tarafından kullanılmaktadır. Sultanuşağı köyünde Hasan Dağının eteklerinde kurulmuş mevsimlik çok sayıdaki dere

ve çayların etkisiyle inen derelerin getirmiş olduğu Plio-Kuvaterner eski alüvyonlardan müteşekkil kumların oluşmasının sağlamıştır. Ören ay havzasında bulunan bir başka kum ocağı da Tohumlu köyünün güneyinde Koyunağıl tepenin eteklerinde yerleşmiş olan işletmedir. Kum ocağının burada kurulmasının en büyük nedeni ham maddeye yakınlıktır. Tohumlu köyünün bulunduğu karstik havza, daha sonraları Kuaterner yaşlı yeni alüvyonlarla doldurulmuştur. Bu dolgu yüzeyini kalker marn gibi kayaçların ufalanıp dolgu yüzeyinde depolanması oluşturmuştur.

Başta Elazığ şehri ve diğerk yakın çevre yerleşim yerlerinin temel sıva malzemesinin büyük bir kısmının karşılandığı, kaliteli olan bu kumun ticari potansiyelini kullanmak amacıyla kum ocağı kurulmuştur. Köyün hazine arazisi üzerinde kurulan bu tesisin işletilmesinden dolayı her yıl köye belirli bir kira bedeli ödenmekte ve bu bedelle köyün bazı ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Ören ay havzasında mermer işletme tesisi Örençay köyü sınırları dâhilinde olup günümüzde tesis çalıştırılmamaktadır. Mermer işletme Örençay köyünün 200 metre kadar kuzeydoğusunda. Elazığ-Malatya karayoluna yaklaşık 200 metre mesafededir. Tesisin kuruluş yeri olarak buranın seçilmesinin nedeni hammaddeye yakın olmaktır. Genellikle kentsel fonksiyonları olan bu tür ticari işletmelerin kırsal kesimde gelişme göstermesi hammaddeye yakınlığa dayanmaktadır. İşletmede yaklaşık 60–70 kişi çalışmaktadır. Fakat bu rakam esnektir ve zaman açısından değışkenlik gösterir. Elde edilen mamul Elazığ ilinde kullanılmaktadır.

3. 1. 4. 2. Daimi Yerleşmeler

Araştırma sahasında daimi yerleşmeler genel yerleşim tarzıdır. Bu tip yerleşmeler toplu dokuda ve daha geniş alana yayılmışlardır. Araştırma alanındaki daimi yerleşmeler belde, köyler ve mahalle yerleşmelerinden meydana gelmektedir (Şekil: 27).

3. 1. 4. 2. 1. Belde Merkezi

Bir köy sınırları içerisinde gelişip büyüyen, bünyesinde belediye örgütü kurulmuş merkezi yönetim bakımından ilçe veya il merkezliğı görevi üstlenmemiş kasaba ve şehirlere belde denir (Özçağlar, 1996, s: 22).

Mülki idare sistemimiz içerisinde bir köyün idari sınırları dâhilindeki bir daimi yerleşme birimi zamanla nüfus miktarı ve fonksiyonel özellikleri bakımından gelişerek emsallerinden farklı yapıya sahip olmaktadır. İşte, nüfusu 2000 nin üzerine yükselen bu gibi yerleşim birimlerinde eğer fazlaca dağınık olmayan toplu bir yerleşim şekli varsa ve burada oturan seçmenlerin çoğunluğu belediye kurulmasını istiyorsa ve vali re'sen bu işe gerek görüyorsa içişleri bakanlığının teklifi ile kurulur (Özçağlar, 1996, s: 23).

Beldeler esasen eskiden beri büyük yerleşme merkezleri olarak teşekkül ve tekâmül edememiş olan, fakat herhangi bir sebeple nüfusun fazla toplanmış bulunduğu ve idari bakımdan etrafına merkez teşkil eden iskân noktalarıdır. Bazı hususlarda köylerden ayrılmakta ve şehirlerimizle köylerimiz arasında orta bir yerleşme noktası, orta bir tip meydana getirmektedirler (İnandık, 1956, s: 85).

Beldeler kırsal alan yerleşmeleri içerisinde köyden biraz daha gelişmiş olan alanlardır. Ekonomik ve sosyal yapı biraz daha gelişmiştir, kırsal alan yerleşmelerinden biri olduğunu belirttiğimiz beldeler bir kısım sorunları da yapılarında bulundurmaktadırlar. Eğitim, ulaşım, üretim ve sosyal imkânlar açısından bu sorunları gidermek ise devletin görevidir. Fakat buralarda yaşayan insanlara bu hizmetleri götürmek ise çok maliyetli olmaktadır. Bu tür problemlerin giderilmesi için yapılacak hizmet faaliyetleri bir plan dâhilinde oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

Hankendi 1970 nüfus sayımında 2000'nin üzerinde nüfus sağlanması sonucunda belediye teşkilatı kurulmuştur. 1970 yılında belediye teşkilatı kurulan Hankendi'de Belediye, Sağlık Ocağı, 112 Acil Servisi, PTT. Şubesi, 2 tane İlköğretim Okulu, 1 Lise, Tarım İl Müdürlüğü Köy Tarım Teknisyenliği, TEK Şube Teknisyenliği ve Jandarma Komutanlığı gibi kırsal yerleşmelerde bulunmayan resmi kuruluşlar bulunmaktadır.

Hankendi yerleşme tarihçesi kısmında belirtildiği gibi Hankendi civarında çok eski tarihlerden beri yol geçmesi yerleşmeyi etkileyen büyük bir faktördür. Hankendi'nin ayrıca yörenin düzlük bir alanda bulunması bu bölgede yerleşmeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Bilindiği gibi düzlük alanlar toprak özellikleri de uygunsa ziraat için uygun alanlardır. İşte Hankendi'nin bulunduğu alanda ziraat bakımından müsait bir yapı arz etmesinden ötürü burada yerleşmeyi doğrudan etkilemiştir. Ayrıca yörenin düzlük bir alanda olması yerleşmenin şekline de etki etmiştir. Hankendi'nin toplu bir yerleşme şeklinde olmasının nedeni yerleşme yerinin düzlük bir alanda bulunmasından ileri gelmektedir (Özcan, 1991, s: 29).

Elazığ-Hankendi karayolu civar köylerin ile şehrsel bir yerleşme olan Elazığ ile rahatça irtibat kurmasını sağlamış Hankendi ve çevresinde yaşayan nüfus günün her saatinde 10-15 dakikada Elazığ'a gidebilmektedir. Bunun sonucunda nüfus artık akşam evine dönmek suretiyle çevre merkezlerdeki işlerine gidip gelmekte; hastalanan veya kaza geçiren bir kimse, derhal çevre il merkezlerindeki hastanelere götürebilmektedir. Bunun gibi araştırma sahasındaki en uzak köyler dahi bu merkezlere bağlı durumdadır. Ulaşım imkânlarının düzeltilmesi ile meydana gelen bu hareketlilik Hankendi beldesinin çehresini değiştirmiş bulunmaktadır. Böylelikle tarımsal faaliyetler ikinci plana itilmekte bunun yerine tarım dışı faaliyetlerin sayısında artış görülmekte şehrsel yerleşmelere özgü karakterler önem kazanmaktadır. Bunun sonucunda sosyal tesisler, küçük üretim atölyeleri, resmi hizmetler oluşmaktadır.

Ören Çay havzasındaki yerleşmelerden biri olan aynı zamanda belediye teşkilatı da bulunan Hankendi 2000 yılı sayımına göre 2737 nüfusludur. Bu yerleşme nüfus, işyeri sayısı, niteliği, hizmet fonksiyonu ve merkezi konumda olma özelliği sayesinde bünyesinde bulunan özel ve kamu kuruluş sayısı bakımından Ören Çay havzasının en önemli yerleşmesidir. 30 köy ve köye bağlı mahallere merkezicilik hizmeti sunan Hankendi de nüfusun büyük bir kısmı tarım dışı sektörlerden geçimin sağlamaktadır. İlçe olması da beklenen nüfus miktarı ve sektör çeşitliliğine sahiptir. Bu durum Hankendi'nin kırsal kimliğinin değişmesine neden olmuştur. Etrafındaki köylerin idari, sağlık, hizmet ve pazar fonksiyonları bakımından ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamayan Hankendi alış-verişinin büyük kesimin bağlı olduğu Elazığ ilinden karşılamaktadır. Sonuçta Hankendi geçmişteki durumu bugün büyük ölçüde değişmiş günümüzde belde (kasaba) olan ama ileriki yıllarda konumu ve ulaşım sayesinde daha da gelişmesi sonucu ilçe olması beklenen bir yerleşmedir.

3. 1. 4. 2. 2. Köyler

19. yüzyılın sonlarına doğru 1864'te Vilayet Nizamnamesi ile kırsal alanda yaşayan köylüye sahip olduğu arazinin geçici tapusu verilmiş ve insanlar buldukları kırsal alanlara yerleşmişlerdir. Günümüzde köy; bir yerleşme tipi olmayıp, Türkiye'nin idari bölünüşünde en alt kademede yer alan en küçük idari birimdir.

Köy: "Ziraatin ağırlığını hissettirdiği ve bu sebeple oturak bir hayatın hüküm sürdüğü köyler ister toplu, ister dağınık meskenlerden müteşekkil olsun, sınırları belli

bir faaliyet sahasının idari merkezleri, yurdumuzun en küçük idari üniteleridir (Yücel, 1988, s: 69). Başka bir tanımda köy; belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan devamlı ve geçici kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahaslarından oluşan, nüfusu 2000'den az veya 2000'den fazla, tarımsal faaliyetlerin egemen olduğu ve seçimle iş başına gelen bir muhtar'ın yönettiği tüzel kişilik kazanmış en küçük idari ünitelerdir (Özçağlar, 1996, s: 8) olarak da tanımlanmaktadır.

Kırsal alanın en büyük yerleşim birimi olmasına karşılık ülkemizde kırsal alanın en küçük yönetim birimi olan köyler yoğun şekilde bulunmasına karşılık köy tanımının yapılmasında, köyün belirli kriterlerle ayrılmasında çeşitli zorluklara rastlanmaktadır. Sonuçta yapılan köy tanımları hem karmaşık, hem de köyü açıklayıcı olmaktan öteye gidememiştir. Tanımda en çok tutarlı olabilecek kriter köyün idari sınırlarının bürokratik yollarla belirlenmiş olmasıdır. Bu bize yapılacak ayırımlarda yardımcı olabilir (Akdemir, 1997, s: 60).

Bir köyün idari sınırları içinde bulunan ayrı ayrı yerleşim üniteleri ve ekonomik geçim alanları köyü meydana getiren öğelerdir. Bir idari ünite olan köyün alanı içinde bir yerleşim ünitesi var ise, “tek mahalleli” veya “tek yerleşmeli köy”, birden fazla sayıda devamlı oturan yerleşim üniteleri veya ekonomik faaliyet gereği geçici oturan yerleşim üniteleri var ise bu tip köylere de “çok yerleşmeli köy” denir (Özçağlar, 1996, s: 9). Buna göre araştırma sahasında, özellikle su kaynaklarına ve tarım alanlarının dağınıklığına bağlı olarak çok yerleşmeli köyleri görmekteyiz.

Ören Çay havzasında hem tek yerleşmeli hem de birkaç mahalleden oluşan köyler araştırma sahasında mevcuttur. Genellikle tek mahalleden oluşan köyler araştırma sahasının yerleşme tipini oluşturmaktadır. Tek mahalleli köylerde köyün merkezini oluşturan ve çoğunlukla köyün adı ile anılan yerleşme, köy olarak kabul edilmektedir. Köy olarak kabul edilen tek yerleşmeli mahallelerde muhtar bulunmaktadır. Muhtarın olmadığı ve idari olarak bir köye bağlı olan yer ise mahalledir. Araştırma sahasında, 13 köyün mahallesi bulunmaktadır ki bunlar A. Demirtaş, Akçakale, Bulutlu, Çalıcı, Demirlibahçe, Gölköy, Karaali, Karagedik, , Örençay, Sultanuşağı, Sütlüce, Yolçatı ve Y. Demirtaş köyleridir. Bu köylere mahalleli köy adını verebiliriz (Tablo:32).

Tek bir yerleşim ünitesi olan ve araştırma sahasındaki köylerin %61'ni (17 köy) teşkil edilen köyleri mahallesiz köyler olarak gruplandırabiliriz. Bu köyler; Bağdere, Durupınar, Gözpınar, Gülmahmut, Günbağı, Işıkyolu, Kayabeyli, Koparuşağı, Sarıgül,

Sarılı, Sinan, Şabanlı, Şahaplı, Tepeköy, Tohumlu ve Yenikonak'tır. Tek yerleşmeli köy veya çok yerleşmeli köylerin araştırma alanındaki dağılışını fiziki ve beşeri faktörler etkili olmuştur. (Tablo: 30) .

Tablo 30: Ören Çay Havzasında Tek Yerleşmeli Köyler (2005)

Köy Adı	Eski Adı	Hane Sayısı	Köy Adı	Eski Adı	Hane Sayısı
Bağdere	Ancuz	40	Sarıgül	Haroğlu	52
Durupınar	Çalolarmezrası	33	Sarılı		120
Gözpınar	Melikan	30	Sinan		25
Gülmahmut	Kelmahmut	72	Şabanlı		45
Günbağı	Bavunuşağı	35	Şahaplı	Berişahaplı	19
Işıkyolu	Pağnik	85	Tepeköy		15
Kayabeyli		42	Tohumlu	Kumbarış	35
Keluşağı		30	Yenikonak	Mesti	35
Koparuşağı		38			

Araştırma sahasında yer alan köylerin birkaç köyün adlarının menşei hakkında pek bilgi yoktur. Fakat arazi özellikleriyle mevki adlarının toponomik ilişki yönünden karşılaştırılması sonucu bazı coğrafi bilgiler ortaya konabilir. Yiğit'in mevki adları, Türkçenin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir (Yiğit, 1994: 106) ibaresi oldukça yerindedir. Konulan isimler genellikle araştırma sahasının karakterine uygun ve doğal veya beşeri çevre özellikleriyle alakalı isimlerdir. Yani Karaboran'ın dediği gibi "Tarihi Coğrafya ve Yerleşme Coğrafyası araştırmalarında temel kaynak niteliğindedir (Karaboran, 1984, s: 98). Bu durum araştırma sahasında bulunan mevki adlarında da tespit etmek mümkündür.

Türkiye'de yer adlarının değiştirilmesi işlemleri cumhuriyetin ilk yıllarından beri yapıla gelmiştir. Fakat yer adlarının değiştirme işlemleri İçişleri Bakanlığı'nın 1940 yılı sonlarında hazırladığı 8589 sayılı genelge ile resmileşmiş ve böylece "yabancı dil ve köklerden gelen ve kullanılmasında büyük karışıklığa yol açan yerleşme yerleri ile tabii yer adlarının Türkçe adlarla değiştirilmesi" başlatılmıştır (Tunçel, 2000, s:27). Ören Çay havzasındaki köylerin kuruluş tarihi kesin bilinmemektedir. Seli daha önceleri köy konumunda olan ismi değiştirilerek Dilek adını alarak günümüzde Hankendi'ye bağlı mahalle konumundadır. Akçakale, Gölköy, Keluşağı, Koparuşağı, Sarılı, Sinanköy, Sultanuşağı ve Şabanlı ise ismi değiştirilmeyen köylerdir.

Tablo 31: Ören Çay Havzasında İsmi Değiştirilen köyler

Köy Adı	Eski Adı	Köy Adı	Eski Adı
A. Demirtaş	A. Holpenk	Karagedik	Yukarıham
Bağdere	Ancuz	Kayabeyli	Rışvanuşağı
Bulutlu	Pulutlu	Örençay	Hinsor
Çalica	Ekrüz	Sarıgül	Haroğlu
Demirlibahçe	Mollasorik	Sinan	Sinanköy
Durupınar	Çalolarmezrası	Sütlüce	Beritalan
Gözpınar	Melikan	Şahaplı	Berişahaplı
Gülmahmut	Kelmahmut	Tohumlu	Kumbarış
Günbağı	Bavunuşağı	Yenikonak	Mesti
Hankendi	Hanköy	Yolçatı	Safolar
Işık yolu	Pağnik	Y. Demirtaş	Y. Holpenk
Karaali	Berikaraali		

Fiziki ünitelerle ile idari üniteler birbirleriyle uyumlu olmayabilir. Aynı durum araştırma sahası içinde geçerlidir. Su bölümü çizgileri kriter alınarak sınırları belirlenmiş Fiziki ünitelerle uyumlu olmayan idari ünitelerin oluşturduğu bütünlük çerçevesinde Sütlüce, Karaali, Hankendi, Örençay, Durupınar, Gülmahmut, Bulutlu, Şahaplı, Koparuşağı, Bağdere ve A. Demirtaş yerleşmelerinin tamamı Kayabeyli, Sarıgül, Keluşağı, Demirlibahçe, Karagedik, Akçakale, Gözpınar, Işık yolu, Yolçatı, Gölköy, Sarılı, Tohumlu, Tepeköy, Sultanuşağı, Yenikonak, Şabanlı, Sinanköy, Günbağı ve Tohumlu köylerinin alanlarının bir kısmı araştırma sahasının içinde kalmaktadır.

A. Demirtaş ve Y. Demirtaş köyleri Meryem dağının batı eteklerine kurulmuşlardır. Yükseklik bakımından daha yüksekte bulunan Y. Demirtaş köyü artan nüfus miktarına bağlı olarak köyün gelişmesi için uygun olmayan fiziki şartların yetersizliği nedeniyle pek gelişmemiştir. Buna rağmen yükselti bakımından Y. Demirtaş köyüne nazaran daha alçakta bulunan A. Demirtaş köyü uygun coğrafi şartların verdiği imkân sayesinde alansal olarak Elazığ-Malatya Karayoluna doğru yayılma göstermiştir. A. Demirtaş köyünün Elazığ gibi şehirselleşmeyle yakın olmasıyla birlikte son dönemlerde karayolunun çekiciliğine bağlı olarak artan şehirselleşme ünitelerine ait üretim tesisleri gibi faktörler A. Demirtaş köyünün alansal olarak yayılmasını olumlu yönde desteklemiştir.

Yolçatı, Yenikonak, Şahaplı, Şabanlı, Sütlüce, Koparuşağı, Keluşağı, Gülmahmut, Gölköy, Durupınar, Çalica, Bulutlu, Sinan, Örençay köyü ve Hankendi beldesi kuruluş yeri bakımından yerleşim alanı olarak topoğrafik ve jeolojik özellikleri bakımından oldukça elverişli konumdadırlar. Çalica, Şabanlı, Keluşağı ve Bulutlu

köylerinin araştırma sahasındaki yüksek kesimlerden kaynağını alan çoğu mevsimlik küçük dere ve çayların oluşturduğu vadilere veya vadilerin kenarlarındaki sırt, etek gibi topoğrafik birimlere yerleşmişlerdir. Vadi, etek ve sırt gibi topoğrafik ünitelere yerleşen köyler daha ziyade kara fasiyeslerinin oluşturduğu birikinti konileri ve birikinti yelpazeleri üzerinde tarım yapmaktadırlar. Bununla birlikte su temini kolay olmasıyla birlikte diğer tarımsal aktivitelerini olumlu yönde desteklemesi, rekreasyon faaliyetleri neticesinde köyler bugünkü konumuna gelmişlerdir.

Yolçatı, Yenikonak, Şahaplı, Sütlüce, Koparuşağı, Gülmahmut, Gölköy, Durupınar Sinan, Örençay köyleri ve Hankendi beldesi Hankendi ovasını sınırlarını içine ovalık alana yerleşmiş bulunmaktadırlar. Tarımsal kullanıma uygun toprağı olan, tarımsal çeşitlenmeye uygun kesimlerde yer alan köylerde nüfus bakımından önemli gelişmeler dikkat çekicidir. Yolçatı, Gülmahmut, Durupınar köyleri idari olarak belde merkezi olan Hankendi'nin çekim etkisine bağlı olarak fazla gelişmemişlerdir. Yenikonak Sinan, Gülmahmut, Durupınar köyleri her ne kadar ovalık bir alana yerleşmiş iseler de tarımsal alan olarak fazla büyük olmadığı için gelişmemişlerdir. Şahaplı, Gölköy, Koparuşağı, köyleri ise yollardan uzak sahalar olduğundan fazla gelişmemişlerdir.

Tek yerleşmeli köylerden Kayabeyli köyü bugün yer değiştirmiş bir yerleşmedir. Hasan Dağı'nın güney yamaçlarına kurulmuş olan bu köy kaya düşmeleri yüzünden yer değiştirmiştir. Köyün nakledildiği yeni yerleşim yeri bugün bahçelerin bulunduğu Baskil-Elazığ karayolu kenarındadır. Bayındırlık Müdürlüğü tarafından yapılan Elazığ-Baskil karayolunun kenarındaki konutlara 1987 yılında taşınmışlardır. Yeni yerleşim sahası köy kurulmasına elverişli oluşu gibi köyü gelecekteki gelişmesine de cevap verebilecek durumdadır. Köyün burada kurulması ile Kayabeyli köylüleri ulaşım ve yerleşme yeri bakımından rahata kavuşmuş bulunmaktadır (Şekil: 27).

Demirlibahçe, Karagedik, Kayabeyli ve Sultanaşağı köyleri; Baskil'e bağlı olmasına rağmen Kayabeyli köyü ve kısmen diğer köyler Hankendi beldesi ve çoğunlukla Elazığ şehri ile bütün işlerini gören köylerdir. Demirlibahçe, Karagedik, Sultanaşağı ve Kayabeyli köyleri sağlık, eğitim, ulaşım fonksiyonları bakımından Hankendi ve Elazığ şehrine bağımlı olan bu köylerden sadece idari işler için Baskil'e gidilmektedir.

Araştırma sahasının en yüksek kesimi olan Hasan Dağı'nın doğusunda, Hankendi ovasına doğru plato yüzeyi üzerindeki sırt'ta Sultanaşağı (1405 m.) köyü morfolojik fiziki bir ünite olması bakımından Hankendi beldesine bağlı olması gereken bir köydür. 1926 yılında Baskil ilçesi kurulurken Sultanaşağı köyünün bu ilçeye bağlanması düşünülmüştür. Sultanaşağı köyü Elazığ şehrinin ve Hankendi beldesinin etki sahasındadır ve ayrıca fiziki bir ünite olan Baskil Ovası ve çevresiyle bir bağlantısı yoktur. Sultanaşağı köyünün Hankendi beldesine bağlı olması gerekmektedir. Köyün sakinleri de merkez ilçeye bağlanmak istemektedirler. Çağlıyan'da bu Baskil ilçesi Coğrafyası adlı doktora çalışmasında bu iddiamızı destekler nitelikte yargıda bulunmuştur. Ören Çay havzasındaki köylerden Baskil ilçesine bağlı olan Karagedik, Akçakale köyleri ile Hankendi beldesine, Elazığ il merkezine bağlı bulunan Bağdere, A. Demirtaş ve Y. Demirtaş köyleri de Hankendi beldesine bağlanması gerekmektedir. Yapılacak bu değişikliklerle fiziki üniteler ile idari ünitelerin sınırlarının birbiriyle uyumlu olması yerleşmelerin sosyo-ekonomik faaliyetlerinde büyük katkılar sağlanacaktır.

Ören Çay havzasında yer alan köylerin temel ekonomik fonksiyonu bakımından farklılıklar görülmektedir. Oysa Doğu Anadolu Bölgesinde doğal çevrenin de etkisiyle hayvancılık fonksiyonu ağırlıktadır (Doğanay, 1994, s: 250). Araştırma sahası bu yönüyle içinde bulunduğu bölge geneline pek uymaz. İklim koşullarının benzerliği ile birlikte fiziki şartların pek çeşitlilik göstermediği araştırma sahasının da idari olarak bağlı olduğu Elazığ ilinin genel kırsal yapısına uygun olarak Araştırma sahasındaki köylerin çoğunluğunu oluşturan yerleşmelerde birincil temel geçim kaynağı ekip biçmeye dayanan tarla tarımı görülmektedir.

Ülkemizde Bakanlar Kurulunun 83/7493 sayılı ve 6.12.1983 yılında aldığı bir kararla nüfusu 2000 den küçük köyler arasında 4319 köy, merkez köy olarak belirlenmiştir. Köylere bazı önceliklerin tanınması, kırsal kesimdeki köylere hizmetin bu köyler aracılığıyla ile gönderilmesi, tarıma dayalı sanayi yatırımlarının bu köylerde yoğunlaşması amacına yönelik olarak “merkez köyler” adı altında bir program yürütülmesine karar verilmiştir. Araştırma sahasında merkez köyler kapsamına Demirlibahçe, Sütluce köyleri ile birlikte Hankendi beldesi alınmıştır.

Merkez köylere götürülecek hizmetler iki kademede planlanmıştır. Birinci etapta su, elektrik, sağlık, eğitim, ulaşım gibi problemlerin halledilmesi amaçlanmıştır.

İkinci planda ise köylere tarıma dayalı teknik yardım, küçük sanayi ve imalathaneler, kooperatif, banka şubeleri gibi küçük ölçekli yatırımlar yapılması amaçlanmıştır.

Hankendi beldesi, Demirlibahçe ve Sütlüce köylerinde önceden de var olan potansiyel nedeni ile birinci grup ihtiyaçlara pek gerek duyulmamıştır. Bununla birlikte ikinci grup yatırımlar yapılmadığı için bu köylerde tarıma dayalı teknik yardım, küçük sanayi ve imalathaneler, kooperatif, banka şubeleri gibi küçük ölçekli yatırımlar henüz bulunmamaktadır. Araştırma sahasında Sütlüce Köyü ve Hankendi beldesinde santral kurulmuştur. Bu projelerin PTT santrali olan ilgisi tespit edilememiştir. Bakanlar kurulu ile belirlenen merkez köyler kapsamında araştırma sahasında sadece Hankendi beldesinde 1 sağlık ocağı, 1 tarım kredi kooperatifi ve çiftçiye gübre alımında kredi sağlamak amacıyla 1 gübre kooperatifi açılmıştır. Fakat hem sağlık ocağı hem de tarım kredi kooperatifi daha küçük bile olsa köyde önceleri mevcutturlar. Bu nedenlerle merkez köy olmanın getirisi pek yoktur.

Araştırma sahasında bulunan köylerin hepsinde telefon haberleşme hizmeti mevcuttur. Haberleşme hizmetleri Elazığ ili, Baskil ilçesi, Hankendi beldesi, Sütlüce ve Günçatı köylerinde bulunan santraller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Akçakale köyü Araştırma sahası dışındaki kendisi gibi köy olan Günçatı köyündeki santraline bağlıdır. Ören Çay, Tohumlu, Tepeköy ve A. Demirtaş köyleri nüfusu telefon hizmetlerini idari olarak bağlı olduğu Elazığ'a bağlıdır. Demirlibahçe ve Kayabeyli köyleri Baskil'den, Bağdere, Bulutlu, Çalica, Durupınar, Gölköy, Gözpınar, Gülmahmut, Günbağı, Işıkyolu, Koparusağı ve Sarılı köyleri Hankendi beldesinden, Karaali, Karagedik, Keluşağı, Sarıgül, Sinan, Şabanlı, Şahaplı ve Yenikonak köyleri ise Sütlüce köyündeki telefon santralinden haberleşme hizmetlerini karşılamaktadır.

Ören Çay havzasında mevcut köylerin hepsinde cami bulunmaktadır.

3. 1. 4. 2. 3. Mahalleler

Bir köyün yönetim alanı içerisinde birden fazla bulunan devamlı yerleşim ünitelerinden her birine “mahalle” adı verilmektedir (Özçağlar, 1996: 11). Mahalle “kır iskânı içinde hayli geniş bir yeri olan mahalle köy-altı iskân şeklerinin en karakteristiği olmak gibi bir özelliğe sahip bulunur (Tunçdilek, 1967, s: 107)”.

Ören Çay havzasında sürekli oturan yerleşim üniteleri mahalleler olup bu mahalleler köylerden sonra en büyük daimi yerleşme üniteleridir. Mahalle iskânlarının

tanımı ve mahallerin tanımlanmasındaki ayırıcı kriterleri tam olarak belirgin ve kesin çizgilerle ayrılmamış olması yerleşme coğrafyasının kırsal terminolojisindeki diğer bazı iskan çekirdekleri gibi tanımlamaları muğlak olarak kalmıştır (Akdemir, 1996, s: 58). Nüfus ve hane sayısının sabit değil de değişken yapıda olmasıyla birlikte iskân biriminin idari durumunun politikacılarla keyfi olarak belirlenecek köy veya köye bağlı mahalle şekline dönüşebilmektedir. Mahalleler, birden fazla iskân gruplarının bir araya gelmesi ile oluşmuş yerleşmişlerdir (Tunçdilek, 1967, s: 107).

Eğer bir köydeki mahalle sayısı birden fazla ise o köye “mahalleli köy” denilir (Özçağlar, 1996, s: 11). Araştırma sahasında mahalleli köy sayısı 13 tanedir (Tablo: 37). Bunların çoğunun köy merkezi mahallesi bulunmaktadır. Araştırma sahasında mahalle tipi içinde en fazla gelişme yeteneğine sahip olanlar köy tipi mahallelerdir. Bu gruptaki mahalleler toplu bir dokuya sahiptirler. Köy tipi mahallerin gelişip büyümesi bakımından diğer mahallere göre daha enerjiktirler. Bu enerji veya gelişme potansiyeli o mahallenin diğer mahallelere olan yeri, doğal ve beşeri faktörler tayin eder. Hankendi beldesi, A. Demirtaş ve Örençay köylerindeki mahalleler doğal ve beşeri faktörlerin uygunluğu neticesinde Araştırma sahasındaki diğer mahallere göre daha süratli bir gelişme göstermiştir.

Şehrin devamlı iskân sahasının ötesinde yer alan bir kesim şehirli nüfusun düzenli olarak hafta sonları, kısa tatiller ve yıllık izinler ya da bütün yaz ayları boyunca kullanılan ikametgâhların oluşturduğu mahalleler bulunmaktadır. Araştırma sahasında da bu amaçlara yönelik ikametgâh kategorisine giren mahalleleri meydana getiren yerleşim üniteleri bulunmaktadır. Örençay köyüne bağlı bir mahalle konumunda olan doktor evleri mahallesi bu olayı doğrulayacak nitelikte örnek verilebilir. Bu türdeki mahaller ana nüfus merkezlerine oldukça yakın yer almaktadırlar. Ulaşımdaki gelişmeler kamu ve özel kurumlardaki büyümeler bu mahallerin gelişme ve yayılmasında en teşvik edici rolü oynamaktadır.

Bir iskân çekirdeği veya iskân grubu mahalleyi meydana getirmek için ya içe veya dışa doğru gelişecektir. Dışa doğru gelişme doğal ve beşeri faktörlerin etkisi altındadır. Ören Çay havzasındaki bazı köylerin çevresinde yerleşim alanının geniş ve yerleşmeye uygun olması neticesinde yerleşme coğrafyası açısından oldukça güzel örnekler vermektedir. Bu örneklerden bir tanesi de Örençay köyü sınırları dâhilinde Afet ve Göçmen mahalleridir. Göçmen mahallesine Türk nüfusunun oluşturduğu dış ülkelerden araştırma sahasında gelen göçmenlerin yerleştiği göçmen mahallesidir. Afet

Evleri Mahallesi ise Keban barajı yapımı ve terör nedeni ile araştırma sahası dışından gibi nedenle oluşan göç olayı neticesinde meydana gelmiştir. Bu mahallere yerleşen nüfus arazi satın alma ile birlikte altı ahır fonksiyonu gören modern usulde yapılmış, iki veya üç katlı binalar inşaa etmişlerdir. Kışın kendi ihtiyaçları ölçüsünde küçükbaş hayvancılıkla uğraşmakta ve ihtiyaçları nispetinde tahıl üretmektedirler. Günümüzde bu mahalle sakinlerinin büyük çoğunluğu kendisine yakın olan Elazığ gibi şehirselleşmiş bir yerleşme ünitesinde günlük işlerde çalışmaktadırlar.

Türkiye'nin hemen hemen her tarafında kır iskânı içinde "Aşağı" ve "Yukarı" olmak üzere bir mahalle sisteminin varlığı göze çarpar. Ancak aşağı ve yukarı mahalle ismi ile anılan iskân ünitesi çok zaman bir köy-altı şekli olabileceği gibi, çok yerde aynı orjinden gelme iki köy de olabilir (Tunçdilek, 1967, s: 119). Araştırma sahasında da Bulutlu ve Akçakale köyleri aynı orjinden gelmesi söz konusudur. Aşağı ve Yukarı Bulutlu, Aşağı, Yukarı ve Orta Akçakale mahalleleri adı ile anılan bu iskân şeklinin doğuşu ve gelişmesi doğal faktörlerle açıklanmaktadır.

Tablo 32: Ören Çay Havzasında Bağlı Oldukları Yerleşmelere Göre Mahalleler (2005)

Sıra	Köy Adı	Mahalleleri
1	A. Demirtaş	1. Vakıflar, 2. Kesikköprü, 3. Hacı Osman, 4. Çiçekli, 5. Güneşli
2	Akçakale	1. Y.Akçakale, 2. A. Akçakale, 3. O. Akçakale, 4. Kutuuşağı
3	Bulutlu	1. A.Bulutlu, 2. Y.Bulutlu
4	Çalca	1. Harabe Cami, 2. Cansızlar, 3. Çavuşlu, 4. Ağlıcık
5	Demirlibahçe	1. İst. Lojmanları
6	Gölköy	1. Cumhuriyet
7	Hankendi	1. Bahçelievler, 2. Dilek, 3. Özgürler
8	Karaali	1. Ayrınlı, 2. Mahmutlu,
9	Karagedik	1. Düğüntepe, 2. Kaş, 3. Karpuzlu
10	Örençay	1. Dr. Evleri, 2. Yolüstü, 3. Afet, 4. Göçmen
11	Sultanuşağı	1. Mollahasan, 2. Budaklı, 3. Sülayman
12	Sütlüce	1. Kılışağı, 2. Emiruşağı, 3. Porikuşağı, 4. Bibiler, 5. Tekevler, 6. Yeni Mah., 7. Dikili
13	Yolçatı	1. İstasyon Evleri
14	Y. Demirtaş	1. Hacı Ömer, 2. Y. Karagöl, 3. Feti Çavuş
	Toplam	43 Mahalle

Araştırma sahasındaki mahallerin konumları ile büyüklükleri arasında sağlam bir ilişki vardır. Akçakale köyüne bağlı Y. Akçakale, A.Akçakale, O.Akçakale ve Kutuuşağı ile Karagedik köyüne bağlı Karpuzlu, Kaş, Düğüntepe mahallerini toprağının dar ya da verimsiz, tarımsal çeşitlenmeye uygun olmaması sonucu yüksek kesimlere kurulmuş olan bu mahallerde yaşayan nüfus ve hane sayıları azdır. Bununla

beraber çevresinde tarımsal kullanıma uygun olan toprağı olan, tarımsal çeşitlenmeye uygun kesimlerde yer alan Sütölçe, Örençay, Hankendi gibi yerleşme ünitelerine bağı mahallerdeki nüfus ve hane sayılarında ise önemli artışlar dikkat çekicidir.

Mahallerin kuruluşuna etki eden beşeri faktörlerden birisi ulaşım şartlarıdır. Araştırma sahasındaki mahallerin önemli bir kısmı günümüzdeki ya da yakın dönemlerdeki yollar üzerinde kurulmuşlardır. Örençay köyüne bağı Doktor Evleri, Yolüstü mahalleri, Hankendi belde merkezine bağı Bahçeli Evler ve Özgürler Mahalleri Elazığ-Malatya yolunun, Elazığ-Baskil karayolunun Sütölçe köyüne bağı Kılışağı, Emişruşağı, Dikili, Yeni, Porikuşağı, Tekevler gibi bu çevredeki mahallelerin kurulmasında ve bugünkü devamlılığında etkisi büyüktür.

Sonuçta mahalleler; Tunçdilek'in deyimiyle bir taraftan köy-altı iskân şekillerini toplayıcı bir karaktere sahip bulunurken diğertaraftan birçok köy ünitesinin temelini meydana getirir (Tunçdilek, 1967, s: 107).

3. 1. 5. Adlarına Göre Yerleşmeler

Bir yerin coğrafi, tarihi ve genel karakterini tanıma ve tanıtmada rol oynayan yer adlarının önemi büyüktür (Alagöz, 1984, s: 11). Yer adları genel olarak dil biliminin bir kolunu oluşturmuşsa da coğrafi olaylarla yakından ilgilidir. Dolayısıyla yer adlarına dayanarak bir bölgenin tarihi, coğrafi ve diğertbazı özelliklerini tanıma ve tanıtmada, yerleşmelerin tarihi gelişimi, iskânın safhaları ve etnik yapı gibi özelliklerle ilgili bazı sonuçlar çıkarılabilmektedir. Araştırma alanındaki 23 yerleşmenin adı değiştirilmiştir.

Araştırma alanındaki bazı yerleşmelerinin eski adları *kişiadlalarının* etkisi görölmektedir. Kelmahmut (Gölmahmut) Bavunuşağı (Günbağı), Rişvanuşağı (Kayabeyli), Çalolarmezrası (Durupınar), Yukarıham (Karagedik) ve Sinanköy (Sinan) yerleşmelerinin eski isimleri kişiadları etkili olmuştur.

Yerleşim yeri adları doğal ortamdan etkilenirler. Araştırma sahasında doğal ortam etkilenen ve ismi *doğal çevrenin unsuru olan topoğrafik bir birim olan dağ isimleriyle* anılan yerleşmeler bulunmaktadır. A. Pulutlu, (A. Bulutlu), Y. Pulutlu, (Bulutlu) ve Haroğlu (Sarıgül) yerleşmelerinin adlarında bu özellik görölmektedir.

Araştırma sahasında bazı yerleşmeler *yeryüzü şekillerine, beşeri faktörlere, kuruldukları alana yani tabiata ve fiziksel koşullara* göre de yerleşmeler isim

almışlardır. Seli (Dilek) sık sık yaşanan sel olaylarından, Hanköy (Hankendi) geçmiş dönemlerde yolcuların konaklama ihtiyacına cevap veren hanların varlığından, Hinsor (Örençay) ise ismini kırmızı delikli taştan almıştır.

Bazı yerleşmeler de *kuruldukları yöne göre ve örf, adet ve özellikle dinle ilgili isimler* almıştır. Araştırma alanında Berikaralı (Karaali), Beritalan (Sütlüce), Berişahaplı (Şahaplı), Mollasorik (Demirlibahçe) yerleşme adlarının isimlerinde kuruldukları yöne göre ve örf, adet ve özellikle dinle ilgili isimlerin etkisini görmek mümkündür.

3. 1. 6. Yer Değiştiren Yerleşmeler

Yerleşmelerin gelişimini ve devamlılığını sağlaması için uygun beşeri ve doğal şartların olması gerekmektedir. Uygun doğal ve beşeri koşulların sağlanmadığı durumlarda da yerleşmeler yer değiştirirler. İnsanoğlunun yer değiştirmesini gerektiren ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü mekâna bağlılığından yeni yerleşeceği alana ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasında da doğal olaylara bağlı olarak Bağdere, Dilek Mahallesi (Hankendi), Tepeköy, Kayabeyli ve Sarıgül yerleşmeleri yer değiştirmişlerdir (Şekil: 27).

Kayabeyli köyü Hasan Dağı'nın güney yamaçlarına önceleri kurulmuş olup bugün yer değiştirmiş bir yerleşmedir. Bu köyün yer değiştirmesine neden olan olay Hasan Dağı'nın güney eteklerinden kopup gelen kaya düşmeleridir. Bugün Kayabeyli köyünün nakledildiği yeni yerleşim yeri Baskil-Elazığ karayolu kenarındadır. İl Bayındırlık Müdürlüğü tarafından yapılan alt katı ahır olan iki katlı modern konutlara 1987 yılında taşınmışlardır. Köyün yeni yerleşim sahası köy kurulmasına elverişli

olduğu gibi köyün gelecekteki gelişmesine de cevap verebilecek durumdadır. Köyün burada kurulması ile Kayabeyli köylüleri ulaşım ve yerleşme yeri bakımından rahata kavuşmuş bulunmaktadır (Fotoğraf: 4).

Tek yerleşmeli köylerden olan araştırma sahasındaki köylerden Bağdere ve Sarıgül köyleri de doğal nedenlerden yer değiştirmişlerdir. Hasan Dağı'nın güneydoğu eteklerinde kurulmuş Sarıgül ile Bağdere köyleri yerleşim için uygun olmayan doğal ortamdan olumsuzlukların (dağlık ve arazinin engebeli) dolayı yer değiştirmiş köylerdir. Sarıgül köyünün yerleştiği sahanın tarımsal faaliyetler ve yerleşme için uygun düz arazin olmamasından kaynaklanan sorununu günümüzde Hasan Dağı'nın güneydoğu eteğindeki düz ve uygun doğal koşulların uygun olduğu aşağı kesime yerleşerek bu sorununu gidermiştir. Bağdere köyü ise yerleştiği alanın kayalık, Dilek mahallesi de geçmiş dönemlerde yaşanan sel baskınlarından dolayı kendi sınırları içerisinde tarım alanlarına yakın ve tarımsal aktiviteler için uygun günümüzdeki konumuna yerleşmiş bulunmaktadır. Dilek mahallesi, Sarıgül ve Bağdere köylerinin doğal nedenlerden dolayı yer değiştirmesinden kaynaklanan sorunlarını gidermeleri mevcut konumundan gelişmesine cevap verecek durumdadır.

Araştırma sahasında yer değiştiren yerleşmelerden biride Tepeköy'dür. Tepeköy de doğal bir neden olan toprak kaymalarından dolayı yer değiştirmiştir. Köyün yeni yerleştiği saha daha önce köyün yerleştiği alandan daha aşağı kesimdeki toprak kaymalarının olmadığı bir alana yerleşilmiş. Yeni yerleşilen bu alan köy için uygun doğal koşullar taşımaktadır. Uygun doğal koşulların yanında günümüzde Tepeköy'e bağlı bulunduğu Elazığ ilinden belli saatlerde kalkan belediyeye bağlı ulaşım araçları yeni yerleşilen beşeri faaliyetler için uygun bir saha olmuştur.

3. 1. 7. Alan Büyüklüğüne Göre Yerleşmeler

Köyleri sadece yerleşmelerin bulundukları mekânla sınırlı düşünmek eksik bir değerlendirmedir. Bilindiği gibi her yerleşme ekonomik bir çevre içinde ile birlikte ele alınması gereklidir (Tanoğlu, 1969: 212–213). Kırsal yerleşmelerin ekonomik yapıları, ekonomik çevrelerinin yani alanlarının büyüklüğüne ve bunların doğal ve beşeri imkânlarına bağlılık göstermektedir.

Araştırma sahasındaki yerleşmeleri alan büyüklüğüne bakıldığında zaman birbirinden farklı alanlara sahip yerleşmeler alanlarından dolayı en fazla alana sahip

yerleşme ile en az yerleşme alanı arasında farkın çok olduğunu görmekteyiz. Buna göre en ufak alana sahip yerleşme Durupınar köyü (16802 da.), en fazla alana sahip yerleşme ise Hankendi'dir (263745 da). Genelde düz alanda kurulan ova yerleşmelerin alanları dağlık alanda kurulan yerleşmelerin alanlarından küçük olduğu görüşü araştırma sahasındaki bu duruma aykırı bir istisnadır. Bununla birlikte araştırma sahasında Hankendi'den sonra en fazla alana sahip yerleşmeler Karagedik (243502 da.), Akçakale (195214 da.) ve Kayabeyli (178125 da.) yerleşmeleridir (Tablo: 33).

Hankendi'den sonra en fazla alan sahip Karagedik, Akçakale ve Kayabeyli yerleşmeleri dağlık alanda kurulmuş köylerdir. Dolayısıyla araştırma sahasında görülen bu durum dağlık alanda köy yerleşmelerinin alanlarının düz ovada kurulan köy yerleşmelerinden fazla olduğu iddiasını doğrular niteliktedir.

Tablo 33: Ören Çay Havzasındaki Yerleşmelerin Alanları (Dekar)

Yerleşme	50.000 ⁻	Yerleşme	50.000-100.000	Yerleşme	100.000-150.000	Yerleşme	150.000 ⁺
Durupınar	16.802	Karaali	52.126	Bağdere	107.568	Sütlüce	157.775
Gülmahmut	29.442	Sinan	52.142	A. Demirtaş	108.245	Kayabeyli	178.125
Keluşağı	33.676	Şabanlı	55.082	Örençay	116.249	Akçakale	195.214
Yenikonak	41.992	Demirlibahçe	55.190	Çalica	127.406	Karagedik	243.502
Koparuşağı	49.536	Sarıgül	61.417	Tohumlu	127.495	Hankendi	263.746
		Y. Demirtaş	61.804	Sarılı	145.401		
		Yolçatı	64.034				
		Günbağı	64.044				
		Gölköy	71.095				
		Şahaplı	71.554				
		Bulutlu	74.757				
		Sultanaşağı	75.341				
		Gözpınar	80.209				
		Tepeköy	81.426				
		Işıkyolu	89.665				

Araştırma sahası toplam 295.215 dekadır. 2005 yılı itibariyle araştırma sahası 30 köy ve 1 belde olmak toplam 31 yerleşme ünitesinden oluşmaktadır. Dolayısıyla her yerleşme ünitesine ortalama 95.227 dekar düşmektedir. Köylerin alanları ele alındığında araştırma sahasında 20 köy ortalama köy başına düşen arazi miktarından daha az araziye sahiptir.

3. 2. Meskenler

Kır yerleşim birimlerini oluşturan meskenler, bulundukları çevreyi en iyi karakterize eden iskân birimleridir. Ören Çay havzasında gerek eski gerekse de yeni yapılan modern meskenlerin, doğal ve beşeri çevre ile uyumunu en iyi şekilde görmek mümkündür. Meskenlerin yapımında fiziki (jeomorfoloji, toprak, iklim, bitki örtüsü) faktörler ile beşeri (kültür, gelenek görenek, sosyo-ekonomik) faktörler etkilidir.

3. 2. 1. Meskenleri Etkileyen Doğal ve Beşeri Faktörler

Türkiye'nin yüksek yayla ve dağlar bölümünde yer alan evleri, genellikle güneye bakan maileleri iskân için seçmişlerdir (Tunçdilek, 1967, s: 61). Araştırma sahasının kuzey kesiminde yer alan evler Tunçdilek'in bu iddiasını destekler nitelikte Hasan ve Kızıl Dağı, Koyunoğlu Sırtı, Kazık, Kırac, Kızıl ve Kurt tepelerinin güneye bakan etek ve yamaç kesimlerinde yerleşmişlerdir (Şekil: 27). Bunun nedeni olarak güneye bakan kesimlerin seçiminde güneşlenmeden çok kışın mevsiminde esen soğuk kuzey rüzgârlarından korunma düşüncesinin rolü daha fazladır.

Araştırma sahasının güneybatısında yer alan Bulutlu, Pirhasan ve Heybeli Dağlarının kuzey kesiminde yerleşmelerdeki meskenler bulunmaktadır. Bu yerleşmelerdeki kış soğuklarının şiddeti sadece meskenlerin inşa tarzı ve özelliklerinde kendini hissettirir. Soğuk olan kuzey yön mesken ve faaliyetleri ile arka planda kalır. Çok defa meskenin kuzeye bakan tarafındaki duvarlar diğer yöndekilerden daha kalın olarak örülür. Bununla birlikte kuzeye bakan tarafta olan pencereler ya hiç açılmaz veya ufak bir dikiz penceresinden olmaktan ileri geçmez. Böylelikle soğuk karakterli rüzgâr yönü evin ölü cephesini meydana getirir. Ören Çay havzasında gerek eski ve gerekse yeni tip modern meskenlerin, doğal kültür, gelenek görenek ve sosyo-ekonomik şartlar gibi beşeri çevre özelliklerinin de etkisi görülmektedir.

Ören Çay havzasında kullanılan meskenlerin yapımında etkili olan doğal faktörlerden biri de jeolojik ve litolojik özelliklerdir. Sahanın yapısal ve litolojik özellikleri ile meskenlerin yapım malzemesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü bütün kırsal kesimlerde olduğu gibi alanımızda da konutların yapımında doğal çevreden en kolay faydalanılan ve ucuza temin edilebilen malzemeler kullanılmıştır. Taş malzemeden yapılan meskenin üzerindeki bariz etkisi daha çok yüksek dağlık

kesimlerdeki Bulutlu, Akçakale, Karagedik vb. araştırma sahasının yüksek dağ köylerindeki meskenlerde Üst Kreatese fliş ofioliyit serpantinler ve diorit litolojik kayaçlar görülmektedir. A. Demirtaş, Işıkyolu, Karagedik, Sarıgül, Sultanuşağı ve Yolçatı köylerindeki meskenlerde eosen fliş formasyonlarına ait marn, kumtaşı ve kalker inşa malzemesi olarak ağırlıklı kazanmaktadır.

Ören Çay havzasının su toplama havzasında bulunan geçici dere ve çay kısımlarda arasında alan tortul kayaçlar (eosen yaşlı, marn, kumtaşı, kalker ve konglomera) bulunmaktadı. Marn, kalker ve kumtaşının çözülmesi ile oluşmuş, içinde kum miktarı az olan yani kil-kireç içeren müteşekkil, çimentolaşma oranı yüksek, inşaat sıvası için ideal görünen bu malzeme Ören Çay havzasındaki köylüler tarafından kullanılmaktadır. Meskenlerin inşası sırasında temelde kullanılan taş malzeme araştırma sahasının tüm köylerinde temelde mermerin yontulmasıyla elde edilen taşlardan kullanılmaktadır. Çünkü bu kayaçlar genelde iyi çimento maddeleri olan, işlenmesi kolay ve inşaa malzemesi olarak kullanıma son derece uygundur.

Araştırma sahasında meskenleri şekil, tip ve malzeme yönünden etkileyen bir diğer faktör iklimdir. Ülkemizin Doğu Anadolu bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde bozulmuş Akdeniz iklimi ile karasal iklimin etkilerini araştırma sahasında görmek mümkündür. Sıcaklığın ve yağışın etkili olduğu araştırma sahasında kışın soğuklardan korunmak yazın ise daha serin bir ortam oluşturmak amacıyla meskenlerin duvarları ve damları kalın bir örtü ile kapatılarak inşaa edilmektedir. Bu şekilde evin kışın erken soğuması önlenirken, yaz döneminde ise sıcaklığın meskenlere fazla etki etmesi önlenir. Bunun yanında kuzey rüzgârlarından fazla etkilenmemek ve evlerin kuzey yamaçlara doğru bakmasını önlemek amacıyla meskenler daha çok doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Meskenin damının meskenden biraz daha büyük yapılmış olması, evin duvarlarının kar ve yağmurdan zarar görmesini engeller. Damların hafifçe eğimli yapılması da kar veya yağmur sularının daha rahat bir şekilde boşalmasını sağlar.

Ören Çay havzasında toprak meskenlerin öncelikle yer alması sadece toprak meskenlerin fazla yağışlara dayanıklı olmamasının bir eseri sayılmaz. Çünkü aynı bölgelerdeki taş meskenlerin bu görüşü gölgeler. Bununla birlikte ağaç meskenlerin olmayışı nemlilik kuraklık şartları ve bu koşullar altında araştırma sahasında da ormanların yokluğu meskenlerin malzemesi bakımından fikirler verir. Fakat problemler ne olursa olsun araştırma sahasında kerpiç oldukça sağlam bir inşaat maddesi olarak yaygındır (Fotoğraf: 5).

Fotoğraf 5: Sudan kolayca etkilenebilen kerpiçten yapılan evin dış cephesinin kardan yağmurdan korunması için evin dış cephesinin sıvanması işlemi için yapılan hazırlık (Günbağı Köyünden)

Ören Çay havzasında yapılan meskenlerin özellikle çatı kesimlerinde yer alan cisir denilen ve yine tavana destek vermek amacıyla cisirlerin üzerinde küçük, mertek adı verilen kalın ağaç gövdeleri ve binaya destek veren direkler kullanılmaktadır. Araştırma sahasının geçici dere ve çay kenarlarında yetişen söğütlük veya kavaklık alanlarından köylüler ücretli veya ücretsiz temin etme yoluna gitmektedirler. Bu ağaç gövdelerinin araları çevreden sağlanan dallar, çalı-çırpı ve sazlıklarla doldurulmaktadır.

Ekonomik şartların gelişimi ulaşım ağlarının gelişimi ve dolayısıyla insanlar arası ilişkilerin iletişimin arttığı kültür değişiminin yaşandığı Ören Çay havzasında günümüzde, konut açısından şehirlerle kırlar arasındaki sınır belirginliği azalmıştır. Kırsal alanlardaki insanların satın alma kabiliyetlerinin fazlalaşması ve bu şartlarda artan sosyo-ekonomik yaşam düzeyinden köylerde etkilenmiştir. Araştırma sahasında bunun etkilerini görmek mümkündür. Önceleri tamamen kerpiçten yapılan evler günümüzde tuğladan, çatılarda merteklerin üzeri toprak ile kapatılırken, şimdilerde çatı tavanı kereste ile kaplamakta ve üzeri çoğunlukla sac ve kiremit çatı olmaktadır. Araştırma sahasında sıkça görülmeye başlayan bu tür evler; tabii çevrenin etkisinden uzak belirli bir kültür ortamında oluşmuş lüks meskenlerdir. Günümüzde yapılan lüks meskenlerin duvarlarında Elazığ'dan getirilen tuğla, demir ve hazır çimento kullanılmakta çatı malzemesi olarak da sac veya kiremit ve kereste kullanılmaktadır. Ucuz ve daha kolay yapılan, doğal ve çevreyi en iyi şekilde karakterize eden evler Ören Çay havzasında artık çoğunlukla yapılmamaktadır. Az önce de belirttiğimiz gibi bu tip sayfiye evlerinin ortaya çıkmasında ekonomi, ulaşım ve şehir kültürünün istilası en önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin bir diğer etkisi de evlerin terkip tarzındadır. Önceleri yapılan çok katlı evlerin alt katları ahır, samanlık, ambar gibi kullanılırken

şimdiki evlerde tek katlı veya çok katlı olsun, ait ve üst kat barınma sahası olarak ortak kullanılmaktadır. Bu durum şehirde çalışıp da köy evi olan hafta sonları veya yaz dönemlerinde köye daha çok rekreasyon ve kışlık bazı yiyeceklerini temin etme amaçlı gelen ailelerde daha fazla görülür.

3. 2. 2. Meskenlerin Özellikleri

Meskenlerin yapım malzemesi, şekli ve çeşitli kısımlarının tertip tarzıyla içinde bulunduğu coğrafi koşulları en iyi aksettiren olgulardır Kır hayatının en karakteristik görünümünü meskenler; bütün kırsal kesimlerde olduğu gibi meskenlerin yapımında doğal çevreden en kolay faydalanılan ve ucuza temin edilebilen malzemeler kullanılmıştır. Bununla birlikte doğal ve yakın çevreden sağlanan malzeme fiziki çevre şartlarına bağlı olarak şekillense de insanın ekonomik durumun ileri bir seviyeye ulaştığı durumlarda coğrafi faktörleri aşarak kendi istekleri, beklentileri doğrultusunda meskenleri inşa ederler.

1980 köy envanter etütlerine göre; sahada barınmak için yapılan konutun 1859 olduğu saptanmıştır. Bu konutların 1690'ı kerpiçten 120'si tuğladan 15'i biriketten ve 4 tanesi de taştan inşaa edilmiştir. 2005 yılında araştırma sahasında bulunan 2458 meskenden 1259'u kerpiç 812'si tuğladan, 33'ü briketten ve 354'ü ise betondan inşaa edilmiştir (Tablo: 34 ve Şekil: 35).

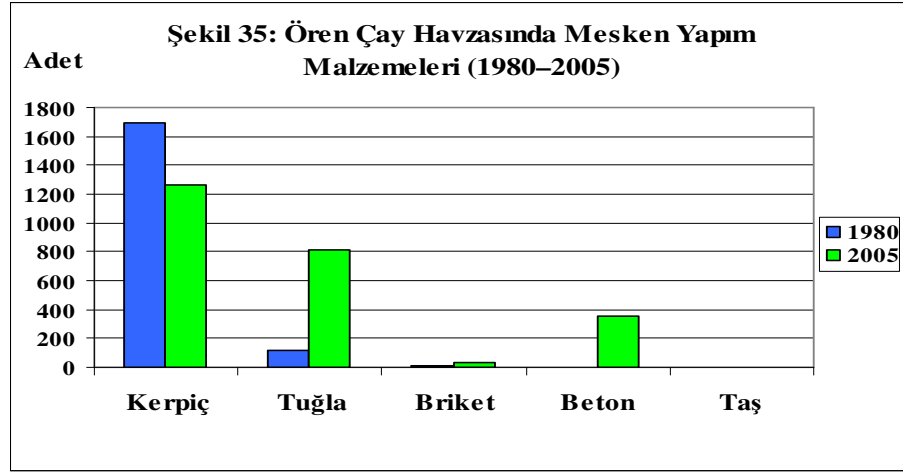
Tablo 34 Ören Çay Havzasında Mesken Yapım Malzemeleri (1980–2005)

Mesken Yapım Malzemesi	1980	%	2005	%
Kerpiç	1690	91	1259	51
Tuğla	120	7	812	33
Briket	15	1	33	1
Beton			354	15
Taş	4	1		
Toplam	1859	100	2458	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Araştırma sahasındaki meskenlerin yapım malzemesinde tablo 34'de görüleceği üzere kerpiç hâkim durumdadır. Kerpiç konutların eski olandır ve kum ve katkı maddesi olan samanın balçık halinde yoğrulmasıyla yapılmış evlerdir. Kerpiç malzeme ile yapılan bu eski evlerin yapı malzemesi çevrede bolca bulunan yapı toprak olmasının etkisi vardır. Kerpiç 2005 yılında mesken yapımında sayı ve oranca

azalmasına rağmen %51 ile ilk sırayı almıştır. Kerpiç evler iki katlıda olabilmektedir. İki katlı yapılan kerpiç evlerin alt katlarında kalker, marn, kumtaşından vb kerpiç malzemeye dayanak oluşturma amacıyla taştan inşa edilmiş bu taşların aralarına “hatıl” denilen ağaç malzeme ile doldurulur. Bu sonuçlardan da açıkça anlaşılacağı üzere araştırma sahasında meskenlerin yapımında kullanılan malzemede bir değişim söz konusu olmakta ve çok şehirselleşen yapılarla kullanılan malzeme kullanılmaktadır.

Tablo 34 ve şekil 35’te görüleceği üzere mesken yapımında kullanılan bir başka malzemede brikettir. Briketin mesken yapımında yapımının kolaylığı ve meskeni kısa sürede bitirilmesi tercih edilme nedenlerindendir. Araştırma sahasında Sultanuşağı köyünde 45 meskenden 23’ünde mesken yapımında biriket kullanılmıştır. Sultanuşağı köyünde mesken yapımında biriket yapımının görülmesi bu köyde bir zamanlar bulunan biriket imal edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Araştırma sahasındaki meskenlerin yapım malzemesi olan kerpiç evlerin sayısı giderek azalmaktadır. Mesken yapımındaki değişim çatı malzemesindeki kadar hızlı değildir. Buna neden olarak da meskenin tekrar yapılması zor olmakla beraber çatı meskenin içinde ikamet edilirken bile değiştirilebilmektedir. Meskenlerdeki yapı farklılaşmasının temelinde ulaşımın gelişmesi, artan iktisadi refah, şehirle kurulan daha yakıti iletişimdir. En çok tuğla evin bina edildiği Hankendi beldesi, Örençay ve A. Demirtaş köylerinde değişen iktisadi ve sosyal şartlar sonucu bu değişim yaşanmıştır.

Mesken yapımında en fazla tuğladan yapılan meskenler araştırma sahasında Hankendi’de görülmektedir. Bunun nedeni Hankendi’nin konumunun verdiği avantajı sayesinde mesken yapımında tuğla yapımının sayısı artmıştır. Bununla birlikte

araştırma sahasının yüksek dağlık kesiminde bulunmasına rağmen yer kaya düşmeleri nedeniyle yer değiştirmiş olması nedeniyle meskenler Kayabeyli köyü konutlarının tamamı ise devlet tarafından yapıldığı için aynı tipte olup, iki katlı ve betondan inşa edilmiştir. Değiştiren yerleşmelerin betonarme konutlardan oluşmaktadır. Betonun yoğun olarak kullanıldığı bir başka köyde Örençay köyüdür. Bunun Kayabeyli köyünde yapılan meskenlerle yapım malzemesi bakımından bir benzerlik vardır. Çünkü Örençay köyünde yapılan ve Betondan yapılan 270 kadar mesken beton yaptırılmıştır.

Hankendi beldesi, Örençay ve A. Demirtaş köyleri başta olmak üzere araştırma sahasındaki köyleri çoğunluğunda ulaşım kolaylığı ile birlikte ekonomik seviyenin artması sonucu yerleşim ünitelerinde konutların inşa malzemesini değiştirmiştir. Artık kerpiç ve taş yerine, tuğla, briket, demir, çimento vb. gibi modern malzemeler kullanılarak konutlar yapılmaktadır. Özellikle yazın köyünde, kışın şehirde oturan ailelerin ekonomik durumları iyi ise köydeki konutlarını da tuğla ve çimento kullanarak yapmaya başlamışlardır.

Araştırma sahasında mesken yapımında taşın önemi küçümsenemeyecek bir durumda olup yapılan bütün meskenlerin hepsinde taş malzeme meskenin temelinde kullanılmaktadır. Mesken yapımında kullanılan ve temele konan taşın meskenin yapıldığı ortam ilişkisi vardır. Yeraltı su seviyesinin yüksek olduğu ovalık düzlük alanlarda meskenin temelinde kullanılan taşın yüksekliği 1–1,5 metreyi bulurken dağlık alanlarda bu 1 metreyi geçmemektedir.

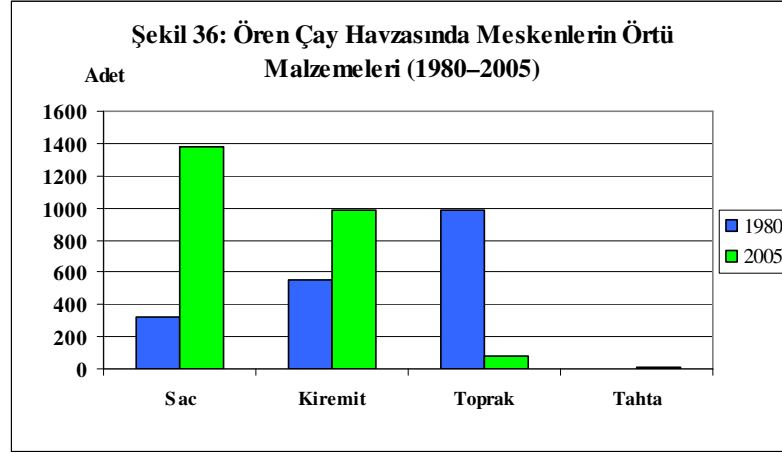
Ören Çay havzasında 2005 yılı öncesinde evlerin *örtü malzemesi* olarak sac, kiremit, toprak ve 2005 yılına gelindiğinde ise mesken örtü malzemesi olarak diğer malzemelerle ilaveten ahşap malzeme görülmektedir. 1980 köy envanter etütlerine göre araştırma sahasında; yapılan 1859 konutun 982 tanesinin çatısı topraktan düz dam, 558 tanesinin kiremit ve 39 tanesinin ise sac malzemeden yapılmıştır. 2005 yılında mesken örtü malzemesi olarak %40'ı (988) kiremit, %3'ü toprak(79), %56'sı sac(1381) ve %1'i (10) ise tahta malzemedir (Tablo: 35 ve Şekil: 36).

Araştırma sahasında örtü malzemesi kiremit ve toprak olan malzemelerde %55-60 bir azalma görülürken örtü malzemesi sac olan evlerin sayısında ise %300'leri bulan bir artış olmuştur. 2005 yılına gelindiğinde ise çatıların %41'i, kiremit, %3'ü toprak, %55'i sac malzemedir. Toprak çatı örtüsünün oranı 1980 den 2005 ye kadar geçen yirmi beş yıllık süre içinde % 53'den %3'e düşmüştür (Tablo: 35).

Tablo 35: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Örtü Malzemeleri (1980–2005)

Mesken Örtü Malzemesi	1980	%	2005	%
Sac	319	17	1381	56
Kiremit	558	30	988	40
Toprak	982	53	79	3
Tahta			10	1
Toplam	1859	100	2458	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Ören Çay havzasında mesken örtü malzemesi olarak kullanılan kiremit en fazla Hankendi ve Örençay yerleşmelerinde görülmektedir. Her iki yerleşmede kiremidin bu kadar yoğun olarak kullanılmasının nedeni şehirsiz alanlara yakın olunması, nüfusun her geçen gün artan ve iyileşen ekonomik durumu, Hankendi ve Örençay yerleşmelerine şehirsiz alandan gelen nüfusun yazlık ev vb. şehirsiz karakterde meskenler yapmasında kaynaklanmaktadır. Mesken örtü malzemesi olarak kullanılan toprağın emek, zaman ve zahmetli uğraş gerektirmesi nedenleri de bunlara eklenebilir.

Araştırma sahasında mesken örtü malzemesi olarak tek tip veya bir çeşitten meskenlerin var olduğu yerleşmelerde bulunmaktadır. Kayabeyli, Karagedik, Gözpınar, Bulutlu ve Karaali yerleşmelerinde mesken örtü malzemesi olarak sadece sac kullanılmıştır (Fotoğraf: 6). Bu yerleşmelerde mesken örtü malzemesi olarak sadece sac kullanılması bu yerleşmelerin doğal ortamından kaynaklanan genel iklim karakterinden kaynaklanmaktadır.

Ören Çay havzasında 1980’den sonraki dönemlerde görüleceği üzere eski meskenlerin üstü ile yeni yapılan meskenlerin örtü malzemesi sac malzemeden inşaa

edilmiştir. Kiremit çatı malzemesi yoğun kullanımı yakın dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Bu büyük dönüşümün yani düz toprak damların yerini beşik çatılı evlerin almasının temelinde kışın bakım isteyen damların kış mevsiminde araştırma sahası nüfusunun büyük bir kesiminin şehirde ikamet etmesi evlerin damlarının bakımsız kalması sonucuna bağlı olarak evin kışın zarar görmesini engellemek düşüncesi gelmektedir.

Fotoğraf 6: Doğal ve beşeri faktörlerin etkisi ve değişen günümüz koşullarına bağlı olarak son dönemlerde sık kullanılan mesken örtü malzemesi olan sac (Karaali Köyünden)

Ören Çay havzasında çeşitli malzemeden yapılmış *meskenlere* yapılan çatı şekli ve tarzı bakımından kullanılan yapı malzemesi ile çatı örtü malzemesi bir birine uyumludur. 1980 yılında 980 (%53) adet düz 869 (%47) adet beşik çatı şekli olmak üzere 1859 mesken bulunmaktadır. 2005 yılında araştırma sahasında 2458 meskenin çatı şekli ve tarzı olarak 1350 düz (%55), 1015 tanesi (%41) beşik ve 93 tanesi (%4) de kırma özelliktedir (Tablo: 36 ve Şekil: 37).

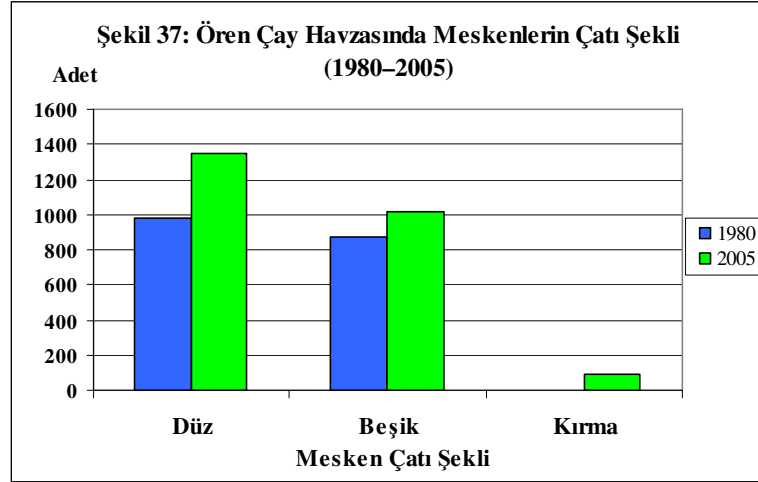
Tablo 36: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Çatı Şekli (1980–2005)

Mesken Çatı Şekli	1980	%	2005	%
Düz	980	53	1350	55
Beşik	869	47	1015	41
Kırma			93	4
Toplam	1859	100	2458	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

1350 adet düz toprak damlı olmasının nedeni daha önceleri düz toprak damlı olan bu kerpiç evlerin sayıca fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü düz toprak damlar sonran kiremit veya sac ile genellikle beşik çatı şeklinde örtülmüş olmasından ileri gelmektedir. Bununla birlikte Ören Çay havzasında örtü malzemesi olarak kullanılan yerleşmelerde kiremit örtünün kullanıldığı meskenlerin büyük çoğunluğu beşik çatının olması yapımının kolay ve az bir malzeme ve ucuz olmasından ileri

gelmektedir. Sac beşik ve kırma örtüsü şeklindeki çatı örtülerinin büyük çoğunlunda kullanılmakla birlikte az bir kısmında da kiremit kullanılmaktadır. Bunun nedeni olarak araştırma sahasının ülkemizin içinde bulunduğu çetin kış şartlarında geçen iklim koşullarından kaynaklanmaktadır.

Sonuçta anlaşılaacağı üzere Ören Çay havzasında yerleşmek amaçlı yeni yapılan meskenlerin oranında artış görülmektedir. Bunun temelinde araştırma sahasında yeni Hankendi beldesi, Örençay ve A. Demirtaş köylerinin Elazığ gibi şehirselleşmeye yakın olması sonucu şehirselleşme nüfusunun rekrasyonu amaçlı yazlık evlerin yapımının büyük etkisi vardır. Bu durum araştırma sahasındaki meskenlerde malzeme, kullanımının niteliği ve çeşitliliğinde kırsal kesim meskenlerini karakterize eden meskenlerden farklı meskenler görülmesine neden olmaktadır.

Araştırma sahasında ele alınacak bir başka konuda *meskenlerin kat sayılarıdır*. Araştırma sahasında 1980 yılında bulunan 1859 meskenden 1264'ü (%68) iki katlı, 595'i (%32) ise tek katlı evlerden meydana gelmektedir. 2005 yılında araştırma sahasında toplam 2458 meskenden 853'ü (%35) bir, 1428'i (%58) iki, 154'ü (%6) üç ve 23'ü (%1) ise dört katlıdır (Tablo: 37 ve Şekil: 38)

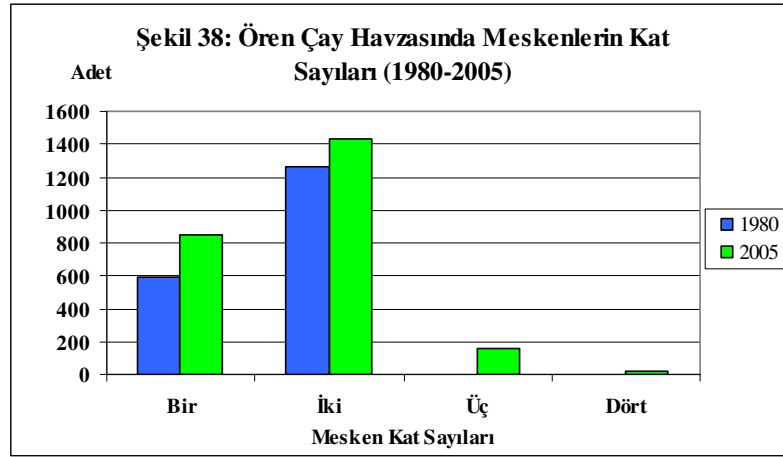
Ören Çay havzasında iki katlı meskenlerin varlığı sürdürülen hâkim ekonomik faaliyetlerle yakından ilişkilidir. Çünkü genelde araştırma sahasında iki katlı evlerin alt katı ahır, samanlık, ambar, depo, kiler vb. gibi amaçlar için kullanılır. Bununla birlikte yeni yapılan meskenlerde köylü nüfusun sürdürmüş olduğu hâkim ekonomik şartları ve ekonomik rahatlamasının da etkisiyle meskenlerin alt katları

fonksiyonel amaçlı faaliyet alanı olmaktan çıkmış dinlenmek için yapılmış evlere dönüşmüştür

Tablo 37: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Kat Sayıları (1980–2005)

Mesken Kat Sayısı	1980	%	2005	%
Bir	595	32	853	35
İki	1264	68	1428	58
Üç			154	6
Dört			23	1
Toplam	1859	100	2458	100

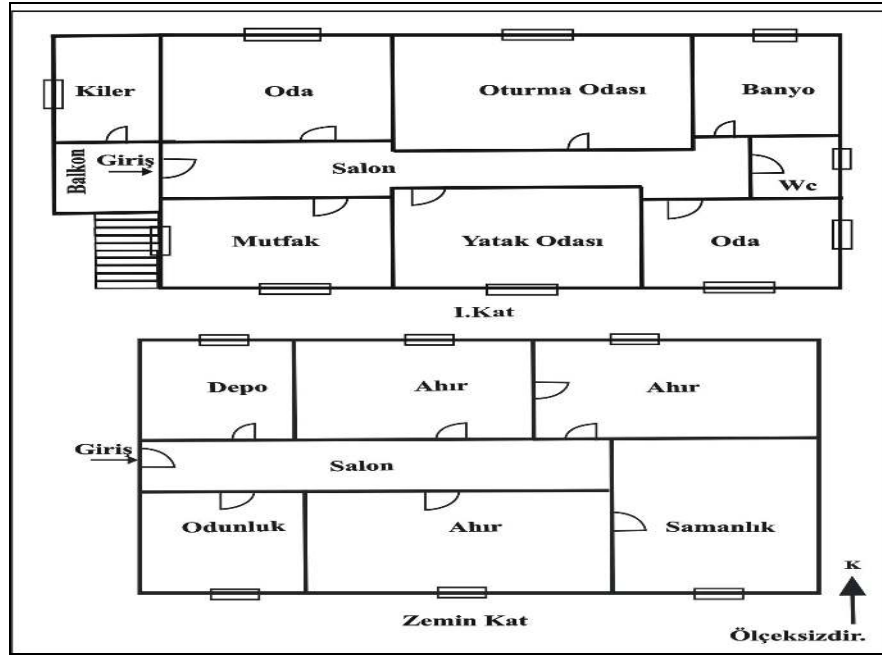
Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Meskenlerin kat sayıları ile yerleşme ünitesinin bulunduğu fiziki çevre arasında da bir ilişki vardır. Çünkü yerleşme ünitesinin var olan meskenden başka veya yeni yapılacak mesken için fiziki çevreden kaynaklanan olumsuzluklara karşı meskenler genelde iki katlı yapılmaktadır. Tek katlı meskenlerin çok az olduğu bunun yanında iki ve daha fazla katlı meskenlerin sayı ve oranca fazla olduğu meskenlerin olduğu yerleşme ünitelerinde bu durum karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sahasında Karagedik köyünde bir katlı meskenin olmamasıyla birlikte doğal çevre şartları bakımından uygun olmayan Sarıgül ve Kayabeyli köylerindeki bu durumu iddia ettiğimizi tezi destekler niteliktedir. Karagedik, Kayabeyli, Akçakale, Bulutlu köylerinde nüfusun azlığı nedeniyle ekonomik faaliyetlerin azalması sonucunda meskenlerin fonksiyonel kullanımı azalmıştır. Araştırma sahasındaki Örençay ve Hankendi yerleşmelerde ise artan nüfusa bağlı olarak meskenlerde ise kat sayısında bir artış görülmektedir. Mesken adedi bakımın araştırma sahasında en fazla mesken Hankendi’de 600 ve Örençay köyünde ise 370 mesken bulunmaktadır. Mesken

sayısında Hankendi ve Örençay köyünde genel bir artışa paralel mesken kat sayısında da bir artış olmuştur.

Şekil 39: Hayvancılıkla Uğraşan Bir Ailenin Ev Planı (Bulutlu Köyünden)

Bununla birlikte genellikle sürdürülen ekonomik faaliyete bağlı olarak Ören Çay havzasında iki katlı meskenlerin altında ahırlar inşaa edilmiştir. Araştırma sahasında bulunan köylerde ahırlar daha çok evin altında tercih etmektedirler. Bu tip meskenlerde konutların ısınması yönünden ekonomik tasarruf yapılmakta olduğu için alt katlar genellikle ahır olarak düşünülmektedir. Devlet tarafından Kayabeyli köyünde yapılan iki katlı meskenlerin hepsini altında ahırlar evin altında yapılmışlardır. Ahırlar taş bina üzerine kiremit örtülü beşik çatı tarzında yapılmıştır.

Ören Çay havzasında bulunan mesken tiplerinden biri de gölgeliktir (Fotoğraf: 7 ve 8). Gölgelek mesken tipinin ortaya çıkışı sürdürülen ekonomik faaliyetlerle alakalıdır. Güneş ışınlarından korunmak için kare veya dikdörtgen şeklinde olabilen 3x2 m. -4x3 m. ebatlarındaki basit şeklindeki 2,5x3 m. direklerin üzerinin çuval, çadır vb malzemeyle örtülmesi amacıyla günlük veya birkaç saatlik kullanılan geçici bu tip meskenlere araştırma sahasında gölgelik denilmektedir. Gölgelek olarak kullanılan bu basit yapılı meskenlerin bazen üç tarafı da örtülmektedir.

Fotoğraf 7: 2,5x3-3,5 m. ebatlarında dört direk dikilerek üstü örtülen güneş ışınlarından korunmak için koyunların süt sağımının yapıldığı günlük Ve yılın bir döneminde kullanılan gölgelik (Örençay Köyünden)

Gölgelik mesken tipi araştırma sahasında güneş ışınlarından korunmak için küçükbaş hayvancılık ve sebzelerin ekim alanı olan bostan alanlarında görülmektedir. Küçükbaş hayvancılık ve bostan alanlarında görülen gölgelikler kullanım amaçlarına göre nitelikleri değişmektedir. İsminden de kolayca anlaşılacağı üzere gölgelik mesken tipi süt sağımı esnasında koyunların güneş ışınlarından etkilenmemesiyle birlikte koyundan rahat bir şekilde süt sağılması için kurulan bir basit meskendir. Basit ve sade bir görünüme sahip olunan kuruluş amacı koyundan süt alabilmek olan gölgelik mesken tipi araştırma sahasında sadece Örençay köyünde görülmektedir. Örençay köyünde temel geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olan aileler tarafından süt sağımı dışında kullanılmamaktadır. Dolayısıyla Örençay köyündeki gölgelik mesken tipi günlük ortalama 1-2 saatlik dışında kullanılmamaktadır. Gölgelik olarak tarif eden bu mesken tipi koyun sürülerinin köydeki ahır ve ağıllarda olduğu zamanlarda kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle koyun sürüleri yaz döneminde yaylada oldukları zaman diliminde gölgelikler kullanılmamaktadır. Gölgeliklerin bu kullanım özelliğine bağlı olarak geçici bir yerleşme birimi özelliğini kazanmasına etki etmiştir.

Fotoğraf 8: İnsan dinlenmesi ve tarlada elde edilen ürünün güneş ışınlarından korunması için konulan 2x3,5 m. ebatlarında bir tarafı açık günlük kullanılan gölgelik (Gölköy Köyünden)

Araştırma sahasında Durupınar köyünde sebze alanlarının yanında kurulan geçici bir süre kullanılan gölgelik mesken tipi de bulunmaktadır. Durupınar köyünde bulunan gölgelik nitelik ve kullanım amacına bağlı olarak Örençay köyündeki gölgeliklerden farklı yönleri bulunmaktadır. Durupınar köyündeki gölgelikler sebze (bostan) tarımının yapıldığı alanlarda görülmekte olup hayvancılık faaliyetleri ile ilgisi yoktur.

Gölköy köyünde geçici olarak kullanılan gölgelikler kullanma amacına göre gölgelikleri kullanan kişilere göre niteliği değişmektedir. Bunlardan birinci basit dört direk üzerinin çeşitli malzemeler örtülüdür. İkinci tür gölgelikler genellikle dikdörtgen şekilli dört direk üzerine üstünün çeşitli malzemelerle örtüldüğü, yanında sebze alanlarını sulamak amacıyla havuzu bulunan, oturmak için kanepeler gibi eşyalar bulunan yerleşmelerdir. Hatta geçici olsalar bile bu tür yerleşmelerde elektrik şebekesi de bulunmaktadır. Ören Çay havzasında Durupınar köyündeki bu tür gölgelikler toplanan sebzelerin geçici bile olsa güneş ışınlarından korunması amacının yanında sebze alanlarında çalışan kişilerin birer dinlenme yeri olarak da kullanılmaktadır.

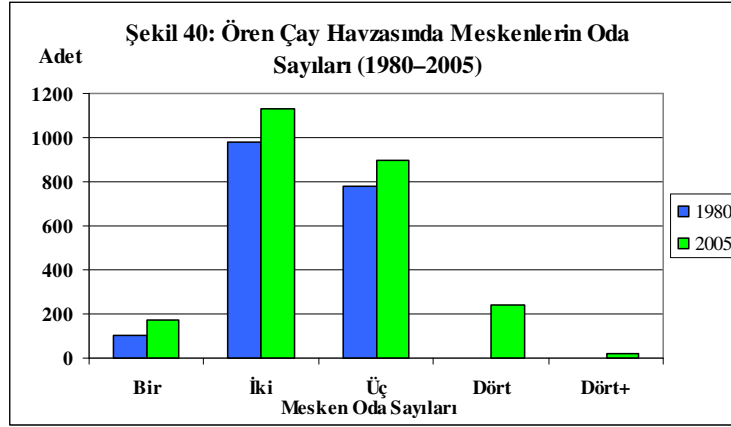
Ören Çay havzasında ele alınacak bir başka konuda *meskenlerin oda sayılarıdır*. 1980 yılında yapılan köy envanter etütlerine göre Ören Çay havzasında 102 tanesi (%5) tek odalı, 980 tanesi (% 53) iki odalı ve 777 tanesi de (% 42) üç odalıdır. 2005 yılında ise 169 tanesi (%7) tek odalı, 1128 tanesi (% 46) iki odalı, 898 tanesi (%36) üç odalı, 243 tanesi (%10) 4 odalı ve 20 tane mesken de dörtten fazla mesken (%1) oluşturmaktadır (Tablo: 38 ve Şekil: 40).

Tablo 38: Ören Çay Havzasında Meskenlerin Oda Sayıları (1980–2005)

Mesken Kat Sayısı	1980	%	2005	%
Bir	102	5	169	7
İki	980	53	1128	46
Üç	777	42	898	36
Dört			243	10
Dört ⁺			20	1
Toplam	1859	100	2458	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, Arazi Anketleri

Araştırma sahasında dörtten fazla odaya sahip meskenlerde 20 mesken mevcuttur. Bu tür oda sayısı fazla meskenlerde meskenin içinde sürdürülen ekonomik faaliyete bağlı olarak ihtiyaca cevap verecek şekilde kiler veya depo şeklinde tazmin edilmiş odalar mevcuttur.

Yaz nüfusunun normal nüfusun iki veya üç katına çıktığı araştırma sahasındaki köylerde köyde daimi kalanlar hane başına 3–4 kişi olduğu halde, yaz aylarında nüfus hane başına ortalama 5–9 kişi arasındadır. Şehirsel alanda oturup kendi köyünde konutu bulunan sıcak yaz döneminde köyde kalan ailelerin yazlık evleri iki katlı ve çok odalıdır

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÖREN ÇAY HAVZASININ EKONOMİK COĞRAFYASI

Ören Çay havzası kırsal yerleşim ünitelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla Ören Çay havzasında sürdürülen ekonomik faaliyetler kırsal yerleşim birimlerinin iktisadi fonksiyonları bakımından bir uygunluk göstermektedir. Tarla ziraatı, hayvancılık, bağ-bahçe tarımı, kum, mermer ve taş ocağı işletmeciliği vb. gibi sürdürülen ekonomik faaliyetler Ören Çay havzasında görülmektedir.

4. 1. Ekonomik Faktörlere Etki Eden Coğrafi Faktörler

Ören Çay havzasında sürdürülen temel ekonomik faaliyet dalı tarımsal faaliyetlerdir. Yeryüzünde sürdürülen bütün ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi araştırma sahasında da yapılan ekonomik faaliyetler doğal ve beşeri çevre şartlarının etkisi ile şekillenir. Ekonomik faaliyetleri etkileyen (jeoloji, jeomorfoloji, iklim, toprak, hidrografiya gibi) doğal çevre unsurlarının yanında (arazi kullanımı, mülkiyet, ulaşım gibi) beşeri çevre unsurları da etkili olur.

4. 1. 1. Doğal Çevre Faktörleri

Köy halkının geçim kaynağı içinde yaşadığı ortam koşulları olduğuna göre (ki bu ortam köyün sınırları içinde kalan sahadır) her bir ortamın tabiatı o köyün sosyo-ekonomik yapısını çizen bir faktör olacaktır (Tunçdilek, 1984, s: 28).

Ören Çay havzasındaki nüfusun iktisadi faaliyet sahasının belirlenmesinde, dağılışı, iktisat faaliyetin çeşitlenmesinde *jeolojik ve jeomorfolojik faktörler* etkin rol oynamaktadır. Araştırma sahasının kuzey ve kuzeydoğusunda bulunup bağlı yükseltisi 150-200 m. arasında değişen ve yapılarını Paleozoyik Mesoyik yaşlı mermerlerin meydana getirdiği Keklik Tepe Kızıldağ-Karşıdağ ve Tilki Tepe sırtları ile ayrı bölüme ayrılmış durumdadır (Tonbul, 1987, s: 44). Araştırma sahasının kuzeydoğu, güneybatı ve kuzeybatıdan sınırlayan, aynı zamanda araştırma sahasının su toplama havzasını belirleyen ve Pliosen aşınım yüzeylerine denk gelen tepeler grubu iktisadi faaliyetin sınırını oluşturur. Araştırma sahanın kuzeydoğusundaki tepeler grubunu oluşturan mermer ağırlıklı alan daha çok mera arazi olarak değerlendirilirken,

Eosen kalkerleri üzerindeki arazi kuru tarım sahası olarak şekillenmiştir. Bu alanlarda yer yer açılan tarlalar kuru tarım sahaları olup fazla bir verimi, potansiyeli yoktur.

Ören Çay havzasının *yapısal ve litolojik* özellikleri ile ekonomik faaliyetler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü kullanılacak iktisadi sahanın zeminin özelliklerine ve zeminin temel karakterine bağlıdır. Araştırma sahasında Silurien-Devonien dönemlerinde ait şist, kuvarsit, kumtaşı ve konglomera formasyonlu yapılar ile volkanik kökenli yapılar üzerinde tarımsal faaliyetler açısından ideal veya uygun şartları taşımazlar. Diorit, gabro, diabaz, granit, grano diorit vb. volkanik yapılar, yüksek ve dağlık kesimlerde yer almaları sonucu söz konusu alanın tarımsal potansiyelinin kısıtlı olmaktadır. Fliş, kalker,mermer, kara fasiyesleri ve alüvyon ve marn gibi tortul kayaçların bulunduğu kesimler ise özellikle tarla tarımı açısından elverişli sahalara karşılık geldiğinden söz konusu bu alanlar tarımsal potansiyelinin yüksek olmasından yoğun tarımsal faaliyetlere sahne olmaktadır (Şekil: 28).

Tarımsal amaçlı ekonomik faaliyetler ile doğal faktörler arasında *yükselti ve özellikle de yüzey şekilleri* etkilidir. Araştırma sahası birbirinden farklı yükseklikteki vadi tabanı ve kenar düzlükleri, dalgalı ve arızalı yamaç düzlükleri, yamaçlar ve sırtlar ile tepelik ve dağlık kesimlerden oluşan yüzey şekillerine sahiptir (Şekil: 2). Araştırma sahasında ova tabanlarında yerleşme yoğunluğunun bu denli fazla olmasının nedeni, söz konusu alanın tarımsal potansiyelinin yüksek olmasıdır. Çünkü özellikle ovalık alanlarda yer alan köylerin tarım alanının bir bölümünü meydana getiren ova tabanı üzerinde zengin alüvyal toprakların varlığı tarımsal faaliyetlere en uygun koşullarda yapılmasına olanak tanımaktadır.

Araştırma sahasında ekonomik faaliyetleri etkileyen doğal çevrenin bir unsuru da *toprak ve toprağın özellikleridir*. Toplam 295.215 dekar olan araştırma sahası çeşitli doğal faktörlere bağlı olarak oluşmuş Kolüvyal, Alüvyal, Kireçsiz Kahverengi, Kırmızımsı Kahverengi, Kahverengi Toprak olmak üzere beş değişik toprak bulunmaktadır (Tablo: 39 ve Şekil: 32, 41).

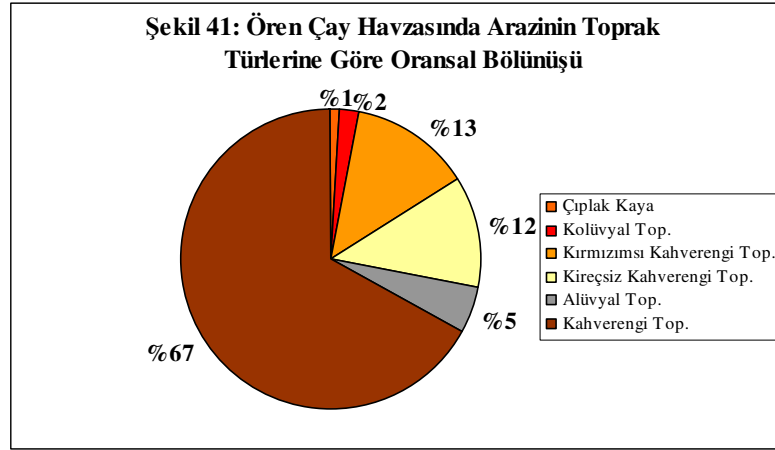
Araştırma sahasını oluşturan topraklar kolüvyal topraklar toplam toprakların %2'sini, alüvyal topraklar toplam toprakların %5'ni, kireçsiz kahverengi topraklar toplam toprakların %12'sini, kırmızımsı kahverengi topraklar toplam toprakların %13'nü ve kahverengi topraklar ise toplam toprakların %67'lik bir kısmını oluşturmaktadır (Tablo: 39 ve Şekil: 41). Ören Çay havzasının çoğunu kaplayan kahverengi topraklar ve kırmızımsı kahverengi topraklar değişen doğal çevre şartlarının

etkisiyle toprak türünde değişiklikler oluşur. Yüksek kesimlere çıkıldıkça yamaçlar boyunca erozyona uğrayan toprak örtüsü incelmektedir. Yüksek kesimlerdeki bu topraklar tarımsal faaliyetler için olumsuz koşullara neden olmaktadır. Karagedik, Akçakale ve Demirlibahçe gibi yüksek köylerde görülen bu topraklar mera alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil: 47).

Tablo 39: Ören Çay Havzasında Toprak Türleri ve Alanları

Toprak Türü	Alan (da.)	%'si
Çıplak Kaya	1.961	1
Kolüvyal Toprak	4.731	2
Alüvyal Toprak	15.682	5
Kireçsiz Kahverengi Toprak	35.241	12
Kırmızımsı Kahverengi Toprak	39.100	13
Kahverengi Topraklar	198.500	67
Toplam	295.215	100

Kaynak: Toprak Su İşleri Gen. Müd.

Kahverengi toprak örtüsünün kalınlığında sadece topoğrafya değil jeoloji de etkilidir. Araştırma sahasında Bulutlu Dağı'nın kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu uzanan etekleri, Meryem Dağının güneybatı etekleri ile Hankendi'nin kuzey, kuzeydoğunda görülen mermer kuşağı boyunca üzerinde gelişmiş olan toprak örtüsü zayıftır. Mermerler üzerinde bulunan aşınım yüzeylerinin mera olarak kullanılmasını etkilerken kalker ve marn üzerinde gelişmiş olan aşınım yüzeylerinin kuru tarım sahası olarak kullanılmasına yardımcı olmuştur. Karaali köyü sınırları içerisinde görülen kahverengi toprakların derinliğinin az ve dış süreçler sonucu aşındırılmış olması tarımsal faaliyetler açısından uygun olmayan sahalara karşımıza çıkmaktadır.

Kireçsiz kahverengi topraklar, zirai olarak herhangi bir şekilde kullanılmaktadır. Araştırma sahasında büyük çoğunluğu ile Bulutlu dağının yüksek kesimlerinde Bulutlu, alıca, Karagedik, Bulutlu, Karaali, Gözpınar ve Akçakale köylerinde görülmektedir. Ancak bu, o toprakların her hangi bir potansiyele sahip olmadıkları manasına gelmemektedir. Her ne kadar bu gün sadece mera olarak bir kullanılış sahası ise de toprak probleminin halledilmesi sonucu tarımsal faaliyetler için üretim yapılabilir bir karakter kazandırmak mümkündür

Kolüvyal topraklar başta araştırma sahasının en yüksek kesimi olan Hasan Dağı'nın Güney eteklerinde önemli bir alan kaplamakla beraber başta Hankendi ovasında ise kk birlikler halinde görülmektedir. Hankendi ovası çevresinde daha ise çok havza tabanları dağlık-tepelik arazilerden taban arazisinden eteklerdeki eski birikinti konileri üzerinde gelişmişlerdir. Toprakların ana materyalini dere ve çayların kısa mesafelerden taşıyarak eğimin azaldığı yerlerde biriktirmeleri (kara fasiyesleri) sonucu oluşmaktadır. Kolüvyal toprakların bulunduğu bu sahalar kuru tarım sahası olarak gelişmiştir. Genellikle tahıl ve baklagillerin ekim sahaları olurken nadas sahaları da bu tür topraklar üzerinde gelişmiştir. Bunun nedeni yetersiz sulama imkanlarının kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır (şekil: 32).

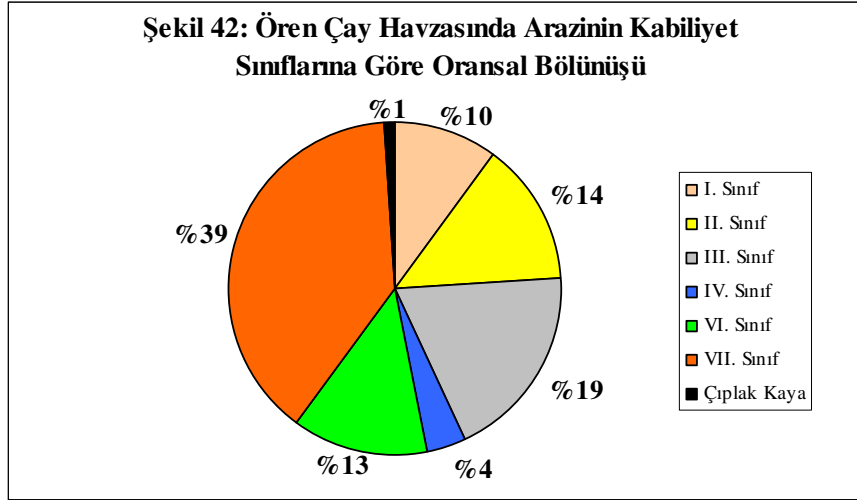
Ören ay havzasında tarımsal etkinlikleri etkileyen faktörlerin başında *arazinin kabiliyeti* n planda bulunmaktadır. Arazinin değişen farklılığına bağlı kalınarak fiziki faktörler (morfolojik birimler, kayaçların durumu, toprağın yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları, su kaynakları) lt alınarak Amerikan tasnifi de olarak kabul ettiğimiz arazi 8 sınıfa ayrılmıştır. 8 sınıfa ayrılan arazi farklı oran ve miktarlarında tarımsal kullanıma uygunluk arz etmektedir. I. , II. ve III. sınıf araziler çeşitli şekillerde tarıma için elverişli olurken IV, V. VI. VII. ve VIII. sınıf araziler tarımsal faaliyetler için kullanılmamaktadır.

Fiziki faktörler kriter alınarak yapılan tasnif neticesinde ren ay havzası I.,II. ,III. sınıf 125923 dekar arazisi toplam arazinin %42'6 si çeşitli nedenlerden tarıma uygun araziler, 1960 dekarlık çıplak kaya ile birlikte 169292 dekar toplam arazinin %57,4' ise tarıma uygun olmayan arazilerdir (Tablo: 40 ve şekil: 42, 43).

Tablo 40: Ören Çay Havzasında Arazinin Kabiliyet Sınıfları ve Alanları

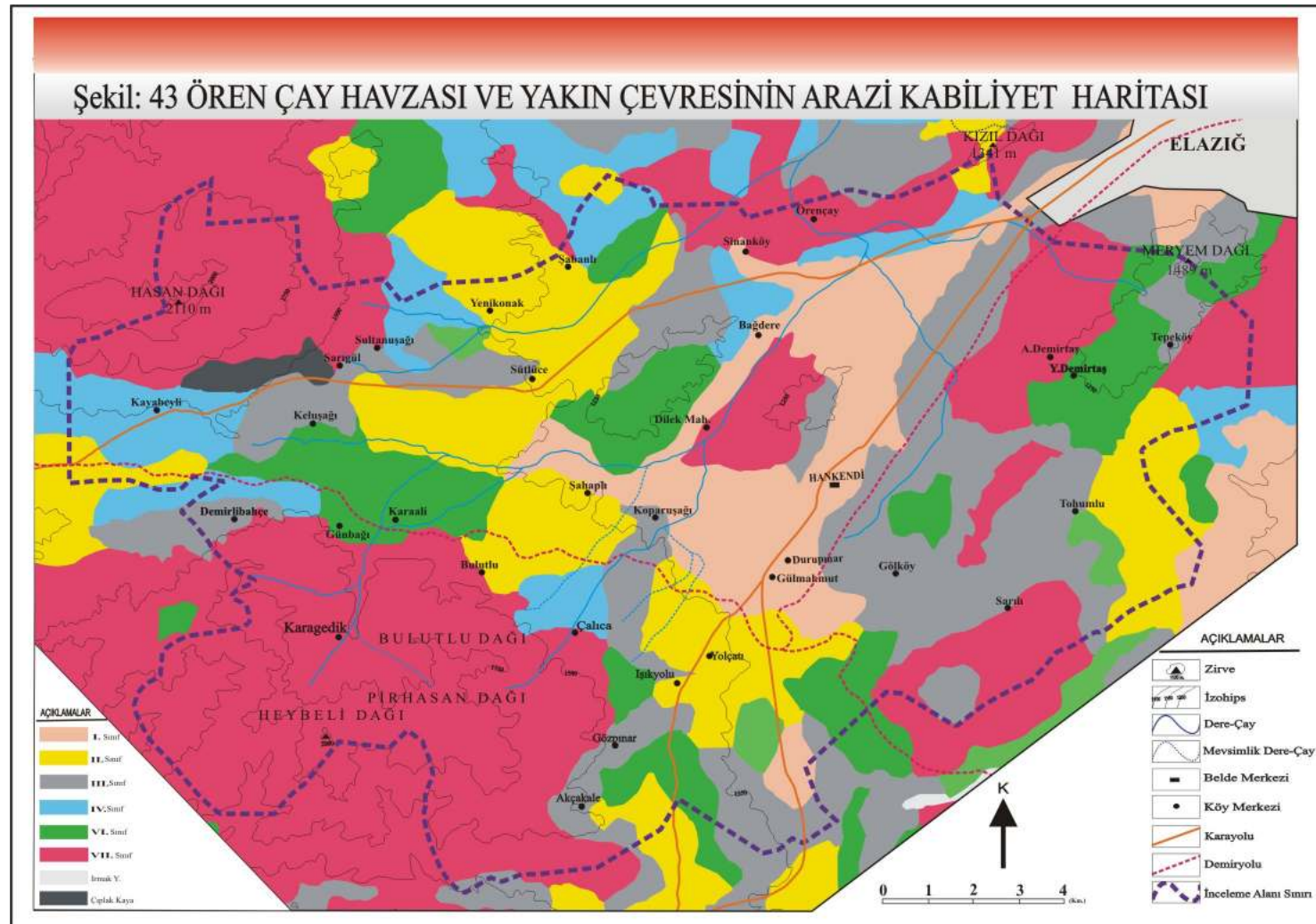
Kabiliyet Sınıfı	Alan (da.)	%'si
I. Sınıf	29.620	10
II. Sınıf	40.432	14
III. Sınıf	55.771	19
IV. Sınıf	13.591	4
VI. Sınıf	37.392	13
VII. Sınıf	116.450	39
Çıplak Kaya	1.960	1
Toplam	295.215	100

Kaynak: Toprak Su İşleri Gen. Müd.

I. sınıf araziler, 29620 dekarlık bir alan kaplamakta olup, toplam arazinin %10'unu meydana getirir. I. sınıf araziler araştırma sahasında başlıca iki yerde bulunmaktadır. Bununla birlikte I. sınıf arazilerin büyük bir çoğunluğu araştırma sahasının alçak kesimlerini oluşturan Hankendi beldesi, Bağdere, Durupınar ve Gülmahmut köylerinin bulunduğu alanlarda görülmektedir. Araştırma sahasının bu kesiminde görülen I. sınıf arazi kesintisiz bir şekilde kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanmaktadır. Yüksek kesimlerden kaynağını alan dere-çayların aşındırdığı toprağı düz alanlarda biriktirmesi sonucu I. sınıf araziler Şahaplı ve Koparuşağı köylerinin kuzey kesimlerinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanışını hafifte olsa kuzeybatı yönüne kaydırmıştır. Ören Çay havzası kısa mesafelerde değişen topoğrafik özelliklere sahiptir. Bu durum arazinin kabiliyet derecesinin dağılışına etki etmektedir. Bunun en güzel örneği Hankendi belde merkezinin bulunduğu kesimde I sınıf arazilerinin kuzey, doğu, kuzeydoğusunda görülmektedir. Bu kesimlerde I. sınıf arazilerini yayılış alanlarını kesintiye uğratan değişen topoğrafik şartlar belirlemiştir. I. sınıf arazilerin bulunduğu

Şekil: 43 ÖREN ÇAY HAVZASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN ARAZİ KABİLİYET HARİTASI

bir başka kesimde araştırma sahasının güney kesimde Yolçatı köyü sınırları içinde dar bir kesimde küçük bir alanda görülmektedir (Şekil: 43). Araştırma sahasında I. sınıf arazilerden tarımsal faaliyetler açısından değişen iklim şartlarından dolayı yeteri kadar yararlanılmamaktadır. Araştırma sahasında tarımsal faaliyetler açısından yeteri kadar yararlanılmayan I. sınıf arazilerde hizmet ve sanayi tesisleri yoğun şekilde bulunmaktadır. I. sınıf arazilerdeki bu durum, sorun ve sonuçlar üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

II. sınıf araziler, hafif meyilli ve erozyona sahip olmakla birlikte az miktarda sel riski bulunduğundan I. sınıf arazilerle karşılaştırıldığında tarımsal kapasite açısından yüksek bir potansiyele sahip değildir. Araştırma sahasında II. sınıf araziler 40432 dekarlık alan kaplamakta olup toplam arazinin %14'nü oluşturmaktadır (Tablo: 40 ve Şekil: 42). II. sınıf arazilerin araştırma sahasındaki dağılışı kesintisiz bir kuşak şeklinde olmayıp mekânda dağınık küçük parçacıklar şeklinde görülmektedir. Kızıldağ, Yolçatı, Işıkyolu, Şahaplı, Yenikonak, Şabanlı, Tohumlu, Akçakale ve Kayabeyli köy merkezleri ve civar kemsilerinde görülmektedir. Alansal olarak araştırma sahasında II. sınıf arazilerin en azla olduğu kesim Yenikonak, Sütluçe ve Bulutlu-Şahaplı köy merkezlerinin bulunduğu alana denk gelmektedir. Bu kesimde II. sınıf arazilerin fazla görülmesinin nedeni araştırma sahasının en alçak keminden dağlık kesime gidildikçe artan ve değişen topoğrafik şartlara değişmektedir (Şekil: 43).

III. sınıf araziler, araştırma sahasında VII. sınıf arazilerden sonra en fazla bulunan arazi sınıfıdır. Araştırma sahasında 55771 dekar III. sınıf arazi bulunmakta olup toplam arazinin (295.215 da.) %19'na denk gelmektedir (Tablo: 40 ve Şekil: 42). III. sınıf araziler araştırma sahasında dağılımı düzensiz bir şekilde olmayıp değişen topoğrafik şartlara bağlı olarak dağılışı söz konusudur. Araştırma sahasında en fazla III. sınıf arazi Gölköy ve Sarılı Köyü kesimlerinde Meryem Dağının batı kesiminde yükseltinin alçak esiminde kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanmaktadır. Belirtilen bu alan dışında III. sınıf araziler araştırma sahasında Bulutlu, Pirhasan ve Heybeli Dağ kütlerinin alçak kesimlerinde Akçakale, Işıkyolu ve Koparuşağı köyleri civarında görülmektedir. Araştırma sahasında değişen topoğrafik ünitelere bağlı olarak Hasan Dağının alçak kesimlerinde yer alan III. sınıf araziler, Demirlibahçe, Sultanuşağı, Keluşağı, Sütluçe ve Meryem dağının güneyinde bulunan Tepeköy arazilerinde görülmektedir. Araştırma sahasında dağılışına kısaca değindiğimiz III. sınıf verimli

araziler tarımsal faaliyet için gerekli olan su yetersizliğinden dolayı kuru tarım alanları olarak kullanılmaktadır (Şekil: 47).

IV. sınıf araziler, araştırma sahasında alansal olarak en küçük alan kaplamaktadırlar. Toplam 13591 hektarlık alanıyla toplam arazinin (295.215 da.) %4'nü oluşturmaktadır (Tablo: 40 ve Şekil: 42). Araştırma sahasındaki dağılımı ise küçük birlikler halinde olup araziye eşitsiz bir şekilde dağılmışlardır. IV. sınıf araziler Çalica, Demirlibahçe, Kayabeyli, Sultanuşağı, Şabanlı, Tepeköy, Bağdere ve Örençay köyü civarında görülmektedirler. Dağılışı belirtilen bu alanlar içerisinde alansal olarak en fazla Kayabeyli köyünde en fazla görülmektedir. Tarımsal faaliyetler gerekli olan verimlilik bakımından en son sınırı teşkil bu araziler dik meyil artan ve erozyon şartları vb. nedenlerle bazen mera bazen de kuru tarım alanları olarak kullanılan sahalara denk gelmektedir (Şekil: 47).

VI. sınıf araziler, 37392 hektar olup toplam arazinin (295.215 da.) %13'nü oluşturmaktadır (Tablo: 40 ve Şekil: 42). VI. sınıf arazilerin Araştırma sahasındaki dağılışı ise küçük birlikler halinde görülmektedir. Araştırma sahasındaki VI. sınıf arazilerin olduğu Karaali, Günbağı, Sütluçe, A. Demirtaş köyleri ile Dilek mahallesi civarında görülmektedir. Bu tür araziler tarımsal faaliyetler açısından uygun olmayan arazilerin ikinci basamağını oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetler açısından uygun olmasalar bile yapılacak beşeri müdahaleyle kısmen de tarımsal faaliyetlerin yapılacağı alanlar haline getirilebilirler. Beşeri müdahaleyle de kısmen tarım alanı haline getirilen VI. sınıf arazilerden üst düzeyde verim almak olmadığından VI. sınıf arazilerden elde edilebilecek ürününde rantbal olmaması gerçeği bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı VI. sınıf araziler genelde küçük çaplı meyve bahçeleri ve kuru tarım alanları olarak kullanılmaktadır (Şekil: 47).

VII sınıf araziler, 11.6450 dekarlık bir alanını kaplamaktadır. Bu alan miktarı ile VII sınıf araziler Araştırma sahasının %39'nü oluşturmakta 116450 dekar olan VII sınıf araziye 1960 dekar çıplak kaya eklenirse Araştırma sahasında toplam 118.410 dekar VII sınıf arazi bulunmaktadır (Tablo: 40 ve Şekil: 42). Araştırma sahasını çevreleyen yüksek dağlık ve tepelik yüksek kesimlerinde VII sınıf arazilerin yoğun olarak görüldüğü sahalardır. VII. sınıf arazilerin yoğun olarak görüldüğü sahalarda içerisinde Bulutlu, Pirhasan ve Heybeli Dağlık kesiminde ve araştırma sahasının güneybatı kesimin oluşturan sahanın ayrı bir önemi vardır. Bununla birlikte araştırma sahasının kuzeybatı kesiminde bulunan Hasan Dağı, kuzeydoğusunda bulunan Kızıl

Dağ, Hankendi beldesinin kuzeybatı kesiminde, Sarılı köyünün güney kesiminde ve A. Demirtaş köyü civarında VII. sınıf araziler görülmektedir (Şekil: 43). Araştırma sahasındaki VII. sınıf araziler kültür altına alınmayan ve ekip-biçmeye dayalı tarımsal faaliyetler açısından önem taşımamaktadırlar. Araştırma sahasındaki VII. sınıf arazilerin bulunduğu kesimler mera alanı olarak kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak VII. sınıf araziler araştırma sahasındaki köylerin sosyal ve ekonomik yapılarını derinden etkilemiştir.

Elazığ ilinin güneybatısında bulunan Hasan ve Bulutlu Dağlarının 1950-2000 metreden yüksek bölümlerinde görülen dağ çayır toprakları litoseller grubuna dahildir (Tonbul, 1989, s: 227). Araştırma sahasının kuzeybatı ve güneyinde yer alan Hasan ve Bulutlu Dağlarının 1950-2000 metreden sonraki bölümlerinde bulunan litoseller belirlenen özellikleri ile tarıma elverişli olmadıklarından Araştırma sahasının bu kesiminde mera olarak kullanılmaktadır (Şekil: 47).

Ören Çay havzasında tarımsal faaliyetleri etkileyen *klimatik faktörlerden* sıcaklık ve yağış gelmektedir. Sıcaklık ve yağış araştırma sahasında tarımsal faaliyeti daha çok zaman olarak etkilemektedir.

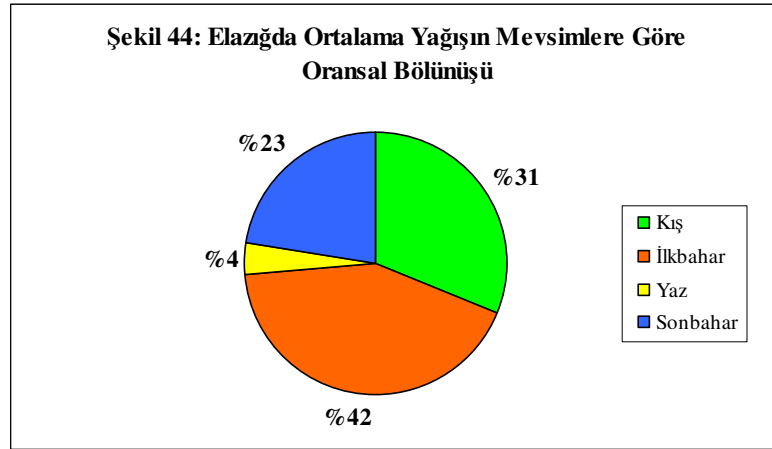
Ören Çay havzasını incelerken ele aldığımız mukayese istasyonu Elazığ'dır. Çünkü Elazığ sahaya en yakın istasyon konumunda olması ve araştırma sahasında yükselti ve baki şartlarının uyulması böyle bir seçimi gerektirmiştir. Elazığ Meteoroloji Müdürlüğü'nün verilerine göre Elazığ ve çevresinde uzun yıllar ortalama sıcaklığının 12,9°C ve ortalama sıcaklık hiç bir yıl 11 °C'nin altına inmemiştir. En soğuk ay - 1 .4 °C ile Ocak en sıcak ay 27.2 °C ile Temmuz ayıdır. Yıllık sıcaklık ampplitüdü 2 °C dır. Yılda 83.3 gün don meydana gelirken, don daha çok Kasım-Mart arası döneminde görülür (Tablo: 41).

Ören Çay havzasının idari olarak bağlı olduğu Elazığ'da yağışın en fazla düştüğü mevsim (%42) ilkbahardır. İlkbahar mevsiminden sonra (%31) kış mevsimi gelir. Yağışın % 73'ü bu iki mevsimde düşer. Bununla birlikte sonbaharda %23 yaz mevsiminde ise %4 yağış düşmektedir. Araştırma sahasının iklimden görülen bu yağış yaz kuraklığı ve yüksek sıcaklık farkıyla kontinantiletiyi çağrıştırmaktadır (Tablo: 41 ve Şekil: 44).

Tablo 41: Elazığ'da Sıcaklığın ve Yağışın Aylara Göre Dağılışı

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Sıcaklık	-1,4	0,2	5,3	12,0	17,1	22,6	27,2	26,7	21,8	14,6	7,1	1,4	12,9
Yağış	39,7	43,1	56,3	64,1	56,4	13,0	1,8	1,0	6,9	39,9	46,8	46,8	415,8

Kaynak: Elazığ Yıllığı'98, s: 23

Yaz mevsiminde yıllık yağışın ancak % 4'inin düştüğü göz önüne alınırsa, yaşanan yaz kuraklığından dolayı, sıcağa ve susuzluğa dayanıklı tahıllar, baklagiller vb. kuru tarımın karakteri tarımsal faaliyet çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yağışın yetersiz olması uzun süre ekilen tarlaların verimini ve elde edilen ürün kalitesini düşürmektedir. Bunun sonucu olarak da kuru tarım alanlarının yarısı nadas sahası olarak sürülüp boş bırakılmaktadır. Hatta bazı tarlalarda nadas ve münavebe birlikte uygulanarak üçlü bir münavebe sistemi gerçekleştirilir.

Araştırma sahasındaki iklimik şartlarında görülen bu durum doğal olarak beşeri hayatta özellikle de tarımsal faaliyetleri etkilemesiyle karşımıza çıkmaktadır. İklim, entansif tarım şartlarının uygulanmasına engel olduğundan köylüyü ekstansif tarım ve hayvancılık şartlarına zorunlu kılmıştır. Elazığ ili su bilânçosundan da anlaşılacağı üzere araştırma sahasında yaz döneminde çok fazla miktarda su noksanı görülmektedir. Özellikle haziran aylarında başlayıp eylüle kadar devam eden dönemde su noksanı temmuz ve ağustos aylarında hat safhaya çıkmaktadır. Bu sonuç araştırma sahasındaki bütün yerleşmelerin tarımsal faaliyetlerinde ilk ve en temel sorununu su oluşturmaktadır. Su sorununu çözebilmek amacıyla gerçekleştirilebilecek projeler öncelikli olarak yapılacak işlerin başında gelmelidir (Tablo: 42, Şekil: 45)

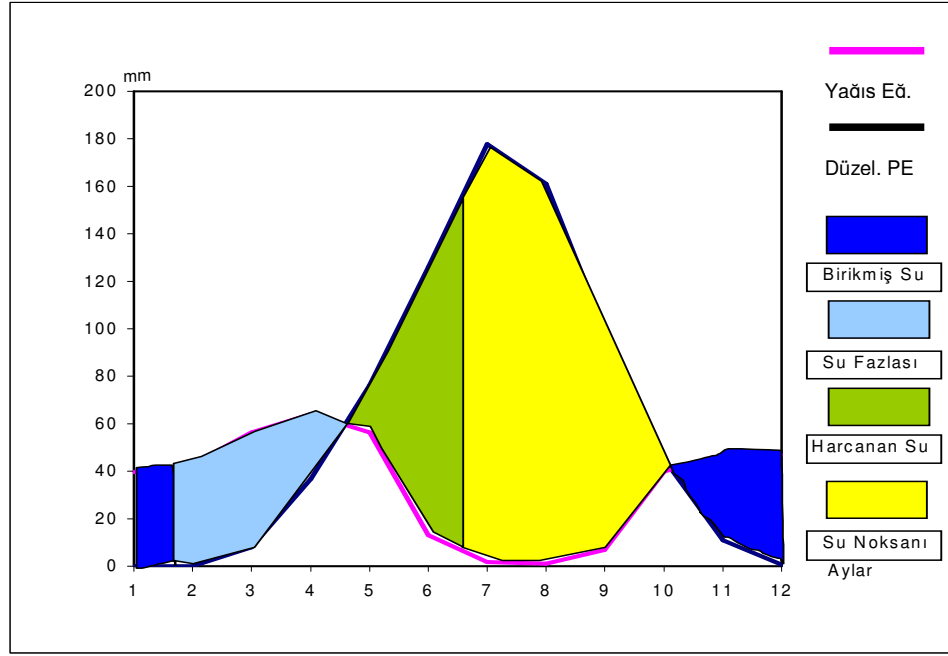
Tablo 42: Elazığ İlinin Su Bilânçosu Tablosu

İst/Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Sıcaklık	-1,4	0,2	5,3	12,0	17,1	22,6	27,2	26,7	21,8	14,6	7,1	1,4	12,9
Sıcaklık İndisi	0,0	0,0	1,1	3,8	6,4	9,8	13,0	12,6	9,3	5,1	1,7	0,1	62,9
PE	0,0	0,0	7,8	33,2	62,1	101,6	141,1	136,5	95,4	46,9	13,1	0,7	638,4
Düz.PE	0	0,0	8,0	36,8	76,3	126,0	177,7	161,1	99,2	45,0	11,0	0,6	741,9
Yağış	39,7	43,1	56,3	64,1	56,4	13,0	1,8	1,0	6,9	39,9	46,8	46,8	415,8
Depo Değ.	18	0,0	0,0	0,0	-19,9	-80,1	0,0	0,0	0,0	0,0	35,8	46,2	
Depolanma	100,0	100,0	100,0	100,0	80,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	35,6	82,0	
Hakiki Buhar	0,0	0,0	8,1	36,8	76,3	93,1	1,8	1,0	6,9	39,9	11,0	0,6	275,5
Su Noksanı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	32,9	175,9	160,1	92,3	5,1	0,0	0,0	466,4
Su Fazlası	31,7	43,1	48,3	27,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	150,3
Akış	16	29,5	38,9	33,1	16,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nem Oranı	0,9	0,8	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,2	1,0	1,0	0,8	0,8	

Yıl içindeki yağış etkinliğinin gidişini göstermek için, Thornthwaite metoduna göre araştırma sahasının bağlı olduğu ve mukayese istasyonu olarak baz aldığımız Elazığ için su bilançosu hazırlanmış ve değerler bir diyagramda gösterilmiştir (Tablo: 42 ve Şekil: 45).

Araştırma sahasının da idari olarak bağlı olduğu Elazığ için diyagramda görüldüğü gibi yörede Kasım ayı başlarından itibaren yağışlar potansiyel evapotranspirasyondan fazla olmaya dolayısıyla; toprak su depo etmeye başlamaktadır. Fakat bu iki ayda (Kasım-Aralık) toprakta depo edilen su miktarı ile toprak doymamıştır. Ocak ayında da yağışların potansiyel evapotranspirasyondan fazla olması ile toprak doymuş duruma ancak bu aydan itibaren gelir. Bu durum Şubat, Mart ve Nisan aylarında da devam eder. Mayıs ayında sıcaklığın artmasıyla potansiyel evapotranspirasyon değerleri yağıştan daha fazla bir değer göstererek birikmiş su sarfiyatı başlar. Haziran ayında da bu durum devam eder. Temmuz ayında birikmiş su sifıra iner ve toprakta su eksikliği görülmeye başlar. Bu su eksikliği Kasım ayına kadar devam eder. Kasım-Mayıs arasındaki aylarda yağış yeterli olduğu halde, Temmuz-Ekim arasındaki dönemde bir yağış yetersizliği vardır (Çağlıyan, 2002, s: 57).

Şekil: 45 Elazığ İli Meteoroloji İstasyonuna Ait Su Bilânçosu Diyagramı

Kaynak: Elazığ il Yıllığı, 2000

Su Ören Çay havzasının tarımsal faaliyetlerinde önemli bir yer tutar. Ören Çay havzası *hidrografik* açıdan pek zengin değildir. Hidrografik olarak sahanın en büyük ve en önemli suyu Ören (Hinsor) çayıdır. Örençay Çayı kaynağını araştırma sahasının kuzeydoğusunda bulunan Hasan Dağı, güneybatısında bulunan Bulutlu ve Pirhasan Dağı'ndan, doğusunda Meryem Dağından ve kuzey ve batısında bulunan Kuzeydoğu-Güneybatı istikametinde uzanan tepe ve dağ grubundan mevsimlik dere ve çaylardan almaktadır. Hasan Dağı'nın güneydoğu eteklerine yerleşmiş bulunan Çorak ve Belbükü Dereleri, Bulutlu, Pirhasan Dağlarının kuzey eteklerine yerleşmiş Kesik Çayı, Belhan, Hazar ve Kesikköprü Dereleri ile Dilek Çayı fiziki bir ünite olan Örençay Çayı ile birlikte araştırma sahasının irili ufaklı dere ve çaylarıdır (Şekil: 2).

Hidrografik olarak tanımlayabileceğimiz mevsimlik olan dere, çay ile birlikte araştırma sahasında gerek yeraltındaki ve gerekse de yüzeysel sulardan bent, gölet gibi doğal engeller kurarak suyun akışı önlenerek tarımsal faaliyet için gerekli su ihtiyacı giderilmektedir. Mevcut su kaynaklarının ve eldeki imkanlar ölçüsünde insanların sürdürdüğü tarımsal faaliyetler için gerekli olan suyu temin etme yoluna gidilmiştir. Yeterli ekonomik gücü olmayan buna rağmen kısıtlı imkanlarla kendi imkanlarıyla temin etme yoluna köylü bunda yeterince başarılı olamamıştır. Suyu temin etme

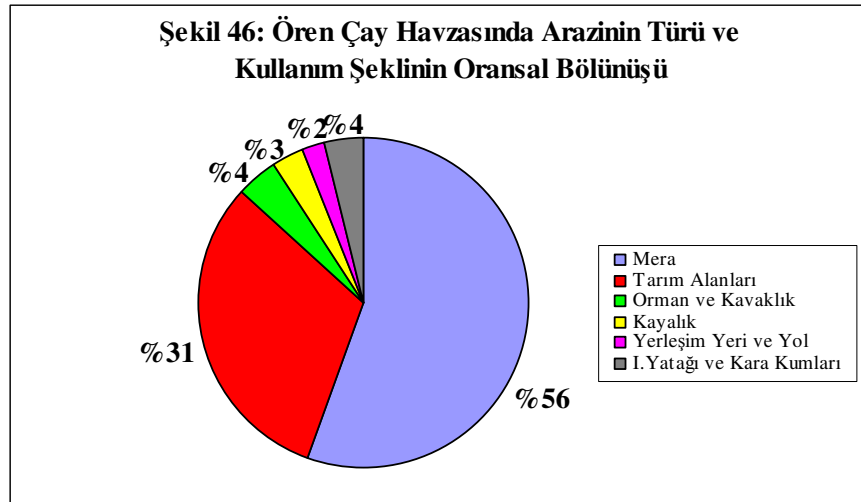
konusunda başarılı olmayan araştırma sahasındaki köylü nüfus tarım faaliyetler neticesinde yüksek verim almasının önemli nedeni su sorununu teşkil etmektedir

4. 1. 2. Beşeri faktörler

Ören Çay havzasında tarımsal faaliyetler *arazinin bölünüşü ve kullanımından* etkilenir. Ören Çay havzasında arazi kullanımı, Doğu Anadolu Bölgesinin genel karakterine uygun olarak şekillenmiştir. Çünkü Anadolu Bölgesi'nin ürün verimi az toprakları oldukça fazla ve faydalanılan arazi çeşitlerinin yarıdan fazlasını çayır ve mera arazisi oluşturmaktadır. Bu arazileri tarla tarımı yapılan araziler izlemektedir (Güneş, 1985, s: 252).

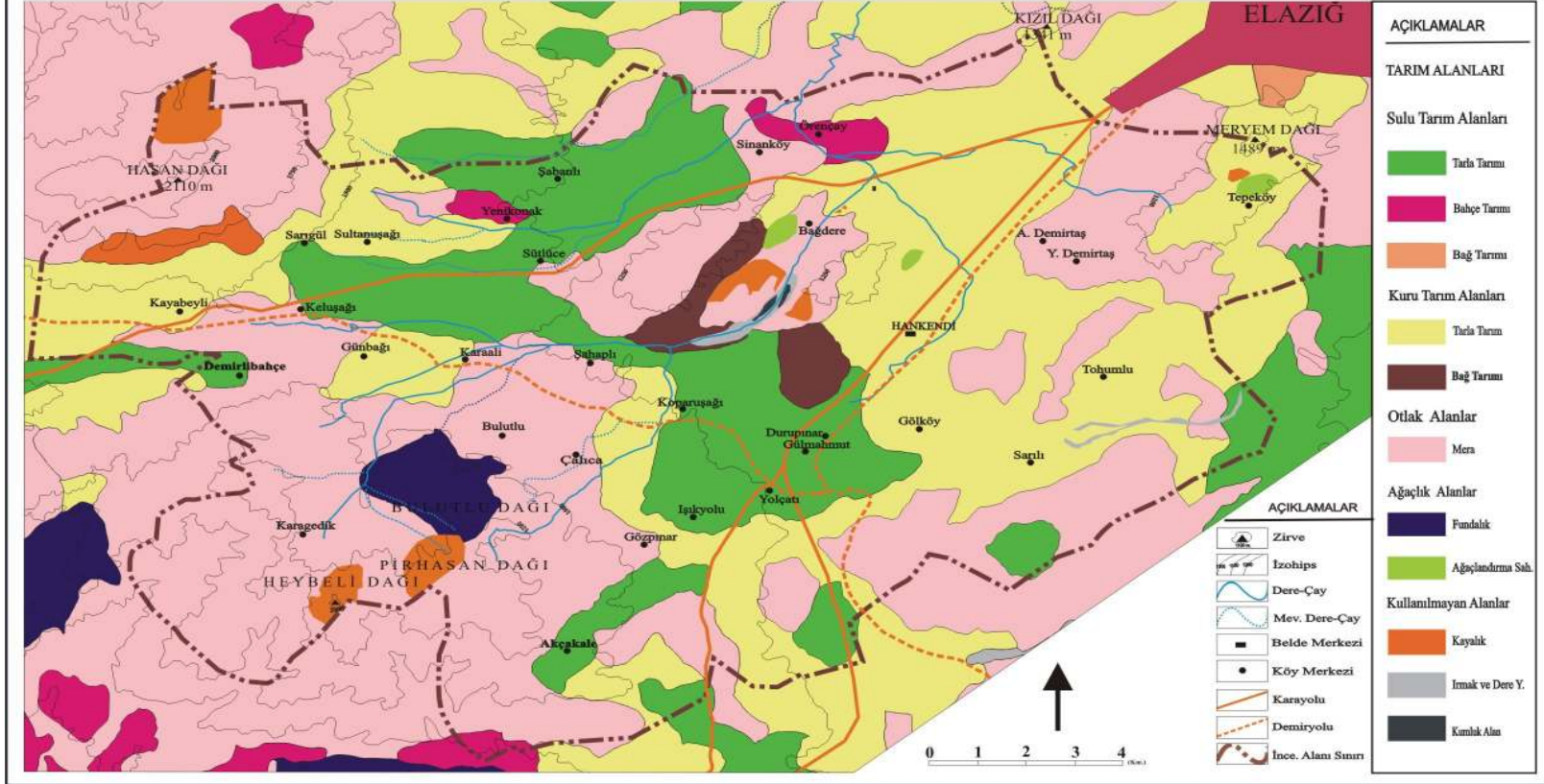
Tablo 43: Ören Çay Havzasında Arazinin Türü ve Kullanım Şekli

Arazi Türü	Yüzölçümü (da)	%
Mera	164.319	56
Tarım Alanları	91.834	31
Orman ve Kavaklık	12.358	4
Kayalık	8.945	3
Yerleşim Yeri ve Yol	6.342	2
İrmak Yatağı ve Kara Kumları	11.417	4
Toplam	295.215	100

Tablo 43 ve şekil 46'de görüldüğü gibi arazi farklı kullanım alanlarına hizmet etmektedir. Arazinin genel kullanımı fiziki ve beşeri çevre özelliklerine göre çeşitlenmiş ve sınıflandırılmış olup arazi: mera (164319 da) toplam arazinin %56'sını,

Şekil: 47 ÖREN ÇAY HAVZASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN ARAZİ KULLANIM HARİTASI

tarım alanları (91834 da.) toplam arazinin %31'ni, orman ve kavaklık (12.358 da.) toplam arazinin %4'ni, kayalık (8945 da) toplam arazinin %3'nü, yerleşim alanları ve yollar (6432 da.) toplam arazinin %2'sini ve ırmak yatağı ve kara kum alanları (11.417 da) ise toplam arazinin %4'nü oluşturmaktadır (Tablo: 43 ve Şekil: 46, 47).

Toplam 295.215 dekar olan sabanın genel arazi kullanımında en büyük pay 164.319 da. ve % 56'lık payla *mera* arazilere aittir. Araştırma sahasında 316 da. çayır arazide mera alanları içerisinde gösterilmiştir. Meralar araştırma sahasında Y. Demirtaş, Şabanlı, Sütluçe, Yenikonak, Sarılı, Koparışağı, Işıkyolu ve Durupınar köyleri hariç diğer köylerde arazilerin büyük bir bölümünü oluşturur. Araştırma sahasını çevreleyen Hasan, Bulutlu, Heybeli ve Meryem Dağı'nın yüksek kesimleri ile küçük tepeler grubu üzerinde gelişmiş olan aşınım yüzeyleri ve yamaçları tamamen mera özelliğindedir. Karagedik, Akçakale, Sarıgül, ve Kayabeyli köylerinde toplam mera alanı 62.366 da.'dır.

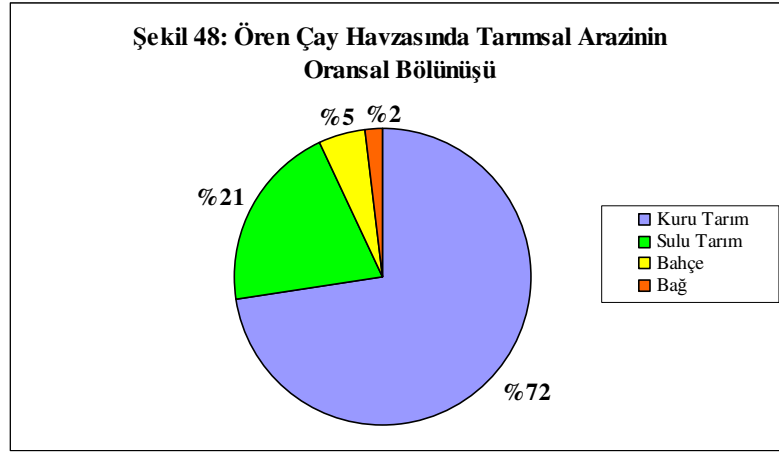
En büyük mera arazi 20038 da. ile Karagedik köyüne aittir. Karagedik köyünün alansal olarak büyük olmasına karşılık topoğrafik olarak tarımsal etkinlikler için optimum fiziki ve beşeri faktörlerin yetersizliği söz konusudur. Sonradan nüfusun göç etmesinin temelinde de bu yatmaktadır. Durupınar araştırma sahasının asil ova tabanında bulunması kuru tarım arazisinin daha fazla olmasına neden olmaktadır. Bunlara ek olarak köylünün toprak tarımını tercih etmesi de etkilidir (Şekil: 47)

Araştırma sahasında meralardan sonra *tarım alanları* gelmektedir Tarım alanları kuru ve sulu tarım alanları, bağ ve bahçe alanları olarak değerlendirilmektedir. Ören Çay havzasında toplam arazinin %31'ni kaplayan tarım alanları 91.834 dekarıdır. Tarım alanları içerisinde sulu tarım alanları %26'sını oluşturmakla beraber 23.485 dekarlık bir alanı kaplamaktadır. Kuru tarım alanı ise araştırma sahasında tarım alanının %74'nü oluşturmakla beraber 68.349 dekara karşılık gelmektedir. Sulu tarım alanları içerisinde yer alan bahçe tarımı araştırma sahasındaki sulu tarımın %19'na denk gelmekle 4.539 dekarıdır. Kuru tarım içerisinde yer alan bağ alanı araştırma sahasındaki kuru tarımın %3'lük bir payını oluşturmaktadır (Tablo: 44 ve Şekil: 48).

Tablo 44: Ören Çay Havzasında Tarımsal Araziden Yararlanma Durumu (2005)

Sulu Tarım Alanları (da)				Kuru Tarım Alanları (da)				Toplam (da)
Tarla	%	Bahçe	%	Tarla	%	Bağ	%	91.834
18.946	81	4.539	19	66.560	97	1.789	3	
Toplam Alan : 23.485 %26				Toplam Alan : 68.349 % 74				%100

Kaynak: Arazi Anketleri

Kuru tarım alanları tarım alanlarının büyük bir kısmını oluşturur. 68.349 dekar olan kuru tarım sahası araştırma sahasının %23'ine denk gelmektedir. Tarımsal aktivitelerde gerekli olan su yetersizliği günümüzde kuru tarım alanları geçmişe oranla araştırma sahasında daha büyük bir kısmını kuru tarım sahası olarak kullanılmaktadır. Ören Çay havzasında yapılan kuru tarımla hem ürün az olmakta hem de topraktan en üst düzeyde verim alınmaması şeklinde yararlanılamamaktadır. Asıl ova tabanını oluşturan kesimin büyük bir kısmı kuru tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Hasan Dağının Hankendi ovasına bakan güneydoğu yamaçları ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Meryem Dağı ve yakınındaki Hankendi ovasında köylerinin arazilerine karşılık sahada kuru tarım sahası olarak kullanılmaktadır.

Karagedik, Kayabeyli, Keluşağı, Yenikonak ve Tepeköy köyleri kuru tarım faaliyetlerinin çoğunluğunu gerçekleştirmektedir. Alansal olarak kuru tarımın yapıldığı en fazla köy Sarılı köyüdür. Sarılı köyünün 6.849 dekar kuru tarım sahası mevcuttur. Fakat köyün toplam yüzölçümünün 14.531 dekar olan civarında olduğu düşünülürse bu büyük bir miktardır. Bunları diğer köyler fazla olmayan miktarlarla takip etmektedir.

Tarım alanları içinde % 89,8'lik bir değere sahip olan tarla alanında genellikle buğday, arpa ve nohut benzeri baklagil ziraati yapılmaktadır.

Araştırma sahasında kuru tarım alanları olarak kullanılan bir diğer arazi kullanım türü *bağ tarımıdır*. Tarım türlerinde daha ayrıntılı olarak ele alacağımız bağ için 1.789 dekar (Tablo: 43). Karagedik, Kayabeyli ve Sarıgül köyleri bağ faaliyetlerinin yok denecek düzede olduğu köylerdir. En fazla bağ alanının görüldüğü köyler, 416 dekar ile Bağdere köyüdür. Günümüze gelindiğinde 1980 yılına göre bağ alanları hızla küçülmektedir. Bağ alanlarının azalmasının en önemli nedeni kuraklık ve bağlık alanlarda zararlı böceklerle karşı yeteri kadar yapılamayan ilaçlamadır. Günümüzde araştırma sahasında tarımı susuz yapılmakla birlikte yaz döneminde sahaya göç eden ailelerin bağ ile uğraşmaları sonucu bağ alanlarında tarımının yapılmasında etkili olmuştur. Bağ alanları sadece köylerdeki halkın ihtiyacına yönelik olduğu için ekonomik amaçlı bağcılık yok denecek kadar azdır. Bağ alanları daha çok köylerin etrafında ve yamaçlar üzerinde gelişmiştir.

Sulu tarım yapılan alanlar bahçe tarımı alanları ile beraber değerlendirmek gerekir. 23.485 dekar olan sulu tarım sahası bulunmaktadır. Günümüzde su problemi nedeniyle sulu tarım arazileri eski durumunu korumamaktadır. Sulu tarım alanları köylerin yanında olmakla beraber sulu tarım alanlarının dağılışı daha çok vadilerin kenarı ve yamaçla eteğin kesiştiği alanlardadır. Eğimli alandan inen geçici akarsulardan faydalanılarak oluşturan bent, gölet, artezyen vb kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırma sahasında herkesin kendi imkanı ile açtığı kuyular ve havuzlardan elde edilen su ile sulu tarım yapılmaktadır (Fotoğraf: 9). Araştırma sahasındaki diğer tüm köylerde bir miktarda olsa sulu tarım yapılabilmektedir.

Toplam tarım alanının % 26'sında yapılan sulu tarım bahçe ve tarla tarımı olarak değerlendirilmektedir. Bahçe tarımı ise toplam sulu tarım arazisinin % 19'unda yapılmaktadır. Bahçe tarımında başta kayısı ve diğer meyveler olarak yapılmaktadır. Sebze alanları araştırma sahasındaki bütün köylerde tarımı yapılmakla beraber her köyde, her köylünün kendine ait ihtiyacı kadar sebze yetiştirdiği küçük alanlar görülmektedir. Sebze olarak ise domates, biber ve taze fasulye ekimi yapılmaktadır. Sulu tarım alanları içerisinde tarımı yapılan bahçe, sebze ve meyvecilik tarımsal faaliyetler ve bunların araştırma sahasındaki durumları ileri aşamalarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Ören Çay havzasında *ormanlık ve kavaklık* saha arazi kullanımı açısından az yer kaplayan birimdir. Karagedik köyünde seyrek olarak yayılmış meşe ağaçları topluluğuna rastlanır (Fotoğraf: 10). Bu fundalık meşelik alan yaklaşık 1000 dekarlık bir alan ormanlık (fundalık) sahasıdır. Fakat arazinin çokluğu ile birlikte ağaçların da çok seyrek oluşu 22 dekarlık meşeliğin seyrek bir örtü şeklinde görülmesinde etkindir (Şekil: 47).

Özellikle insan tahribiyle meydana gelen degradasyonda ormanın yerini step sahalarının almasına neden olmuştur. Step alanlarında erozyonu önlemek için Orman Bölge Müdürlüğü ve AGM tarafından Meryem Dağı, Karagöz ve Oğlanpaşa Tepelerinde ağaçlandırma yapılmıştır. İnceleme alanında yapılan ağaçlandırma çalışmasının başarılı olması için beşeri faktörlerde önemlidir. Bunun için köylünün bilinçli olmasıyla birlikte ağaçlandırılan sahalara gereken özen ve itinaya dikkat etmesi gerekmektedir.

Kavaklık alan araştırma sahasında 3.197 dekarlık bir alanda bulunmaktadır. En fazla kavaklık alan 2.024 dekar Y. Demirtaş köyünde bulunmaktadır. Bu köyde kavaklık alanın fazla bulunmasının nedeni mesken yapımında önemli bir yeri olan kavak ağacının öneminden kaynaklanmaktadır. Yolçatı, Dilek, Şabanlı, Şahaplı, ve Keluşağı köyleri araştırma sahasında kavaklık bulunan diğer köylerdir. Kavaklıklardan elde edilen kavak ağacı mesken yapım malzemesi olarak önemli yer tuttuğundan ihtiyaç fazlası ticari bir amaç taşımaktadır.

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetler açısından hiç bir önem taşımayan bir diğer alan *kayalık* sahalardır. Kayalık sahalara araştırma alanımızda 8.945 dekarlık bir (%3) alan kaplamaktadır. Kayalık alan en fazla Sarıgül ve Karagedik köylerinde (2000 dekar) bulunmaktadır. Sarıgül köyü araştırma sahasının kuzeybatısını oluşturan Hasan Dağı'nın eteklerinde Karagedik köyü ise araştırma sahasının güneybatısındaki Bulutlu

Dağı'nın Kuzey eteklerinde kurulmuştur. Kayalık alanların Ören Çay havzasında fazla olduğu ikinci köy ise Tepeköy'dür. Tepeköy Meryem Dağı'nın eteklerine kurulmuştur. Kayalık alanlar tarımsal faaliyetler için uygun alanlar olmadığından bu köylerdeki nüfus dolayısıyla hayvancılık faaliyetleriyle uğraşmakta veya başta şehirsiz alan olmak üzere diğer alanlara göç etmektedirler.

Araştırma sahasında akarsular ve akarsuların yerleştikleri *akarsu(ırmak) yatağı ile kumluk alanlar* 11.417 dekarlık bir alanı (%4) kaplamaktadır (Tablo: 43). 1980 Köy envanter etütlerine göre araştırma sahasında en fazla ırmak yatağı alanı Işıkyolu köyünde 5.851 da. bulunmaktadır. Araştırma sahasında akarsular genelde kurt vadiler açmışlardır. Bu durumda en önemli etken, araştırma sahasında yer alan akarsuların hepsinin debileri kuvvetli olmayan mevsimlik akarsular olmasıdır. Örençay'ın önemli kollarından Dilek Çayı kendi sınırları içerisinde araziye yayılmış ve yatağını oluşturmuştur. Yine bu yataklarda kum alınmaktadır. Tohumlu köyünde bir Sultanuşağı köyünde kum alınması amacıyla üç kum ocağı kurulmuştur.

Kara kumlarından oluşan kumluk sahalar yaklaşık 2.237 dekar araziye yayılmıştır. Tamamen akarsuların taşıma faaliyetleri sonucunda oluşmuş alanlardır. Bunun en güzel örneğini Dilek mahallesi ve Kayabeyli köyünde araziye yayılmış olan kuaterner yaşlı yeni alüvyallardan meydana gelmiş olan kumluktur. Ören Çay ve onun yan kolları tarafından oluşturulmuştur. Daha öncede bahsedildiği gibi bu kum inşaat malzemesi olarak çok uygun olup uzak çevre tarafından kullanılmaktadır. Kara kumları olarak en fazla Kayabeyli (2000 dekar) köyünde bulunmaktadır. Kayabeyli köyünde Hasan Dağının eteklerinde kurulmuş mevsimlik çok sayıdaki dere ve çayların etkisiyle inen derelerin getirmiş olduğu Plio-Kuaterner eski alüvyonlardan müteşekkil kumlardır.

Araştırma sahasında *yerleşim alanları ve yol* toplam 6.342 dekar olup araştırma sahasının % 2'lik kısmına denk gelmektedir (Tablo: 43). Bu miktara köy altı iskan şekilleri de dahildir. 1980 yılında 4.951 dekar olan yerleşim sahası günümüzde göç alan Hankendi beldesi, Örençay ve göç alan diğer köylerde yerleşim sahalarının büyümesine neden olmaktadır. Bu büyüme sahanın göç olma ve verme oranı ile orantılıdır. Köylerin küçük ve toplu yerleşme dokusunda iskan edilmiş olmaları az yer kaplamasında etkilidir. Yerleşme sahasının miktarında bir diğer etken ise nüfustur. Nüfusun artmamasına bağlı olarak meskene ve kullanılacak alana ihtiyaç duyulmaktadır. 1980 yılı köy envanter etüt sonuçlarına göre en büyük alana yayılmış

yerleşme 450 dekarla Hankendi'dir. En küçük alana dağılmış olan köyler ise 10 dekar Durupınar köyüdür. Hankendi gerek göçün etkisi gerekse bahçe içinde gelişmiş yazlık evlerin çokluğu ve artan nüfusa bağlı olarak Dilek köyü ile birlikte 583 dekarlık alana yayılmıştır. Örençay köyü ise göç ile birlikte bünyesinde barındırdığı daimi nüfusun fazlalığı dolayısıyla daha geniş araziye yayılmıştır. Sadece 10 dekara dağılmış 19 haneden oluşan Durupınar köyü ise nüfus ve hane azlığı, köye yaz göçünün fazla olmaması gibi nedenlerle bu durumdadır.

Tarımsal etkinlikler açısından kültüre elverişli alansal olarak 319 dekar olan bir diğer arazi türü *çayırlardır*. Çayırlar doğal yollarla oluşmuş varlığı su ve topoğrafik açıdan düz bir sahaya bağlıdır. Araştırma alanımızda çayır arazisi sadece Dilek mahallesine, Işıkyolu Köyünde ve A. Demirtaş köylerinde bulunmaktadır. Diğer köylerde ise çayır arazisi bulunmamaktadır. Çayırlar daha çok hayvancılık aktivitesi açısından önemlidir.

Arazi kullanımı ve özellikle kırsal kesim ekonomik düzenine etki eden faktörlerden biride *arazi mülkiyetidir*. Ailelerin arazi kullanımı, arazinin nüfusa dağılımı bu dağılımın ortaya koyduğu şartlar kuşkusuz kırsal yapıda bir şekillenme meydana getirir. Doğal olarak, kır kesiminin sosyal ve ekonomik düzeni tarım yapısına, toprak mülkiyeti ve bu mülkiyetin dağılımına bağlıdır (Kara 1977, s: 161). Arazilerin kullanımıyla yakından ilgili olan bu durum bir bakıma araştırma sahasının genel ziraat karakteri açısından bilgiler verir.

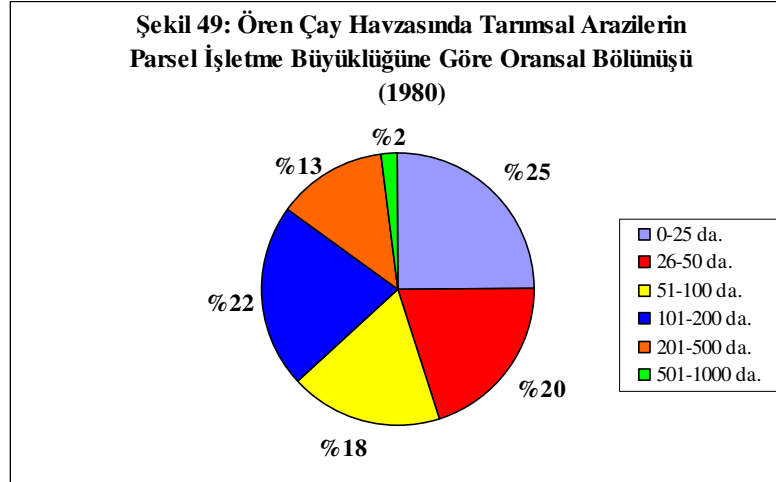
Tablo 45: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazilerin Parsel İşletme Büyüklükleri(1980)

İş.Büy. (da)	Parça Say.	Oranı %	Alanı	Oranı %	Aile Say.	Oranı %
0-25	3944	25	15167	17	922	54
26-50	3167	20	15625	17	333	19
51-100	2914	18	18213	19	239	14
101-200	3562	22	24358	26	151	9
201-500	2029	13	14276	16	49	3
501-1000	416	2	4195	5	7	1
Toplam	16032	100	91834	100	1701	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri

Ören Çay havzasında 1980 yılında yapılan köy envanter etütlerine göre araştırma sahasında 91.834 da olan tapulu arazinin 16.032 parça ile 1.701 aileye ait olduğun görmekteyiz. Bu arazinin 0-25 da. arasında olan kesimi 3.944 parça ile 922 aileye aittir (Tablo: 45). Tablo 45'de de görüldüğü gibi Ören Çay havzasında tarım arazisinin %25'i parça büyüklüğü 26'dan küçüktür. Aynı şekilde toplam parsel

sayısının %25'ni 1-25 da. arasındaki parseller oluşturur. Bu durum doğal olarak toprakların küçük parsellerden oluştuğunu ve çiftçi ailelerin %54'ü bu küçük parsellere sahip olduğunu göstermektedir (Tablo: 45).

Tablo 45'te görüleceği üzere bu da küçük mülkiyetin araştırma sahasındaki büyük payını gözler önüne sermektedir. Kırsal kesimde daha çok rastlanır türden olarak, parsel büyüklükleri artıkça, aile mülkiyetinin oranı bununla ters orantılı olarak düşmektedir.

Araştırma sahasında 1000 da. 'dan daha büyük işletme yoktur. 101-200 da. arasında olan işletmeler toplam tarım arazisinin %27 'ini, 51-100 arasında olan %20'sini, 200-501 da. arasında olan işletmeler toplam arazinin %5'ni oluşturur (Tablo: 45 ve Şekil: 49). Bununla birlikte topraklar miras yoluyla bölünerek her geçen gün biraz daha parçalanmakta ve işletme büyüklükleri giderek küçülmektedir. 1-25 da. arasında işletmeler çiftçi ailelerinin %54'nü, 26-50 da. arasında olan işletmelere %19'u, 50-100 da. arasında işletmeler çiftçi ailelerinin %14'nü, 101-200 da. arasında işletmeler çiftçi ailelerinin %9'nu, 201-500 da. arasında işletmeler çiftçi ailelerinin %3'ünü ve 501-1000 da. arasında işletmeler çiftçi ailelerinin %1'ine sahiptir (Tablo: 45 ve Şekil: 49).

Tarım arazisinin göçler bahsinde de ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi, bir kısım göç eden aileler tarla tarımıyla uğraşmayı bırakmış olmasıdır. Bu da ekip biçme işiyle uğraşan köylünün az olduğu sahada bir kısım tarlaların boş kalmasına neden olmuştur.

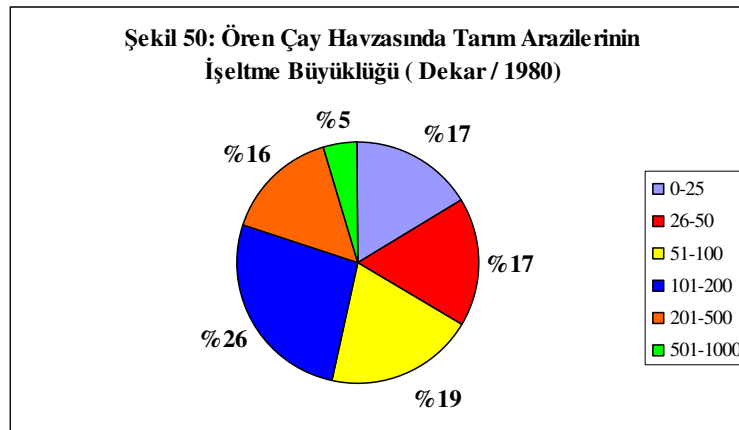
Tarlaların boş kalmasının bir diğer nedeni tarlalardan sağlanan gelirin az oluşudur. Bütün bunlar tarım arazilerinin kullanılmasında olumsuz etkiler meydana getirmektedir

Tarım topraklarının 15.617 dekar 0-25 dekar işletme büyüklüğü arasındaki toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 4 dekadır. 15.625 dekar 26-50 dekar işletme büyüklüğü arasındaki toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 5 dekadır. 18.213 dekar 51-100 dekar işletme büyüklüğü arasındaki toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 6 dekadır. Tarım topraklarının 24.358 dekar 101-200 dekar arasındaki işletme büyüklüğü toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 7 dekadır. Tarım topraklarının 14276 dekar 201-500 dekar arasındaki işletme büyüklüğü toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 7 dekadır. Yine küçük olarak kabul edilmeli ki 4195 dekar tarım toprakları 501-1000 dekar arasındaki işletme büyüklüğü toprağa sahip olan ailelere aittir. Bu işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü 10 dekadır (Tablo: 46).

Tablo 46: Ören Çay Havzasında Tarımsal Arazilerin Ort. İşletme Büyüklükleri (1980)

İşletme Büy. (da)	Alan	Aile Sayısı	Parça Sayısı	Ort. Parsel.Büy. (da)
0-25	15167	922	3944	4
26-50	15625	333	3167	5
51-100	18213	239	2914	6
101-200	24358	151	3562	7
201-500	14276	49	2029	7
501-1000	4195	7	416	10
Toplam	91834	1701	16032	39

Kaynak: Köy Envanter Etütleri

1-25 da. arasındaki işletme büyüklüğüne sahip 922 aileye aile başına 16 dekar arazi düşerken, 26-50 dekar arasındaki işletme büyüklüne sahip 333 aileye 46 dekar, 51-100 dekar arasındaki işletme büyüklüne sahip 239 aileye 76 dekar arazi, 101-200 dekar arasındaki işletme büyüklüne sahip 151 aileye 161 dekar, 201-500 dekar arasındaki işletme büyüklüne sahip 49 aileye 291 dekar düşerken ve 501 üstündeki arasındaki işletme büyüklüne sahip 7 aileye 599 dekar arazi düşmektedir. Bu değerlerden anlaşılacağı üzere tarım arazisi çiftçi aileleri arasında dengesiz bir dağılım göstermektedir.

Araştırma sahasında mülkiyetin çok fazla küçük parsellerden meydana gelmesinin altında parsellenin aile veraset sistemi yoluyla giderek parçalanmasıdır. Her paylaşımda parseller kişi sayısına bölünmekte ve büyük parseller giderek parçalanmaktadır. Araştırma sahasında arazi mülkiyetini etkileyen bir başka sebep de sahanın aldığı göçtür. Göç yoluyla ovaya yerleşen yeni aileler, toprak edinme eğilimlerinden dolayı, diğer ailelerin bir kısım arazilerini satın alma yoluna gitmişlerdir. Keban Baraj Gölü'nün oluşmasıyla birlikte son yirmi yıllık dönemde terör nedeni ile yeni bir dinamizm kazanan sahanın bundan önceki dönemlerde şimdikinden daha büyük arazi mülkiyetine sahip olması gerekir. Bu yeni aileler doğal olarak toprak alma yoluna gitmişlerdir. Bütün bunlar köylerdeki mülkiyet yapısına küçültücü yönde etki yapmaktadır.

Köy işleri Bakanlığı'nca, 1981 yılında yapılan Köy Envanter Etüdü çalışmaları kapsamında hazırlanan ve alanımızdaki 31 köy ve 1 bucak merkezinden oluşan yerleşme ünitelerinin köy karnelerine göre toplam 2.613 aileden 1.701 aile topraklı ve 810 topraksız aile geçiminin bir nebze olsa tarımdan sağlayan çiftçi ailesi bulunmaktadır. Topraklı çiftçi ailelerinin %16'sı 51-100 dekar, %5'i 101-200 dekar ve sadece %0,4'ü ise 201-500 dekar arasında araziye sahiptir.

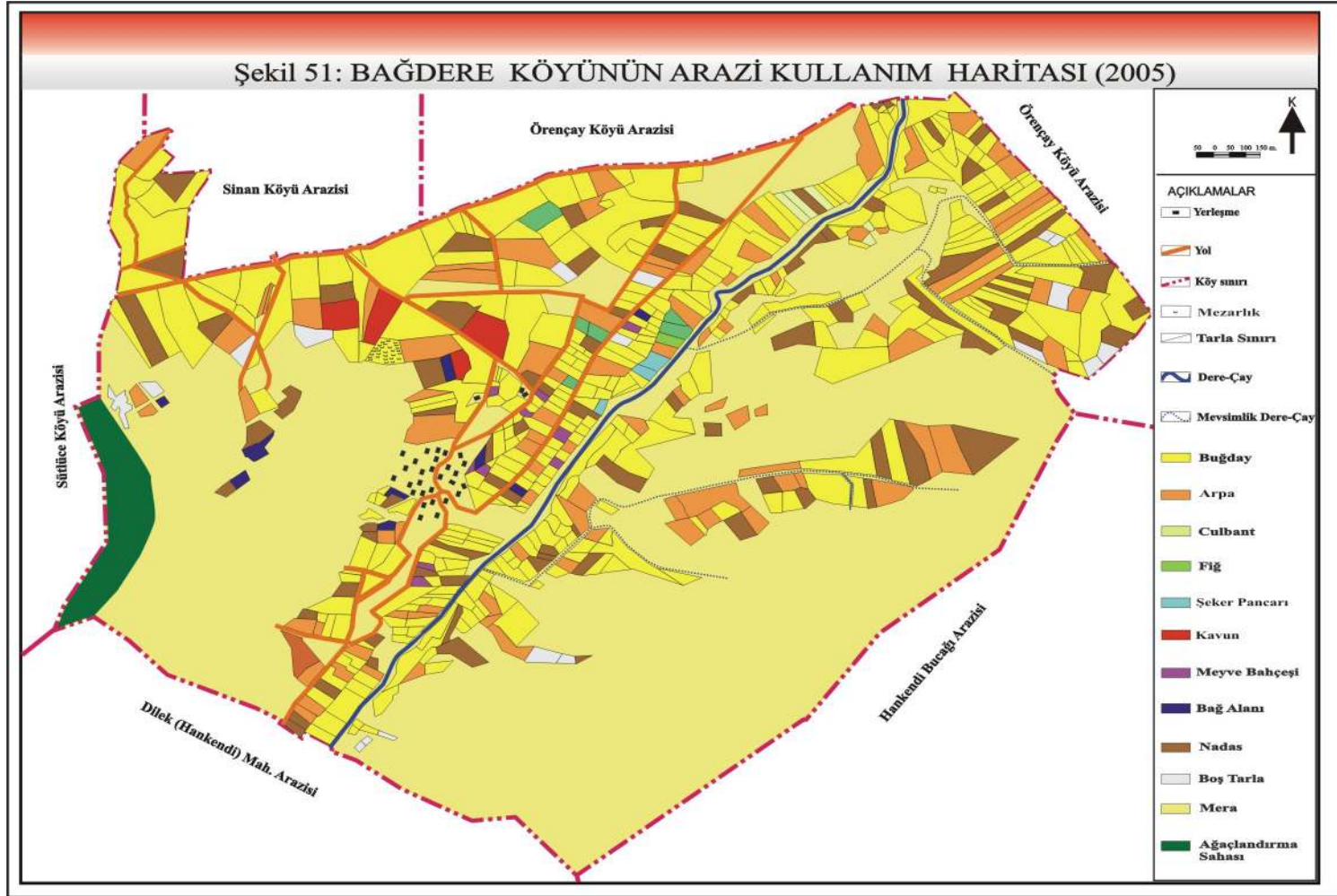
Araştırma sahasındaki köylerdeki mülkiyet durumuna Bağdere köyü örnek verilebilir. Eskiden köy güneydoğu kesiminde arazinin belli bir bölümünü oluşturan mera alanlarının artan nüfusa yetmemesi sonucu meralara yeni tarım alanlarının açılması görülmektedir. Köyün bu kesiminde açılan yeni tarım alanlarının parsel büyüklüklerinin de büyük işletmeli olmasını sağlamıştır. Bağdere köyünün kuzey kesimin yol boyundaki tarım arazilerinin de büyük işletmeler görülmektedir. Köyün bu kesiminde büyük işletmeli tarım arazilerinin görülmesi beşeri faktörlerle açıklanabilmektedir (Şekil: 51).

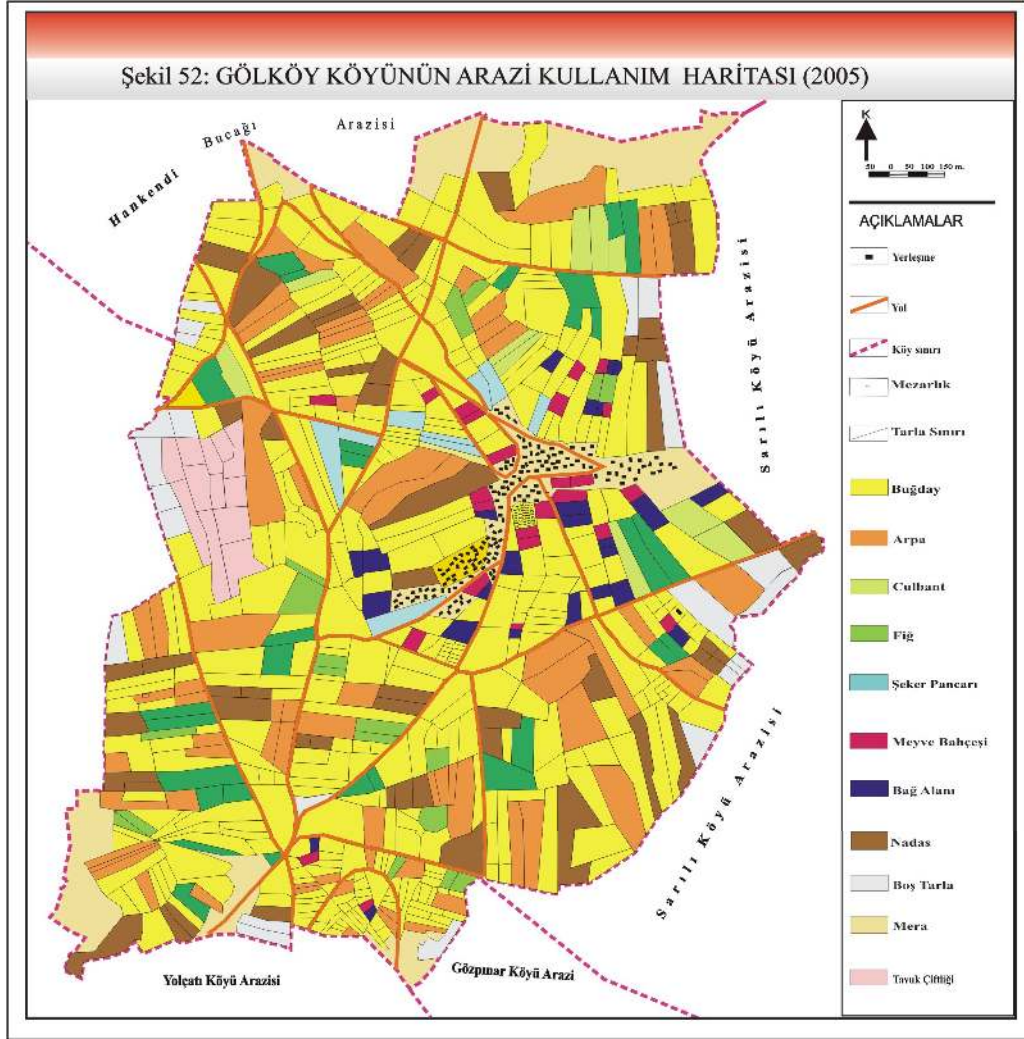
İnceleme alanındaki yerleşmelerin tarım alanlarını işletme büyüklüğü doğal ve beşeri faktörlerle açıklanmaktadır. Farklı doğal çevre şartlarına sahip etekte, ovada ve dağlık kesimde bulunan Bağdere, Gölköy ve Tepeköy köylerinde tarım işletme alanlarının dağılışı bu iddiamızı destekler niteliktedir (Şekil: 51, 52, 53). Dağlık alanda kurulan Tepeköy köyündeki parseller arazide dağınık, parçalı ve sayısı az olmakla beraber, ovalık alanda kurulan Gölköy’de ki parsellerde bu durum görülmemektedir.

Tablo 47: Gölköy, Tepeköy, Bağdere Köylerinde Arazinin Kullanım Şekli ve Alanı (2005)

Arazinin Kullanım Şekli	Gölköy (da.)	Bağdere (da.)	Tepeköy (da.)
Yerleşme	231	103	17
Buğday	3255	2.511	1399
Arpa	1016	770	725
Culbant	152	20	154
Fiğ	469	40	
Ş.Pancarı	97	13	
Meyve Bahçesi	96	22	5
Bağ Alanı	130	32	14
Nadas	693	598	421
Boş Tarla	305	89	134
Mera	469	6296	5063
Tavuk Çiftliği	179		
Ağaçlandırma Sahası		158	41
Karpuz			3
Kayalık	-	-	157
Mezarlık	17	11	9
Kavun		93	
Toplam	7109	10756	8142

Doğal çevre faktörleri ile birlikte beşeri faktörlerde tarım işletmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Beşeri faktörler yerleşme yerinin niteliği ve özelliğine göre parsellerin durumu değişmektedir. Araştırma sahasındaki Bağdere köyünün tarım işletmelerinin nicel ve niteliği üzerinde özellikle su ve Gölköy köyünün ise artan nüfus etkili olmuştur. Bağdere köyünde köy sınırları içinde güneydoğu-kuzeydoğu uzantılı olarak Dilek Çayı geçmektedir. Dilek çayının Bağdere köyü sınırları içinde geçtiği hat boyunca parsellerin büyüklüğü küçüktür. Parsellerin köyün bu alanında küçük olmasını sağlayan temel faktör su olmuştur. Köyün kuzey ve kuzeydoğusunda görülen parsellerde bu durum görülmektedir. Gölköy’de ise artan nüfus miktarıyla birlikte tarım arazileri yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Artan nüfusla birlikte tarım arazilerinin yoğun şekilde kullanılması sonucu parseller genellikle küçük olmakla birlikte tarım dışı faaliyetler görülmeye başlanmıştır (Şekil: 52).

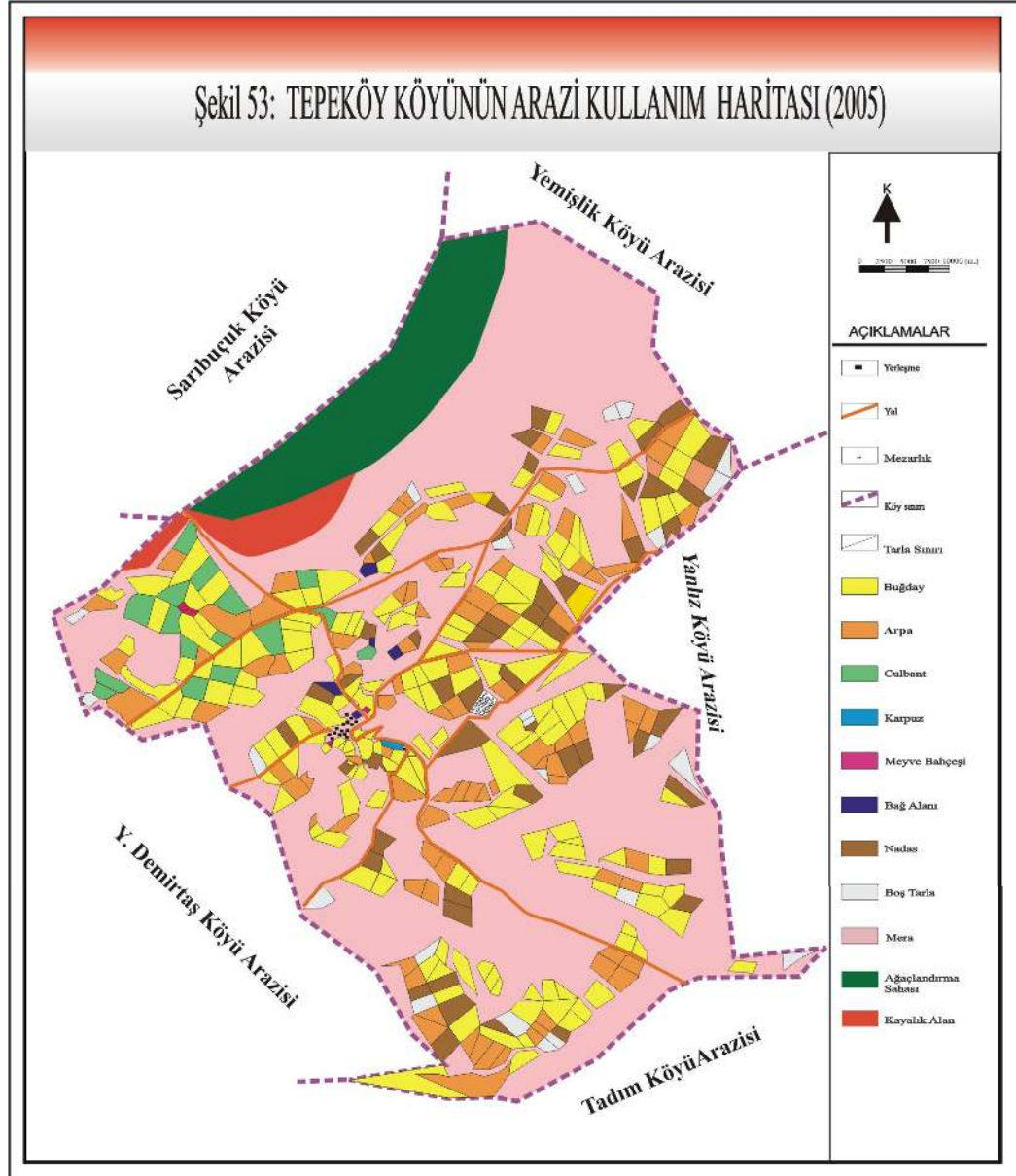

Doğal ve beşeri faktörlerin genel arazi kullanımı ve tarımsal faaliyetler üzerinde etkisini farklı topoğrafik alanlarda kurulan yerleşme ünitelerinde daha bariz bir şekilde görülmektedir. Araştırma sahasında Bağdere bir vadinin yamacına, Gökçöy ovaya ve Tepeköy Meryem Dağının güney eteklerine kurulmuştur. Kuruluş yerleri farklı topoğrafik birimler olan bu yerleşmeler doğal çevre faktörlerin etkisiyle yerleşmelerin kendi içerisinde farklı türde ve miktarda arazi kullanım türü görülmektedir (Şekil: 53).

Tablo 47’de de görüleceği gibi köylerin farklı konumları ve beşeri şartlar altında kaynaklanan faktörlerden dolayı arazinin kullanım türünün ve miktarının değiştiği görülmektedir. Doğal faktörlerin etkisiyle mera alanları yamaçta kurulan Bağdere (6.296 da.) ve Tepeköy (5.063 da.) köylerin genel arazi kullanımında en büyük alanı oluştururken düz, topoğrafik açıdan geniş tarım arazileri bulunan ovada kurulan

Gölköy'de (469 da.) mera alanları arazi kullanım türünde en büyük payı olmamaktadır. Beşeri faktörlerin etkisiyle Gölköy'de kurulan tavuk çiftliği 176 da.'lık bir sahaya karşılık gelmesine karşın Bağdere ve Tepeköy'lerinde tavuk çiftliği görülmemektedir. Beşeri faktörlerin etkisiyle değişen tarımsal faaliyetler Bağdere (3 da.) köyünde karpuz ekimi, kışlık kavun ekimi (93 da.) yapılmasına rağmen Gölköy'de kavun ve karpuz ekim faaliyeti görülmemektedir (Tablo: 47 ve Şekil: 51, 52, 53).

Ören Çay havzasında değişen topoğrafik şartlara bağlı olarak farklı topoğrafik (ova, yamaç, sırt vb.) alanlarda kurulan yerleşmelerin tamamında tarla arazilerinin en büyük oranı oluşturmaktadır. Bunun neticesinde bütün yerleşmelerde bağ ve bahçe arazisinin miktarı tarla arazisinden fazla değildir. Ören Çay havzasında genel arazi kullanımında görülen bu durum genelde tarla tarımının hakim bir karakterdedir. Mikro arazi kullanımı çalışması yaptığımız Bağdere, Gölköy ve Tepeköy'lerinde de bu görülmektedir. Gölköy'de 4989 da. toplam arazinin %70'i, Bağdere köyünde 3447 da. toplam arazinin %32'si ve Tepeköy köyünde 2281 da. toplam arazinin %28'i tarla tarımına ayrılmıştır (Tablo: 47). Gölköy, Tepeköy ve Bağdere köylerin değişen miktar ve oranlarda görülen tarla arazilerinde görülen farklılıkların en büyük nedeni Gölköy, Tepeköy ve Bağdere köylerinin değişen doğal çevre şartların kaynaklanmaktadır. Genelde tarla arazilerinin fazla olduğu bu alanların içinde meyve, sebze ve bağ alanlarının belirli sahalarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Nitel ve nicel miktarları değişen parsellerin monoton yapıda olmaması yerleşme ünitelerinde köylünün geçim aşamasında etkili olmaktadır. Arazi gezi, gözlemleri ve köylülerle yapılan mülakatlar sonucunda bir ailenin geçimini normal olarak sağlayabilmesi için gerekli olan arazi 50-250 dekar arasında değişmektedir. Dağlık alanlarda bir ailenin geçimini normal olarak sağlayabilmesi için 250 dekar kuru tarım yapılacak arazi yetmektedir. Dağlık alanda 250 da. kuru tarım yapabilecek köylü için geçimine yeteceği gibi sulu tarım yapabildiği takdirde 150-175 dekarda kendisine yetebilecektir. Bu miktarlar düz, uygun doğal çevre şartlarının olduğu alanlarda geçim için gerekli olan arazi miktarı sulu tarım yapılabildiği takdirde 50 dekar kafi gelmektedir.

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetleri etkileyen beşeri faktörlerden biride *tarımda makineleşmedir*. 1980 köy envanter etütlerine göre araştırma sahasında 96 batöz, 1 biçer-döğeri, 54 döğeri, 167 harman makinesi, 8 kağrı, 120 karasaban, 98 kültivatör, 5 orak, 3 mibzer, 1 pülverizatör, 135 römork, 106 traktör, 10 tekerlikli araba ve 120 traktör pulluğu bulunmakta idi. 2005'li yıllarda kağrı, orak, karasaban, hayvan pulluğu, tekerlikli araba, döğeri gibi ilkel araçlar ortadan kalkmıştır. Bunların yerine sap döver, orak makinesi gibi modern tarım araçları kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte modern araç ve gereçlerin sayısında da bir artma görülmüştür (Tablo: 48).

Araştırma sahasında makinalaşma hareketi çok ilkel tarım aletleri (başta karasaban olmak üzere, döğen, harman makinası vb.) üzerinde etkisini göstermiştir. Tarımsal faaliyetlerde kullanılan modern tarım araçları sayesinde zamandan ve işgücünden kazanılmıştır. Bunun sonucunda artan fazla işgücünün istihdamı söz konusu olmuştur. Açıkta kalan fazla nüfus geçimini sağlamak için genellikle kentlere göç etmişlerdir. Tarımsal faaliyetlerde kullanılan modern araçlar (traktör, traktör pulluğu vb.) sayesinde verim artışı olmuş olmasıyla birlikte yük ve çeki hayvanlara olan ihtiyacı azaltmış yük ve çeki hayvanı barındıran aile sayısını da düşürmüştür.

Araştırma sahasında 1980 yılında 106 olan traktör sayısı, 2005'te %250'lik artışla 250'ye ulaşmıştır. Römork ta buna paralel seyrederken batöz sayısı yaklaşık %100'lük bir artışla 182 taneyi bulmuştur. 2005 yılında bir diğer önemli husus gittikçe daha modern araçların kullanılmasıdır. Çünkü 1980 de arazide mibzer ve kültivatör yokken 2005 yılında mibzer 45, kültivatör 243 tanedir. Hemen her traktörün bir takım araçlardan oluşan tarım parkı (Doğanay 1994b, s: 80) bulunmaktadır. Sonuçta 2005 yılında yaklaşık 91834 dekar arazi için traktör başına 367 dekar arazi düşmektedir.

Tablo 48: Ören Çay Havzasında Tarımsal Araçlar (1980–2005)

Tarımsal Araçlar	1980 ¹	2005 ²	Tarımsal Araçlar	1980 ¹	2005 ²
Çapa Makinesi	-	5	Pancar Sökme Makinesi		1
Batöz	96	182	Pülverizatör	1	54
Biçer-döğen	1	3	Römork	135	248
Döğen	54	2	Orak Makinesi	-	109
Dişli ve Kıрма Tırmık	-	15	Sap Döver	-	84
Gübre Serpme Makinesi	-	2	Sap Keser	-	1
Harman Makinesi	167	11	Su Tankeri	-	8
Kağnı	8		Süt Sağma Makinesi	-	5
Karasaban	120		Yem Kıрма Makinesi	-	2
Kültivatör	98	243	Traktör	106	250
Mibzer	3	45	Tekerlikli Araba	10	
Motopomp	-	279	Traktör Pulluğu	120	251
Orak	5	-			

Kaynak: Köy Envanter Etütleri¹, Arazi Anketleri²

Makineleşmeye köyler bazında bakıldığında 2005 yılında en çok işletilen tarımsal araziye sahip olan Sarılı köyü makineleşmede oldukça iyi durumdadır. En çok traktör Sarılı köyünde bulunurken bunda Sarılı köyündeki tarım alanlarının uygun ve fazlalığından gelmektedir. Topoğrafik olarak arızalı olan ve yeteri kadar işlenebilecek tarımsal toprağı olmayan Karagedik, Bulutlu, Akçakale köylerinde ise köylerinde

traktör vb. tarımsal araçların çeşit ve sayısında düşüş görülmektedir. Tabi bu tarım arazisinde traktörün fazla kullanılmasıyla açıklanmaktadır. 2005 yılına gelindiğinde ise Karagedik köyünde tarım amaçlı makine sayısında ve miktarında düşüşler yaşanarak tarımsal amaçlı makineler bulunmamaktadır. Sonuçta araştırma sahasında bulunan köylerden tarım arazisi fazla olan ve dışarıya göç vermeye köylerde makinalaşma çok hızlı olmuş ve oranı giderek artmıştır. Tarım arazisi az olan ve dışarıya göç veren köylerde ise makinalaşma pek canlı değildir.

Günümüzde araştırma sahasında tarımsal faaliyetlerdeki makinalaşma ve makine sayısı halen yeterli değildir. Bunun sonucu Araştırma sahasındaki tahıl ve baklagiller ürünlerinin hasadında yeter sayıda bulunmayan araç-gereç sayısının varlığı nedeniyle Araştırma sahası dışından gelen biçer-döğerler aracılığı ile yapılmaktadır. Geliştirilecek ve üretilecek sulama projeleri ile birlikte kuru tarımdan sulu tarıma yapılabilmesi durumu ortaya çıkacaktır. Sulu tarım ürün çeşitliliğini verimi ve köylünün geliri artıracaktır. Bu nedenle artan makine talebine bağlı olarak mevcut makineler yeni ekleneyecektir. Uluova'da da sulamanın başlamasıyla birlikte böyle bir eğilim meydana gelmiştir. Örneğin; Kuzova Sulama Projesi'nin ilk ayağı olan Cip Barajı Sulaması ile, Cip köyünde, beraber incelendiği Poyraz köyüne göre, tarımsal makine sayısı artmış ve araç başına düşen dekar cinsinden arazi miktarı azalmıştır (Hayli, 1990, s: 70).

Karasaban ve hayvan pulluğu gibi tarımsal araçların yoğun olarak kullanıldığı kesimlerde gerek eğim şartları gerek tarım alanlarının küçüklüğü ve gerekse de iş gücü azlığı gibi faktörler bu araçların kullanımını ve sayısını azaltmayacaktır. Örneğin Karagedik, Akçakale, Bulutlu köylerinde olduğu gibi, traktör ve benzeri araçlar bulunmamaktadır. Bu köylerde tarım alanları çok dardır. Vadi tabanı ve yamaç düzlükleri gibi geçimin büyük ölçüde tarla tarımına dayalı olduğu nispeten düz alanlardaki köylerde satın alım gücünün de uygun olmasıyla traktör, traktör pulluğu sayısı gibi tarım alet ve makinelerin sayısında artışlar görülmektedir.

Traktör sayılarının köylere göre dağılışı incelendiğinde, 9 köyde traktör bulunmazken, 61 köyde 1-10 arasında, 19 köyde 1-20 arası ve 16 köyde ise 20'den fazla traktör bulunmaktadır. Köylerdeki traktör sayıları ile hakim ekonomik faaliyet türü, tarım arazilerin alanları ve ekonomik seviye arasında sıkı bir ilişki vardır. Traktör sayısı 10'dan fazla olan köylerin tamamı, ova tabanında yeralan ve tarım arazilerinin büyük bir kısmı ova tabanında bulunan etek köylerinden oluşmaktadır. Özellikle

ovanın doğu ve batı geniş tarım arazilerine sahip köylerde, traktör sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu kesimde bulunan köylerde, traktör sayılarında bir artış gözlenmektedir. Bu kesimde bulunan köyler, genellikle küçük ve orta büyüklükte yüzölçüme sahip olduklarından, traktör başına düşen tarla arazisi miktarı da 100-500 da. arasında değişmektedir. Araştırma alanımızda traktör başına ortalama 520 da. tarla arazisi düştüğü düşünülürse, belirtilen kesimdeki köylerde tarla arazisi-traktör sayısı ilişkisi oldukça elverişli değerler göstermektedir.

Sonuç olarak Ören Çay havzasında tarımsal makineleşmenin yavaşta olsa gelişmekte olduğunu söylemek mümkündür. Bu yavaş gelişme üzerinde, tarımsal arazilerin parçalı oluşu, darlığı ve eğimli yüzeylerde yer alması ile tarımdan çok işçiliğe ağırlık verilmesi gibi faktörler etkilidir.

4. 2. Ören Çay Havzasında Ekonomik Faaliyetler

Ören Çay havzasında 164.319 dekar tutarında mera alanı mevcuttur. 91.834 dekar arazide tarım yapılmaktadır. Tarla tarımı alanları, toplam arazinin yaklaşık %20.6'sını oluşturmaktadır. Ören Çay havzasında hayvancılık bir diğer önemli iktisadi faaliyettir. Hayvancılığın çeşitli türlerini görmek mümkündür. İktisadi açıdan araştırma sahasında önemli olabilecek kum ocağı ve mermer işleme tesisleri de bulunmaktadır.

4. 2. 1. Tarımsal Faaliyetler

Coğrafi mekânın tarımsal faaliyetler üzerindeki etkisi, kırsal alanlarda çok daha belirgindir. Çünkü, kırsal yerleşmelerin ekonomik niteliği tarıma dolayısıyla mekanın toprak potansiyeline dayanmaktadır. Geçimini tarım yaparak topraktan sağlayan insanlar kırsal alanlardaki tarım potansiyelinin yüksek olduğu mekanlarda yerleşmek eğilimindedirler (Mutluer, 1990, s: 208).

Ören Çay havzasında tarım alanlarındaki üretimde doğal ve beşeri çevre faktörleri etkilidir. Tarla tarımı da buna paralel olarak doğal çevre faktörlerin etkisiyle topoğrafik (ova, aşınım yüzeyi, yamaç, vadi gibi) birimlerin etkisiyle dağılış ve tarımsal üretimde çeşitlenme gösterir. Klimatik faktörler ise araştırma sahasında daha çok ürün cinsinin belirmesinde (kurak ve yarı kurak bölgelerde tahıl, baklagiller,

ş.pancarı türlerinin ekimi gibi), ekim zamanını veya hasat zamanını belirleyen vejetasyon devresini etkileyen faktörlerdir.

Araştırma sahasında doğal ve beşeri faktörlerin tarım faaliyetlerini etkilediği örneğini farklı topoğrafik ünitelere sahip Tepeköy, Gölköy ve Bağdere köylerinde görülmektedir. Doğal çevre şartları bakımından uygun kalite ve miktarda tarım toprağı olamayan dağlık alanda kurulan Tepeköy’de arazinin büyük bir kısmı meralardan oluşmaktadır. Topoğrafik olarak yamaçta kurulan Bağdere köyünde de meralar alansal olarak fazla yer kaplamaktadır. Oysa ovalık sahada yer alan Gölköy’de mera alanları azdır. Farklı topoğrafik ünitelerde kurulan Tepeköy ve Bağdere köylerinde meralardan sonra kuru tarım alanlarının olması Gölköy’de görülmektedir. Bunun neden olan faktörde üç köyün iklim şartlarıdır. Tahıllardan sonra Tepeköy, Bağdere ve Gölköy’de sürdürülen ekonomik faaliyetlere bağlı olarak arazideki ürün deseni değişmektedir. Tarla tarımı+Hayvancılık ekonomik faaliyetinin olduğu Tepeköy ve Bağdere köyünde buğday, arpa, ve culbant ve fiğ ekimi ekilmektedir. Gölköy’de Bağdere ve Tepeköy’ünden farklı olarak kısıtlı sulama imkanları sayesinde şeker pancarı ekimi yapılmaktadır Her üç köyde arazi de buğday, arpa, nadas alanı, boş bırakılan tarlalar,meyve bahçesi ve bağ alanı şeklinde kullanılmaktadır. Bağdere köyünde Gölköy ve Tepeköy’den farklı olarak kışlık kavun denen kavun türü ekimi yapılmaktadır (Tablo: 47 ve Şekil: 51, 52, 53).

4. 2. 1. 1. Tarla Tarımı

Doğal çevrenin önemli bir bölümünü teşkil eden yeryüzü, insanlar tarafından imkanlar ölçüsünde değişik şekillerde değerlendirilmekte ve buna bağlı olarak ekonomik faaliyetler çeşitlilik kazanmaktadır. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus, doğanın mevcut potansiyeli ile insanın bundan nasıl ve ne ölçüde yararlanabildiğinin ortaya çıkarılmasıdır (Özçağlar, 1994, s: 93)

Yüksek lisans tez konusu olarak araştırma yaptığımız Ören Çay havzası idari olarak bağlı olduğu tablo 53’de görüldüğü üzere XVI. Yüzyıl Harput sancağında ekonomisinin temelini tarım oluşturmaktadır. Yararlandığımız kaynaklardan bilgilere göre 16. yüzyıl Ören Çay havzasında en fazla ekilen ürün buğdaydır. Harput sancağının bütün köylerinde olduğu gibi günümüzde de buğday birinci arpa tarım ikinci sıradadır. 16. yüzyıl Harput sancağında araştırma sahasını oluşturan

yerleşmelerde buğday ve arpadan başka darı, mercimek, pamuk ve şıra (müd.) ekilen diğer ürünlerdir. Günümüzde bu ürünlerden darı ve pamuk beşeri nedenlerden dolayı tarımı yapılmayan ürünlerdir.

Tablo 49: XVI. Yüzyıl Harput Sancağındaki Bazı Yerleşme Ünitelerinde Tarım Ürünlerinin Türü, Üretimi ve Miktarı (1518–1566)

KÖYLER	Buğday (Kile)		Arpa (Kile)		Darı (Kile)		Mercimek (Kile)	Pamuk(Müd)		Şıra (Müd)
	1518	1566	1518	1566	1518	1566	1518	1518	1566	1518
Akçakale		1335		665		15				
Ekrüz	3750	12800	2000	6400	375		150	210	200	
Şahaplı	4000	2370	1500	1435				150	40	
Pağnik	2000	15735	1250	2320	105	250	750			
Hankah	1250	1250	500	375						14
Seli	2000	3200	1000	1600	35	50				
Toplam	13000	36690	6250	12795	515	315	900	360	240	14

Kaynak: M. Ünal,

Ören Çay havzasında 91.834 dekar tarım arazisi bulunmaktadır. 39713 dekar tarım alanı nadasa bırakılmıştır. Arazi çalışmaları esnasında köylülerle yapılan mülakatlarda tarım arazisinin aşağı yukarı yarısının nadasa bırakıldığını beyan etmişlerdir (Tablo: 50). Bu olay köylülerin ifadesi ile aynı doğrultudadır. Bununla beraber bütün tarlaların değerlendirilmediği göz önünde bulundurulursa bu oran 35.000 ile 40.000 dekar arasında değişebilir. Sonuçta nadasa bırakılan tarımsal alanları tespit etmek oldukça güçtür. Bu da toplam tarımda, nadas payının oldukça yüksek olduğunu gösterir

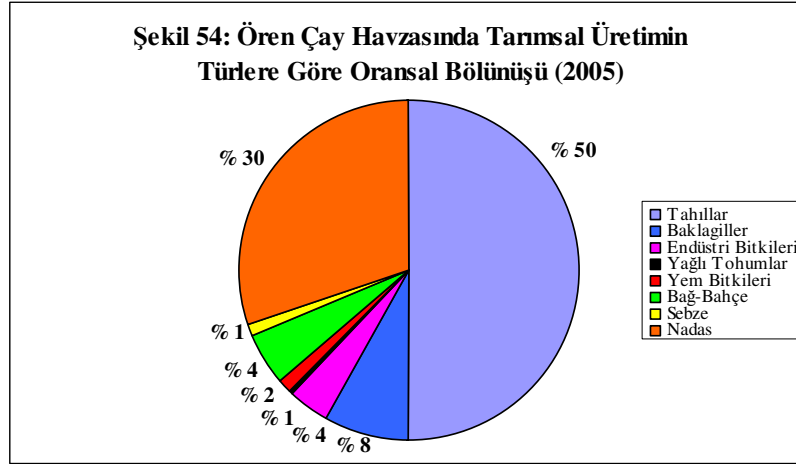
Tablo 50: Ören Çay Havzasında Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2005 /da.)

Tarımsal Ürünler	Alan (da.)	%
Tahıllar	65.829	50
Baklagiller	10.555	8
Endüstri Bitkileri	5.029	3,8
Yağlı Tohumlar	542	0,4
Yem Bitkileri	1.892	1,5
Bağ	1.789	1,3
Bahçe	4.539	3,5
Sebze	1.659	1,3
Nadas	39.713	30,2
Toplam	131.547	100

Kaynak: Arazi Anketleri

Tablo: 55'te görüldüğü gibi araştırma sahasında toprağa dayalı ziraatın yapıldığı alanların ürün cinsinden da en büyük payın tahıllara ayrılmış olduğu görülür.

Çünkü tahıllar kuru ziraat şartlarının önemli mahsulleridir (Sergün 1975, s: 124). Fakat asıl büyük dilim ekilen tarlaların 39.713 dekarlık bir payla %43'ne karşılık gelen nadastır (Tablo: 50). Ören Çay havzasında alınacak beşeri tedbirlerle sulu tarıma koşulları sağlanması neticesinde nadas sahasının verimli tarım alanları haline dönüşeceği muhakkaktır.

Ekimden dolayı yıpranan tarlaların verim değerini korumak ve arttırmak, daha iyi ürün alınarak, toprağı fazla yıpratmamak için uygulanan münavebe sistemi, bir yıl derin köklü bitkileri bir yıl ise kökleri daha yüzeyde kalan tarım bitkilerini ekmek şeklindedir. Zararlı otları temizle gömülme ile toprağı zenginleştiren, gübre fonksiyonu gören (Tanoğlu, 1968: 15) bu tür sistem daha çok sulu ziraat alanlarında kullanılırken (Sergün, 1975: 128), nadasın araştırma sahasında yapılma amacı tarımsal faaliyetlerde tamamen daha fazla verim alınmak üzere yapılmaktadır. Araştırma sahasında ikili veya üçlü münavebe sistemleri görülmektedir. Ören Çay havzasında; tahıl nadas-mercimek, nadas-bostan, buğday-bostan veya mercimek-buğday nadas şeklinde münavebe kombinasyonlarına gidilir. Bir diğer zayıf münavebe şekli ise arpa-buğday dönüşümü şeklindedir.

Araştırma sahasında hem ekiliş alanı hem de üretim miktarı olarak en büyük oranı *tahıl tarımı* oluşturmaktadır. Fiziki ve Beşeri faktörlerin etkisi altında yürütülen tarımsal faaliyetler dahilinde yürütülen tahıl tarımı buğday, arpa ve mahlut'dür. Tahıllar içerisinde buğday birinci arpa ikinci sırada yer almaktadır. Buğday ve arpanın geniş bir yayılış alanına sahip olmasında doğal şartların büyük etkisi vardır. Ekstrem şartlardan doğabilecek ürün alamama riskine karşı kendilerinin ve besledikleri

hayvanların temel besinini garanti altına alma istekleri, bu durumda önemli bir etkindir. Bununla birlikte şehirde ikamet eden ve köylerde arazisi olan ailelerin bu arazilerini işlerken, daha az emek isteyen buğday ve arpayı tercih ettikleri bilinmektedir. Tahılları, baklagiller izler.

Araştırma sahasında buğday daha çok kışlık ekilmektedir. Ekim-Kasım aylarında başlayan buğdayın ekimi kar örtüsünden kış ve ilkbahar yağışlarından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. 65829 dekar tahıl ekilmektedir. Ekilen 65.829 dekar tahılın % 60'i buğday (39.766 da.), %39,5'i arpa (26029 da.) ve %0,05'i ise mahlut'dür (34 da.).

2005 yılında Gülmahmut köyü hariç bütün köylerde buğday arpadan daha fazla ekilmektedir. Gülmahmut köyünde arpanın buğdaydan daha fazla ekilmesi ile birlikte köylülerce yapılmış olan arpa-buğday münavebesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasında en fazla buğday Hankendi beldesinde ikinci olarak da Sarılı köyünde ekilmektedir. En az buğday Karagedik köyünde ekilmektedir. En fazla buğday ekiminin yapıldığı Hankendi ve Sarılı yerleşme ünitelerinin alanlarının tahıl tarımı yapmaya uygun ve yeter büyüklükte arazilerin varlığı söz konusudur. Bununla birlikte Araştırma sahasındaki Karagedik köyü alansal olarak büyük olmasına karşın yeter ve fiziki faktörlerin uygunsuzluğu buğday tarımı için olumsuz koşullar oluşturmuştur. Tahıl ürünlerinden buğday ve arpa en fazla ekilen ürün türü olmasında sulama imkânının yokluğu ile birlikte kuraklığa dayanırlığı temel etkindir. Bunun yanında doğal çevre faktörleri entansif tarımın gelişmemesi, makina yetersizliği ve geleneksel bir tarım anlayışının hakim olması da bir diğer faktördür.

Araştırma alanımızda fasulye ve nohut olmak üzere iki çeşit baklagil tarımı yapılmaktadır. Ancak bunlardan nohut 9.003 da.'lık ekiliş sahası ve yaklaşık 350-375 tonluk üretimi ile pek önemli değildir. Nohut ailelerin kendi ihtiyaçları için üretilmekte ve çok az bir kısmı ticarete söz konusu olabilmektedir. Baklagil tarımı kapsamında araştırma alanımız için fazlaca bir önemi olan fasulyedir. Fasulye çok az bir kısmı yeşil olarak tüketilmekte, büyük bir kısmı kuru fasulye halinde satışa sunulmaktadır. Fasulye toprağa azot desteği sağlayan bir bitki olduğu için, diğer tarım ürünleri içinde önemli bir yere sahiptir. Sulamalı tarım alanındaki şeker pancarı-buğday-fasulye sırasıyla üçlü münavebe şeklinde üretilmektedir.

Baklagiller, araştırma sahasında tahıl ürünlerinden sonra en çok ekilen tarla ürünüdür. Baklagiller grubundan ekilen ürünler; nohut, mercimek, fasulye ve fiğ'dir.

10555 dekar civarında alana ekilen baklagiller toplam ekip-dikine faaliyet alanlarının nadas dâhil edilirse %8’ni nadas hariç tutulursa, %11,5’ini meydana getirir. Araştırma sahasında baklagiller de, tahıllar gibi sulama imkânlarının bulunmayışı kuraklığa dayanıklı olmaları ve dirençli olmaları nedeniyle ekilmektedir. Ekilme nedenlerinden biriside Arpa ve buğdayla münavebeli olarak ekim yapılmasıdır.

Araştırma sahasında ekilen baklagillerden mercimek türü seçiminde kırmızı mercimek tercih edilir. Sahada ekilen mercimek; toplam baklagil üretiminin %5,7’sini oluştururken nohut %85,3’nü, fasulye %7,4’nü ve fiğ ise %1,6’sını meydana getirir. En fazla nohut üreten köy Gülmahmut köyüdür. Gülmahmut köyündeki fazla nohut üreten köyler tarafından ticari amaçla değerlendirilir. Genellikle tahıllar gibi ofise verilen baklagiller zaman zaman tüccarlara da satılmaktadır. Fasulye, Mercimek ve Fiğ ise aileler tarafından gıda ihtiyacını temin etmek amacıyla tüketilmektedir.

Baklagillerin üretiminde köyler bazında farklı tarımsal faaliyetler ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasında üretilen nohut önemli bir baklagil ürünü olarak ön plana çıkmaktadır. Örençay, Gölköy, Tepeköy, Tohumlu, Yenikonak, Keluşağı, Karagedik, Kayabeyli Bağdere, Sultanuşağı, Gözpınar, Koparuşağı, Demirlibahçe, Sarıgül, Bulutlu, ve Çalıcı köylerinde baklagiller tarımı yapılmamaktadır. Bu köylerden Gölköy ve Örençay köyleri hariç diğer köylerde fiziki şartlar baklagil tarımı için yetersiz ve uygun koşulların olmayışıyla birlikte baklagillerden daha karlı tarımsal ürünlerin tarımının yapılması önemli bir faktördür. Baklagillerden nohut’un ekilmediği biraz önce saydığımız köylerden Karagedik, Kayabeyli, Sarıgül, Sultanuşağı ve Şahaplı köylerinde fasulye ekimi yapılmaktadır. Mercimek Akçakale, Şabanlı, Tepeköy ve Y. Demirtaş köylerinde tarımı yapılmakla birlikte fiği sadece araştırma sahasında Gölköy ve Sütlüce köylerinde tarımı yapılmaktadır. Nohut, Mercimek, Fasulye tüketim amaçlı üretilirken fiğ ise hayvanlara verilmek üzere tarımı yapılmaktadır. Yapılacak ve planlanacak sulama projeler sayesinde iktisadi verimi yüksek ürünlerin, arpa ve buğdayla münavebeli olarak ekilen, mercimek ve Nohut’un yerini alacağı ön görülmesi düşünülmektedir.

Ören Çay havzasında tarımsal faaliyetler içerisinde önemli bir yere sahip olamasa bile varlığı ve sanayi için gerekliliği tartışılmaz *endüstri bitkilerinin* de ekimi yapılmaktadır. Endüstri bitkilerinden sadece şekerpancarı tarımı yapılmaktadır. A. Demirtaş, Bağdere, Bulutlu, Durupınar, Gülmahmut, Karaali, Örençay, Sinan, Yolçatı, Gölköy, Bağdere ve Y. Demirtaş köylerinde şeker pancarı tarımı yapılmaktadır. 5.029

dekarlık alan şeker pancarı ekimi yapılmıştır. Tarla tarımının yapıldığı diğer faaliyetler içinde nadas alanları da dahil %3,8 nadas alanları hariç tutulacak olursa %5.5'lik bir payla üçüncü sırada yer alır.

Araştırma sahasında alan olarak şekerpancarı en fazla Gülmahmut (3198 da.) köyünde ekimi yapılmaktadır. Gülmahmut köyünü Bulutlu (2171 da) ve Bağdere (1150 da.) köyleri izler. Gülmahmut, Bağdere, Gölköy ve Bulutlu gibi araştırma sahasındaki köylerde şekerpancarı ekiminin yapılması için köylünün şekerpancarı bitkisi için yaz döneminde gerekli olan suyu tarımsal alanlarda temin etmesiyle açıklanabilir.

A. Demirtaş, Bağdere, Bulutlu, Durupınar, Gülmahmut, Karaali, Örençay, Sinan ve Y. Demirtaş köylerinde tarımı yapılan şeker pancarı yaprakları hayvanların beslenmesinde önemli bir ihtiyacı karşılamakla beraber şeker pancarının kökü ise Elazığ'daki şeker fabrikasına verilmektedir. Şeker pancarı tarımı eskiye oranla tarımı yapılmamaktadır. Şeker fabrikasının uyguladığı kota ve suyun az olması üretimin yapılmamasının nedenlerindendir.

Ören Çay havzasında *yağlı tohumlardan* sadece Ayçiçeği ekimi yapılmaktadır. Ayçiçeği tarımı araştırma sahasında sadece A. Demirtaş ve Yolçatı köylerinde görülmekte olup her iki köyde toplam 542 dekarlık alanda tarımı yapılmaktadır (Tablo: 50 ve Şekil: 54).

A. Demirtaş köyünde bir dekara ekilen ayçiçeği, Yolçatı köyünde 541 dekar ekimi yapılmaktadır. Ayçiçeği tarımının yapıldığı bu köylerde de ayçiçeği tarımının yapılış amaçları farklı olmaktadır. Yolçatı köyünde araştırma sahasında bulunan Karadeniz birlik yağ fabrikasına hammadde temini amacı güdüldürken A. Demirtaş köyünde ise çerez olarak tüketilmek amacıyla üretimi yapılmaktadır. Sonuç olarak bugün araştırma sahasında ayçiçeği üretimi yapılmamaktadır. Bununla birlikte sadece yazın köylerine dönen köylüler tarafından kışın daimi oturdukları şehirlerdeki evlerinde çerezlik olarak tüketilmek için ekimi yapılmaktadır.

Tarla tarımı içerisinde yapılan bir başta tarımsal faaliyetlerden biri de *yem bitkisi* tarımı yapılmaktadır. Araştırma sahasında yem bitkilerinde yonca ve culbant ekimi yapılmaktadır. Yem bitkileri tarla tarımının yapıldığı diğer faaliyetler içinde %1,4'lük bir pay alır (Tablo: 55 ve Şekil: 59).

Culbant ve yonca hayvanların beslenmesi için gerekli yem temin edilmesi için tarımı yapılmaktadır. Daha önceleri tarla tarımı içinde pek önemsenmeyen bu yüzdende köylü nüfus tarafından tarımsal faaliyeti yapılmayan yem bitkilerinden

culbant son 1-2 iki yıldır ekim sahaları ve üretiminde artışlar gözlenmektedir. Culbant ekim sahaları ve dolayısıyla üretiminde artışların görülmesinin nedeni devletin hayvancılığı desteklemek amacıyla çiftçi teşvik etmesidir. Devletimiz tarafından sağlanan ve desteklenen köylüler culbant ekilen arazide dekara 5 YTL almaktadır Bu durum araştırma sahasında culbant ekilen arazilerin artışına neden olmaktadır.

2005 yılında toplam yem bitkisi tarla tarımı 1892 dekarlık alan kaplamaktadır. 1892 dekarlık ekilen yem bitkisinden 5 dekar yonca 1887 dekar culbant ekimi yapılmıştır. Araştırma sahasında culbant ekimi yapılan köyler hayvancılık faaliyetinin yapıldığı alanlarla bir paralellik göstermektedir. 2005 yılında 1887 dekar ekilen hayvan yemi olarak kullanılan culbant Tepeköy’de 154 da., Gölköy’de 152 ve Bağdere köyünde 20 dekar culbant ekimi yapılmıştır. Culbant ekimini genellikle köylüler kışın kendi hayvanının ihtiyacını karşıladığından ticari bir önem arz etmemektedir.

Araştırma sahasında yem bitkisi olan bir baş bitki de yonca, sadece Bağdere köyünde 5 dekarlık alanda tarımı yapılmaktadır. Bağdere köylüleri tarafından herkesin kendi hayvanının ihtiyacı kadar yetiştirilmektedir. Tarımı yapılan culbantın köylüye sağlanan devlet desteği ve teşvikinden dolayı ekim alanları ve üretiminin istikrarlı olamayacağı gerçeğinin unutmamak gerekir.

4. 2. 1. 2. Meyvecilik

Meyvelerin alanları ve üretim miktarları araştırma sahasının genel iklim karakterine uygun yetişmektedir. Bunlar kayısı, elma, armut, kiraz, şeftali, vişne, üzüm, ayva, ceviz, çilek, nar, dut, çilek, malta eriği ve fındıktır. Araştırma sahası 295.215 da. dır. 4.539 da.’ı bahçe, 1789 da bağ (üzüm) alanı ve 107 da kavun ve karpuz ekimi faaliyetinin yapıldığı araştırma sahasında toplam 6435 dekarlık alanda meyvecilik tarımsal faaliyeti yapılmaktadır (Tablo: 51).

Ören Çay havzasında köylerin ekonomik hayatında fazla bir yer tutmaz. Doğal ve beşeri faktörlerin etkisiyle üretimi şekillenen meyveler köylü nüfus tarafından kendi şahsi ihtiyaçları için yetiştirilir. Meyve bahçeleri daha çok sulanabilen alanlarda bulunabilen meyve ağaçları topluluk halinde meydana gelmişlerdir. Yerleşim birimlerine yakın veya yerleşim birimleriyle iç içe olan meyve bahçeleri köylüler tarafından açılmış olan artezyen, kuyu, gölet gibi su temin edilebilen kaynaklardan

faydalanmaktadır. Yerleşme üniteleri ile çoğu kez iç içe olabilen meyve bahçeleri araştırma sahasında aynı zamanda rekreasyon amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Tablo 51: Ören Çay Havzasında Meyve Ağaçlarının Alanı, Sayısı ve Üretimi
(1997-2005)

Meyveler	1997 ¹			2005 ²		
	Alan (da.)	Ağaç sayısı		Ağaç Sayısı	Alan (da)	Verim (Ton)
		Toplu	Dağınık			
Erik	8	147		135	5	1
Kayısı	1860	25808	718	18483	1774	306
Kiraz	112	1654		4589	436	233
Şeftali	42	554		1318	162	43
Vişne	414	3485		5309	662	192
Armut	44	764		4592	393	37
Ayva	8	139		1936	132	39
Elma	143	2496		14960	874	739
Ceviz	133	1770	578	627	81	43
Çilek					20	200
Nar				40	-	25
Dut				50	-	31
M. Eriği				5	-	1
Fındık				5	-	0,5
Üzüm	1881	-			1789	483
Karpuz	197				37	182
Kavun					70	317
Toplam	4842				6435	

Kaynak: İl Tarım Müd.¹, Arazi Anketleri²

İl Tarım Müdürlüğü'nün 1997 yılı verilerine göre 4842 dekarlık alanda 36817 meyve ağacı bulunmaktadır. Köylerdeki toplam 4842 dekar civarındaki meyve tarımsal faaliyetinin yapıldığı alanda; erik, kayısı, kiraz, şeftali, vişne, elma, armut ve ceviz meyveleri bulunmaktadır (Tablo: 51).

Araştırma sahasında meyvecilik tarımsal faaliyetinin içinde 1997 yılında 4842 dekar 36817 meyve ağacı içinde ile en fazla 25808 kayısı ağacı ile ilk sırada yer almaktadır. Bunun nedeni ise kayısı ürünü için gerekli ekolojik koşulların araştırma sahasının sahip olduğu potansiyelden kaynaklanmaktadır. Kayısı üretimi araştırma sahasındaki köylerin çoğunluğunda tarımı yapılmakla birlikte en fazla Sarıgül, Gülmahmut, Sütlice, Işıkyolu ve Akçakale köylerinde tarımı yapılmaktadır. Kayısı tarımının bu köylerde fazla yapılmasının nedeni beşeri faktörlerle açıklanmaktadır. Bulutlu, Durupınar, Gözpınar, Hankendi, Koparışağı, Sarılı köylerinde istatistiği verilere yansiyacak kadar kayısı üretimi yapılmayan köylerdir. Kayıdan sonra

araştırma sahasında hem alan bakımından hem de meyve ağacı sayısı bakımından en fazla bulunan vişne (414 da) ağacı 3485 adet, vişneyi meyvesinden sonra da elma (143 da.) meyve (2496 adet) ağacı gelmektedir (Tablo: 51).

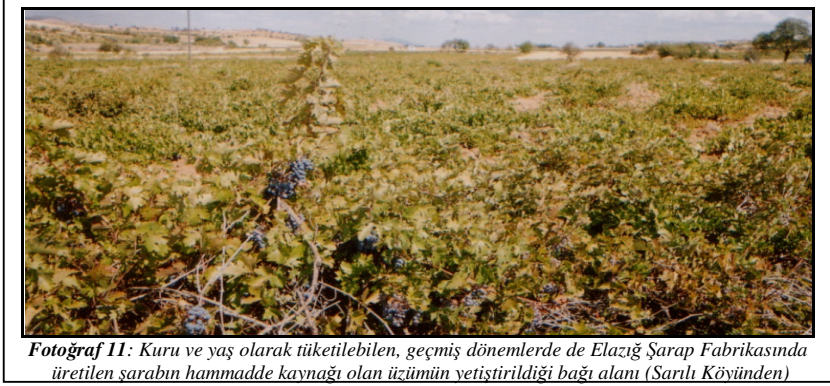
2005 yılında toplam 52049 meyve ağacı 1789 da üzüm, 37 da. karpuz ve 70 da. kavun tarımı yapılan meyvelerden toplam 2872,5 ton ürün elde edilmiştir (Tablo: 58). 2872,5 ton ürün elde edilen araştırma sahasındaki meyvelerden köylülerin temel amacı kayısı hariç diğer meyveler ticari amaç güdülmektedir. Ticari amaçla yapılan kayısıcılıktan elde ettiği ürününü köylü büyük çoğunluğu Malatya ve Elazığ'daki pazarlarda satmaktadır. Kayısı dışında diğer meyvelerde köylüler kendi ve birinci dereceden yakın akrabalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere meyve tarımsal faaliyetini yapmaktadırlar. Bununla birlikte kayısı hariç bazı yıllar ticarete konu olan meyvelerin miktarları var ise bu istatistiklere yansıyacak önemli sayılabilecek bir miktar değildir.

2005 yılında araştırma sahasında kayısı ağacının sayısında azalma görülmektedir. Kayısı ağacı meyvesinin 2005 yılına oranla bir azalması durumu görülürken elma, vişne ve ayva gibi araştırma sahasındaki diğer meyvelerde ise bir artış görülmektedir. Hankendi beldesine bağlı Dilek mahallesinde malta eriği ve fındık ağaçları deneme amaçlı üretim faaliyetleri sayesinde az da olsa bu meyve türlerinden ürün alınmaktadır. Bununla birlikte araştırma sahasında çilek üretiminde de son yıllarda bir üretim söz konusu olmuştur.

Doğal faktörler meyve türü üzerinde etkili olduğu kadar meyve bahçelerinin dokusunda da etkilidir. Doğal koşullar bakımından çoğunluğunu engebeli arazilerden teşekkül eden Karagedik köyünde topoğrafya meyve ağaçlarını dokusunda kendisini hissettirmiştir. Şöyle ki: Karagedik köyünde 718 kayısı ve 578 ceviz ağacı alana dağınık bir şekilde yayılmıştır. Bu durum araştırma sahasındaki diğer köylerde gözlenmemektedir.

Araştırma sahasında meyvecilik tarımsal faaliyeti içinde olan bir başka meyve türü de meyve türlerinden ayrı olarak kendine ait bir alanda belirlenip üretilen üzümdür. Üzüm; sıcak ve kurak yazı bol güneşi sevmesi, sert kışlara dayanıklılığı, her çeşit toprakta yetişmesi (Tanoğlu, 1968, s: 207), kuru tarıma uyum göstermesi, hafif eğimli yamaçlarda dahi yetişmesi, (Yiğit, 1994, s: 145) rahat işlenerek verim alınması, kışın pek fazla bakıma ihtiyaç duymaması gibi nedenlerle tercih edilir (Tanoğlu, 1968, s: 207). Çok önceleri Hankendi, Sarılı, Y. Demirtaş ve A. Demirtaş köylerinde oturan gayri müslim vatandaşlar kendileri ve satmaları için şarap imal ediyordu. Bağ veya

bağcılık faaliyetleri diye tanımladığımız alanlarda üretilen üzüm meyvesi araştırma sahasındaki köylerin tarımsal faaliyetlerinde önemli ve tarihi bir yeri vardır.

Fotoğraf 11: Kuru ve yaş olarak tüketilebilen, geçmiş dönemlerde de Elazığ Şarap Fabrikasında üretilen şarabın hammadde kaynağı olan üzümün yetiştirildiği bağ alanı (Sarılı Köyünden)

Üzüm meyvesi ile uğraşan ailelerin bir kısmı köyde daimi olarak kalmaktadır. İlkbaharda başlayarak periyodik dönemlerde bağın çapalanması, gübrenmesi gerekir. Budamaları yapılan bağların yaz döneminin sonlarına doğru bağ bozumunda ürünün toplanması pazarlanması veya kurutulması dönemi oldukça yoğun faaliyet gerektiren dönemdir. Bu periyot daha çok nisan-ekim arasındaki bir süreyi kapsar. Şehirden yaklaşık aynı dönemde sahaya gelip yaklaşık aynı dönem sonunda dönenler için iyi ve karlı bir uğraştır. Toplanan üzümler çekirdekli olup, genellikle siyah veya beyaz üzümdür. Siyah üzümün tamamına yakını Elazığ Şarap Fabrikası'na satılırken, beyaz üzümün bir kısmı tüccara verilerek bir kısmı yine fabrikaya satılarak değerlendirilmektedir (Fotoğraf: 11).

2005 yılında bu alan 1681 dekar dır. Bağcılık faaliyetleri ile ilgilenen kitlenin bu tür bir ticari aktivitenin, teknik donanımına fazla gereksinim duymaması, yaz sezonunda uğraşılması ve hepsinden önemlisi ticari getirisinin fazla olması tercih edilme nedeni olmaktadır. Bununla birlikte bağ alanlarında görülen hastalıklara (floksera gibi) karşı önlemlerin alınması ile birlikte sulama imkânlarının yetersizliği bağ alanları giderek küçülmekte olup her yıl daha az bir alana yayılmaktadır.

4. 2. 1. 3. Sebzeçilik

Ören Çay havzasında 2005 yılında 1659 dekarlık alanda sebzeçilik yapılmaktadır. 1659 dekar sebze alanına (Tablo: 50). Araştırma sahanımızda domates, biber, yeşil fasulye, patlıcan, salatalık, küte, kabak, yer alması, maydanoz ve soğan

yetişmektedir. Bu sebzeler sulanabilen alanlarda ve küçük parçalardan oluşan tarlalarda ekilmektedir. Toplam sebze alanı 1997’de 1793 dekar iken 2005 yılında 1659 dekara düşmüştür (Tablo: 52).

Fazla zaman ve emek istemesine rağmen köylülerin temel besin maddelerini oluşturması nedeniyle araştırma sahasında sebze tarımı daha ziyade küçük yüzölçümlü ve sulanabilen tarlalarda yapılmaktadır. Sebze ekim alanlarının köy yerleşim alanları ile bazen iç içe bazen de yakın sahalarda yer alması sebze ekim alanlarına çok sık gidilmesini gerektirdiğinden kaynaklanmaktadır. Ören Çay havzasındaki yerleşim ünitelerine göre sebze üretim alanları arazi kullanılış haritalarında evlerin bahçelerinde veya tarlaların bir kenarındaki çok küçük alanlarda da sebze tarımı yapılmaktadır.

Tablo 52: Ören Çay Havzasında Sebze Üretimi, Çeşidi ve Alanı (1997-2005)

SEBZELER	1997		2005	
	Alan (da)	Verim	Alan (da)	Verim (Ton)
Domates	727		611	232
Biber	497		482	137
Patlıcan	236		206	87
Salatalık	78		96	106
Y. Fasulye	58		43	212
Kabak			73	79
Soğan			123	265
Küte			47	156
Maydanoz			20	1
Toplam	1793		1659	

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, Arazi Anketleri

2005 yılında arazi çalışmaları esnasında köylülerle yaptığımız anketler neticesinde tüm köylerde az da olsa değişik miktarlarda sebze üretimi yapıldığı görülmüştür. Sebze yetiştiriciliğı genellikle açıkta yapılmaktadır. Açıkta yapılan sebzecilik, bazen meyve bahçeleri içinde polikültür şeklinde yapılmaktadır.

Araştırma sahasında üretilen sebzeler bakımından en fazla alan ayrılan sebze türü domates birinci biber ikinci ve patlıcan üçüncü sıradadır. 2005 yılında araştırma sahasında ekilen sebzelerden domates 230, soğan 265, yeşil fasulye 212, patlıcan 87, salatalık 106, kabak 79, küte 156 ve maydanoz 1 ton olmak üzere toplam 1275 ton ürün elde edilmiştir. 1275 ton sebze üretilen araştırma sahasındaki sebzelerden sadece maydanoz ticari amaçla üretilmektedir. Hankendi beldesinde Elazığ ilinin maydanoz üretiminin bir bölümünü karşılamak amacıyla 20 dekarlık bir alana maydanoz ekimi yapılmıştır. 20 dekarlık alanda üretimi yapılan maydanozdan bir ton ürün elde

edilmektedir. Ekilen ve elde edilen maydanoz dışında sebzelerden domates, biber ve patlıcan gibi sebzelerin sebzecilik tarımı içerisinde fazla yoğunlukta olmasında nüfusun günlük tüketim alışkanlığından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bu sebzeler kurutulup kışın tüketilmek olması da domates, yeşil fasulye, biber ve patlıcan gibi sebzelerin yoğun tarımının yapılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla araştırma sahasında maydanoz dışında diğer sebzelerin satışı yapılmamaktadır (Tablo: 52).

Genelde Hankendi beldesi hariç kırsal yerleşim üitesinden oluşan araştırma sahasında sebze ekim yapılan alanların yerleşim yerlerinin hane sayısı ile orantılıdır. Yaz döneminde hane sayısı fazla yerleşim birimlerinde sebze ekim alanları fazla hane sayısı az olan yerleşme üitelerinde ise sebze ekim alanları az olmaktadır. Kırsal bir yerleşme hüviyetinden kısmen de sıyrılmış olan Hankendi beldesi sebze ekim alanları bakımından araştırma sahasında en fazla sebze ekimi yapılan yerleşim üitesidir. Doğal ve beşeri faktörlerin çok uygun ve daha geniş ölçüde olduğu sebze üretme olanaklarına sahip olmalarına rağmen araştırma sahasında sebze üretimi belirli bir sınır içinde kalmaktadır. Araştırma sahasında yeter miktarda ve uygun alanların sebze üretimine ayrılmamış olmasının bir takım nedenleri vardır. Bunların başında pazarlama olanaklarının henüz çözümlenmemiş olması, kooperatifçiliğin gelişmemiş, pazarların kurulamamış, fiyat dalgalanmaları ve sebze dayanan bir sanayi kolunun istenilen düzeye ulaşamamış olmaması gösterilebilir.

Araştırma sahasında sebze tarımının rağbet görmemesi, sulama imkanlarının yetersizliği, gübreleme ve zararlı haşerelere karşı gerektiği mücadelenin yapılmamasına bağlanabilir. Vejetasyon devresinde fazla miktarda suya ihtiyaç duyan sebzelerin, sulama imkanlarının bulunmadığı ortamlarda yetişmeleri zor ve zayıftır. Susuzluk hem sebzenin ekim alanını daraltmakta, verimi düşürmekte, hem de ürünün kalitesini ve tadını etkilemektedir. Bu güçlüklerin göz önüne alınmasıyla araştırma sahasında, ticari amaçlı sebze tarımına gereken önem verilmemektedir. Fakat geliştirilecek veya yapılacak sulama projesinin gerçekleşmesiyle birlikte sebzenin, sulu tarımın genel karakterlerinden birisi olarak önemli bir ticari potansiyele sahip olacağı söylenebilir.

4. 2. 1. 4. Hayvancılık

Ören Çay havzasında mera hayvancılığı giderek canlılığını yitirmiştir. Bununla birlikte halk besi hayvancılığı yapmaya yönelik girişimlerde başlamıştır.

Araştırma sahasında yeni kurulan tavuk çiftlikleri ve devlet desteği ile besi ahırları hayvancılık yönünden umut verici girişimlerdir. Büyükbaş hayvancılıkta da saf cins olmasa da melezleştirme gittikçe tercih edilir hale gelmektedir

4. 2. 1. 4. 1. Büyükbaş Hayvancılık

Ören Çay havzasında tarımsal faaliyetler içerisinde eskiye nazaran önemini yitirmiş kırsal yerleşmelere özgü ekonomik etkinliklerden birisi de büyükbaş hayvancılıktır. Günümüzde araştırma sahasında büyükbaş hayvancılık daha çok ahır hayvancılığına yönelik bir şekilde yapılmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısı araştırma sahasında nicelik yönünden azalmakla birlikte, hayvanların niteliği kalitesi giderek artmaktadır. Meskenlerin fonksiyonel özelliklerine baktığımız zaman iki katlı olarak inşaa edilmiş evlerinin bir çoğunun alt katının ahır veya samanlık olarak fonksiyonel bir kullanım içerdikleri ve büyükbaş hayvancılık için yararlanıldığı söylenebilir.

Tablo 53: Ören Çay Havzasında Büyükbaş Hayvan Varlığı (1980-1997-2005)

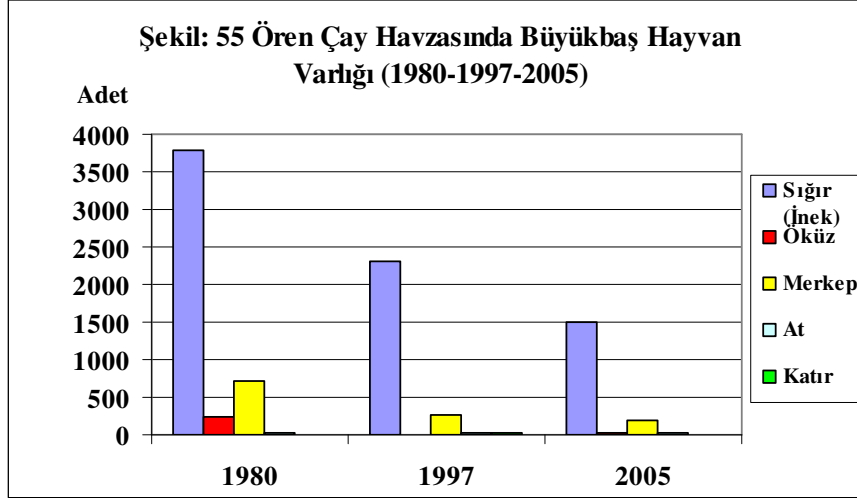
Hayvan Cinsi		1980	1997	2005
	Sığır (İnek)	3775		1498
	Yerli		594	
	Melez		1288	
	Kültür		436	
Toplam		3775	2318	1498
	İş Hayvanları			
	Öküz	239		28
	Merkep	711	256	190
	At	20	15	12
	Katır	3	26	3
Toplam		973	297	233

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, İl Tarım Müdürlüğü, Arazi Anketleri

Araştırma sahasında 1980 yılında büyük çoğunluğu inek olmak üzere inek olmak üzere 3775 sığır (%80) mevcutken, bu miktar 1997’de 2318’e 2005 yılında ise 1498’e düşmüştür. Düşüşün sebebi araştırma sahasının halkının, göç eğilimi ve bu göç eğiliminden dolayı hayvan besleyememesidir.

Fakat 1997 ve 2005 yılında sayısal olarak araştırma sahasında sığır sayısının azalmasına rağmen, sığır cinsinin ve veriminin iyi olması iktisadi açıdan aradaki farkı rahatlıkla kapatacak düzeydedir. Sığır besleyen aile sayısında bir düşüş olduğu da muhakkaktır. Son dönemde sığır besleyen aile sayısı azalmış fakat sığırın kalitesi

cinsleri beslenmeye başlamıştır. 1997 yılında İl Tarım müdürlüğü verileri neticesinde 594 yerli, 1288 melez ve 436 kültür altına alınmış inek bulunmaktadır (Tablo: 53 ve Şekil: 55)

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, İl Tarım Müdürlüğü, Arazi Anketleri

Ören Çay havzasında 1980, 1997 yıllarında en fazla sığır bulunduran yerleşim ünitesi Hankendi beldesidir. Hankendi beldesi 2005 yılına gelindiğinde en fazla sığır bulundurma üstünlüğünü Örençay köyüne bırakmıştır. Hankendi beldesinde 2005 yılına gelindiğinde sığır sayısının azalması nüfusun değişen sosyo-ekonomik aktivitesinden kaynaklanmaktadır. Örençay köyünde son dönemlerde sığır sayısının artmasında köyü olan göçlerden kaynaklanmaktadır. Örençay köyünde nüfusu artan kesimde kendi ihtiyacı için 1-2 beslemesi sonucunda köyde sığır sayısının artmasına neden olmuştur. 2005 yılına gelindiğinde Hankendi beldesinde sığır sayısı azalması görünse de, asıl artış kalite yönünden olmuş ve yerli ırklar tamamen değişerek saf ırk veya kaliteli melez sığır haline dönüştürülmüştür. Bu olayın sonucunda sığır besleyen aile sayısında da azalış olmuştur. Hankendi beldesinde sığır besleyen aile sayısı azalmış fakat besicilik yapan veya diğer bir deyişle ‘Entansif Büyükbaş Hayvancılık’ yapan modern büyükbaş besi hayvan ahırları ortaya çıkmıştır. Bu ahırlarda kaliteli melez inekler beslenmektedir.

Araştırma sahasında merkep (eşek), at, ve katır yük ve çeki hayvanı diye tanımladığımız hayvanların sayısında da bir azalma görülmektedir. 1997 yılında 1980 yılına göre çeki hayvanlarında katırın sayısı artış öküz, merkep ve at sayısında azalma görülmektedir. At ve katırın sayısındaki görülen bu artış ve azalışlar araştırma

sahasında dışardan gelen göçlerden kaynaklanmaktadır. 1980 yılında 973 olan (%20) iş hayvanları sayısı 1997 yılında 297, 2005 yılında 233'e (%13) düşmüştür (Tablo: 53 ve Şekil: 55). 1980-2005 yılları arası dönemde iş hayvanları sayısının azalması sayısı artan makineleşmeden kaynaklanmaktadır.

Araştırma sahasının topoğrafyasının engebeli olması, çok fazla engebeli olan dağlık ve tepelerden oluşması, ulaşımın daha zor olduğu tarımsal aktivitelerde gerekli makineleşmenin yetersiz olduğu sahaların vazgeçilmez hayvanları olan, Karaali, Çalica, Sarılı ve Kayabeyli köylerinde yük ve çeki hayvanı sayısını arttırmıştır. Bununla birlikte ulaşım ağı sisteminin gelişimi, yolların kalitesinin yükselmesini ve hepsinden önemlisi traktörün tarım alanlarına girmesi sonucu Günbağı, Gülmahmut ve Durupınar vb. köylerde ise yük ve çeki hayvan sayısındaki düşüşe neden olduğu söylenebilir. Çağımızın gereklerinden dolayı teknolojisi sayesinde elde edilen araç ve gereçlerle birlikte araştırma sahasında topoğrafyanın uygunluğu, ulaşımın gelişimi, traktörün kullanımı gibi nedenlerden dolayı sayı azalmaya devam edecek gibidir.

Ören Çay havzasında her geçen gün giderek artan et ve süt besiciliği, halkın sıcak baktığı bir girişimdir. Bu girişim desteklenerek artacak olan köylünün geliri; bu yönde değerlendirilerek, yapılacak teşviklerle, kırsal ekonominin gerektirdiği biçimde, ekip-biçme yanında, hayvancılığın da yayılmasına yardımcı olabilir. Sonuçta kırsal ekonominin iki ana unsuru tamamlanmış olur.

4. 2. 1. 4. 2. Küçükbaş Hayvancılık

Araştırma sahasında küçükbaş hayvancılık miktarı azalma yönünde eğilimindedir. Küçükbaş hayvan fazla olsa da küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aile sayısı pek fazla değildir. Küçükbaş hayvancılığın genel karakteri koyun ve keçi hayvancılığıdır. Genel arazinin yaklaşık %56'sını oluşturan meralardan daha çok küçükbaş hayvanlar yararlanmaktadır.

Araştırma sahanın kısa mesafelerde değişen doğal çevre faktörleri nüfusun birinden farklı nitelikte hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmalarına neden olmuştur. Eğitim şartları ve tarım alanlarının küçüklüğü vb. nedenlerle doğal çevre bakımından uygun olmayan kesimlerde küçükbaş hayvancılık sayı bakımından diğer hayvan türlerinden fazladır. Bununla birlikte ova tabanı ve yamaç düzlükleri gibi geçimin büyük ölçüde tarla tarımına dayalı olduğu nispeten düz alanlardaki köylerde küçükbaş hayvancılık

miktarı azdır. Araştırma sahasında 1980 yılında küçükbaş hayvan sayısının en fazla olduğu köyler Karagedik, Kayabeyli ve Sarıgül köyleridir. Bu üç köyde de doğal çevre faktörleri küçükbaş hayvan sayısı üzerinde olumlu etki yaratmıştır.

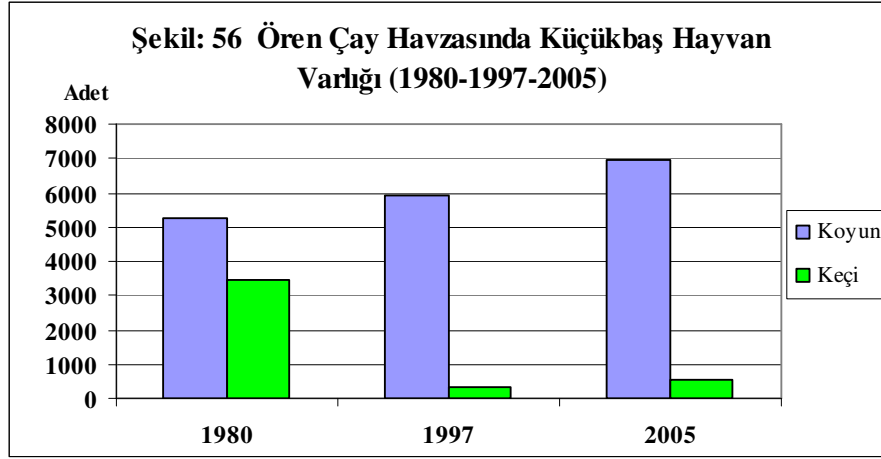
Tablo: 54) Ören Çay Havzasında Küçükbaş Hayvan Varlığı (1980–1997–2005)

Küçük Baş Hayvan Türü	1980	1997	2005
Koyun	5265	5916	6976
Keçi	3425	346	571
Toplam	8690	6262	7547

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, İl Tarım Müdürlüğü, Arazi Anketleri

Koyun ve keçilerden oluşan küçükbaş hayvan sayısı 1980 yılında 8690 adet bulunmakta idi. Koyun 5265 adet olup küçükbaş hayvanların %61’ne denk gelmekte idi. Keçilerin sayısı 3425 olup küçükbaş hayvanların %39’unu oluşturmakta idi. 1997 yılında 5916 koyun, 346 keçi toplam 6262 küçükbaş hayvan bulunmakta olup 2005 yılına gelindiğinde ise küçükbaş hayvan sayısı 7547 dir. Koyun 6976 adet olup küçükbaş hayvanların %92’sine denk gelmektedir. Keçilerin sayısı 571 olup küçükbaş hayvanların %8’ini oluşturmaktadır (Tablo: 54 ve Şekil: 56). Tarihsel süreç içerisinde araştırma sahasında küçükbaş hayvan sayısında ile keçilerin sayısında azalmalar görülmüştür. Keçi ve genel toplam küçükbaş hayvan sayısında görülen azalmaya karşın araştırma sahasında koyun sayısında artış görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında beşeri bir faktör olan göç olgusu neden olmuştur.

Koyun ve keçilerin araştırma sahasındaki köylerde birlikte bulunmalarına rağmen genellikle koyun miktarı keçi miktarından fazladır. Bu durum araştırma sahasının da bulunduğu Doğu Anadolu bölgesinin genel karakterine uymaktadır. Doğal çevre faktörü koyun ve keçi miktarının birbirlerine olan miktarları ve oranları etki etmektedir. Topoğrafyanın arızalı olduğu yerlerde keçinin genetik yapısından kaynaklanan çevreden beslenme amacıyla yararlanması koyun türüne göre daha kolaydır. Bu sonuç doğal çevre bakımından topoğrafyanın uygun olmayan yüksek ve arızalı kesimlerde keçi sayısının artışına neden olmaktadır. 1980 yılı köy envanter etütleri sonuçlarına göre Bulutlu, Karaali, Karagedik, Kayabeyli, Koparuşağı ve Sütluçe köylerinde 2005 yılında ise 1980 yılında belirtilen bu köylere ilaveten araştırma sahasındaki Bulutlu köyünde keçi miktarı koyun miktarından fazladır. Özellikle Karagedik köyünde keçi sayısının koyun sayısından %400 fazla olması bu iddiayı destekler niteliktedir.

Kaynak: Köy Envanter Etütleri, İl Tarım Müdürlüğü, Arazi Anketleri

Küçükbaş hayvancılık 1980 yılında Bağdere ve Sinan köyleri hariç tüm yerleşme ünitelerinde büyük baş hayvan cinsi ile bir miktar bulunmakta idi. Sinan köyünde küçükbaş hayvanın olmayışı köyün alanın küçük olması ve yeteri kadar mera alanı olmamasından kaynaklanmaktadır. 1980 yılından sonra Keban Baraj Gölü'nün yapımıyla birlikte Tunceli kırsal alanından baraj gölü dolayısıyla topraklarını kaybeden ailelerin bir kısım aileler araştırma sahasını iskân bölgesi olarak seçmiştir. Temel ekonomik faaliyetleri küçükbaş hayvancılığa dayanan ailelerin yerleşimi ile önemini yitirmeye başlayan küçükbaş hayvancılık ekonomisini yeniden canlandırmıştır. Bu değişime 1985 sonrası olan göç olayına neden olan artan terör nedeniyle olan göçlerle devam etmiştir.

Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan Yukarı Fırat Bölümündeki tabiri ile “Şavaklılar” olarak bilinen bu aileler araştırma sahasındaki Örençay ve A. Demirtaş köylerine yerleşmişlerdir. Temel geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olan bu aileler sürülerini; soğuk dönem denilen Ekim-Nisan döneminde araştırma sahasındaki ağaçlarda muhafaza ederler. Bu dönemde sürüler güneş doğmasına yakın meralara çıkarılıp akşama kadar otlatılırlar. Şavaklılar mayıs ayıyla başlayan sıcak dönemle birlikte, çocuklarının eğitiminin de sona ermesine bağlı olarak, araştırma sahasındaki daimi iskânlarını bırakıp, Erzurum'da Tortum, İspir, Narman civarındaki yaylalara doğru göçe başlarlar. Yaylaların gerek havasından gerekse yüksek alpin çayırlarının verimli otlaklarından yararlanan Şavaklılar sıcak dönemin bitmesiyle birlikte tekrar araştırma sahasındaki daimi meskenlerine doğru yola çıkarlar. Gelişte ve gidişte sürülerini naklederken bu iş için fonksiyonel özelliği bulunan kamyonlar

kullanılmaktadır. Şavaklıların ve diğer köylülerin sahip olduğu küçükbaş hayvan ırklarının kalitesiz oluşu, sürülerden alınan verimi azaltmaktadır. Yaylada beslenen koyunlar sezon sonunda kesim amacıyla kombinaya veya tüccara satılmaktadır.

4. 2. 1. 4. 3. Kümes Hayvancılığı

Ören Çay havzasında hayvancılık faaliyetleri açısından değerlendirilmesi gereken bir başka konu ise kümes hayvancılığıdır. Araştırma alanında bulunan köylerde, çoğunluğu tavuk olmak üzere horoz vb. kümes hayvanları bulunmaktadır.

1980 yılı Köy Envanter Etütlerine göre araştırma sahasında tavuk ve horozlardan meydana gelen toplam 22.845 civarında bulunan kümes hayvanı miktarı 2005 yılında 9.417 tavuk ve 1.410 horoz toplam 10.827'ye düşmüştür (Tablo: 55). 2005 yılında gelindiğinde 1980 yılına göre kümes hayvan sayısında düşüşün görülmesinin nedeni 1980 yılındaki köy envanter etütleri sonuçlarına göre araştırma sahasında bulunan Hankendi beldesinde istatistiklere yansıyan 20.000 tane kümes hayvanının bulunmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

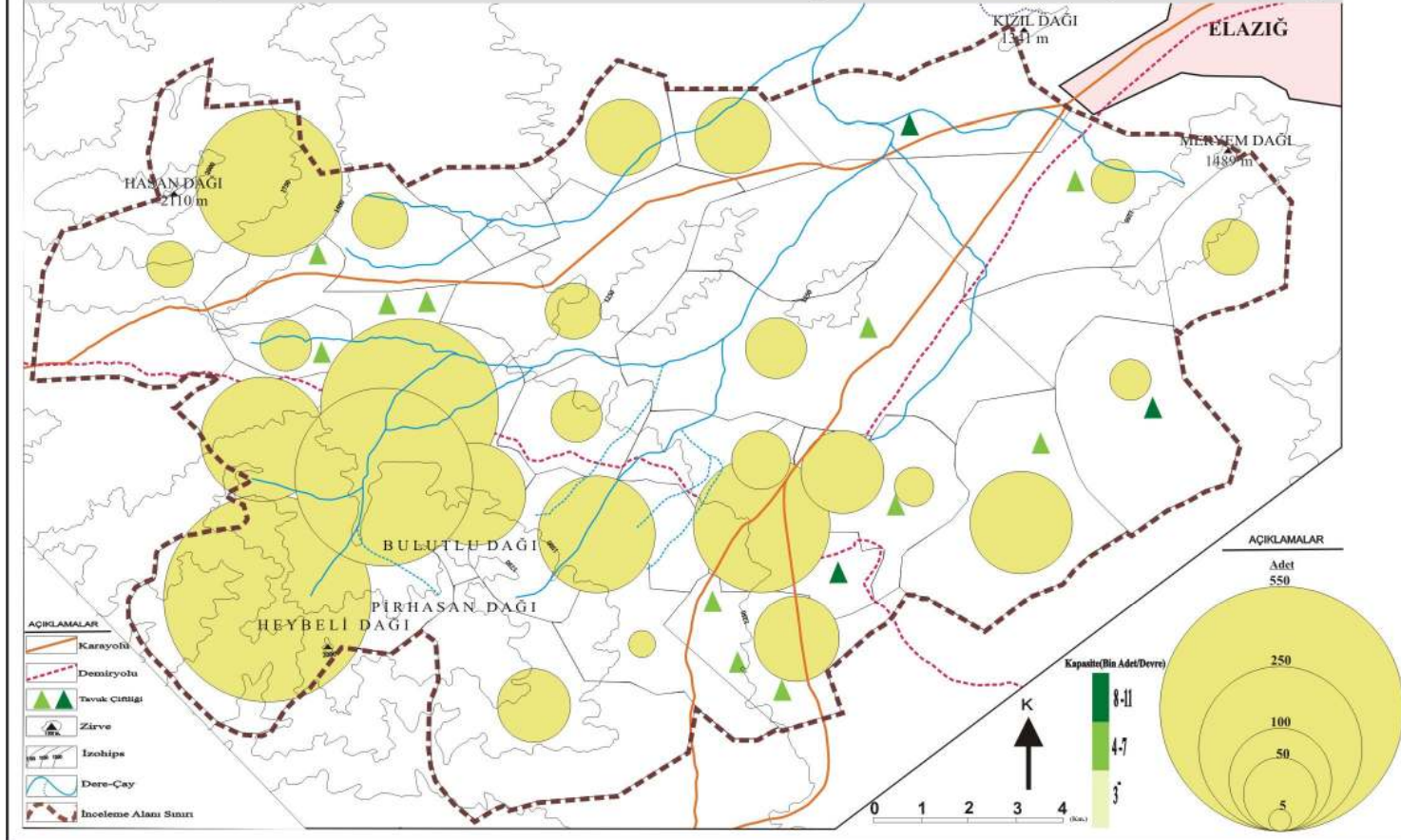
Tablo 55: Ören Çay Havzasında Kümes Hayvancılığı (1980-2005)

	1980		2005
Kümes Hayvancılığı	22845		10827

Kaynak: Köy En Etütleri, Araştırma Anketleri

Araştırma sahasında kümes hayvancılığı eskiden hane başına ancak 10-20 arasında kümes hayvanı düşmekteydi. Günümüzde büyük nüfuslu (şehirlerin) yerleşmelerin pahalı olan kırmızı ete alternatif sunma amacıyla beyaz et talebini karşılamak için araştırma sahasında tavuk üretme çiftlikleri kurulmaya başlamıştır. Bunlara tarım il müdürlükleri ve Özüğür gibi özel kuruluşlar destek vermektedir. Bunun neticesinde araştırma sahasındaki bazı köylüler böyle bir girişimde bulunmuşlardır. Tavuk çiftliklerinin daha fazla desteklenmesinin diğer hayvancılık kollarına göre ekonomik yönden daha avantajlı olmasıdır. Bu nedenle köylü tavuk besiciliğine yönelmektedir (Fotoğraf: 12).

Şekil: 57 ÖREN ÇAY HAVZASINDA ARI KOVANI SAYISI VE TAVUK ÇİFTLİKLERİNİN DAĞILIŞI HARİTASI (2005)

Fotoğraf 12: Günümüzde artan şehrsel nüfusun temel besin maddeleri olan et, yumurta gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir tavuk çiftliği (Sarılı köyünden)

Tarım İl Müdürlüğü ve özel kuruluşların teşvikiyle ilkel metotlarla ve yerli ırklarla yapılan daha çok aile tavukçuluğundan başka modern tavuk çiftlikleri de mevcuttur. A. Demirtaş, Gölköy, Hankendi, Işıkyolu, Keluşağı, Örençay, Sarıgül, Tohumlu, Yolçatı ve Sarılı köylerinde tavuk çiftliği olan köylerimizdir. Örençay, Tohumlu ve Sarılı köylerinde bulunan birer tavuk çiftliği 8000 kapasiteli, Işıkyolu köyünde 3, Keluşağı köyünde ise 1 adet tavuk çiftlikleri 4000 kapasiteli olup Sarıgül köyünde 3, A. Demirtaş, Gölköy ve Hankendi ‘de 1 adet 6000 kapasiteli tavuk çiftlikleri bulunmaktadır. Araştırma sahasında bulunan Gölköy’deki tavuk çiftliği tavuk değil de tavuğun yumurtası için kurulmuştur. Elde ettiği yumurtayı Malatya, Elazığ gibi çevre il ve ilçelere satmaktadır. Sarılı köyündeki tavuk çiftliği elde ettiği ürünleri Malatya ilindeki tavuk entegre tesislerine göndermektedir (Şekil: 57).

Ören Çay havzasında kurulan tavuk çiftliklerinin civciv, yem ve çeşitli ihtiyaçları Özüğür tarafından yapılmakta yetişen tavuklar canlı olarak işleme tesislerine götürülmektedir Tavuk çiftliğinde üretilen tavuklar Örençay köyü yakınlarındaki bulunan Özüğür kesimhanesine verilmektedir. Bu tesisi Elazığ şehrinin piliç eti ihtiyacını karşıladığı gibi Tunceli, Bingöl ve Malatya illerine de pazarlanmaktadır.

4. 2. 1. 4. 4. Arıcılık

Çok genel anlamıyla tarımın bal ve balmumu elde edilen ve karlı bir kolu ve insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanmakta olan arıcılık, coğrafi ortamla doğrudan bağlantılıdır. Topoğrafya, iklim, flora ve hidroğrafya gibi doğal çevre faktörleri arıcılığı etkiler (Tunçel, 1992, s: 97). Arıların aktivitesini sürdürülebileceği serin hava

ve ilkbaharda hatta yaz aylarında bile açık kalan çiçekler, arıcılığın gelişerek devam etmesini sağlamaktadır (Hayli; 1995, s: 241).

1980 yılı köy envanter etütlerine göre araştırma sahasında 200 fenni ve 924 adi kovan olmak üzere toplam 1124 arı kovanı bulunmaktadır 2005 yılında ise adi ve fenni kovan ayrımı yapmadan büyük çoğunluğunu fenni kovanların oluşturduğu toplam 2560 arı kovanı bulunmaktadır (Tablo: 56).

Tablo 56: Ören Çay Havzasında Arı Kovanı Sayısı (1980-2005)

Arı Kovanı (Adet)	1980 ¹		2005 ²
Adi Kovan	200		-
Fenni Kovan	924		2560
Toplam	1124		2560

Kaynak: Köy Envanter Etütleri¹, Arazi Anketleri²

1980 yılı ve öncesi günümüz arasında yapılacak bir kıyaslamanın neticesinde günümüzde araştırma sahasında arıcılık faaliyetleri daha yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Buna rağmen günümüzde yoğun bir şekilde yapılan arıcılık faaliyetleri tam anlamıyla araştırma sahasında faydalanmamaktadır.

1980 yılında arı kovanı bulunan Bulutlu, Çalica, Demirlibahçe, Gülmahmut, Günbağı, Işıkyolu, Karaali, Sütlice ve Sarılı köyleri ile Hankendi'de bulunmakta olup araştırma sahasındaki diğer köylerde arı kovanı bulunmamaktadır. Gülmahmut ve Demirlibahçe köylerinde adi kovan bulunmakla birlikte Bulutlu, Çalica, Günbağı, Hankendi, Işıkyolu, Karaali, Sarılı ve Sütlice köylerinde çok fenni kovan bulunmaktadır. 1980 yılı köy envanter etütlerine göre en fazla arı kovanı 110 fenni ve 300 adi kovan olmak üzere toplam 400 adet arı kovanı Gülmahmut köyünde bulunmaktadır. Sütlice köyünde ise tamamı fenni kovanlardan oluşan 250 arı kovanı bulunmaktadır. Gülmahmut ve Sütlice köylerinde en fazla arı kovanı bulunması köyün doğal çevre özellikleri bakımından sahip olduğu arıcılık potansiyelden kaynaklanmaktadır.

2005 yılına gelindiğinde ise araştırma sahasında toplam 2560 arı kovanı bulunmaktadır. 1980 köy envanter etütlerine verilerinde 11 köyde yapılan mevcut arı kovanı ile arıcılık faaliyetleri yapılırken 2005 yılında Hankendi beldesi ve 25 köyde arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. 2005 yılında Bağdere, Koparuşağı, Örençay, Yenikonak ve Y. Demirtaş köylerinde arı kovanı bulunmamaktadır. Bağdere, Koparuşağı, Örençay, Yenikonak ve Y. Demirtaş köylerinden hariç araştırma

saasındaki diğer yerleşme ünitelerinde arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. 2005 yılında en fazla arı kovanı Karagedik 500 köyünde olup Karaali ve Günbağı köylerinde 300 ve Sarıgül köyünde ise 200 arı kovanı bulunmaktadır (Fotoğraf: 13). Karagedik, Karaali, Günbağı ve Sarıgül köylerinde arı kovanının diğer köylere fazla olması büyük ölçüde doğal çevre faktörlerinden kaynaklanmakta olması Tuncel'in ifade ettiği gibi topoğrafya, iklim, flora ve hidrografya gibi doğal çevre faktörleri arıcılığı etkiler tezini destekler niteliktedir (Şekil: 57).

Arıcılığın fazla bir iş gücü gerektirmeyen, fakat bununla ters orantıda karlı bir uğraşı olduğu göz önüne alındığında (Tuncel, 1994, s: 157) yaz mevsiminde araştırma sahasındaki köylerin rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı yerler olması nedeniyle arıcılık yaz döneminde az bir bakımla ürün alınabilecek rahatlıkla olması nedeniyle yapılabilir. Araştırma sahasında arıcılık faaliyetlerinde elde edilen balın çok az bir kısmının ticareti yapılmaktadır. Köylüler daha çok kışlık kendi ihtiyaçlarını karşılamının yanında yakın akrabaları için bal üretimi yapmaktadırlar. Kırsal kesimin geçimini birinci derece de tarla tarımı, büyük ve küçükbaş hayvancılığın dayandığı doğal ve beşeri faktörlerden kaynaklanan sebeplerden dolayı bazı olumsuzluklarla karşılaşması araştırma sahasında nüfusun arıcılık faaliyetlerine yönelmesine neden olmuştur.

Elazığ tarım İl Müdürlüğü tarafından, arı yetiştiriciliği kursları açılmasına rağmen araştırma sahasından yeterli katılım olmaması nedeniyle arıcılık faaliyetlerinde istenilen gelişme sağlanamamaktadır. Araştırma sahasında arı yetiştiriciliği gerekli bilgi ve metotların yetersiz olması geleneksel teknik ve metotların uygulanmasına bağlı olarak kovanlardan yeterli randıman alınamamaktadır.

4. 2. 2. Diğer Ekonomik Faaliyetler

Araştırma sahasındaki diğer ekonomik faaliyetler diye tanımlayacağımız yeraltı kaynakları sınıfına dahil edilip nitelenen kum ocağı ve mermer ocağı bulunmaktadır. Tohumlu'da 1 ve Sultanuşağı köyünde 3 kum ocağı bulunmaktadır (Şekil: 27).

Sultanuşağı köyünde Hasan Dağının eteklerinde kurulmuş mevsimlik çok sayıdaki dere ve çayların etkisiyle inen derelerin getirmiş olduğu Plio-Kuaterner eski alüvyonlardan müteşekkil kumların oluşmasının sağlamıştır. Bu kum inşaat malzemesi olarak Baskil ile birlikte daha çok diğer yerleşme üniteleri tarafından kullanılmaktadır.

Tohumlu köyünün güneyinde Koyunağıl tepenin eteklerinde yerleşmiş olan işletmedir. Köyün bulunduğu karstik havza, daha sonraları Kuaterner yaşlı yeni alüvyonlarla doldurulmuştur. Bu dolgu yüzeyini kalker marn gibi kayaçların ufalanıp dolgu yüzeyinde depolanması oluşturmuştur. Alüvyal malzemeden alındıktan sonra. yıkanıp elenerek elde edilen kum, konut yapı malzemesi olarak çok uygundur. Elazığ şehrinin temel sıva malzemesinin büyük bir kısmının karşılandığı, kaliteli olan bu kumun ticari potansiyelini kullanmak amacıyla kum ocağı kurulmuştur. Fakat kontrolsüz olarak alınan kumlar, nedeni ile kum alınan yatak genişlemekte hem derenin doğal yatağı bozulmakta hem de çevredeki bağ alanlarını tehdit etmekte ve çevrede degradasyona sebebiyet vermektedir. Bunun için kontrol altına alınmalı ve denetlenmelidir.

Ören Çay havzasında mermer işletme tesisi Örençay köyü sınırları dahilinde olup günümüzde tesis çalıştırmamaktadır. Mermer işletme Örençay köyünün 200 metre kadar kuzeydoğusunda, şekil 47'de de görüldüğü gibi Elazığ-Malatya karayoluna yaklaşık 200 m. mesafededir. Mermer adeta kaynağı olan saha daha öncede bahsettiğimiz üzere Keban metamorfiklerinin çıkış noktalarından birisidir. Tesisin kuruluş yeri olarak buranın seçilmesinin nedeni hammaddeye yakın olmasıdır. Genellikle kentsel fonksiyonları olan bu tür ticari işletmelerin kırsal kesimde gelişme göstermesi istisnai durumlar dışında hammaddeye yakınlığa dayanmaktadır. İşletmede yaklaşık 60-70 kişi çalışmaktadır. Fakat bu rakam esnektir ve zaman açısından değişkenlik gösterir. Elde edilen mamul Elazığ ilinde kullanılmaktadır.

4. 2. 3. Sanayi

Global düzeydeki uygulanaşına ve gelişim sürecine bağlı olarak sanayi faaliyetleri ev, atölye ve modern sanayi olarak üç grupta incelenir. İdari olarak 1 belde ve 30 köyden oluşan araştırma sahasında ev (ilkel) ve az da olsa atölye sanayisi görölmektedir.

4. 2. 3. 1. Ev Sanayisi

Kırsal alan olmasından dolayı araştırma sahası ölkemizin kırsalının genelinde de görölen sanayi içinde ele alınmayan ama ticari açıdan değer gösteren evsel ürünler önemli yer tutar. Bu sanayi tipi geleneksel metotlarla doğal ev ortamında yapılmakla birlikte genellikle insan gücüne dayanmaktadır. Yürütölen veya sürdürölen ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen tarımsal ve hayvanlar ürünleri kullanarak geleneksel veya modern bir takım işlemlerden sonra yeni ürün elde edilir. Elde edilen bu ürünlerden fazla kazanç sağlanamamaktadır. Bunun nedeni ise kırsal kesim insanı öncelikli olarak kendi ihtiyacı için bu ürünleri elde etmektir. Daha sonra elde ettiği ürün fazlasını pazara sunmaktadır.

Sütten yapılan yoğurt, peynir, tereyağı, çökelek gibi hayvansal ürünler, buğday, arpa, nohut, mercimek, ř.pancarı gibi ekip-biçmeye dayalı tarla tarımdan elde edilen ürünler ile çeşitli meyve ve sebzelerde ticari bir nitelik taşıması sonucu az da olsa köy halkına gelir getirmesi bakımından önemlidir. 1980 yılı Köy envanter etütlerine göre hayvansal hammaddeler kullanılarak yapılan işlem sonucunda hayvancılıkla uğraşan köylerde (Sarıgöl, Kayabeyli, Çalıca, Bağdere, Demirlibahçe, Karagedik, Y. Demirtaş, Yenikonak, Tepeköy, şabanlı ve Sinan köyleri ve Hankendi beldesinde) çoğunluğunu peynirin oluşturduğu peynir, yoğurt ve süt gibi hayvansal ürünler görölmektedir. Adı geçen bu köylerde ev şartlarında ilkel şekilde yürütölen hayvansal ürün yapımını köyün doğal çevre özelliklerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetler neticesinde elde edilen salça, bulgur gibi ürünlerin elde edilmesi de çok yaygındır. Tarımsal faaliyetlerin yoğunluk gösterdiği köylerde (A. Demirtaş, Akçakale, Bağdere, Gözpınar, Günbağı, şahaplı, Örençay, Keluşağı, Tepeköy, Tohumlu ve Yenikonak köyleri ve Hankendi beldesi)

duttan yapılan pekmez ve pestil önemli miktarlardadır. Bağ alanları araştırma sahasında fazla olmamakla birlikte üzümünden de bu ürünler elde edilir. Sebzecilikle uğraşan köylerde salça yapımı fazladır. Özellikle bostanlardan elde edilen sebzeliklerden domates ve biberlerden salça yapılır. Bulgur yapımı ise değirmenlerde yapılmasına rağmen ev sanayisinden sayılır. Çünkü bulgurun yapılma aşamaları daha çok evdedir. Bulgurun yapımı için araştırma sahasında Yolçatı köyünde yaz devrinde faal olarak çalışan bir değirmen bulunmaktadır. Bu değirmen araştırma sahasındaki köylere hizmet verdiği gibi araştırma sahasının dışından gelen kesime de hizmet vermektedir. Ev sanayisinde elde edilen ürünlerin pazarlanması, satış şekli ve yerinden kaynaklanan sorunlardan dolayı ürünün kolay ve ucuza satılmasından dolayı ev tipi üretim önemini yitirmektedir.

Geleneksel tarzda tarımsal faaliyetlerden elde ürünlerin doğal ev ortamındaki yeri evin üstündeki düz alanlardır. Bunun nedeni olarak tarımsal ürünlerden yeni ürün elde etmek için mamül hammaddelerin güneş ışığına ihtiyacına olan gereksinimdir. Mesken yapı tarzındaki gelişen şartlara göre ev sanayisinin etkinlik sahasının olduğu düz damların sayısı azalmaktadır.

4. 2. 3. 2. Atölye Sanayisi

Atölye tipi sanayide üretim için gerekli olan hammaddeler işlenmiş, yarı işlenmiş veya ham olarak başka alanlardan sağlanarak atölyelerde mamul madde haline getirilip imalatın yapıldığı yere veya başka bölgelere satılır (Özçağlar, 2001, s: 135).

Kırsal yerleşim ünitelerine sahip Ören Çay havzasında şehirsal ünitelerde görülen sanayi faaliyetleri görülmektedir. Atölye sanayisi şeklinde görülen bu üretim faaliyetleri işlenmiş hammadde, yarı işlenmiş veya ham olarak kullanılacak maddeler olup tavuk dışındaki bu maddeler araştırma sahasının dışından temin edilmektedir. Atölye tipi şeklinde üretim yapılan bu tesislerin en önemli özelliği modern araç ve gereçlerin kullanılmasıdır. Araştırma sahası idari olarak Elazığ iline bağlıdır. Araştırma sahasının kuzeydoğu kesiminde yer alan Elazığ iline daha çok yaklaşmaktadır. Araştırma sahasında görülen atölye tipi sanayi faaliyetleri Elazığ-Malatya karayolunun Elazığ'dan itibaren Karadeniz Birlik Yağ Fabrikasına kadar olan kesim ile Örençay köyüne kadarki karayolunun her iki bir hat boyunca görülmektedir.

Ören Çay havzasında modern araç ve gereçlerle atölye sanayisi şeklinde üretim yapan tesisler şunlardır. Alper Madencilik, Hidromek Karayolları Bitim Depolama Tesisi, tavuk çiftlikleri, Bayraklar Mermer Atölyesi, Ömür Yemek Atölyesi, Altıngök Raf Atölyesi, Serhat ve Yasin Mobilya Atölyesi, Özüğür Tavukçuluk Fabrikası, Özüğür Tavukçuluk Yem Fabrikası, Özüğür Tavukçuluk Yumurta Entegre Tesisi, Sezgin Gıda Pazarlama, Aktepe Ezme Yem Atölyesi, Günet Entegre Tesisi ve Karadeniz Birlik Yağ Fabrikasıdır.

Altıngök Raf Atölyesi, Serhat ve Yasin Mobilya Atölyesi tesisleri çeşitli türdeki ev için gerekli olan inşaat malzemelerini üretirler. Ürettikleri bu maddeleri Elazığ ilinde olan satış dükkânların pazarlamasını yapmaktadırlar. Üretimini ve pazarlamasını yaptıkları ürünlerini başka çevre il ve ilçelere daha sonra diğer yerleşim birimlerine satış yapmaktadırlar. Hatta Yasin Mobilya yılda yaklaşık ürettiği 100-110 bin kapıyı İran ve Azerbaycan gibi dış ülkelere satmaktadırlar. Bayraklar Mermer Atölyesi de araştırma sahasında kurulan bir diğer atölye sanayisini teşkil etmektedir. Mamul olarak getirdiği mermeri kendi atölyelerinde üretilip sunmaktadırlar.

Araştırma sahasındaki nüfus için önemli olan atölye tipi sanayi üretimi yapan Özüğür Tavukçuluk tesisleridir. Özüğür tavukçuluk bünyesinde kurulan Özüğür yem, yumurta ve iki tane tavuk eti entegre tesisleri araştırma sahasında kurluna tavuk çiftliklerinden hem mamül madde almaktadır hem de köylülere tavuk çiftliği kurması için destek vermektedirler. Sezgin Gıda, Ömür yemek fabrikası, Aktepe yem fabrikası ve Karadeniz Birlik Yağ Fabrikası araştırma sahasında atölye tipi üretim yapan sanayi dallarıdır. Bu sanayi dallarından en önemli Karadeniz Birlik yağ fabrikasıdır. Bu fabrikada üretilen mamul maddeler Türkiye'nin diğer illerine pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 14: Tavuk Çiftliklerinde üretilen tavukların kesildiği, yıkandığı vb. bir takım işlemlerden geçirildikten sonra satışa sunulduğu öz uğur tavukçuluk entegre tesisleri (Örençay Köyünden)

Atölye tipi üretim yapan bu sanayi kollarının araştırma sahasında bulunmalarının en büyük nedeni konumundan kaynaklanmaktadır. Bu konuma neden olan faktörlerin başında ulaşım gelmektedir. Atölye tipi sanayi üretimi yapmak için şehirselsel bir alana yakın olması, arsa fiyatlarının ucuz olması gibi faktörlerde bunlara eklenebilir.

Ören Çay havzasında sanayi tipi üretim yapan tesislerin üretim kapasitesi, çalışan işçi ve mamül madde etme bakımından farklılıklar görülmektedir (Fotoğraf: 14). Bu farklılıkların neticesinde çalışılan işçi sayısı da değişmektedir. Çalışan işçi sayısı bakımından 10 kişiden az işçi çalıştırmayan atölye tipi sanayi üretimi yapan olduğu 70-80 kişi çalıştıran atölye tipi sanayi üretimi yapanda bulunmaktadır. (Özüğür tavukçuluk ve Karadeniz Birlik gibi)

4. 2. 4. Hizmetler

Hizmet, “birinin işini görme veya birine yarayan işi yapma “ şeklinde tanımlanabilir. Hammadde üretiminin, sanayinin ve hatta hizmetlerin gerçekleşmesi ve verimli bir şekilde yürütülmesi için hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır (Özçağlar, 2001, s: 146).

4. 2. 4. 1. Ticaret

Araştırma sahası genelde Elazığ ilinin ticaret yapısı, tarım ve hayvan ürünleri, küçük esnaf ve sanatkârların üretimi olan mamulleri ve çeşitli sanayi faaliyetlerinin mamulleri, iç piyasa ticaretini oluşturur. Dışardan getirilen malların ve araştırma sahasında üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin toplandığı, pazarlandığı ve diğer alanlara sevk edildiği yer Elazığ şehridir.

Araştırma sahasının kırsal kesimi için Elazığ şehri, ticaretin merkezi durumunda olup Elazığ ili çevresi ile birlikte, ticari bakımından şehrin etki sahası içinde kalmaktadır. Daha ziyade her türlü sanayi mamulü, dayanıklı tüketim malları, giyim-kuşam malzemesi ile bazı tarım ürünleri ile gıda maddeleri ve hammadde Elazığ’dan getirilmektedir. Başta ulaşım olmak üzere, diğer doğal ve beşeri şartların elverişliğine bağlı olarak köyler, aylık hatta günlük alışverişlerini bile Elazığ şehrinde yapmaktadır.

Bu sebeple, araştırma sahasında tarımsal yerleşmelerin pek çoğunda ticarethane sayısı azdır. Köylerde üretilen tarımsal ürünler çevre il ve ilçe merkezlerinde kurulan semt pazarlarında satılmaktadır. 2005 yılı itibariyle araştırma sahasındaki köylerde ticarete söz konusu olan tarımsal ve hayvansal ürünler ve miktarları tabloda gösterilmiştir (Tablo: 57)

Bunun sonucunda 2005 yılında araştırma sahasında bulunan 30 köy yerleşim ünitesinde ticari hayat yeterince gelişmemiş olup sadece Hankendi beldesinde kısmen ticari hayat kendini göstermektedir. Ören Çay havzasında sanayinin tesislerinin yeterince gelişmemiş olmasının büyük tüketici merkezlerinin bulunmamasının etkisi vardır. Bu durum araştırma sahasında ticaretin gelişmesini engellemiştir. Ören Çay havzasının Elazığ iline yakınlığı köylerin ve Hankendi beldesinin buralara bağımlı olmasını sağlamıştır. Ören Çay havzasında ulaşım şartlarının iyi durumda olması nedeni köylü nüfusun ihtiyaçların büyük bir kısmının sorunsuz bir şekilde Elazığ ve Baskil'den karşılanması, ulaşım faaliyetlerinde karayolunun demiryoluna üstün bir duruma gelmesi ve demiryolunun istasyon etkisini genişletememesi araştırma sahasında büyük ve kapasiteli ticarethanelerin ortaya çıkmasını engelleyen faktörlerdir.

Tablo 57: Ören Çay Havzasında Nüfusun Sattığı Ürün Türü ve Miktarı (2005)

SATILAN ÜRÜN	Ton	SATILAN ÜRÜN	Ton
Buğday	1967	Soğan	10
Arpa	2195	Salatalık	5
Nohut	376,2	Elma	235,5
Ş.Pancar	1188	Üzüm	95,5
Mercimek	20	Maydanoz	85
Canlı Hayvan	70 Adet	Kayısı	277,7
Peynir	10,5	Vişne	5,2
Yoğurt	1,5	Kiraz	9,5
Süt	1	Fasulye	7,1
Yağ	0,5	Ceviz	16,5
Domates	12	Kavun	9
Biber	0,5	Çilek	0,3

Kaynak: Arazi Anketleri

Tablo 57'te de görüldüğü üzere araştırma sahası nüfusunun sattığı ürünlerin kırsal kesimde tarımsal faaliyet sonucu üretilen ürün olma özelliği göstermesidir. Bunun sonucunda Ören Çay havzasında ticaret hayatının esası yukarıda bahsedildiği gibi tarım ürünleri ile temel gıda ve bazı mamül maddeleri alış verişine dayanmaktadır. Ören Çay havzasında bulunan köylerden idari olarak Baskil ilçesine bağlı Kayabeyli ve Demirlibahçe gibi köyler Baskil ilçesine yakın olmalarına rağmen birçok köy alış

verişlerini Elazığ ile yapmaktadırlar. Bu durumun ortaya çıkmasında ulaşım bakımından yakınlık ve günlük gidiş ve gelişlerin büyük önemi vardır.

Buğday ve arpa ticareti yapılan tahıl ürünleridir. Üretilen tahıllar ile baklagiller evin ihtiyacı (un, bulgur vs.) kadar ayrıldıktan sonra genellikle ofislere ve tüccarlara satılmaktadır. Sebzeler, özellikle biber, domates, salatalık ve taze soğan ticarete konu olan diğer ürünlerdir. Hayvansal ürünlerden yağ, yoğurt ve peynirin ticareti yapılır. Bu ürünler, Elazığ pazarlarında satılmaktadır. Hayvancılığın fazla yapıldığı köylerde hayvansal ürünlerin ticareti öne geçmektedir. Ticarete konu olan hayvanlar ise Akçakale, Karagedik, Y. Demirtaş, Bağdere gibi köylerde önem kazanmaktadır.

Kırsal kesimde ticarethane sayısı çok azdır. Var olan ticarethaneler kahvehane, kasap ve bakkal gibi bulunduğu köylü nüfusun veya yakın çevrenin günlük ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmışlardır (Tablo: 58). Bununla birlikte köylü nüfus veya yakın çevrenin tarımsal faaliyetleri neticesinde elde ettiği buğdayın öğütülüp un veya bulgurluk pilav haline getirdiği bir diğer ticaret ünitesi olan değirmen de araştırma sahasında bulunmaktadır. Araştırma sahasında Yolçatı, Koparüşağı köyleri ve Hankendi beldesinde değirmen bulunmaktadır (Fotoğraf: 15).

Fotoğraf 15: Kırsal kesimin temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerden sonra edilen tahıllardan un, bulgur gibi temel besin maddelerinin elde edildiği değirmen (Yolçatı Köyünden)

Araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerinde ticaret canlılığı ve ticarethaneler içerisinde Hankendi beldesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Hankendi’de 4 bakkal, 2 Fırın, 1 Değirmen, 1 Tuhafiyeci, 2 Marangoz, 3 Kahve, 2 Kasap ve 2 Tüpçü bulunmaktadır. Hankendi merkez bucağında idari kimliğinin kendisine kazandırmış olduğu kimliğinin yanında coğrafi olarak araştırma sahasını oluşturan sınırlar çerçevesinde diğer yerleşme ünitelerinin merkezinde bulunmaları neticesinde bu konumuna gelmiştir. Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Hankendi’de Eğitim-öğretim kurumları, sağlık teşkilatları, jandarma teşkilatı vb devlet kurum ve

teşekkülleri ile tam ileriye yönelik olarak ilçe olmaya aday bir yerleşme ünitesini potansiyeli bünyesinde bulundurmaktadır.

Tablo 58: Ören Çay Havzasında Ticarethane Bulunan Yerleşmeler (2005)

Yerleşmeler	Bakkal	Fırın	Değirmen	Tuhafiyeci	Marangoz	Kahvehane	Kasap	Tüpçü
A. Demirtaş	1							
Gülmahmut	1							
Hankendi	4	2	1	1	2	3	2	2
Işıkolu						1		
Karaali						1		
Koparuşığı			1				1	
Sarılı						1		
Yolçatı	2		1			3	1	
Y. Demirtaş	1							

Kaynak: Anket Sonuçları

Sonuçta araştırma sahasındaki köylerden tarımsal faaliyetlerden elde edilen ürünlerin pazarlanıp satışının yapılması köylü kesimin kendi gayreti ile olmaktadır. Bu durum köylünün kendi ürettiği malları gerçek değerinin çok altında toptancılara satmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Elde edilen sebze, meyve ve diğer tarım ürünlerinin kooperatifler veya örgütlü bir şekilde olmaması gibi nedenlerden dolayı köylü ürettiği malı düşük fiyatlara satmaktadır. Köylüler arasında elde ettiği tarımsal ürünü satmada kurulamayan kooperatiflerin olmayışı daha çok köylü kesimden tarımsal mal olan araçlara yaramaktadır. Anlatılan bu durumun aksine köylü kesimin tarımsal ürününü kurulacak kooperatifler sayesinde, köylü kesimin tarımsal ürünlerini değerlendirilmesi ve pazarlanmasında büyük kolaylıklar sağlanabilecek ve üreticilerin daha fazla kazanç sağlamaları sağlanacaktır.

Kırsal yerleşim ünitelerinden oluşan Ören Çay havzasında şehrsel ünitelerde görülen diğer *ticari tesisler* görülmektedir. Bu ticari tesislerin araştırma sahasında bulunmalarının en büyük nedeni konumundan kaynaklanmaktadır. Bu konuma neden olan faktörlerin başında ulaşım gelmektedir. Atölye tipi sanayi üretimi yapmak için şehrsel bir alana yakın olması, arsa fiyatlarının ucuz olması gibi faktörlerde bunlara eklenebilir. Araştırma sahasında görülen şehrsel ünitelere özgü ticari tesisler Elazığ-Malatya karayolunun Elazığ'dan itibaren Karadeniz Birlik Yağ Fabrikasına kadar olan kesim ile Örençay köyüne kadarki karayolunun her iki bir hat boyunca görülmektedir.

Ören Çay havzasında ticari tesisler bulunmakta olup bunlar şunlardır. Bu tesisler kamu-kurum ve kuruluşlara ait tesisler(Cezaevi), Elazığspor sportif tesisleri, FÜVEM (Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. Araştırma ve Uygulama Merkezi), Bilgem

Kolejidir. Bu tesislerin dışında gibi çeşitli modellerdeki (Hyundai, İsuзу-BMC, Toyota, Ford vb.)araba galeri ve servisleri sergi ve satış salonlarıyla beraber bunların tamir edildikleri atölyeler bulunmaktadır.

Ören Çay havzasında karayolu ulaşımının gelişmiş olması sonucu akaryakıt istasyonları kurulmuştur. Bu akaryakıt istasyonları veya tesisleri Türk Petrol, Petrol Ofisi, Shell, M-Oil Benzlik ve BP benzinlik istasyonlarıdır.

Hizmet tesislerinin araştırma sahasındaki dağılışı Elazığ-Malatya ve Elazığ-Baskil karayolunun iki tarafında görülmektedir. Hizmet ve Sanayi yerleşmelerinin araştırma sahasında yoğun olarak görüldüğü saha ise Hankendi beldesi ile Elazığ-Malatya karayolunun Elazığ-Baskil yol ayrımının olduğu sahadır.

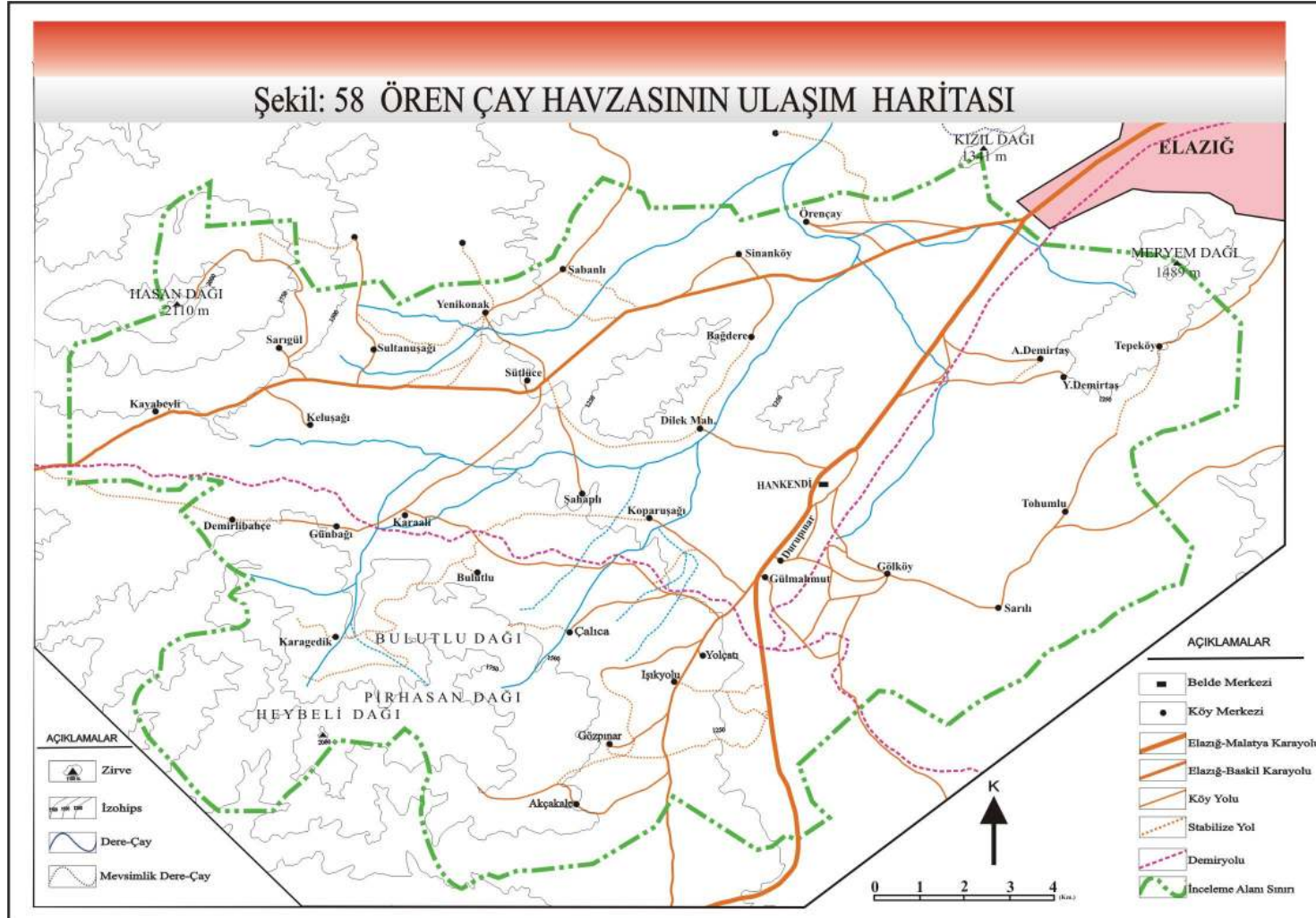
4. 2. 4. 2. Ulaştırma ve İletişim

Fazla olduğu yerden, eksikliği hissedilen yerlere taşınan malların bu hareket sırasında değerlerinin artmasına neden olan “ulaşım” ya da fikirlerin taşınmasına yardımcı olan “haberleşme” aynen sanayi ve ticaret gibi bir üretim şeklidir (Tümertekin, 1987, s: 1). Bilindiği gibi bir bölgenin ekonomik hayatı kesin olarak ulaşım ağı ile çevreye bağlanmasına ve açılmasına göre önem kazanır.

Ören Çay havzasında ulaşım açısından değerlendirilmesi üç konu vardır. Bunlardan birincisi Ören Çay havzasında ulaşımın tarihi süreç içindeki yeri, ikinci yine zaman içinde ulaşımın sağlanması için gerekli olan ulaşım araçlarının niteliği ve sayısı, üçüncü ise yine Ören Çay havzasında günümüzde mevcut ulaşım için gerekli yollar ve ulaşımın şeklidir. Şimdi bunlara kısaca değinelim.

Ören Çay havzasında ilk çağlardan beri önemli ulaşım güzergahları üzerinde olması özelliğinden dolayı günümüzde de önemini sürdürmektedir. İlk çağlarda, Malatya’dan gelen yollar Çiğdemlik köyünden Barsikkale, Kızıluşağı, Baskil, Haroğlu, Harput güzergahını izlemekteydi. Bir diğer yol ise Malatya, Habibuşağı (Kömürhan), Geli çayı vadisi, Baskil, Haroğlu ve Harput’a uzanmaktaydı. İlk çağlarda kullanılan bu yollar özellikle Ortaçağ’da daha çok kullanılmış, Selçuklu, Osmanlı Dönemlerinde de aynı güzergahlar tercih edilmiştir. Araştırma sahası, ulaşım özelliğini çok uzun bir süre devam ettirmiş bundan sonra da ulaşım faaliyetlerinin yoğun olacağı saha olacaktır.

Şekil: 58 ÖREN ÇAY HAVZASININ ULAŞIM HARİTASI

4. Murat Bağdat Şosesini askeri amaçlar için yaptırmış ise de bu yol ticaret için kullanılmış üzerinde düzenli posta yolculukları yapılmıştır. Elazığ valilerinden Hacı İzzet paşa bu yolu onarmış ve Hankendi bucağına da büyük bir han yaptırmıştır”(Şedele, 1972, s: 28-29 atfen Özcan, 1991, s: 25). Hankendi o dönemin kervan yolları üzerinde gelişmiş dinlenme amaçlı hanlara örnektir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde başlayan ve ulaşımında devrime yol açmış olan motorlu taşıtların, süratli, büyük ve geniş olmaları yavaş yavaş yeni yollara olan talebi artırmıştır. Bu amaçla Türkiye’nin bugünkü anlamda ilk karayolları oluşmuştur. Yeni oluşturulan karayolları; eski kervan yollarının güzergahlarını takip etmiştir (French ve başk. 1974, s: 49 atfen Akdemir, 1996, s: 116).

Cumhuriyet döneminde yurdumuzun her yerine demiryolu döşenmesi planlanmış ve Doğu Anadolu’ya açılan demiryolu ağından dolayı veya dolaysız bir şekilde araştırma sahasında etkilenmiştir. Dolaylı olarak araştırma sahasına komşu olan Baskil ilçesi sınırlarında tren istasyonu açılmıştır. ”1932 yılında Malatya-Fırat istasyonu ve daha sonra ise Fırat-Baskil-Yolçatı-Elazığ hattı 1934 yılında tamamlanarak hizmete girmiştir. Demiryolunun gelmesiyle Doğudan Akdeniz, İç Anadolu, Ege, Marmara’ya gidenlerin kullandığı demiryolu Demirlibahçe köyü yakınlarında Baskil’e bağlı Şefkat mahallesi ve Yolçatı tren istasyonlarından geçmektedir. Artık günümüzde demiryolları pek fazla tercih edilmemektedir. Sadece dar gelirli nüfus kitlesinin kullandığı bir ulaşım sistemidir. Araştırma alanında ise trenle yapılan ulaşım faaliyeti için yoğun şekilde kullanılmaktadır.

Ören Çay havzasında ulaşım ve taşıma araçları 1980 yılında 229, 2000 yılında 399 ve 2005 yılında 622’ye ulaşmıştır. 1980-2005 arası dönemde ulaşım ve taşıma araçlarında kamyon, kamyonet, otomobil ve traktör sayılarında sürekli artışlar gözlenmiştir. Kağnı gibi eski taşıma araçları sayısında düşüşler görülmesiyle birlikte artık günümüzde kullanılmamaktadır. Günümüzde ulaşımın araştırma sahasına en önemli katkılarında birisi tarımsal faaliyetler açısından önem arz etmektedir. Arazisi çok olan geliri yerinde olan araştırma sahasındaki köylü nüfus, yolları değerlendirerek ekonomik gelirlerini arttırmak amacıyla tarlaya ektiği üründen fazla ve daha iyi ürün almak amacıyla tarımda makine kullanma yoluna gitmişlerdir. Böylece ekonomik koşulların ve ulaşım şartlarının gelişimi ile tarlalara öküz yerine traktör, saban yerine pulluk girmeye başlamıştır. Ören Çay havzasında 1980 yılında 106 olan traktör sayısı 1997 yılında 142’e ve 2005 yılında ise 250’ye çıkmıştır (Tablo: 59) Aynı şekilde traktör

sayısında görülen artış ulaşımda kullanılan taşıma araçlarında görülmektedir. Bu artış ileriki yıllarda daha da artması beklenmektedir.

Tablo 59: Ören Çay Havzasında Ulaşım ve Taşıma Araçları (1980-2000-2005)

Ulaşım Aracı	1980 ¹	2000 ¹	2005 ³
Kağı	8	-	-
Kamyon	3	4	7
Kamyonet	9	-	13
Minibüs	12	14	17
Motorsiklet	8	-	-
Otobüs	21	6	3
Otomobil	44	211	278
Pikap	18	-	23
Römork	-	-	-
Tekerlikli Araba	-	-	-
Traktör	106	142	250
Diğer	-	22	31
Toplam	229	399	622

Kaynak: Köy Envanter Etütleri¹, Elazığ il Varlığı², Arazi Anketleri³

Tabloda 59’de görüleceği üzere; araştırma sahasında otomobil sayısı her geçen artmaktadır. Mevcut otomobiller ticari amaçla kullanılmamaktadır. Otomobiller köyde daimi oturanlarla birlikte genelde şehirde oturan fakat köydeki arazilerini muhafaza eden ailelere aittir. Yaz döneminde ulaşım otobüs ve minibüslerden çok özel otomobillere olmaktadır. Araştırma sahasında en fazla otomobil Hankendi beldesi, Örençay ve Bağdere köylerinde bulunmaktadır. Mevsimlik göçün fazla olduğu köyler aynı zamanda özel otoların fazla olduğu köylerdir. Nüfusun az olduğu köylerde otomobil sahibi olanların sayısı azalmakta, buna karşılık traktör sayısı artmaktadır. Saha halkı iktisadi faaliyetlerinin şehirle ilgili olan kısmını ihtiyaçlarını genelde otomobiller aracılığıyla halletmektedir.

Bilindiği gibi araştırma sahasında kalkış noktası ülkemizin diğer illerinden olmakla beraber Elazığ-Ankara istikametinde geçen demiryolu bulunmaktadır. Bu demiryolu sayesinde Yolçatı ve Demirlibahçe köylerinde durmaları söz konusu olmaktadır. Demiryoluna bağlı olarak trenin durması sonucu istasyon dediğimiz meskenler bulunmaktadır. “İstasyon sözü ile yalnız gar’ları değil; fakat onu çevreleyen veya onun yanı başında uzanan iskan alanını kastettiğini takdir buyurursunuz (Yücel, 1980, s: 145). Araştırma sahasında Yolçatı ve Demirlibahçe köylerindeki tren istasyonlarında kahvehane, bakkal, yazlık ev ve değirmen gibi meskenlerin yapımında rol oynamıştır (Fotoğraf: 16).

Fotoğraf 16: Demiryolu ulaşımına bağlı olarak yapılan tren istasyonu ve istasyonun çevresinde gelişen yerleşmeler (Yolçatı Köyünden)

Asfalt olan bu yol araştırma sahasından geçen günümüzde önemli karayolu sayılabilecek niteliktedir. Bununla birlikte köy yollarında çoğu asfalt olup Y. Demirtaş-Tepeköy, Bulutlu, Karagedik köy yollarının çok az bir kısmı ile Elazığ-Baskil karayolunun Sütlüce köyünden Hankendi beldesine bağlı Dilek mahallesi arası yol stabilize edilmiştir. Çeşitli dış güçlerin etkisi ile birlikte araştırma sahasının genel iklim özelliklerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı köy yollarının kapanmasına ve ulaşımının kısıtlanmasına neden olmaktadır. Özellikle yüksekte bulunan yerleşmelerin yolları kış aylarında bazen kar, tipi vb nedenlerden dolayı Aralık ayından itibaren Ocak-Şubat-Mart aylarında 1–3 gün yol kapanmaktadır (Şekil: 58).

Köylerin; Elazığ'a minibüs seferleri bulunmaktadır. Tepeköy'den Elazığ'dan karşılıklı olarak günde üç defa Elazığ belediyesi otobüsleri, Hankendi'den Elazığ'a ise her saatte bir otobüs seferi yapılmaktadır. Araştırma sahasında taşımacılık işi yapan araç sayısı yeteri düzeyde değildir. Var olan bu taşıtlar hem kendi ve yakın çevresinin hem de uzak alanlardaki kişilerin taşınmasını yapmaktadır. Alanımızdaki traktörler her ne kadar ticari bir araç gibi görünmese de köylünün eşya ve ürün taşımada en çok kullandığı taşıttır.

Ören Çay havzasında haberleşme ağı son yıllarda gelişme göstermiştir. Artık her evde telefon bulunmaktadır. Tepeköy, Örençay, Tohumlu köyleri Elazığ il PTT'sinden, Sultanuşağı, Kayabeyli, Karagedik ve Demirlibahçe köyleri ise Baskil ilçesi PTT'sinden araştırma sahasındaki diğer köyler ise Hankendi beldesi ve Sütlüce köyünde bulunan PTT acenteliğinden haberleşme faaliyetlerini yapmaktadırlar. Bütün yerleşim ünitelerinin elektriği bulunmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

Ören Çay havzası, Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde Elazığ ilinin güneybatı kesiminde yer almaktadır. Konumu itibariyle Toros orojenik kuşağının doğu bölümünde yer alması sonucu tektonik açıdan 3. jeolojik dönemdeki Alpin Orojenez hareketlerinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bunun sonucunda dağlık alanlar, çeşitli aşınım yüzeyleri, havza tabanları, vadi tabanları ve birikinti yelpazeleri gibi birbirinden farklı şekillerde morfolojik birimlerin belirlmesine yol açmıştır. Sonraki dönemlerde ise akarsuların etkisiyle geçmiş dönemlerde oluşmuş bu morfolojik birim bugünkü topoğrafik görünümünün kazanmasına neden olmuştur.

Yıllık ortalama 400–500 mm arasında yağış ve 12 °C yıllık ortalama sıcaklık şartları görülen Ören Çay havzasında toprağın genel özelliklerini yöre iklimi ve iklimin neden olduğu step kuru orman varlığına göre şekillenmiştir. Ortalama yükseltisi olarak en yüksek yeri 2110 m. yükseltisi ile Hasan Dağı en alçak kesimi ise yer yer 1100–1200 m.ye düşen Ören Çay havzasının büyük bir kesimini kaplayan Hankendi beldesini de içine alan Hankendi Ovasıdır. Ören Çay havzasını sınırlayan sahanın dış kısımları dağ, tepe sırt vb. topoğrafik birimler âdete bir doğal bir sınır oluşturmakta olup iç kısmında ise Hankendi Ovası yer almaktadır. Ören Çay havzası topoğrafik olarak incelendiğinde genel itibariyle büyük ölçüde bir plato karakteri görünümündedir.

Ören Çay havzasında hiçbir zaman nüfus stabil kalmamıştır. Nüfusun stabil kalmaması makro (global) ve mikro (ülkemiz) düzeyde olan faktörlerin etkisi olmuştur. Bunun sonucunda nüfusun azalması ve artması Ören Çay havzasının zaman dilimi süresince değişen faktörlere bağlı olarak doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Ören Çay havzasında nüfus sayımının yapıldığı 1927–2000 arası dönemde bu durum görülmektedir. 1935–1955, 1960–1980, 1997–2000 yılları arasında artma, 1955–1960, 1980–1997 yılları arasında azalma görülmektedir.

Nüfusun artması ve azalması doğumlar, ölümler ve göçler diye tanımladığımız nüfus hareketleri ile etkili olmaktadır. Doğal olarak doğum ve ölümlerin görüldüğü Ören Çay havzasında birbirinden farklı yön, nitelik ve sayıda göçler görülmüştür. Bu göçler Ören Çay havzasından dış ülkelere, ülkemizdeki il merkezlerine, Ören Çay havzasına dış ülkelerden gelen, idari olarak bağlı olduğu Elazığ il merkezi ve komşu

illerin kırsalından gelenler, mevsimlik işçi göçleri, rekreasyon amaçlı göçler görülmekle birlikte Ören Çay havzasındaki yerleşme üniteleri arasında olan göçler olmuştur.

Ören Çay havzası köylerinde başta ekonomik nedenlerle göç olmuştur. İkinci bir faktör ise eğitim ve sağlık gibi sosyal nedenlere dayanır. Kesin göç şeklinde gerçekleşen bu sınıftaki göçler daha çok Elazığ, İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehir merkezlerine olmaktadır. Ören Çay havzasından dışarıya olan göçlere katılanların ortalama yaşı 20-24'dür. Ören Çay havzasından yurt dışına göç edenlerin %67'si Almanya'ya olmuştur. Yurt içine olan göç eden ailelerin başında, İstanbul (%33,3) gelmektedir.

Ören Çay havzasındaki nüfus miktarına etki eden doğumlar, ölümler ve nüfus hareketleri sonucunda nüfus eşit bir şekilde dağılmamıştır. Eşit bir şekilde dağılmayan nüfus doğal ve beşeri faktörlerin etkisiyle insanın kolayca yerleşebileceği, her türlü tarımsal faaliyetlerini kolayca yapabileceği verimli düz alanlar, kolay ve hızlı ulaşım olanakları vb özelliklerin uygun olduğu yerleşim alanlarında nüfus sayısı artmaktadır. Doğal ve beşeri faktörlerin etkilediği eşit bir şekilde dağılmayan nüfus miktarı ve dağılışı sonuçta Ören Çay havzasında aritmetik, yaz-kış mevsiminde ve yılın tamamında farklı fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip yerleşmelerin görülmesine neden olmuştur.

Ören Çay havzasında nüfusun cins yapısını, nüfusun genel artışı ve azalışı belirlemiştir. Nüfus artışı olduğu yıllarda kadın ve erkek nüfus miktarı arasında farkın az olduğu, toplam nüfusun azaldığı yıllara denk gelen nüfus sayım dönemlerinde ise kadın nüfus miktarı daima erkek nüfus miktarından fazladır. 1975 yılı hariç bütün sayım yıllarında kadın nüfus miktarı erkek nüfus miktarından fazladır. Ören Çay havzasında kadın nüfus miktarının erkek nüfus miktarından daima fazla olması Türkiye'deki kırsal alandaki nüfusun cinsiyet miktarının genel karakterini yansıtmaktadır. Bunun da en temel nedeni kırsal kesimdeki nüfusun kendi geçimlerini tarım dışı iş kollarında veya tarımdan farklı bir sektörden sağlama faaliyetleri ve diğer ihtiyaçlarını karşılama yoluyla erkek nüfus göçünün büyük bir etkisi vardır. Göçlerden dolayı Ören Çay havzasında nüfus artış hızı yüksek değildir. Yüksek doğum oranına sahip olunmasına rağmen, nüfusun az miktarlarda artış göstermesinin nedeni incele alanımızdan dışarıya olan göçlerdir.

Ören Çay havzasındaki nüfus, yaş grupları itibariyle 2005 yılında, % 20'si çocuklar (0-14), %64'ünü (15-64) yaş nüfusundakiler ve 65 yaş ve yukarısı yaş grubundakiler ise toplam nüfusun %16'sını oluşturmaktadır. Nüfusun yaş grupları ele

alınması sonucundaki bu rakamlar faal nüfusun oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum sonuçta nüfustaki bağımlılık oranını etkileyeceğinden geçim türü ekonomik faaliyetlerin kısıtlı olmasının sonucunda işsizlik sonucunu doğurmaktadır.

Ören Çay havzasını oluşturan yerleşme ünitelerinde toplam nüfusta okuma-yazma sayısı gittikçe azalmaktadır. Okuma-yazma bilmeyenlerin sayısının giderek azalması hatta yüzde yüzlere yaklaşması araştırma sahasındaki nüfusun okur-yazarlık bakımından iyi bir konuma geldiğini göstermektedir. Nüfusun eğitim durumu özellikle ilkokul binası, ilkokul öğretmeni ve öğrenci sayısındaki gelişmeler bu konuyla doğrudan ilgili ölçütler olarak hayli ilgi çekicidir. 2005 yılı itibariyle nüfusun eğitim durumunu yansıtmaları açısından dikkati çeken bir özellikte toplam nüfusun %31'8'i ilkokul, %10'7'si ortaokul %13'3'ü lise ve dengi okul mezunu, %2'2'si yüksek okul mezundur. %8'2'si okul çağında olmayan, %21'8'i okur-yazar olmayan ve %12'side okur-yazar olan nüfus kitlesini oluşturmaktadır.

Ören Çay havzasında neolitik'ten itibaren insanlar yerleşmeler kurmaya başlamıştır. Neolitik dönemin evrelerinden bir olan ve araştırma sahasında yerleşme izlerinin rastlandığı İlk tunç çağına ait kalıntılar Dilek (Killik) Tepe höyüğü ve Örençay köyü Kurt Tepe mevkiindeki I. Derece arkeolojik sit alanında İlk Tunç Çağına ait kalıntılar bulunmaktadır. Neolitik izleyen sonraki dönemlerde M.Ö. 1. yıllarda aşağı Fırat Havzasında yaşanmaya başlanan Demir Çağı, daha geniş alanlarda yerleşmeye sahne almışlardır. Ören Çay havzasında Haroğlu (Sarığül) Höyüğünde Erken Demir Çağı ve Haroğlu kalesinde Demir çağına ait kalıntıları görmekteyiz.

Anadolu'da yerleşik yaşantı ile avcı-toplayıcı yaşantı arasında, bir köprü oluşturan Höyük ve Ören yerleşmeleridir. Dilek (Dilek Mah.) Köyü, Haroğlu (Sarığül), Dilektepe (Killik) (Durupınar)ve Değirmendüzü (Hankendi Beldesi) höyükleri, Ören Çay havzasında bulunmaktadır. Bu höyükler araştırma sahasında yerleşik yaşantı ile avcı-toplayıcı yaşantı arasında, bir köprü oluştuğunu destekler niteliktedir. Elazığ arkeoloji müzesi tarafından kazı işlemleri yapılmayan höyük yerleşmeleri I ve I-III Derece arkeolojik sit alanı olarak da değerlendirilmektedir. Örençay Köyü höyüğü (Kurt Tepe mevki) I-III. Derece, Karaali Köyü (Haraba Mevki), Değirmendüzü (Hankendi beldesi), Dilektepe (Killik) (Durupınar) ve Dilek köyünde bulunan höyükler ise I. Derece arkeolojik sit alanlarıdır. Ören Çay havzası ve yakın çevresinde bulunan birçok höyüğün incelenmesi yöre tarihi hakkında detaylı bilgiler edinmemizi

sağlamıştır. Özellikle Urartular öncesi ve sonrasındaki dönemde inceleme alanında da yerleşmeler nasibini aldığını ve günümüze kadar geldiğine kanat getirmekteyiz.

Ören Çay havzasında yerleşmeleri ve yerleşme ünitelerindeki nüfus miktarını etkileyen faktörlerden biride yükseltidir. Ören Çay havzasında farklı yerleşme ünitelerinde bulunan toplam nüfusun %77'si 16 yerleşme ünitesinde 1001–1251 metreler arasında yer almaktadır. 1500 metre yükseltiden sonra 6 yerleşme ünitesi ve toplam nüfusun %7'si yer almaktadır. Sonuçta Ören Çay havzasında yerleşmelerin ilk kuruluş aşamasında doğal çevre faktörleri (yükselti, iklim, yüzey şekilleri, hidroğrafik özellikler vb.) sonraki dönemlerinde ise beşeri (ulaşım, hâkim ekonomik faaliyet türü) faktörler etkili olmuştur. Doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak tarihi süreçten günümüze gelindiğinde Ören Çay havzasında yerleşmelerin nüfusları farklı değerler göstermektedir. Ortalama köy nüfusu 272 olan inceleme alanımızda, Karagedik (51) ve Sinan (58) köylerin nüfusu 60'ı bulmazken Örençay köyü 850, Hankendi Beldesi ise 2750'ye yaklaşmaktadır. Köylerin büyük bir kısmının nüfusu 100–200 arasındadır. Nüfusu 2737 olan Hankendi'de belediye teşkilatı görülmekle beraber geçim kaynakları ve türünde farklılıkların olduğu geniş alanlı bir yerleşme ünitesidir. Hankendi Beldesi ile Örençay ve A. Demirtaş köylerinin nüfusu ortalama köylerin nüfusunun üzerinde olan köylerdir. Bunun en önemli nedeni beşeri faktörlerin olumlu etkilerinden dolayı nüfus artışıdır.

Ören Çay havzasındaki yerleşme ünitelerindeki nüfusun geçim kaynakları 1980'den sonra belli oranda değişme görülmüştür. 2005 yılında Ören Çay havzasındaki bulunana 23 yerleşme ünitesinde nüfusun birinci derece geçim kaynağı tarımsal (tarla tarımı, meyvecilik, hayvancılık) faaliyetlerdir. 5 köyün nüfusunu geçim kaynağı emekli, 3 yerleşme ünitesinin de kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan işçi-memurlar oluşturmaktadır. Ören Çay havzası kırsal yerleşme ünitelerinden oluşmasına rağmen geçiminin temin için çalışıp göç etmeyen A. Demirtaş ve Örençay köyleri ile birlikte Hankendi belde'sindeki nüfus tarım dışı uğraşlar görülmektedir.

Ören Çay havzasında 30 köy 1 belde yerleşmesi bulunmaktadır. 13 köy ve 1 belde yerleşmesinin birden fazla mahallenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bunun yanında 17 köyde tek mahalleden oluşmaktadır. 7 yerleşme (A. Demirtaş, Sütlüce, Örençay, Çalıcı, Bulutlu, Akçakale, Y. Demirtaş) adını bağlı kendisine bağlı olduğu mahalleden 7 yerleşme de (Yolçatı, Sultanuşağı, Karagedik, Karaali, Hankendi, Göl, Demirlibahçe) adını kendisine bağlı hiçbir mahallesinden almaz.

Ören Çay havzasında bulunan yerleşmelerin tamamına yakını toplu yerleşme dokusuna sahiptirler. A. Demirtaş, Örençay ve Hankendi yerleşmeleri dışardan göç almaları sonucu yerleşim alanlarını araziye yaymaları sonucu küçük nüveli ama gevşek doku formundadırlar. Bununla birlikte Ören Çay havzasındaki köy ve mahallelerin dağılışı ile bağ bahçe alanları arasında uyum söz konusudur. Mahallerin oluşumunda ve köyün merkezinden uzakta olmasında doğal çevre faktörleri (arazinin engebeli, verimsiz ve su yetersizliği) ile birlikte ulaşım, büyük yerleşim merkezlerine yakınlık köylerin birer rekreasyon faaliyet alanı olarak benimsenmesi en etkili beşeri faktör olmuştur.

Ören Çay havzasındaki yerleşmelerden biri olan aynı zamanda belediye teşkilatı da bulunan Hankendi 2000 yılı sayımına göre 2737 nüfusludur. Bu yerleşme nüfus, işyeri sayısı, niteliği, hizmet fonksiyonu ve merkezi konumda olma özelliği sayesinde bünyesinde bulunan özel ve kamu kuruluş sayısı bakımından Ören Çay havzasının en önemli yerleşmesidir. Hankendi ileriki yıllarda konumu ve beşeri faktörlerden ulaşım sayesinde daha da gelişmesi beklenen bir yerleşmedir. 30 köy ve köye bağlı mahallere merkezilik hizmeti sunan Hankendi de nüfusun büyük bir kısmı tarım dışı sektörlerden geçimin sağlamaktadır. İlçe olması beklenen nüfus miktarı ve sektör çeşitliliğine sahiptir. Bu durum Hankendi'nin kırsal kimliğinin değişmesine neden olacaktır. Etrafındaki köylerin idari, sağlık, hizmet ve pazar fonksiyonları bakımından ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamayan Hankendi alış-verişinin büyük kesiminin bağlı olduğu Elazığ ilinden karşılamaktadır.

Ören Çay havzasında meskenler yerleştikleri doğal çevre şartları ile bu doğal çevrede yaşayan nüfusun ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin etkisinde olmuşlardır. Yerleşme ünitelerinde bulunan meskenler doğal ve beşeri çevrenin uyumu ile şekillenmiş meskenlerin oluşturduğu üniteler halindedir. Meskenlerin bir araya getirilerek oluşturulan bu üniteler çevreden kolayca yararlanılarak temin inşaa edilmiş doğal çevreyi en iyi yansıtacak şekildedir. Bununla birlikte son yıllarda başlayan inşaa tarzında görülen değişim meskenlerde kendini hissettirmektedir. Son dönemde yapılan modern inşaa tarzında oluşturulmuş lüks meskenlerin sayısında bir artış görülmektedir. Meskenlerdeki bu yöndeki bir değişim devam ederse yerleşme birimlerinin geneline yansiyacaktır.

Ören Çay havzasında temel ekonomik faaliyet tarımdır. Arazinin büyük bir kısmı meralardan (%68) oluşur. Mera alanları dışındaki kesimlerde ise, ilk sırayı kuru

tarım alanları almaktadır. Bunu ırmak yatağı, kumluk ve kayalık alanlar izler. Bu arazi sınıfı toplam arazinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Buda kullanılan tarım arazilerinin verimli olmadığının iktisadi değerinin düşük olduğunun kanıtıdır.

Ören Çay havzasında tarımsal etkinlikler için gerekli ilk ve en önemli koşulun su olduğunu düşünmekteyiz. Köylülerin kendi imkânlarıyla dere ve çaylardan motopomplarla aldıkları sularla sulanabilmektedir. Bu dere ve çaylar, bitkilerin suya en fazla ihtiyaç duyduğu dönemlerde kuruduklarından, ekili ve dikili araziler, kuraklıkla karşı karşıya gelmektedir. Sulanabilen arazilerde daha fazla gelir getiren, meyvecilik, bağcılık ve sebzeçilik yapılmaktadır. Kuru tarım arazilerde buğday, arpa, nohut, culbant ve fiğ ekilmektedir. Sulanabilen arazi miktarının çok az olması nedeniyle nadasa bırakılan arazi miktarı oldukça yüksektir. Ören Çay havzasında yapılacak olan sulu tarım neticesinde tarım alanlarının karakterinde bir değişme olacaktır. Kuru tarım faaliyetleri yerini sulu tarıma faaliyetlerine bırakacaktır. Nitelik ve sayısal olarak verimi düşük olan tahıllar baklagiller yerini endüstri bitkilerine ve yüksek verimi bitki türlerine bırakacaklardır.

Ören Çay havzasında arazi kullanımının %68'nin meradır. Bu meralar lehine büyük bir değer göstermektedir. Meralar hayvancılığın geçim kaynakları arasında pek önemli bir yer işgal ettiği söylenemez. Ören Çay havzasında hayvancılık öncelikli geçim kaynağı olan Çalica ve Tepeköy köyleri bulunmaktadır. Yerli, melez ve kültür altına alınmış yerli büyükbaş ahır hayvancılığının daha çok geçimlik yapıldığı Ören Çay havzasında besi, süt ve sür ürünlerine dayalı ahır hayvancılığının devlet yatırımları ve desteklenmesi gerekmektedir.

Ören Çay havzasında tarımsal faaliyetlerde gübre kullanımı oldukça yetersizdir. Hayvan gübrelerinin genelde tezek olarak ısınması amacıyla kullanılması ver suni gübre fiyatlarının da yüksek olmasından dolayı, gübre yeterli miktarda alınmamaktadır. Dolayısıyla dekara atılan gübre miktarlarını sınırlı kılmıştır. Tarımda makina kullanımının yeterli seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Tarım arazisinin oldukça fazla parçalanarak, küçük parsellere bölünmesi, bu nedenle parsellerin de makina kullanımı için rantbal sayılan ölçülerin altına düşmesi sonucu, makina kullanım oranının veya makineleşme sayısının daha fazla yükselemeyeceğini söylemek mümkündür.

Ören Çay havzasında en çok tahıllar ekilmektedir. Baklagiller daha çok tahıl ekilen arazilerin münavebe ürünü olarak kullanılmakta olup tahıl-baklagiller veya tahıl-

nadas-baklagiller şeklinde ikili veya üçlü münavebe sistemi uygulanmaktadır. Endüstri bitkileri, y.tohumlar, yem bitkileri, bağ, bahçe ve sebze tarımı tarımsal faaliyetleri yapılan diğer ürünlerdir.

Araştırma sahasında küçükbaş hayvancılık miktarı azalma yönünde eğilimindedir. Küçükbaş hayvan fazla olsa da küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aile sayısı pek fazla değildir. Küçükbaş hayvancılığın genel karakteri koyun ve keçi hayvancılığıdır. Küçükbaş hayvancılık koyun ve keçilerden oluşmaktadır. Koyun ve keçilerin Ören Çay havzasındaki köylerde birlikte bulunmalarına rağmen genellikle koyun miktarı keçi miktarından fazladır. Topoğrafyanın arızalı olduğu Bulutlu gibi köylerde keçinin genetik yapısından kaynaklanan çevreden beslenme amacıyla yararlanması koyun türüne göre daha kolaydır.

Ören Çay havzasında eski aktivitesini yitirmiş kırsal ekonomik etkinliklerden birisi de büyükbaş hayvancılıktır. Günümüzde Ören Çay havzasında büyükbaş hayvancılık daha çok ahır hayvancılığına yönelik bir şekilde yapılmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısı Ören Çay havzasında nicelik yönünden azalmakla birlikte, hayvanların niteliği kalitesi giderek artmaktadır. Fakat son dönemle birlikte kırsal alanlarda sıkça rastlanmaya başlayan modern ahır hayvancılığı veya besi hayvancılığı az da olsa bu görünümü büyükbaş hayvancılığın lehine olumlu gelişmeler görülmüştür.

Ören Çay havzasında hayvancılık faaliyetleri arasında görülen kümes hayvancılığı ve arıcılık faaliyetleridir. Tavuk çiftlikleri kısıtlı imkânlarla geçimini sağlayan köylü nüfusa büyük ekonomik katkılar sağlayacağı realitesi göz önünde bulundurulmalıdır. Tavuk çiftliklerinde alım satım işlerini kooperatifler aracılığıyla yapılması üretim kalitesini olumlu etkileyecektir. Bunun için köylü nüfus devlet tarafından çeşitli teşvik ve kredilerle desteklenmesi gerekmektedir. Modern teknik bilgi, araç ve gereçlerden yoksun olarak yaz döneminde rekreasyon faaliyetleriyle birlikte yapılan arıcılık faaliyetleri iklim şartları, flora ve fauna bakımından oldukça elverişli şartlar bulunmasına rağmen bilgi, beceri, teknik ve kredilerle köylü nüfus desteklenmelidir.

Ören Çay havzasındaki kum ocaklarının bir süre daha devam edeceği sanılmaktadır. Özellikle kum ocağın elde edilen kullanım kirası ile Sultanuşağı ve Tohumlu köylerinin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Her iki köydeki kum ocağının daha verimli bir şekilde işletilmesi için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Örençay köyünde bulunan ama faaliyette olmayan mermer ocağı içinde işler hale getirmek

gerekir. Hatta bununla yetinilmeyerek Ören Çay havzasında mermer bulunan diğer sahaların inceleyip mermer rezervlerinin teknik ve tespit çalışmaları yapılmalıdır. Mermer, kum potansiyeli ve diğer yeraltı maden arama projeleri sonucu elde edilecek madenler mesken yapımı ve ülke ekonomisinin kalkınmasında kullanılmalıdır.

Günümüzde Elazığ ilinin artan ekonomik faaliyetlerine bağlı olarak Elazığ-Malatya karayolu ulaşımın avantajı ile Ören Çay havzasında yol boyunca hizmet ve atölye tipi sanayi üretimi yapan tesislerin yoğun olduğu bir saha şeklini almıştır. Bu durum Ören Çay havzasında nüfusun yeni yerleşmeler için cazibe merkezi haline gelecektir. Böylece yeni yerleşme üniteleri ve grupları oluşurken eski yerleşmelerde gelişecektir. Kamu, hizmet ve sanayi tesislerinin tarımsal üretime yaptığı olumsuz etkiler göz ardı edilmemelidir. Tesislerin bir çekim merkezi olarak çevrelerine başka faaliyetleri çekerek, çevrelerindeki birinci sınıf tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılmasına ve tarımsal amaçlı yatırımlardan ise istenilen verim alınmamasına neden olacaktır.

Ören Çay havzasındaki tarımsal faaliyetlerden elde edilen ürünlerin pazarlanıp satışının yapılması köylü kesimin kendi gayreti ile olmaktadır. Bu durum köylünün kendi ürettiği malları gerçek değerinin çok altında toptancılara satmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Elde edilen sebze, meyve ve diğer tarım ürünlerinin kooperatifler veya örgütlü bir şekilde olmaması gibi nedenlerden dolayı köylü ürettiği malı düşük fiyatlara satmaktadır. Köylüler arasında elde ettiği tarımsal ürünü satmada kurulamayan kooperatiflerin olmayışı daha çok köylü kesimden tarımsal mal olan araçlara yaramaktadır. Anlatılan bu durumun aksine köylü kesimin tarımsal ürününü kurulacak kooperatifler sayesinde, köylü kesimin tarımsal ürünlerini değerlendirilmesi ve pazarlanmasında büyük kolaylıklar sağlanabilecek ve üreticilerin daha fazla kazanç sağlamaları sağlanacaktır.

Ören Çay havzasında ticarethane sayısı çok azdır. Mevcut ticarethaneler kahve, kasap ve bakkal gibi bulunduğu köylü nüfusun veya yakın çevrenin günlük ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmışlardır. Ören Çay havzasındaki yerleşme ünitelerinde ticaret canlılığı ve ticarethaneler içerisinde Hankendi beldesi önemli bir yer teşkil etmektedir.

Ören Çay havzasında haberleşme ağı son yıllarda gelişme göstermiştir. Her evde telefon bulunmaktadır. İdari olarak Ören Çay havzası Elazığ merkez bucağına Tepeköy, Örençay, Tohumlu köyleri Elazığ il PTT'sinden; Sultanaşağı, Kayabeyli, Karagedik ve Demirlibahçe köyleri ise idari olarak bağlı olduğu Baskil ilçesi PTT'sinden diğer

köylerde ise Hankendi ve Sütluce köylerin bulunan PTT acenteliğinden çevre köylere hizmet veren telefon santrali haberleşme faaliyetlerini yapmaktadırlar. Bütün yerleşim ünitelerinin elektriği bulunmaktadır.

Ören Çay havzasında ulaşım ağı ve yoğunluğu ile yerleşmelerin nüfusları, konumları vb. sosyo-ekonomik özellikleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Nüfusu az olan köylerin yolları basit olduğu gibi şehrsel merkezlerle gidiş-geliş de azdır. Büyük nüfuslu köylerin, belde merkezlerinin şehirlerin bulunduğu yerlere yakın yollara göre durumu gidiş-geliş çoğalır. Hankendi belde merkezinin hem ulaşımın verdiği avantaj hem de şehrsel bir alana yakın olmasıyla birlikte Elazığ-Malatya karayolu güzergâhında bulunması ulaşım açısından önemli avantajlar sağlamaktadır.

21. yüzyılda olduğumuz şu anda artan nüfus ve gelişen, değişen şehrsel yapısıyla Elazığ ili nüfusu yeni yerleşim alanlarına ihtiyaç duyacaktır. Elazığ ilinde kuzey, güney, doğu ve batısının beşeri ve özellikle doğal nedenlerden dolayı artan nüfusun yerleşmesine bir sınırlama getirecektir. Elazığ ili şehir merkezinin güneybatısında ve şehrsel gelişim aksı yönünde bulunan kırsal yerleşme ünitelerinin oluşturduğu Ören Çay havzası Elazığ ilinin artacak olan nüfusuna yeni yerleşim alanına cevap verecek niteliktedir. Üzerinde durulması gereken nokta Ören Çay havzasına yeni yerleşmeler yapılacağı takdirde planlı, sistemli ve rasyonel bir şekilde uygulanabilir bölge planlamaları yapılmalıdır. İdeal bir bölge planlamasında en büyük görev ve sorumluluğun coğrafyacıların yapacağı inancındayım.

KAYNAKLAR

- Akalan, İ., 1992**, “Türkiye’nin Toprak Kaynakları Bunların Sorunları ve Çözüm Yolları” A. Ü. , Türkiye Coğrafya Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, C: 1, s: 1-14, Ankara.
- Akdemir, İ., O., 1996**, “Muratçık Ovasının Yerleşim Tarihi”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1, s: 47-62, Elazığ.
- Akdemir, İ. O., 1997**, Muratçık (Aşvan) Ovası ve Yakın Çevresinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, F. Ü. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Enst. .Coğ. Ana bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Elazığ.
- Akkan, E., 1972**, “Elazığ ve Keban Barajı Çevresinde Coğrafya Araştırmaları”, A. Ü. DTCF., Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5-6, s: 175-215, Ankara.
- Akkan, E., 1990**, "Fırat Havzası Barajları ve Çevreye Etkileri." F.Ü. Coğrafya Sempozyumu, s:l, Elazığ.
- Alagöz, C. A., 1984**, “Türki’de Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler”, 11-13 Eylül Türk Yer Adları Sempozyum Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folk. Arş. Dairesi Yay. No: 60, Seminer, Kongre Bild. Dizisi: 17, s: 11-23, Ankara
- Alagöz, C. A., 1993**, “Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları”, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafi Araştırmalar ve Uygulamalar Dergisi, S:2, s:1-52, Ankara.
- Alptekin, Ç., 1992**, “Selçuklular Zamanında Harput”. Tarih İçinde Harput Sempozyumu, Fırat Üni. Fırat Havzası Araş. Merkezi Yayınları No:12, s: 45–51, Elazığ.
- Ardıçoğlu, N, 1964**, Harput Tarihi, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul.
- Arslan, H., 2002**, Akçadağ (Malatya) İlçesinin, Coğrafyası, Fırat Üni., Fen Edb. Fak., Sosyal Bilimler Enst. .Coğ. Ana bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Aslan, H., 2003**, Elazığ Batısındaki Kırsal Yerleşme Dokusundaki Değişmeler, Fırat Üni., Fen Edb. Fak. , Sosyal Bilimler Enst. .Coğ. Ana bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Semineri), Elazığ.
- Atalay, İ., 1989**, “Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degradasyonu Üzerindeki Etkileri”, AKDITYK Coğr. Araşt., S: 1, s:91–102, Ankara.
- Atik, M., 1962**, “İç İskân ve Köylerin Birleştirilmeleri”, T. C. , İmar ve İskân Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Müdürlüğü Çalışmaları, No:6, Ankara.

- Çağhyan, A., 2002**, Baskil (Elazığ) İlçesi Coğrafyası, Fırat Üniversitesi, Fen Edb. Fak. ,Sosyal Bilimler Enst. .Coğ. Ana bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Çakı, A., 1983**, Kırsal Alan Planlamasında Bir Araç Olarak Merkez Köylerin Fonksiyonları, DPT Yayınları, Ankara.
- Çelik, S., 2001**, Elazığ Merkez İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Çetintaş, B., 1989**, Elazığ-Ören Çayı Havzasının Hidrojeoloji İncelenmesi, F. Ü. Müh. Fak. Jeoloji Bölümü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Darkot, B., 1943**, "Memleketimizin Bazı Ziraat Problemleri." Türk Coğrafya Dergisi, S: 3–4, s. 277–287, İstanbul.
- Darkot, B., 1943** "Türkiye'nin Bölgeleri Arasında Yukarı Fırat Bölgesi." III. Üniversite Haftası, Elazığ, İ.Ü.Yay. No:1965, s.255–268, İstanbul.
- Darkot, B., 1954**, "Türkiye'de Nüfus Hareketleri", İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., C:3, S: 5–6, s.:3–22, İstanbul.
- Darkot, B., 1961**, "Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler", Türk Coğ. Derg., S:21., S: 1–14, İstanbul.
- Darkot, B., 1961**, "Türkiye'nin İdari Yapısı Üzerine Düşünceler ", İ. Ü., Coğ. Ens. Der., S: 12, s: 35-46, İstanbul.
- Darkot, B., 1967**, "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., C:8, S: 16, s.3-8, İstanbul.
- Doğanay, H., 1980**, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Ata. Ün. Edb. Fak. Coğ. Böl. , Erzurum.
- Doğanay, H., 1986**, "1980 Nüfus Sayımına Göre Türkiye'de Şehirli Nüfus ve Şehir Sayısındaki Artışlar", Ata. Ün. Fen-Edb. Fak. Araş. Derg., S: 15, s.1-24, Erzurum
- Doğanay, F., 1993**, Merkez Köyler, DPT Yayınları, Ankara.
- Doğanay, H., 1994 a**, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, Ankara.
- Doğanay, H., 1994 b**, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Ata. Üni. Yay no:767, K.K.E.F. Yay. No:39, Ders Kitapları Serisi No:33, Erzurum.
- Doğanay, H., 1998**, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

- Elazığ Projesi, 2000’li Yıllara Hazırlık Çalışmaları**, Köye götürülen hizmetler ve merkez köyler araştırması, Elazığ Valiliği, Elazığ Eğitim Sanat Kültür Araştırma Tanıtım ve Hizmet Vakfı Eleksav yayın no: 4, Elazığ.
- Elibüyük, M., 1990**, “Türkiye’nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak Mufassal Defterler.” AKUTYK, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, C: 1, S:1, s: 11–42, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1965**, Akçakoca’da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, A.Ü. D.T.C.F. , Yay. No.192, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1970**,”Erzurum Kır Yerleşmelerinin Ortalama Yüzölçümleri Parsel Sayıları ve büyüklükleri ile İlgili Bir Araştırma, A. Ü. DTCT Der. Cilt: XXVIII, S: 1-2, s: 155-195, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1971**, "Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerin Yüzölçümü, Parsel Sayısı, Genişlikleri ile ilgili Bir Araştırma", A.Ü. D. T.C.F. Derg. , S: 3–4, s: 109–138, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1975**, "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus", A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Araş. Der., S:7, s.125-157, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1981**, "Türkiye’de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutlan", A.Ü. D. T.C.F. Coğr. Araşt. Derg., S: 10, s.43-82, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1986**, 'Elazığ İlinin Nüfus Özellikleri." F.Ü. Coğrafya Sempozyumu, s. 63–85, Elazığ.
- Emiroğlu, M., 1988**, “Türkiye’de Yaşlı nüfusun Artışı ve Coğrafi Dağılım Özellikleri”, A. Ü. D. T. C. F. Coğr. Arşt. Derg. S: 11, s:25–49, Ankara.
- Erinç, S., 1959**, “Bölge Planı Nasıl Yapılır ”, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:10, s:36-51, İstanbul.
- Güler, S, 1997**, Sütluce (Beritalan) Köyünde Nüfus Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, , F.Ü. Fen-Ed Fak. Coğrafya Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi) Elazığ.
- Gündüz, D., 1997**, Yolçatı Köyü Monografyası, F.Ü. Fen-Ed Fak. Coğrafya Bölümü (Basılmamış Lisans Tezi), Elazığ.
- Güneş, T., 1985**, “Doğu Anadolu’da Ziraat Ekonomisi”, Doğu Anadolu’nun (Sosyal, Kültürel ve İktisadi) Meseleleri Sempozyumu, s: 251–264, Tunceli
- Gürsoy, C., R., 1975**, “Türkiye’nin Tabii Yolları”,Türk Coğ. Dergisi, S:26, s: 25-29, İstanbul.

- Günaltay, M., Ş., 1987**, Yakın Şark II Anadolu, AKDITYK, TTK, Yay., VIII. Dizi, S: 3^{al}, Ankara.
- Göney, S., 1984**, "Türkiye'deki Bir Eğreti Kır Yerleşme Şekli Hakkında Bazı Yeni Müşahedeler", İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S:20-21, s.129-134, İstanbul.
- Göney, S., 1984**, Şehir Coğrafyası. İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No: 91, İstanbul.
- Göyünç, N., 1979**, "Hane Deyimi Hakkında", İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S: 32, s: 331-332, İstanbul.
- Gözenç, S., 1973**, "Bolu Depresyonunda Büyüksu Çevresinde Topraktan Faydalanma" İst. Üni. Coğr. Enst. Der. No:18-19, s: 189-200, İstanbul.
- Gözenç, S., 1977**, Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tektiki, İ. Ü. Coğr. Enst. Derg. S:20-21, s: 169-180, İstanbul.
- Gözenç, S., Günal, N., 1987**, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır-Şehir Nüfusu Ayrımı İle Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tespiti", İ.Ü. Deniz. Bil. Enst. Bülten, S:4, s.27-38, Ankara.
- Hayli, S., 1990**, "Cip ve Poyraz Köylerinde (Elazığ) Nüfus, Yerleşme, ve Ziraat", F.Ü. Sos. Bil. Enst (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Hayli, S., 1995**, "Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası", F.Ü. Sos. Bil. Enst (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Hütteroth, W.D., 1971**, "İç Anadolu'da Sosyal Yapının Arazi Bölünmesine ve İskan Üzerine Etkileri", Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s: 55-85, İstanbul.
- İnandık, H., 1956**, "Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme", İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, S: 7, s: 85-86, İstanbul..
- İzıbrak, R., 1992**, Coğrafi Terimler Sözlüğü, M.E:B.Yayınları.Öğretmen Kitapları Dizisi-157, İstanbul.
- Kara, H., 1977**, "Çukurova'nın Üç Köyünde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi, Sorunları Konusunda Bir İnceleme", A.Ü.DTCF., Coğr. Arşt. Derg. S: 8, No: 8, s:159-192, Ankara.
- Kanadıkırık, E., 1972**, Maraş'ta Konut Tipleri, Coğrafi Araştırmaları Dergisi, s: 5-6, Ankara.
- Karaboran, H. H., 1980**, "Şehir Coğrafyası ve Şehrsel Fonksiyonlar". F.Ü. Dergisi (Sosyal İlimler) C:3, S:1, s.81-118, Elazığ.
- Karaboran, H. H., 1984**, "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma" Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli

Folklor Araş. Dairesi, Yay. No: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, s.97–148, Ankara.

Karagel, H., 2001, Devrek'te Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, F.Ü.

Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Elazığ.

Karakaş, E., 1996, Merkezi Fonksiyonları Açısından Ağın, Arapgir, Kemaliye,

F.Ü. Sosyal Bil. Enst.(Doktora Tezi), Elazığ.

Karakaş, E., 1999, “Elazığ İlinin Gelişmesi”, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:9,

S: 1, s: 129-154, Elazığ.

Keleş, R., 1990, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları:13, Ankara.

Kökten, İ., K., 1964, “Karain'in Türkiye Prehistoryasındaki Yeri”, Türk Coğr. Derg.

S: 22-23, s:17-28, Ankara.

Mutluer, M., 1990 “Edremit-Burhaniye Ovası ve Yakın Çevresinin Beşeri ve

İktisadi Coğrafyası Üzerine Bir Araştırma” (Yüksek Lisans Tezi) Ege. Üni. Sos. Bil. Enst., İzmir.

Özcan, M., 1991, Hankendi Kasabası (Elazığ) Bir Nüfus, Yerleşme ve Ziraat

Coğrafyası Araştırması, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ensti. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

Özçağlar, A.,1992, “Türkiye’de Şeker pancarı Ekim Alanlarının Coğrafi

Dağılışı.”, Türkiye Coğrafya Dergisi, S:1, s: 15–54, Ankara.

Özçağlar, A. , 1996, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe,

İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", A.Ü. D.T.C.F., Coğ. Arş. Derg. , S: 12, s. 7–24, Ankara.

Özçağlar, A., 1997, Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler, A.Ü.D.T.C.F.,

Ekol Yayınevi, Ankara.

Özçağlar, A., 2001, Coğrafya'ya Giriş, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özgüç, N., 1994 Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri,

İ.Ü.Yay.No: 3849, Fak. Yay. No: 2511, İstanbul.

Özkan, A., 1998, Elazığ'daki Kırsal Meskenlerin Özellikleri, F.Ü. Fen-Ed Fak.

Coğrafya Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi), Elazığ.

Sarıbeyoğlu, M., 1951, Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası, A.Ü.DTCF,

Doğu Anadolu Araş., İst. Yay. No: 1, Anıl Matbaası, İstanbul.

Selen, H. S., 1945, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", Türk

- Coğrafya Dergisi, No: 7-8, Ankara.
- Sergün, Ü., 1975**, Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Uluova, İ.Ü.Coğr. Enst. Yay. No:82, İstanbul.
- Sergün, Ü., 1977**, "Türkiye'de Nüfus Artışı ve Sorunları", İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., S: 20-21 , s.211-222, İstanbul.
- Sergün, Ü., 1994**, "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğ. Enst. Bülteni, Sayı: 11, s: 17-22, İstanbul.
- Sevin, V., 1994**, Anadolu Arkeolojisinin ABC'si, Simavi Yayınevi, İstanbul.
- Şen, E., 1984**, "Türkiye'de Mevsimlik İşgücü Göçleri Üzerine Düşünceler", Ege Coğ. Derg., S:2, s.1-7. İzmir.
- Tanoğlu, A., 1945**, "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", Türk Coğ. Derg. , No:7-10, s.107-116, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1954**, "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot", Türkiyat Mecmuası, C: XI,S: II, s.1-32, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1959**, "Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., S:10, s.1-15, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1966**, Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü.Yay. No: 1183, Ede. Fak. Coğ. Enst. Neşriyat, No: 45, İstanbul
- Tanoğlu, A., 1968**, Ziraat Hayatı Cilt: 1, Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat, İ.Ü. Yay. No:177, Coğ. Enst. Yay. No: 8, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1969**, Nüfus ve Yerleşme. İ.Ü. Yay. No.1183, Edb. Fak. Coğ. Enst. Neşriyatı No:45, İstanbul.
- Tolun-Denker, B., 1977**, Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmeleri) İst. Üni. Yayınları no.2275, Ede. Fak. Matbaası, İstanbul.
- Tonbul, S., 1985**, Kuzova-Hasandağı ve Çevresinin (Elazığ Batısı) Fiziki Coğrafyası, F. Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Tonbul, S., 1987**, "Elazığ Batısının Genel Jeomorfolojik Özellikleri ve Gelişimi", Jeomorfoloji Dergisi, S:15, s::37-52, Elazığ.
- Tonbul, S., 1987**, "Elazığ Batısının Bitki Örtüsü Özellikleri." F. Ü. Sos. Bil. Dergisi, C:1, S: 1, s: 209-224, Elazığ.
- Tonbul, S., 1989**, "Elazığ Batısının Toprak Özellikleri." F. Ü. Sos. Bil. Dergisi, C: 3, S: 1, s: 211-233, Elazığ.

- Tunçdilek, N., 1951,** "Türkiye’de Toprak Erozyonuna ait Gözlemler ve Öneriler”
İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, C: 2, S: 2, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1957,** “İç Anadolu Bölgesinin Kuzeybatı Bölümündeki Köylerde
Tarla Şekilleri ve Mülkiyet” Türk Coğrafya Dergisi, S:17, s:119-123, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1961,** “Orta Sakarya Vadisinde Toprak Mülkiyeti” İ. Ü. Ed. Fak.
Sosyoloji Dergisi. S:16, s: 126–137, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1963,** “Türkiye’nin farklı iki bölgesinde kır yerleşmesi şekilleri
hakkında Müşahedeler”, İ. Ü. Coğ. Enst. Derg. sy:13, sf: :99–112”, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1967,** Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı (Köy-Altı İskan
Şekilleri), İst. Üni. Ede. Fak. Yay., No: 1283, Coğ. Enst. Yay. No: 49, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1971,** “Kır Yerleşmeleri”. Türkiye Coğrafi ve Sosyal
Araştırmalar, İ.Ü. Coğ. ,Ens. ,s: 17-54, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1978,** Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları İ.Ü. Yay. No:
2364; Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 96, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1980,** “Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Evrimi”, İ. Ü.
Coğ. Enst. Derg. S: 23, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1984,** Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış,
İ.Ü.Dnz. Bil. ve Coğ. .Enst. Bülten No:1, s: 23–40,İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1985,** Türkiye’de Relief Şekilleri ve Araz Kullanımı, İ. Ü. Yay. No: 163
İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1986,** Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi, İ. Ü. Yay. No: 163, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1986,** “Araziden Yararlanmada Yeni Bir Yöntem Denemesi İçin
Coğrafi Gerekçe”, İ. Ü. Den. Bil. Enst. Yay. No: 3, s:1-20, İstanbul.
- Tunçel, H., 1992,** "Türkiye’de (1966–1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir
Bakış”, A. Ü. Türkiye Coğ. Uyg. ve Araşt. Merk. Derg. S: 1, s: 97-126,
Ankara.
- Tunçel, H., 1994,** Develi İlçesi’nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, A.Ü. Sosyal Bil.
Ens. Coğ. Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Tunçel, H., 1996,** “Mezra Kavramı ve Türkiye’de Mezralar”A. Ü.Türk Coğ. Arş. ve
Uyg. Merk. Derg. S: 5, s: 73-99, Ankara.
- Tunçel, H., 2000,** “Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler”, Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi, C: 10, Sayı: 2, s: 23-34, Elazığ
- Tümertekin, E., 1969,** Sanayi Coğrafyası, İ. Ü. Coğr. Enst. Yay. No:22,

İstanbul.

- Tümertekin, E., 1971**, "Türkiye'de KademeLi Göçler", Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Böl. Derg. , C:S:1, s.47–57, İstanbul.
- Tümertekin, E., 1973**, “Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları”, İ.Ü.Yay. No: 1840, İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No:72, İstanbul.
- Tümertekin, E., 1973**, “Yerleşme Planlaması, Şehir-Köy İlişkileri”, İ.Ü., Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E., 1977**, "Türkiye'de İç Göçler Üzerine -I", i.Ü. Coğ. Enst. Derg., S:22, s. 29-42, İstanbul.
- Tümertekin, E., 1982**, Ekonomik Coğrafya, İ.Ü. Ed. Fak. Yay. No: 2926, İstanbul.
- Tümertekin, E.-Özgüç, N., 2002**, Beşeri Coğrafya’da İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Tütengil, C. O., 1975**, 100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Soruları, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Tütengil, C. O., 1985**, Sosyal Bir yapı Olarak Türkiye’de Köy ve Meseleleri, Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı, Boğaziçi Üni. Yayınları, İstanbul.
- Ünal, M., A., 1989**, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, AKDİTK, TTK Yay.XIV. Dizi, S: 7, Ankara.
- Yıldız, E., 2003**, Örençay Havzasının Nüfus Özellikleri, F.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Semineri (Basılmamış), Elazığ.
- Yılmaz, C., 2003**, Türk Coğrafya Kurumu, Coğrafya Kurultayı, 9-11 Temmuz, Gazi Kitabevi, Ankara
- Yiğit, A., 1990**, "Hazar Gölü Havzasına Yerleşme Tipleri." Cilt:4, Sayı: 2, s: 271–291, Elazığ.
- Yiğit, A., 1994**, “Sivrice-Maden Yöresinin Mevzii Coğrafyası”. F.Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Yiğit, A., Hayli, S., 1995**, “Hazar Gölü ve Behrimaz Havzasında Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Özellikleri”, Hazar Gölü Sempozyumu, s: 203–219, Elazığ.
- Yiğit, A. , Hayli, S., Karakaş, E. , 1995**, "Doğu Anadolu Bölgesindeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri", F.Ü. Sosyal Bil. Der. , C: 7, S: 1-2,

s.345-363, Elazığ.

Yücel, T., 1960 a, "Demiryollarımızın İstasyon Nüfusuna Etkisi", Türk Coğ. Derg. S:20, s.143-148, İstanbul.

Yücel, T., 1960 b, "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler", Türk Coğ. Der., S: 20, s.23-35, İstanbul.

Yücel, T., 1988, "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri", Türk Kültürü Araşt. Enst. Yay. No:26/1, s.61-69, Ankara.

Yücel, T., 1995, "Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", Türk Kültürü Araşt. Enst. Derg..Yay. No: 31/1-2, s.447- 469, Ankara.

HARİTA, RAPOR, BÜLTEN ve YILLIKLAR

Arkeoloji ve Etnografya Müze Müdürlüğü, Tarihi Yerleşmeler Verileri, Elazığ.

DİE, 1937-2003 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, Ankara.

DİE, 1997 Genel Nüfus Tesbiti, Ankara.

DMİGM, 2000, Elazığ Ortalama ve Ekstrem Değerler, Ankara

Köy İşleri Bakanlığı, (1981), (Ören Çay havzası Dâhilindeki 31 Köy ve Bucak Merkezinin) Karneleri, Köy Hizmetleri Gen. Müd., APK. Dairesi Bşk., Ankara.

Köy Hizmetleri; 1997, Elazığ İli Varlığı, K.H.G.M. Yayınları, Ankara.

Sağlık Müdürlüğü, 1997, 2005, Ev Halkı Tespit Formu (ETF), Elazığ.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 1997, Elazığ İl Müdürlüğü Verileri

Türkiye Jeolojik Haritası, 1946, (Elazığ 80-1 Paftası) T.C.Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Direktörlüğü, Ankara

1/100.000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, 1986, (K-41, 42, L-41-42 Paftaları), Harita Genel Komutanlığı, Ankara.

1 / 25.000 ölçekli Topoğrafya Haritaları, 1986, (K-41 c₁, c₂, c₃ c₄, K-42 d₁ d₂ d₃ d₄, - L-42 a₁-ve K-41 b₂ Paftaları)1986, Harita Genel Komutanlığı, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Karakoçan'da doğdum. İlk, orta, lise öğrenimini Karakoçan'da tamamladım. 1992 yılında sağlık bakanlığının açmış olduğu tamamlama programı çerçevesinde Elazığ Atatürk Sağlık Meslek Lisesi laboratuvar teknisyenliği bölümünü bitirdim. 1997 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünü kazandım ve 2001 yılında mezun oldum. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladım. Ocak 1994 yılından itibaren Elazığ Devlet Hastanesinde laboratuvar teknisyenliği olarak çalışmaktayım. Evli ve bir çocuk babasıyım.